

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ У НОВОМ САДУ

**НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ
ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

МЕНТОР

ПРОФ. ДР ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ

КАНДИДАТ

МСР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ

Нови Сад, 2018.

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN NOVI SAD

**COMPENSATION FOR DAMAGES CAUSED BY THE COMMISSION
OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST PROPERTY**

DOCTORAL DISSERTATION

MENTHOR

PH.D ZELJKO BJELAJAC

CANDIDATE

LL.M DALIBOR KRSTINIC

NOVI SAD, 2018.

Прилог 1.

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

НАЗИВ ФАКУЛТЕТА Правни факултет за привреду и правосуђе

КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ

Врста рада:	<u>докторска дисертација</u> (Докторска дисертација, Мастер рад, Дипломски рад, ...)
Име и презиме аутора:	Далибор Крстинић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	Проф. др Жељко Бјелајац, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија
Наслов рада:	Накнада штете настале извршењем кривичних дела против имовине
Језик публикације (писмо):	Српски (<u>ћирилица</u>) или (ћирилица или латиница) _____
Физички опис рада:	Унети број: Страница <u>329</u> Поглавља <u>14</u> Референци <u>254</u> Табела <u>3</u> Слика <u>/</u> Графикона <u>/</u> Прилога <u>3</u>
Научна област:	Грађанскоправна и Кривичноправна ужа научна област
Предметна одредница, кључне речи:	накнада штете, кривична дела против имовине, имовинскоправни захтев, имовински криминалитет, застарелост потраживања накнаде штете, оштећени у кривичном поступку, ресторативна правда
Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:	Докторска дисертација се бави питањем накнаде штете извршењем кривичних дела против имовине. Имовина се поред живота и тела човека може посматрати као једна од највећих вредности људског друштва. Као таква, имовина је одувек уживала неки вид заштите, а сваки напад на њу

изискивао је одређену врсту кажњавања за такве поступке. Међутим, заштита имовине посматрана кроз призму кривичноправне и грађанскоправне заштите у различитим историјским епохама, није увек пружана на исти начин свим лицима нити у истој мери.

Предмет ове дисертације представља изучавање накнаде штете која је настала извршењем кривичних дела против имовине. Извршењем кривичног дела могу настати и одређене грађанскоправне последице, које се по правилу огледају у настанку штете, што је посебно изражено код кривичних дела против имовине, где самим извршењем кривичног дела нужно настаје и одређена материјална штета. У овим ситуацијама кривично дело истовремено представља и грађанскоправни деликт, па из тога и извире право оштећеног да поред казненог захтева постави и свој имовинскоправни захтев.

Циљ истраживања јесте да се кроз теоријску анализу прати развој института накнаде штете настале извршењем кривичних дела против имовине кроз историју до данашњих дана, у нашој држави и у другим кривичноправним системима. При томе је посебан акценат стављен на анализу накнаде штете, како са аспекта кривичног права, тако и са аспекта грађанског права, а све у циљу сагледавања заштите оштећених. Из наведеног произилази и циљ који сагледава положај и улогу оштећених у кривичном поступку. У складу са предметом и циљем истраживања дефинисане су следеће хипотезе:

X1 – За највећи број кривичних дела против имовине долази до накнаде штете у парници, а не у кривичном поступку.

X2 – Број кривичних дела против имовине је у фази опадања.

X3 – Институт имовинскоправног захтева је присутан у судској пракси.

X4 – Правна решења у нашем законодавству у потпуности омогућавају накнаду штете оштећеном.

X5 – Положај оштећеног и жртве нису на исти начин регулисани у Закону о кривичном поступку.

У овом раду питање накнаде штете извршењем кривичних дела против имовине анализирано је са теоријског аспекта, са аспекта легислативног регулисања у кривичном праву, са посебним освртом и на грађанско право у Републици Србији и у упоредном законодавству, као и са аспекта њене примене у судској пракси. Основне методе коришћене у раду јесу:

	<p>историјски метод, нормативни метод, компаративни метод, анализа и синтеза, анализа садржаја и дескриптивни метод.</p> <p>Изучавање питања накнаде штете извршењем кривичних дела против имовине систематизовано је у дванаест глава, поред увода и закључка. У првој глави обрађен је историјски развој накнаде штете, од првобитне заједнице па до савремених кодификација, као и њен настанак и развој у Републици Србији. У другој глави анализиран је појам накнаде материјалне и нематеријалне штете са истицањем спорних питања, као што су круг субјеката који имају право на накнаду, облици накнаде нематеријалне штете и основи одговорности. У трећој глави анализирана је накнада штете у упоредном законодавству. Четврта глава посвећена је основним појмовима и институтима везаним за имовински криминалитет, док су у петој глави анализирани заједничке карактеристике кривичних дела против имовине, са нарочитим акцентом на поједина кривична дела против имовине према Кривичном законика РС и на основне карактеристике сваког од њих. У шестој глави анализирана је накнада штете у кривичном праву Републике Србије, а у седмој глави застарелост потраживања накнаде штете причињене кривичним делом. Положај оштећеног у кривичном поступку у англоамеричком и континенталном праву сагледани су у оквиру главе осам, док је у следећој глави, глави девет анализиран положај оштећеног у нашем праву. Нарочита пажња посвећена је одмеравању накнаде штете према вредности коју је имала за оштећеника, и то у десетој глави, а у једанаестој глави је анализиран концепт ресторативне правде. У дванаестој глави, у оквиру истраживања анализирани су судске пресуде, и то по питању политике изрицања имовинскоправног захтева у кривичном поступку за најзаступљенија кривична дела против имовине. Санкције имовинскоправног карактера присутне су већ дуго времена у нашем кривичном законодавству, али се може рећи да теоријски нису у довољној мери проучаване. Стога истичемо значај проучаване теме, као и потребу за њеним истраживањем.</p>
<p>Датум одбране: (Попуњава накнадно одговарајућа служба)</p>	
<p>Чланови комисије: (титула, име, презиме, звање, институција)</p>	<p>Ментор:</p> <p>Проф. др Жељко Бјелајац, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија, ужа научна област кривичноправна– <i>ментор</i></p>

	<p>Коментор:</p> <p>Проф. др Милан Почуча, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија, ужа научна област грађанскоправна и привредноправна – <i>коментор</i></p> <p>Председник:</p> <p>Проф. др Небојша Шаркић, редовни професор, Правни факултет, Универзитет Унион у Београду – <i>председник комисије</i></p> <p>Чланови:</p> <p>Доц. др Ненад Бингулац, доцент, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија, ужа научна област кривичноправна–<i>члан</i></p> <p>Доц. др Јоко Драгојловић, доцент, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија, ужа научна област кривичноправна–<i>члан</i></p>
<p>Напомена:</p>	<p>Аутор докторске дисертације потписао је следеће Изјаве:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Изјава о ауторству, 2. Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и 3. Изјава о коришћењу. <p>Ове Изјаве се чувају на факултету у штампаном и електронском облику.</p>
<p>УДК:</p>	<p>347.5/.518:343.1(100)(043.3)</p>

Прилог 2.

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD

FACULTY _____

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	<u>Doctoral dissertation</u> (Doctoral dissertation, Master thesis, Graduate work, ...)
Author:	LL.M Dalibor Krstinic
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	Ph.D Željko Bjelajac, full professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad
Title:	COMPENSATION FOR DAMAGES CAUSED BY THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST PROPERTY
Language of text (script):	Serbian language (<u>cyrillic</u>) or (cyrillic or latin script) <u>serbian</u> language
Physical description:	Number of: Pages <u>329</u> Chapters <u>14</u> References <u>254</u> Tables <u>3</u> Illustrations <u>/</u> Graphs <u>/</u> Appendices <u>3</u>
Scientific field:	Criminal Law, Civile Law
Subject, Key words:	compensation for damages, criminal offenses against property, property claim, property crime, obsolete claim for compensation of damages, victims of criminal proceedings, restorative justice

<p>Abstract (or resume) in the language of the text:</p>	<p>The doctoral dissertation deals with the issue of compensation for damages caused by the commission of criminal offenses against property. In addition to human life and body, property appears as one of the greatest value of human society. Therefore, the property has always been protected and the attack on it severely punished. However, the criminal-law protection of property, viewed through different historical epochs, has not always been provided to the same way to all persons and in the same extent.</p> <p>The subject of this dissertation is the study of compensation for damages caused by the commission of criminal offenses against property. The perpetration of a criminal offense may also result in certain civil-law consequences, which are usually reflected in the occurrence of the damage, which is especially evident in criminal acts against property, where the commission of a criminal act necessarily causes certain material damage. In these situations, the criminal offense is simultaneously a civil law suit, from which the right of the injured party to obtain a property claim in addition to the criminal claim ensues.</p> <p>The aim of the research is to follow the theoretical analysis of the development of the institute of compensation for damages caused by the commission of criminal acts against property throughout the history to date, in our country and in other criminal justice systems. In doing so, we put special emphasis on the analysis of damages from both the aspect of criminal law and the aspect of civil rights, with the aim of protecting the victims. An objective that looks at the position and the role of the victims in the criminal proceedings derives from the above. The hypotheses used in this paper are:</p> <p>H-1 For the greatest number of crimes against property, compensation for damages is carried out in a civil procedure rather than in criminal proceedings.</p> <p>H-2 The number of offenses against property is in the phase of decline.</p> <p>H-3 Institute of property lawsuit is present in judicial practice</p> <p>H-4 The existing legal solutions are fully providing compensation for damages to the injured party.</p> <p>H-5 The position of the injured party and the victim are not regulated in the same way in the Criminal Procedure Code.</p> <p>In this paper we analyzed the issue of compensation for damages by the commission of criminal offenses against property from a theoretical point of view, from the aspect of legislative regulation</p>
--	---

	<p>in criminal law, with a special emphasis on civil law both in the Republic of Serbia and in comparative legislation and in terms of its application in court practice. The basic methods we used in our work are: historical method, normative method, comparative method, analysis and synthesis, content analysis and descriptive method. We have systematized the studies of the issue of compensation for damages by committing criminal acts against property into twelve chapters, in addition to the introduction and the conclusion. In the first chapter we have dealt with the historical development of damage compensation, from the original community to modern codification, as well as its emergence and development in the Republic of Serbia. In the second chapter we analyzed the concept of compensation for material and non-pecuniary damages along with highlighting contested issues, such as the circle of subjects entitled to compensation, forms of compensation for non-pecuniary damage and the basis of liability. In the third chapter, we analyzed the compensation for damages in comparative legislation. In the fourth chapter, we analyzed the common characteristics of criminal offenses against property, with particular emphasis on certain criminal offenses against property according to the RS Criminal Code and the basic characteristics of each of them. In Chapter 6, we analyzed the compensation for damages in the criminal law of the Republic of Serbia, and in the seventh chapter, the statute of limitations on claims for damages caused by the criminal offense. We examined the position of the injured party in the criminal procedure in Anglo-American and Continental law within the eighth chapter, while in the next chapter we analyzed the position of the injured party in our law. We paid special attention to determining the compensation for damages according to the value it had for the injured party in the tenth chapter, and in the eleventh chapter we analyzed the concept of restorative justice. In the twelfth chapter, we analyzed all court rulings regarding the property damage claims made in the criminal procedures for the most common crimes against property.</p> <p>Sanctions of property law have been present for a long time in our criminal legislation, but it can be said that they have not been sufficiently studied theoretically. Therefore, we emphasize the importance of the studied topic , as well as the need for its research.</p>
<p>Defended: (The faculty service fills later.)</p>	

<p>Thesis Defend Board:</p> <p>(title, first name, last name, position, institution)</p>	<p>Menthor:</p> <p>Ph.D Željko Bjelajac, full professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – menthor</p> <p>Comenthor:</p> <p>Ph.D Milan Počuča, full professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – Comenthor</p> <p>President:</p> <p>Ph.D Nebojša Šarkić, full professor, Faculty of Law, Union University in Belgrade – president of the commission</p> <p>Commission members:</p> <p>Ph.D Nenad Bingulac, assistant professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – member of the Commission</p> <p>Ph.D Joko Dragojlovic, assistant professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – member of the Commission</p>
<p>Note:</p>	<p>The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Statement on the authority, 2. Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and 3. Statement on copyright licenses. <p>The paper and e-versions of Statements are held at the faculty.</p>
<p>UDC:</p>	<p>347.5/.518:343.1(100)(043.3)</p>

*Сину Марку и супрузи Ољи,
за време које сам им ускратио пишући ову дисертацију.*

САДРЖАЈ

УВОД	17
Значај теме и потреба за истраживањем	22
Предмет и циљ истраживања	22
Хипотезе истраживања	23
Методологија научноистраживачког рада	24
ПРВИ ДЕО	26
I ГЛАВА	26
1. ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ НА НАКНАДУ ШТЕТЕ ПРИЧИЊЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЕЛОМ ..	26
1.1. Првобитна заједница	27
1.2. Период робовласништва	29
1.3. Феудализам	38
1.4. Средњовековно право Србије	46
1.5. Период првих грађанских и кривичних кодификација	52
1.6. Период након Првог светског рата	65
II ГЛАВА	70
2. НАКНАДА ШТЕТЕ У ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	70
2.1. Проузроковање штете	72
2.1.1. Одговорност више лица за исту штету	73
2.2. Основи одговорности за накнаду штете	76
2.2.1. Одговорност по основу кривице	77
2.2.2. Одговорност за другог	79
2.2.3. Одговорност предузећа и других правних лица према трећим	82
2.2.4. Одговорност за штету од опасне ствари или делатности	83
2.2.5. Одговорност за штету причињену кривичним делом службеног лица	85
2.3. Посебни случајеви одговорности	86
2.3.1. Одговорност за штету услед терора, насиља, демонстрација или јавних манифестација	86
2.3.2. Одговорност организатора приредби	87
2.3.3. Одговорност због ускраћивања неопходне помоћи	88
2.3.4. Одговорност у вези са обавезом закључења уговора	89

2.3.5. <i>Одговорност у вези са вршењем послова од општег интереса</i>	90
2.4. Материјална штета	90
2.4.1. <i>Врсте накнаде материјалне штете</i>	91
2.4.2. <i>Обим накнаде материјалне штете</i>	93
2.4.3. <i>Накнада материјалне штете у случају смрти, телесне повреде и оштећења здравља</i>	94
2.4.4. <i>Накнада материјалне штете у случају повреде части и ширења неистинитих навода</i>	96
2.5. Нематеријална штета	97
2.5.1. <i>Видови накнаде нематеријалне штете</i>	98
2.5.2. <i>Правична новчана накнада</i>	99
2.6. Облици накнаде нематеријалне штете	100
2.6.1. <i>Накнада нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед умањења животне активности</i>	101
2.6.2. <i>Накнада нематеријалне штете због претрпљених физичких болова</i>	103
2.6.3. <i>Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха</i>	105
2.6.4. <i>Накнада нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед наружености</i>	106
2.6.5. <i>Накнада нематеријалне штете због смрти блиског лица</i>	108
2.6.6. <i>Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе</i>	110
2.6.7. <i>Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због повреде части и угледа</i>	111
2.6.8. <i>Накнада нематеријалне штете због претрпљених душевних болова у случају кажњиве обљубе или блудне радње или неког другог кривичног дела против достојанства личности и морала</i>	112
2.6.9. <i>Накнада нематеријалне штете због повреде слободе или права личности</i>	113
III ГЛАВА	115
3. НАКНАДА ШТЕТЕ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ	115
3.1. Штета у англоамеричком праву	115
3.1.1. <i>Америчко право</i>	116
3.1.2. <i>Енглеско право</i>	118
3.2. Штета у континенталном праву	121
3.2.1. <i>Немачко право</i>	122
3.2.2. <i>Француско право</i>	125
3.2.3. <i>Италијанско право</i>	130
3.2.4. <i>Аустријско право</i>	133
3.2.5. <i>Хрватско право</i>	134

ДРУГИ ДЕО	138
IV ГЛАВА	138
4. ИМОВИНСКИ КРИМИНАЛИТЕТ	138
4.1. Карактеристике имовинског криминалитета	139
4.2. Деоба имовинског криминалитета	141
4.3. Карактеристике имовинског криминалитета према кривичном законнику.....	143
V ГЛАВА	144
5. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	144
5.1. Заједничке карактеристике кривичних дела против имовине	145
5.2. Поједина кривична дела против имовине према Кривичном законнику РС.....	146
5.2.1. Крађа и тешка крађа.....	147
5.2.2. Разбојничка крађа и разбојништво.....	150
5.2.3. Утаја.....	152
5.2.4. Превара.....	154
5.2.5. Одузимање, оштећење и уништење туђе ствари	155
5.2.6. Неовлашћено коришћење туђег возила.....	157
5.2.7. Изнуда.....	158
5.2.8. Уцена.....	159
5.2.9. Зеленаштво	160
VI ГЛАВА	162
6. НАКНАДА ШТЕТЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	162
6.1. Накнада штете у кривичном праву	164
6.1.1. Веза између одузимања незаконито стечене имовинске користи и накнаде штете.....	167
6.2. Имовинскоправни захтев.....	172
6.2.1. Активна легитимација	173
6.2.2. Законски основ.....	174
6.2.3. Поступање суда са имовинскоправним захтевом	175
6.2.3.1. Усвајање.....	176
6.2.3.2. Одбијање	177
6.2.4. Упућивање на парнични поступак.....	178
VII ГЛАВА	180
7. ЗАСТАРЕЛОСТ ПОТРАЖИВАЊА НАКНАДЕ ШТЕТЕ ПРИЧИЊЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЕЛОМ.....	180
7.1. Рокови застарелости потраживања	182
7.2. Застарелост потраживања накнаде штете – члан 376 ЗОО	185
7.3. Застарелост потраживања накнаде штете причињене кривичним делом – члан 377 ЗОО	186
7.4. Дилеме у вези са применом привилегованог рока застарелости потраживања накнаде штете према сваком одговорном лицу.....	189
7.5. Постојање кривичног дела као претходно питање.....	191

VIII ГЛАВА	194
8. ПОЛОЖАЈ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ	194
8.1. Међународни документи о жртви кривичног дела	196
8.2. Англоамеричко право	199
8.2.1. Енглеска	199
8.2.2. Сједињене Америчке Државе	201
8.3. Континентално право	204
8.3.1. Француска	204
8.3.2. Немачка	206
8.3.3. Швајцарска	208
8.3.4. Хрватска	209
8.4. Стразбуршки стандарди о положају оштећеног у кривичном поступку	211
IX ГЛАВА	214
9. ПОЛОЖАЈ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	214
9.1. Процесна права оштећеног у кривичном поступку	216
9.2. Процесна права жртве у кривичном поступку	221
9.3. Мере процесне заштите	222
9.3.1. Посебно осетљив сведок	224
9.3.2. Заштићени сведок	227
X ГЛАВА	232
10. ОДМЕРАВАЊЕ НАКНАДЕ ШТЕТЕ ПРЕМА ВРЕДНОСТИ КОЈУ ЈЕ ИМАЛА ЗА ОШТЕЋЕНИКА	232
10.1. Начело интегралне накнаде и одмеравање накнаде стварне штете	234
10.2. Природа правила о одмеравању накнаде према вредности коју је ствар имала за оштећеника	236
10.3. Одговорност за другог	238
10.4. Постојање умишљајног кривичног дела као претходно питање	241
ТРЕЋИ ДЕО	244
XI ГЛАВА	244
11. РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА	244
11.1. Појам ресторативне правде	245
11.2. Развој идеје ресторативне правде	247
11.3. Основни принципи ресторативне правде	249
11.4. Модели ресторативне правде	251
11.5. Разлике између ресторативне и ретрибутивне правде	253
11.6. Ресторативна правда и кривичноправни систем у Србији	255
11.6.1. Кривично законодавство	256
11.6.2. Законик о кривичном поступку	257

ЧЕТВРТИ ДЕО	259
XII ГЛАВА	259
12. <i>ИСТРАЖИВАЊЕ</i>	259
12.1. Опис узорка.....	259
12.2. Статистички подаци.....	260
12.3. Резултати и дискусија.....	283
ЗАКЉУЧАК	289
ЛИТЕРАТУРА	301
ПРИЛОЗИ	323
БИОГРАФИЈА.....	328

У В О Д

Од првих историјских зачетака па све до данашњег модерног доба, право човека на неприкосновеност имовине је прилагођавајући се условима и друштвеним околностима које су се драстично мењале кроз историју, успело да опстане до данашњег дана. Током времена значај овог права је константно увећаван. Потпуно је оправдана тврдња да се имовина поред живота и тела човека може посматрати као једна од највећих вредности људског друштва. Као таква, имовина је одувек уживала неки вид заштите, а сваки напад на њу изискивао је одређену врсту кажњавања за такве поступке. Међутим, заштита имовине посматрана кроз призму кривичноправне и грађанскоправне заштите у различитим историјским епохама, није увек пружана на исти начин свим лицима нити у истој мери.

Тако се у доба првобитне заједнице сукоб између појединаца који су припадали различитим друштвеним заједницама решавао крвном осветом, прогоном, односно искључењем из друштва, што је практично било равно са смртном казном јер појединац није имао услове да преживи самостално. У почетку се крвна освета преносила на припаднике читавог друштва, односно племена, а касније се свела само на учиниоца кривичног дела – делинквента. Временом је дошло до увођења *talion*¹ начела, а касније се усталила композиција, тј. материјална надокнада оштећеној страни. У феудално доба, обавеза накнаде штете је имала казни карактер. Наведени талионски карактер накнаде штете нарочито се задржао у случају штете на лицима. Законодавство тога времена прописивало је тарифе које је починилац штете

¹ Ово начело потиче од латинске речи *talis* која значи „такав“. Начело је засновано на принципу да се губитак, односно штета, надокнађује причињавањем друге штете исте врсте и обима. Овај вид првобитне одговорности за штету заснован је на принципу „исто за исто“, тј. на општепознатој девизи „око за око“ или „зуб за зуб“. Вуковић, М. (1971). *Одговорност за штете*. Загреб: Просвјета, стр. 12.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

на лицима или на имовини требало да плати. Анализирајући најстарије законике из робовласничког и феудалног периода, али и савремених, започетих буржоаским кодификацијама, дошло се до сазнања о различитим реформаторским идејама у односу на систем и начин кажњавања, о основним карактеристикама система казни за учињена кривична дела, а о којима ће бити више речи у првој глави.

Што се тиче основа одговорности за накнаду штете неопходно је нагласити да је за обавезу накнаде важила објективна одговорност у виду колективне обавезе накнаде штете. За пример се може навести Душанов законик. С друге стране, временом се развија одговорност по основу кривице, према којој учинилац штете одговара само уколико је до штете дошло његовом кривицом. У целом свету су правна легислатива и судска пракса константно изграђивале правне механизме којима су се штитила људска добра од штете које могу наступити. На тај начин су се стварали системи правних норми принудног карактера који су омогућавали да штета која је задесила неко лице може, под одређеним условима, бити преваљена на другога, односно на онога ко је својим понашањем изазвао штету или на онога ко сноси ризик њеног настанка.² Систем правних норми у чијој се структури налазе законски и подзаконски акти принудног карактера садрже правила којима се регулишу услови под којима се између оштећеног и одговорног лица, као субјекта права, због наступања штете успоставља грађанскоправни однос. На основу тог односа оштећени има право да захтева накнаду за штету коју је претрпео, а одговорно лице има обавезу да ту штету надокнади. За наведени грађанскоправни однос најчешће се користи термин „одговорност за штету“.

Кроз приказ појма накнаде штете најпре ће бити анализирана накнада материјалне штете, а затим накнада нематеријалне штете, са истицањем спорних питања, као што су круг субјеката који имају право на накнаду и облици накнаде нематеријалне штете. Када је реч о систему накнаде штете неопходно је истаћи да у његовој основи стоји принцип заштите оштећеног,

² Радишић, Ј. (1979). *Имовинска одговорност и њен досег*. Београд: Институт друштвених наука; Центар за правна и политиколошка истраживања, стр. 9.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

односно његових имовинских и неимовинских добара. Путем накнаде штете потребно је поново успоставити равнотежу интереса оштећеног и заједнице у којој он живи, тј. равнотежу која је била поремећена штетним догађајем, односно да се оштећени врати у ону ситуацију у којој се налазио пре наступања штетног догађаја. То значи да накнада штете треба у потпуности да одговара обиму штете без обзира на постојање неких мерила чијом би се применом обим накнаде могао увећати или смањити. Стога одређивање висине штете и обима накнаде, а нарочито навођења мерила по којима се врши накнада штете, остаје и данас једно од општих, принципијелних питања приликом разматрања проблема одмеравања накнаде, о чему ће бити више речи у дисертацији, као и о компаративној анализи накнаде штете у упоредном праву – англоамеричком и континенталном.

Осим накнаде штете која представља грађанскоправну санкцију развијене су и казнене санкције. У литератури се често истиче да су казнене санкције специфичне по томе што су усмерене на заштиту општих интереса одређене друштвене заједнице. Наиме, друштвена заједница је константно суочена са криминалитетом који се штетно манифестује против материјалних вредности и културних добара, које је створило у процесу свог развитка. Због друштвеног значаја вредности и добара које се криминалном активношћу уништавају и угрожавају, ниједно друштво није остало пасивно према криминалитету, тј. према учиниоцима криминалних дела која су у супротности са усвојеним друштвеним нормама. Стога ће у раду посебан нагласак бити на таквим активностима које се тичу имовинског криминалитета и који чине посебну и јединствену инкриминисану групу кривичних дела у Кривичном законнику. Наведена врста криминалитета, у заједници са политичким и привредним криминалитетом, представља друштвенонегативну појаву коју карактерише хетерогеност, сложеност, флуидност, а тиме и прилагодљивост друштвеним кретањима и променама. Имовинским деликтима се називају кривична дела којима се угрожавају имовинска права грађана и других правних субјеката. Ова кривична дела су најчешћа, а истовремено су и деликти у којима је остварен најшири облик

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

професионализације. У имовинске деликте спадају све врсте крађа туђе покретне имовине и незаконито присвајање или оштећење туђе покретне или непокретне имовине. Зато ће за потребе истраживања у оквиру дисертације бити анализирани заједничке карактеристике кривичних дела против имовине, а нарочит акценат биће стављен на поједина кривична дела против имовине према Кривичном законика РС и основне карактеристике сваког од њих.

Као што је наведено, основни облик реакције друштва према учиниоцима кривичних дела манифестује се у облику кривичних санкција. Поред кривичних санкција друштво према учиниоцима кривичних дела предузима и друге мере међу којима значајно место заузима и мера одузимања имовинске користи коју је учинилац прибавио извршењем кривичног дела. Извршењем кривичног дела учинилац у већини случајева на противправан и недозвољен начин прибавља одређену корист, која је по правилу имовинске природе.

Дуго времена је одузимање имовинске користи која је прибављена кривичним делом вршено помоћу новчане казне и конфискације имовине, а делимично кроз могућност заплене предмета који су прибављени кривичним делом, као и кроз постојање могућности да оштећено лице од учиниоца кривичног дела захтева накнаду штете. Ипак, одузимање имовинске користи помоћу новчане казне и конфискације имовине није у свим случајевима било могуће, зато што је законодавац одређивао максималну границу новчане казне и зато што је конфискација имовине, поред тога што је предвиђена у малом броју савремених кривичних законодавстава, имала ограничену примену.

Немогућност да се применом новчане казне и конфискације имовине у свим случајевима од учиниоца кривичног дела одузме прибављена имовинска корист, немогућност заплене предмета који су прибављени кривичним делом, као и немогућност да оштећено лице од учиниоца кривичног дела захтева накнаду штете, временом су у кривичном законодавству довели до осамостаљивања једне посебне мере – мере

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

одузимања имовинске користи. У нашем савременом кривичном законодавству мера одузимања имовинске користи регулисана је у посебној глави (глава седам) КЗ будући да је реч о мери која не представља кривичну санкцију него меру *sui generis*. Реч је о специфичној кривичноправној мери која је истовремено и имовинскоправног карактера и која има за циљ успостављање пређашњег стања, стања пре него што је кривично дело учињено. Заснована је на принципу да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, на основу чега произилази да је одузимање имовинске користи обавезно. Релевантан предуслов за покретање поступка ради остваривања имовинскоправног захтева јесте да овлашћена особа покрене тај захтев. Стога ће у дисертацији бити анализирана права оштећеног на имовинскоправни захтев у кривичном поступку према Закону о кривичном поступку Републике Србије. Важно питање у оквиру проучаване материје свакако представља питање застарелости, које се огледа како у потребама судске праксе која често решава питања застарелости у конкретним судским предметима, тако и у теорији грађанског права, која покушава да осветли правну природу застарелости и тиме омогући нека општа, заједничка полазишта у третману овог специфичног института, који ће бити проучаван у дисертацији. Поред тога, нарочито ће бити сагледан положај оштећеног у кривичном поступку у англоамеричком, континенталном и нашем праву. У оквиру дисертације ће такође бити анализиран концепт ресторативне правде која је усмерена на поступке, процесе или мере који воде ка поправљању штете настале кривичним делом и односа нарушених кривичним делом.

Значај теме и потреба за истраживањем

Актуелност проучаване теме може се подржати низом аргумената. Познато је да су људи о проблемима казни, њиховој суштини, методу и циљу извршења размишљали и раније. Ипак, упркос веома богатој и разноврсној пракси кажњавања, научној обради пенолошких проблема приступило се касно. Санкције имовинскоправног карактера присутне су већ дуго времена у нашем кривичном законодавству, али се може рећи да теоријски нису у довољној мери проучаване. Стога се истиче значај проучаване теме, као и потреба за њеним истраживањем.

С обзиром на то да је тема истраживања накнада штете настала извршењем кривичних дела против имовине подразумева се да је заштитни објект имовина, а пошто кривична дела против имовине заузимају високо место у укупној структури криминалитета произилази постојање нарочите потребе да се питање накнаде штете извршењем ових кривичних дела детаљно испита и анализира. Наиме, ако су кривична дела против имовине – кривична дела која се најчешће извршавају, онда је неопходно сагледати и положај, као и права оштећених лица. У том смислу, у овој дисертацији ће бити сагледани положај и улога оштећеног у кривичном поступку који се води за неко од кривичних дела које спада у групу против имовине.

Предмет и циљ истраживања

Предмет ове дисертације представља изучавање накнаде штете која је настала извршењем кривичних дела против имовине. Извршењем кривичног дела могу настати и одређене грађанскоправне последице, које се по правилу огледају у настанку штете, што је посебно изражено код кривичних дела против имовине, где самим извршењем кривичног дела нужно настаје и одређена материјална штета. У овим ситуацијама кривично дело истовремено представља и грађанскоправни деликт, па из тога и извире право оштећеног да поред казног захтева постави и свој имовинскоправни

захтев. Сходно наведеном циљу истраживања јесте да се кроз теоријску анализу прати развој института накнаде штете настале извршењем кривичних дела против имовине кроз историју до данашњих дана, у нашој држави и у другим кривичноправним системима. При томе се посебан акценат ставља на анализу накнаде штете како са аспекта грађанског права, тако и са аспекта кривичног права, а све у циљу заштите оштећених. Из наведеног произилази и циљ који сагледава положај и улогу оштећених у кривичном поступку који се води за неко од кривичних дела против имовине. Наиме, сматрамо да у случајевима када је извршено кривично дело против имовине оштећени има највеће шансе да се о његовом имовинскоправном захтеву одлучи у кривичном поступку, што је од велике важности.

Хипотезе истраживања

У складу са предметом и циљем истраживања дефинисане су следеће хипотезе:

X1 – За највећи број кривичних дела против имовине долази до накнаде штете у парници, а не у кривичном поступку.

X2 – Број кривичних дела против имовине је у фази опадања.

X3 – Институт имовинскоправног захтева је присутан у судској пракси.

X4 – Правна решења у нашем законодавству у потпуности омогућавају накнаду штете оштећеном.

X5 – Положај оштећеног и жртве нису на исти начин регулисани у Закону о кривичном поступку.

Методологија научноистраживачког рада

Проучавање накнаде штете настале извршењем кривичних дела против имовине јесте веома сложен и захтеван процес, те ће стога бити неопходан разноврстан методолошки приступ ради систематичне и свеобухватне анализе проучаване материје. Основне методе које ће бити коришћене у раду су:

- историјски метод,
- нормативни метод,
- компаративни метод,
- анализа и синтеза,
- анализа садржаја и
- дескриптивни метод.

Коришћење историјског метода омогућиће сагледавање настанка накнаде штете причињене кривичним делом, њену генезу, развој и мењање од првобитне заједнице до данас. Нормативном методом ће нарочит нагласак бити стављен на анализу законских прописа који се односе на проучавану материју, и то нарочито Закона о облигационим односима, Кривичног законика и Законика о кривичном поступку. Коришћењем компаративног метода утврдиће се сличности и разлике које се односе на накнаду штете у англоамеричком и континенталном праву, као и положај оштећеног у кривичном законодавству различитих правних система. Анализом ће се постепено рашчланити, односно разложити основни појмови који чине предмет истраживања, док ће се методом синтезе систематизовати теоријско знање у јединствену целину. У том смислу, најпре ће се анализирати појмови који се односе на накнаду штете, а затим појмови који се тичу кривичних дела против имовине како би се синтезом сумирала теоријска сазнања о проучаваној теми. Анализом садржаја биће анализирани релевантни извори информација (актуелна литература) која за предмет има проучавану тематику, а нарочито извори који представљају резултат рада

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

судских органа, односно пресуде, решења и ставови ових органа. Наведени извори допринеће продубљивању проучаване тематике, што уједно представља и сврху ове дисертације. Коришћење дескриптивне анализе допринеће стварању свеобухватне слике о проучаваној материји и употпунити слику о предмету истраживања.

П Р В И Д Е О

І ГЛАВА

1. ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ НА НАКНАДУ ШТЕТЕ ПРИЧИЊЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЕЛОМ

Увођење казни у систем реаговања за делинквентно понашање у вези је и са настанком државе и права. И поред тога, може се констатовати да се људско друштво и пре тога на адекватан начин бранило од делинквентног понашања. Мере које су тада примењиване, међу којима су најзаступљеније протеривање из заједнице, крвна освета и компензација, одговарале су тадашњем нивоу развитка друштва.³ Са развојем друштва крвна освета, као изворни облик накнаде штете, временом је нестала и њено место заузео је економски еквивалент. Овде се економски еквивалент не може замислити другачије него као неки споразум, договор, по којем се непријатељство претварало у пријатељство, спор – у измирење, а крв у неко економско добро.

Може се рећи да су се имовинске кривичне санкције јавиле веома давно, на прелазу из родовског уређења у робовласнички период. Стога се њиховим изучавањем могу пратити прапочеци имовинских кривичних санкција, а на основу чега се долази до одређених сазнања која се тичу овог

³ Пешић, В. (1973). Историјски развој кажњавања преступника. *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања*, стр. 194. Наведено према: Кокољ, М., Лазин, Ђ. (1986). *Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву*. Београд: Научна књига, стр. 7.

института. Наведено управо представља тему изучавања у оквиру овог поглавља.

1.1. Првобитна заједница

Првобитна људска заједница представљала је примитивно људско друштво у којем није било писаних правних правила, те је понашање људи искључиво регулисано обичајним правом. При томе је важно нагласити да су друштвена правила била различита унутар једне групе, тј. племена, и у односима између различитих друштвених група. Као најстарија установа која се среће у односима унутар једне групе јесте забрана вршења одређених радњи или додиривања одређених предмета – *табу*.⁴ Тако је нпр. било забрањено додиривати тело мртваца, јести одређену врсту хране, изговарати неке речи и слично. Чуvari ових првобитних забрана, односно правила, били су свештеници. Они су изрицали санкције које су биле религијског карактера, као нпр. жртвовање животиње, а казна је могла бити и световна, односно прогонство или искључење из рода или племена. Изван заједнице, појединац није могао да преживи, те је оваква казна била равна смртној казни. Односи између различитих друштвених заједница су веома често били непријатељски. Уколико би дошло до сукоба међу појединцима који су припадали различитим друштвеним групама које нису биле у рату и при томе дошло до кривичног дела убиства, сукоб се решавао путем крвне освете.⁵ Тада се група којој је припадала жртва светила групи којој је припадао учинилац кривичног дела, а освета се сводила на припаднике читаве групе, па се дешавало да буду вођени и читави ратови до истребљења. Временом се сужавао круг лица према којима се примењивала крвна освета, те долази до увођења и примене *talion* начела. После одређеног временског периода уследио је систем композиције,⁶ односно откупнине –

⁴ Табу значи забрана, а реч је прихваћена из језика полинежанских домородаца. У Европу ју је донео енглески морепловац Џејмс Кук крајем XVIII века.

⁵ Шаркић, С. (2011). *Историја државе и права*. Нови Сад: Правни факултет, стр. 25–26.

⁶ Лат. *compositio* – усклађивање, састављање, споразум.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

материјалне надокнаде оштећеној страни која је била добровољна или обавезна.⁷

Функција накнаде штете у виду откупнине није могла бити одвојена од кажњавања. Прецизније, она се користила ради искупљења. Њоме се учинилац и његов род искупљују због почињеног дела. На основу антрополошких истраживања која су била нарочито интензивна почетком двадесетог века дошло се до сазнања да је обичај давања откупнине био универзално прихваћен у тадашњим родовским заједницама са различитих континената, тј. у индијским племенима из Северне и Јужне Америке, у канибалском племену са Нове Гвинеје, међу племенима из Африке или племенима са Филипина, као и међу Ескимима. Ипак, релевантно је нагласити да се тај обичај искључиво практиковао у односу према члановима другог рода са којима су постојали добри контакти. Међутим, уколико би исти преступ био извршен унутар породице или рода, долазило је до сасвим другачије реакције. У том случају предузимали су се симболични ритуали религиозног очишћења чији је циљ био да се умире богови и да се отклоне евентуалне претње за опстанак заједнице. Понекад је долазило и до физичке елиминације или искључења из заједнице појединца који је учинио веома тежак преступ који је претио да доведе до потпуног распада заједнице. Стога се сматрало да је тај појединац постао непријатељ свог рода.⁸

Посматрано кроз историјску призму обавеза накнаде штете је дуго имала казнени карактер. У почецима развоја људског друштва, пре успостављања робноновчаних односа, за штету су одговарали појединци породицама, појединцима или широј заједници. За повреде имовине или личности жртва је сама себи прибављала правду и то тако што се светила физичкој личности делинквента.⁹ У литератури су присутни подаци о томе да се накнада штете првобитно појављивала у облику крвне освете. То је био

⁷ Славнић, Љ. (2008). *Историја правних институција*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 50.

⁸ Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – општи део*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион, стр. 30.

⁹ Станковић, О. (1998). *Накнада штете*. Београд, Номос, стр. 34.

облик који је заснован на већ поменутом начелу, тзв. *talion* начелу, а присутан је у старом кинеском, индијском и сумерском праву, у Хамурабијевом законнику и римском *Lex duodecim tabularum*.¹⁰

1.2. Период робовласништва

Адекватни облици одговорности за штету постојали су и у најстаријим организованим друштвеним заједницама, које су се као робовласничке државе најпре појавиле у долинама великих река (Еуфрат и Тигар, Нил, Инд итд.). Сходно наведеном, у оквиру овог поглавља биће анализирани историјскоправни извори из овог временског периода са нагласком на изучавану тематику.

Најстарији законик познат је под називом Ур-Намуов законик. Творац овог законика је Ур-Наму, оснивач треће династије града-државе Ура у држави Сумер, која је постојала у Месопотамији у трећем миленијуму пре н. е. Овај Законик је настао у периоду између 2050. и 2032. пре н. е., а његови текстови су писани клинастим писмом на глиненим плочицама, због чега су делимично сачувани.¹¹ Овај Законик није познавао начело талиона, али је његов наговештај присутан у казнама које су биле прописане за увреде. Примера ради, учиниоцу који је изрекао тешке и увредљиве речи против неког лица утрљаће се со у уста. Наиме, сматрало се да учинилац треба да претрпи казну на оном делу тела којим је дело проузроковано. Ово су најстарији познати примери таквог кажњавања.¹² Занимљиво је истаћи да су из овог Законика сачуване три одредбе о накнади штете за учињене телесне повреде – за повреду руке или ноге учинилац је био дужан да плати казну од десет секла сребра, мину сребра за прелом кости нанесен неким

¹⁰ Закон дванаест таблица је најстарији римски правни споменик и представља кодификацију обичајног права.

¹¹ Михаиловић, Н. (2010). Осврт на историјски развој грађанског права и одговорности за штету. У: *Обавезно осигурање, накнада штете и обезбеђење потраживања* (стр. 198–222). Београд: Intermex, стр. 199.

¹² Kramer, S. N. (1963). *The Sumerians: Their history, culture, and character*. University of Chicago Press, p. 322. Наведено према: Михаиловић, Н. (2010). *Осврт на историјски развој грађанског права и одговорности за штету*, стр. 199.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

оружјем, а четрдесет секла сребра за одсецање носа. Износ наведених казни је припадао оштећеном лицу, што значи да је представљао тарифирану накнаду штете.¹³

Хамурабијев законик је стари вавилонски законик кога је донео вавилонски владар Хамураби. Пронађен је приликом археолошких ископавања у Сузи, у Ирану. Писан је клинастим писмом на великим каменим стубовима. Сматра се да је садржао 282 члана, а обухвата разноврсну правну материју, регулише веома сложене својинске, породичне, облигационе и кривичноправне односе, а садржи и прописе о судству. Овај Законик има изразито класни карактер зато што превасходно штити интересе владајуће класе и за иста кривична дела предвиђа различите казне за припаднике владајуће и потчињене класе.¹⁴ У Хамурабијевом законнику се препознају многи реликти крвне освете,¹⁵ често се предвиђа колективна одговорност заједнице за деликте које је извршио њен члан. Основна карактеристика система казни је строга одређеност и фиксирање врсте и мере казне за одређено кривично дело, те суду није дозвољена могућност индивидуализације казне. У систему казни уочавају се: смртна казна, казне осакаћења, телесне казне, прогонство и имовинске казне, односно новчане казне. При томе је новчана казна предвиђена као апсолутно или релативно одређена, с обзиром на меру. Апсолутна одређеност по мери подразумева фиксне износе, као нпр. једна мина сребра, половина мине сребра и фиксне износе у секелима. С друге стране, релативна новчана казна се одређује према мери, односно вредности предмета штете. Ти износи у односу на причињену штету могу бити троструки, петоструки, шестоструки итд. С обзиром на то да је основ за одређивање висине казне причињена штета,

¹³ Когошес, В. (1958). О развоју државе и права при Сумерих, *Зборник знаствених разправ*, 27, Лјубљана, стр. 99. Наведено према: Михаиловић, Н. (2010). *Осврт на историјски развој грађанског права и одговорности за штету*. оп. cit., стр. 198.

¹⁴ Кандић, Јб. (1992). *Одабрани извори из опште историје државе и права*. Београд: Савремена администрација, стр. 34.

¹⁵ Као пример се може навести чан 230: „Ако буде убијен син сопственика да се убије син оног грађевинара.“ Наведено према: Кандић, Јб. (1992). *Одабрани извори из опште историје државе и права*. оп. cit., стр. 55.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Миловић¹⁶ наводи да су заступљена мишљења да се ради о институту накнаде штете, али такође закључује да се накнада штете не наплаћује у вишим износима и да се ради о новчаној казни.

Приватна имовина је сматрана светим правом, па су за лопове¹⁷ и провалнике¹⁸ прописане смртне казне, као и за лица која су помогла да роб побегне са двора. У овом Законику није постојала јасна граница између јавноправног и приватноправног карактера казне, зато што се у њему не разликује имовинска од кривичноправне одговорности. У том смислу, за низ деликата држава препушта кажњавање оштећеној страни. Као пример се може навести члан 25 који говори о кажњавању „ватрогасаца“ који приликом гашења пожара „баци око на својину господара куће“ и исту узме – да се баци у исту ватру. У Хамурабијевом законуку примењиван је принцип објективне одговорности, а кажњавао се свако ко изврши одређен деликт без утврђивања да ли кривица уопште постоји, што је понекад доводило до апсурда.¹⁹

У неким одредбама Хамурабијевог законика помиње се кривица учиниоца штете: ако је неко прокопао канал за наводњавање, па због његове немарности буде поплављено суседово поље, даће толико жита колико би износио суседов принос да поплаве није било.²⁰

Законик који је важно поменути јесте и Хетитски законик, који садржи одредбе кривичног, стварног, облигационог, породичног и статусног права. Овај Законик је настао у Хетитској држави између XV и XIV века пре н. е. Садржи око 200 сачуваних чланова, а пронађен је почетком XX века у близини Анкаре. Одредбе у Законику нису груписане по неком систему, а већина одредаба тиче се обичајног права, али и нових, које представљају одраз друштвено-економских односа који су владали у хетитском друштву.

¹⁶ Миловић, Ђ. (1980). Кривично право Хамурабијевог законика, *Зборник Правног факултета у Загребу* (3–4), стр. 257.

¹⁷ Члан 22: „Ако неко изврши разбојништво и буде ухваћен, да се убије.“ Кандић, Љ. (1992). *Одабрани извори из опште историје државе и права*. op. cit., стр. 37.

¹⁸ Члан 21: „Ако неко пробије кућу, да се пред оном рупом убије и затрпа.“ Ibid.

¹⁹ Славнић, Љ. (2008). *Историја правних институција*. op. cit., стр. 95.

²⁰ Члан 55 Хамурабијевог законика. Видети у: Кандић, Љ. (1992). *Одабрани извори из опште историје државе и права*. op. cit., стр. 41.

Кривичноправне одредбе овог Законика су у великој мери блаже него кривичне одредбе Хамурабијевог законика. Начела талиона се не примењују, а смртна казна је предвиђена само у неколико случајева.²¹

Одредбе о одговорности за штету могу се пронаћи и у старом хебрејском праву. Овде је прецизније и, може се рећи, одлучније заступљено и изложено начело талиона него у Хамурабијевом законнику. Ако се догоди смрт или телесна повреда – узети живот за живот, око за око, зуб за зуб, рука за руку итд.²²

Што се тиче територије Европе из тог временског периода познат је раногрчки Гортински законик, који је донесен средином V века пре н. е. Назив је добио по полису Гортина на Криту. Ово је једини у потпуности сачувани извор раногрчког права. Текст Законика сачињен је у облику 12 колумни. У неколико редова у колумнама V, VI, VII и IX говори се и о накнади штете. Тако је нпр. у колумни V наведено да уколико неко насилно уђе у посед неке ствари или неку ствар однесе, платиће 10 статера и накнадити дуплу вредност ствари. У преосталим колумнама наведено је да ако неко прода или заложи имовину која припада деци, жени после развода, мајци или ћерки наследници – платиће дупло, а уколико је настала нека друга штета – платиће једноструки износ, док ће за штету коју учини роб одговарати његов власник.²³

У римском праву основни институти робовласничких друштвених односа су тако прецизно формулисани да је оно постало основ сваког каснијег правног система заснованог на робној производњи. Поред обавеза које су настале из појединачних правних послова (*obligationes ex contractu*) римско право познавало је и обавезе проистекле из деликта као недозвољене радње (*obligationes ex delicto*). Караникић Мирић²⁴ наводи да је оправдано што неки аутори примењују да прописивањем од случаја до случаја, тужби и

²¹ Ibid.

²² Друга књига Мојсијева, Излазак, глава 21, тачке 12–16. Стари и Нови завет у преводу Доситеја Обрадовића и Вука Караџића.

²³ Михаиловић, Н. (2010). *Осврт на историјски развој грађанског права и одговорности за штету*. op. cit., стр. 200.

²⁴ Караникић Мирић, М. (2009). *Кривица као основ деликтне одговорности у грађанском праву*. Београд: Правни факултет, стр. 50.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

санкција за поједине деликте, Римљани нису створили деликтно право као скуп општих правних норми којим се уређује грађанскоправна деликтна одговорност него основу за каснију систематизацију европског деликтог права.

Кроз дугу историју римског права деликти као недозвољене и друштвено неприхватљиве радње биле су санкционисане на разне начине, али своју полазну тачку имају у тзв. приватној освети,²⁵ која је подразумевала право оштећеног да лице које је учинило деликт лиши живота због телесне повреде коју му је нанео. У даљем развоју римског друштва ову почетну и искључиво казнену санкцију за почињени деликт замењује право талиона, а временом у римском деликтном праву постаје препознатљиво да држава признаје право оштећеном на *manus iniectio* што представља освету на дужниковој личности, с тим што се постепено уводи обавеза оштећеног „да као компромисно решење прихвати исплату на име искупљења од освете.“²⁶ Искупљење од освете реализовало се давањем у натури стоке (*pecus*) или у новцу (*pecunia*), а постепено су се формирале и усталиле тарифе за искупљење штетника за поједине врсте повреда које су се касније и стандардизовале у санкције које су носиле заједнички назив *roena*. На латинском језику значење *roena* јесте казна, а на римском одустајање од освете.

За причињено уништење имовине или обештећење *roena* се одређивала према вредности имовинског добра, а делинквент је био у обавези да плати вишеструку вредност уништене, однесене и оштећене ствари. Зато *roena* није представљала накнаду штете, па се такви захтеви нису могли наслеђивати. У време Гаја, поред пеналног карактера, неке

²⁵ Zimmerman, R. (1999). *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*. New York: Oxford University Press, pp. 914–915. Наведено према: Станишић, С. (2012). *Објективна одговорност за штету*. Бања Лука: Паневропски Универзитет Апеирон, стр. 32.

²⁶ Караникић Мирић, М. (2009). *Кривица као основ деликтне одговорности у грађанском праву*. op. cit., стр. 48.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

тужбе су имале и обештећујући карактер, а биле су познате под именом *actiones rei persecutoria*.²⁷

По правилима о одмеравању накнаде штете на коју је оштећени имао право долази се до закључка да је и у класичном периоду римско деликтно право задржало тзв. пенални карактер. У случају крађе оштећени је могао захтевати накнаду штете у виду вишеструке вредности украдене ствари, а могао је такав захтев и кумулирати својинском тужбом за повраћај ствари. У римском праву је постојала и кумулативна одговорност свих делинквената саизвршилаца крађе, у случају да деликт изврши више лица. Тада је оштећени могао да оствари вишеструку накнаду од сваког саизвршиоца понаособ.

Када се радило о ноксалној одговорности²⁸ рудименталног облика одговорности за другог, ²⁹ *pater familias* је одговарао за деликте свога сина, других *alieni iuris* или роба, са могућношћу избора да оштећеном исплати накнаду или да делинквента преда оштећенику. Ноксална предаја (*noxae deditio*) односила се само на мушкарце. Подврста ноксалних тужби, под називом *actio de pauperie*, користила се ако је штету учинила припитомљена четвороножна животиња.³⁰

У римском праву постојала су четири грађанска деликта:

- *iniuria* – приватни деликт који је у почетку означавао напад на телесни, а касније и на морални интегритет неког лица, тј. повреда личности,
- *damnum iniuria datum* – оштећење ствари,
- *furtum* – крађа и
- *rapina* – разбојништво.

²⁷ Одредница „грађанска одговорност“ у: Ристић, С. (ур.). (1978). *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада: I–III, том I*. Београд: Службени лист СФРЈ, стр. 400.

²⁸ Према Јустинијановим институцијама *nox* означава човека који је извршио деликт, а *noxia*, сам деликт. Наведено према: Стојчевић, Д. (1960). *Римско облигационо право*. Београд: Завод за издавање уџбеника Народне Републике Србије, стр. 14.

²⁹ У овом случају мисли се на одговорност господара за *alieni iuris* или роба, јер уколико они причине штету другоме немају је чиме платити зато што не поседују имовину. Наведена лица су одговарала својим телом, али је њихов господар имао право да плати одређену суму новца како би их ослободио телесне казне.

³⁰ Стојчевић, Д. (1960). *Римско облигационо право*. оп. cit. стр. 16.

За изучавање историје обавезе накнаде штете значајни су оштећење ствари и повреда личности, као пандан данашњим појмовима имовинске и неимовинске штете. У том смислу релевантно је навести да је око 286. године пре н. е. познати римски закон *Lex Aquila* предвиђао тужбе за оштећене ствари. При томе се обим захтева за накнаду штете за оштећене ствари равноа према највишој вредности оштећене ствари у последњој години.³¹ За повреду личности била је предвиђена тужба под називом *actio iniuriam aestimatoria*. По основу ове тужбе починилац штете био би осуђен на накнаду износа који је по оцени судија одговарао утврђеној штети. На основу наведеног може се закључити да су тужбе за накнаду штете по римском праву биле дозвољене само у случајевима које је законодавац одредио.

Ради изучавања историје објективне вануговорне одговорности за штету од великог значаја је *Lex Rhodia de iactu* којим је било прописано да штета која је настала жртвовањем робе од стране бродара треба да се подели на све учеснике поморског подухвата. На овом месту је зачетак мисли која се развила у модерно доба, а то је да ризик који је неко обавезан да сноси буде основ обавезе накнаде штете.³²

Најстарији познати закон старог Рима, Закон XII таблица, донесен је око 450. године пре н. е.³³ Овај Закон није сачуван, али је реконструисан захваљујући многим цитатима римских правника. Одредбе о одговорности за штету налазе се у VIII табlici. Тачка 2 садржи његову најрелевантнију и најчешће цитирану одредбу: *Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talioesto* – ако неко некоме пребије неки од удова, па се они не поравнају, нека се примени начело талиона. На основу наведене одредбе произилази да примена начела талиона није више била обавезна. Могла је бити замењена новчаном

³¹ Kaser, M. (1962). *Römishes privatrecht*, Berlin, p. 195. Наведено према: Станишић, С. (2012). *Објективна одговорност за штету*. оп. cit., стр. 33.

³² Одредница „грађанска одговорност“ у: Ристић, С. (ур.). (1978). *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада: I–III, том I*. оп. cit., стр. 400.

³³ Више о разлозима, начину доношења и садржини овог Закона видети у: Маленица А., Деретић, Н. (2011). *Римско право*. Нови Сад: Правни факултет, стр. 35–42.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

накнадом или на неки други прописани начин у зависности од договора странака. По том Закону накнада штете је имала пенални карактер и може се рећи да представља тзв. законску композицију која се уводи као последица јачања правне државе и легалитета уопште.

Ова Таблица садржи и друге одредбе о накнади штете. Тако је нпр. за штету коју учини четвороножна животиња требало дати ту исту животињу или пак накнадити штету према процени. С друге стране, за пунолетно лице које у току ноћи преоре туђе земљиште била је прописана смртна казна, а за малолетно лице казна шибања или давања у *похи* (ноксу) како би својим радом надокнадио штету итд.

Поред наведених грађанских деликата који су постојали у римском праву овим Законом *pretor* је увео нове деликте:

- *dolus* – превара,
- *metus* – претња и застрашивање и
- *alienatio infraudem creditorum* – дужничково располагање својом имовином на штету поверилаца.³⁴

Након доношења Закона дванаест таблица римско право се постепено дограђивало и усавршавало доношењем појединачних закона, од којих је најзначајнији Аквилијев закон о штети – *Lex Aquilia de damno*. Он је донесен око 286. године пре н. е. и према њему онај ко туђег роба или робињу бесправно убије треба да буде осуђен да плати највећу цену коју је ствар (роб) имала у тој години. Што се тиче осталих ствари, изузев роба или животиње, онај ко другоме учини штету, односно онај ко бесправно сломи, запали или уништи туђу ствар требало је да буде осуђен да плати власнику онолико колико је ствар вредела у последњих тридесет дана.³⁵

У правној теорији се сматра да се највећи значај овог Закона огледа у томе што је њиме регулисан прелазак са принципа одговорности за штету по основу проузроковања на принцип одговорности по основу кривице или на

³⁴ Ромац, А. (1973). *Извори римског права: латински текстови са преводом*. Загреб: Информатор, стр. 18.

³⁵ *Ibid.*, стр. 33.

принцип субјективне одговорности. До наведеног се дошло због употребе израза бесправно (*iniuria occiderit*), који подразумева да учинилац штете зна да је штетна радња коју предузима бесправна, односно противна важећем праву и да ће њеним извршењем власнику ствари настати штета. На приказан начин је уведен принцип субјективне одговорности за штету који и данас представља основни облик те одговорности у законодавствима и савременим државама. Овом облику одговорности у XIX веку додат је и принцип објективне одговорности за штету која настаје деловањем опасних ствари или вршењем делатности са повећаном одговорношћу.

Даљи развој и изградња римског права вршена је преторским едиктима, едиктима курилских едила, мишљењима сената, царским конституцијама и кодификацијама.³⁶ Врхунац развоја римског права догодио се у доба цара Јустинијана доношењем и објављивањем својих Институција, Дигеста, Кодекса и Новела Институција.³⁷ Релевантно је навести да је у римском праву и пре Јустинијанове кодификације постојала подела одговорности за штету на уговорну, контрактну – *ex contractu* и вануговорну, деликтну – *ex delicto* одговорност.³⁸ Неизвршење или неблаговремено извршење склопљених уговора повлачило је уговорну одговорност за штету.³⁹ У Источном римском царству, Византији, почела је изградња византијског права, и то на основама Јустинијанове кодификације.

³⁶ Ibid., стр. 91.

³⁷ Више у: Бандовић, С. (2007). *Институције као дио система Јустинијанове кодификације*. Сарајево: Магистрат.

³⁸ Наведену поделу је извршио римски правник Гај у својим „Институцијама“ које су настале око 161. године пре н. е.

³⁹ Више о овој врсти одговорности видети у: Стојчевић, Д. (1960). *Римско облигационо право*. op. cit., стр. 42.

1.3. Феудализам

Падом Западног римског царства почела је феудална епоха са феудалним продукционим односима који су били доминантни следећих тринаест векова.⁴⁰ У овом периоду може се разликовати епоха раног, средњег или развијеног и касног феудализма, који задире у капитализам. У периоду раног феудализма (од V до IX века) на подручју западне Европе успостављене су државице Германа и Франака. Основни правни акти који су садржали одређена правила о недопуштеним понашањима и кажњавању јесу капитуларије краљева и тзв. *legas barbarorum* – кодификације обичајног права, нарочито германског.⁴¹ Период раног феудализма представља директан наставак робовласничке епохе. Релевантно је истаћи да су у овом периоду постојале крвна освета и разни облици откупнине, као нпр. крвнина код убиства или мировина код лакших деликата. Постепено је откупнина потиснула крвну освету, те се појављује код појединих деликата у фиксно одређеном износу. Неплаћање откупнине повлачило је њихово претварање у телесне казне.⁴²

Откупнина се састојала у плаћању оштећеном и одређеној општини која је била посредник приликом склапања споразума о композицији одређених износа. Онај ко није могао да плати досуђени износ био је предаван оштећеном или његовој родбини, те је губио слободу. У почетку, обавезу плаћања имао је не само кривац него и његови сродници, који су могли и да замене кривца ако не плати.⁴³

Салијски закон, настао крајем V века у Франачкој држави, важио је по принципу персоналног права за салијске Франке, што значи да је имао разрађен систем заштите имовине кроз прецизно прописане фиксне износе

⁴⁰ Према марксистичкој периодизацији, средњи век се идентификује са феудализмом. Славнић, Љ. (2008). *Историја правних институција*. оп. cit., стр. 133.

⁴¹ Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – општи део*. оп. cit., стр. 31.

⁴² Срзетић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ. (1978). *Кривично право ФНРЈ: општи део*. Београд: Савремена администрација, стр. 72.

⁴³ Мартишевич, И. Д., Јушков, С. В., Дмитријевскиј, Н. П. (1950). *Опита историја државе и права: део 2 – феудализам*. Београд: Научна књига, стр. 40.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

новчаних казни.⁴⁴ Овај Закон није предвиђао кривичну одговорност за лица која су млађа од 12 година, с тим да су уместо њих одговарали њихови старатељи. Наведено ограничење се није односило на робове који лично одговарају за деликте, иако је била предвиђена и одговорност њихових господара. Занимљиво је напоменути да је висина казне зависила од чињенице да ли је учинилац признао извршење деликта или није. Уколико је признао да је учинио штету, био је дужан само да је надокнади, а ако не призна, поред накнаде био је дужан да плати и високу глобу. Отежавајућа околност која је била предвиђена овим Законом јесте прикривање злочина. У том случају казна је три пута већа од уобичајене. Само у неколико случајева је била предвиђена смртна казна, и то за грофа који није вршио своја овлашћења или их је прекорачио, за краљевог кмета или лита који је отео слободну жену и за роба који је извршио неки већи злочин због којег би слободан човек био кажњен са 45 солида глобе. Најчешћа казна је била композиција. Ако се радило о откупу за убиство и тешке телесне повреде казна се звала *Wergeld*, док се откуп за сва друга кривична дела називао *Busse*. Накнада за почињени деликт је припадала оштећеном, а у случају убиства – породици убијеног. Када је долазило до убиства оца, половина накнаде је припадала синовима, а половина рођацима са мајчине и очеве стране. Када није било рођака, та половина је припадала државној благајни, а ако извршење спроводи гроф, трећина накнаде је припадала држави. Салијски закон није познавао судско изрицање телесне казне нити казну затвора за слободне људе.⁴⁵

Германи су у Франачкој држави познавали једино приватну освету – *faida*. Временом су почеле необавезне компензације, односно одрицања од права на освету плаћањем одређене цене најпре у стоци, а затим и у новцу. Тако је у интересу постизања јавног мира Карло Велики забранио сваку приватну освету и наметнуо обавезан систем новчаних компензација, а у томе га је помагала и црква. Откуп је био различит, али се могао поделити на

⁴⁴ Кандић, Љ. (1992). *Одабрани извори из опште историје државе и права*. op. cit., стр. 109.

⁴⁵ Шаркић, С., Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. Београд: Издавачка кућа Драганић, стр. 67–68.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

vergeld за убиство или тежа кривична дела и *ibusu* за мања, тј. лакша кривична дела. Висина откупа варира је у зависности од природе и тежине деликта, околности деликта и статуса жртве.

У Византији се порастом класних разлика уводе све строже казне, што је утицало на повлачење имовинске казне у други план. Од новчаних казни примењивале су се новчане глобе и конфискација имовине, с тим што су се прве примењивале углавном за наношење материјалне штете, за лишавање роба радне способности, осакаћење позајмљеног коња и полне преступе, а глобе су припадале оштећеном. Другом казном, тј. конфискацијом, могла се захватити имовина делинквента против државе, умрлих јеретика чија деца нису била православна и удате жене која је живела са робом.⁴⁶ Основни извори права у Византији су делови некадашње Јустинијанове кодификације, која је у XI веку допуњена и објављена под називом Прохрион. Упоредо са јачањем утицаја византијске културе, а посебно ширењем православне религије у суседним земљама, тј. у Србији, Бугарској и Русији, прихватају се византијски правни извори као основ за каснија домаћа законодавства. У Византији је успостављен рад световних судова, док је у западној Европи црквеним судовима поверено кажњавање за кривична дела против Католичке цркве, као што су јерес, богохуљење и слично. Тако је нпр. папа Гргур IX успео да издејствује оснивање специјалног црквеног суда који је био надлежан за суђење јеретичима. Тиме је била створена основа да се у каснијим периодима развоја феудализма Католичка црква у још већој мери меша у кажњавање обичних поданика за сва кривична дела, а не само за она којима се нарушава интерес ове цркве.⁴⁷

Боманар, француски правник из XIII века, у свом трактату прави разлику између три врсте кривичних дела – тешких, средњих и лакших. Међу тешка дела убрајају се издаја, јерес, убиство, паљевина, силовање, крађа итд., а казне за извршење ових дела су биле веома строге – често је то била смрт или сакаћење. За кривична дела средње тежине углавном је казна

⁴⁶ Мартишевич, И. Д., Јушков, С. В., Дмитријевић, Н. П. (1950). *Опита историја државе и права: део 2 – феудализам*. оп. cit., стр. 100.

⁴⁷ Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – општи део*. оп. cit., стр. 32.

била глоба или казна затвора. Неплаћање глобе је доводило до лишења слободе.⁴⁸

У англосаксонском ранофеудалном праву најпре је забележена алтернатива између крвне освете и откупнине, а временом је откупнина постала обавезна. Законима је предвиђена и регулисана накнада која је припадала оштећеном за претрпљену штету. Поред накнаде, у каснијем периоду у корист оштећеног прописивана је и глоба, и то у корист лорда на чијој територији се догодила криминална радња или под чијом се влашћу налазио оштећени. Као последица неплаћања прво се појавило извргавање крвној освети, а касније се учинилац сматрао лишеним заштите закона.⁴⁹

Немачко право ранофеудалног доба проширује примену композиције на рачун кажњавања, које намеће државна власт. У процесима где се радило о тежим кривичним делима остављено је да се по нахођењу суда и оштећеног прихвата композиција, док је у процесима о локалним прекршајима делинквент могао избећи казну која га угрожава плаћајући одређену суму новца.⁵⁰

Период прецизне одређености казне за поједине деликте превазиђен је у доба развијеног феудализма. Овај период прати велики партикуларизам који доводи до уношења арбитрарности у поступку изрицања казне, што производи кулминацију самовоље и неодређености.⁵¹ Ширио се криминалитет, а пошто је сврха кажњавања у односу на учиниоца била одмазда, а према осталима застрашивање, веома често су примењиване смртне и телесне казне. Овај начин кажњавања је највише одговарао заштити феудалног поретка. Имовина осуђених је била конфискована и дељена између припадника клера и феудалаца на чијој територији је суђење извршено.⁵²

⁴⁸ Мартишевич, И. Д., Јушков, С. В., Дмитријевскиј, Н. П. (1950). *Опита историја државе и права: део 2 – феудализам*. оп. cit., стр. 148.

⁴⁹ Ibid., стр. 50.

⁵⁰ Ibid., стр. 217.

⁵¹ Срзетић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ. (1978). *Кривично право ФНРЈ: општи део*. оп. cit., стр. 37.

⁵² Пешић, В. (1973). *Историјски развој кажњавања преступника*. оп. cit., стр. 211.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

За период касног феудализма карактеристично је да је печат система казни давала црква кроз реакционарност испољену у поступању инквизиције. Циљ казне је био одређен као измирење са богом, што се може постићи признањем до којег је често долазило мучењем.⁵³ Идеја Католичке цркве да злочинац треба да се за свој грех искупи трпљењем казне снажно је утицала на касније обликовање идеје кривице, са којим се и данас сусрећемо. У том периоду у неким манастирима се примењивало затварање, и то нарочито црквених лица која су се огрешила о црквена правила. Они су у потпуности били изоловани од других и упућени на самоћу како би окајали своје грехе. Ова пракса, додуше много касније, утицала је на развој казне затвора.⁵⁴

Веома често су се промене закона сводиле на удовољење захтевима цркве и на поштравање кажњавања. Систем компензације је још увек присутан у систему кажњавања, с тим да су казне у целини биле веома строге и окрутношћу у извршењу превазилазиле казне у раном феудализму. Циљ кажњавања је била одмазда и застрашивање. Најчешће казне које су примењиване у овом периоду биле су: смртна казна, телесна казна, имовинска казна, прогонство, губитак части итд. Имовинске казне, нарочито глобе и конфискација имовине биле су честе како у прописима тако и у изрицању.⁵⁵

Половином XVI века доносе се нови законици којима се радикално мењају природа и циљ кривичног поступка. Један од најзначајнијих правних споменика из тог времена јесте *Constituto criminalis Carolina* коју је донео немачки император Карло V. Овај Законик прокламује примену оптужног начела *ex officio* и на тај начин успоставља разлику између кривичног и грађанског поступка. Накнада штете се у потпуности одваја од кривичноправних санкција, тј. смртне казне, телесне и имовинске казне. Судску функцију и кажњавање преузима централна власт, те се тиме у потпуности уклања партикуларизам кривичног права. Такође, овим Законом

⁵³ Вајс, А., Кандић, Љ. (1973). *Опита историја државе и права*. Београд: Савремена администрација, стр. 45.

⁵⁴ Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – опити део*. оп. cit., стр. 32.

⁵⁵ Вајс, А., Кандић, Љ. (1973). *Опита историја државе и права*. оп. cit., стр. 45.

је у потпуности било забрањено осудити човека на основу признања изнуђеног мучењем или само на основу изјаве два сведока, без других доказа. Тако се средином XVIII века под тим утицајем у немачким државицама и Аустрији доносе чувени закони – пруски, баварски, Кривични законик Марије Терезије – који су утицали на законе других држава у Европи.⁵⁶

У Енглеској је током феудализма, почев од XII века, створен посебан систем који се у својој основи задржао до данашњих дана, а у време британских колонијалних освајања проширио се и на земље којима је владала британска колонијална империја (Канада, САД итд.).⁵⁷ За разлику од европског (континенталног) правног система који се развио под утицајем римског права, англосаксонски је настао ван тог утицаја или уз његов незнатни утицај. Енглеско феудално право заснивало се на три посебна извора – општем (обичајном) праву (*common law*), законима (*statute law*) и систему правичности (*equity law*). Феудално право у Енглеској је било јединствено будући да је једино оно регулисало односе краља и вазала. Иако је моћ круне била знатно већа у поређењу са осталим феудалним државама, краљ није сматран творцем права. Његове наредбе су засноване на обичају и имале су управни карактер. У овој земљи се сматрало да је суд тај који зна шта је право и који својом праксом обичају даје снагу права. С друге стране, судски систем није био јединствен за све категорије становништва. Тако је краљевим вазалима судио краљевски суд, а кметовима и слободним грађанима – локални суд којим је најчешће председавао властелин, а пороту је чинио народ. У пракси се веома често дешавало да се странке, тј. слободни људи жале краљу на пресуде локалних судова, захтевајући од краља правду. Тада је краљ или краљев заступник процењивао чињенице које му је доставила странка која се жали. Уколико се краљу на основу тих чињеница учини да је повређена правда, он је уз наплату издавао налог (*writ*) и упућивао га административно- судском чиновнику (шерифу) из грофовије где се спор одвијао. Задатак шерифа је био да упозна противстранку са

⁵⁶ Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – општи део*. оп. cit., стр. 33.

⁵⁷ Овај правни систем Европљани називају англосаксонски, прецедентни или *common law*.

садржином налога и уколико она не оспорава чињенично стање онако како је краљу познато, шериф је дужан да изврши налог. Временом, и у све већој мери, краљева правда је тражила упориште у римском канонском праву, што је феудална класа доживљавала као узурпацију. Зато је племство принудило краља да 1235. године *Мертонским статутом* забрани употребу страног, тј. римског права, што је изражено кроз правну максиму *nolumus leges Angliae mutare* (нећемо мењати законе Енглеске). Са истим циљем је 1285. године *Другим вестминстерским статутом* било забрањено издавање нових налога. Међутим, статути (закони) су изменили опште право само у појединим питањима, али не и у суштини, па га нису могли прилагодити новим друштвеним односима. Зато се од XV века створио нови систем који је паралелно постојао са претходна два, под називом систем правичности – *equity*.⁵⁸

Што се тиче кривичног англосаксонског права, оно је настајало и изграђивало се постепено, махом кроз праксу судова, у периоду од XI до XVI века. Почев од XII века, под утицајем канонског права почело је да се изграђује схватање да је кривично дело, као облик противправне делатности, нешто друго од повреде имовинских права и имовинске одговорности. Како би постојао злочин (*crime*) сматрало се да је била потребна намера (*animus felonico* или *mens rea*). У XIII веку почела је да се прави јасна разлика између злочина и осталих радњи које су повлачиле одговорност за штету. Тако је противправна радња (*trespass*) могла да буде злочин (*crime*) или имовинска одговорност за штету (*tort*). За њих су постојали посебни судови и поступци, док је основна разлика била у степену свести. Ипак, током наведеног века запажено је да нису сви злочини исте тежине, те се почела правити разлика између тешког злочина (*felony*) и мањег злочина (*misdemeanour*). Под тешким злочином подразумевала су се сва кривична дела која су представљала тешке повреде вазалних обавеза (убиство, крађа, паљевина, силовање итд.), почињена изразито злом намером. За ову врсту кривичних дела била је предвиђена смртна казна уз конфискацију имовине у корист

⁵⁸ Шаркић, С., Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. op. cit., стр. 103–104.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

круне, а уколико би учинилац побегао стављан је изван правне заштите. Мањи злочини кажњавани су новчаном казном (*fine*), чији циљ није био накнада штете него одмазда. Издаја (*treason*) се у XIV веку издвајала од тешког злочина, а њену садржину је регулисало више статута. Разликовале су се две врсте издаје – велеиздаја и мала издаја. Велеиздаја (*high treason*) је напад на краљеву личност и јавља се у следећим облицима: смишљање и извршење неке насилне радње уперене против личности краља, краљице, престолонаследника и највиших дворских достојанственика, фалсификовање државног печата или новца и оружана побуна. По садржини, мала издаја (*petty treason*) је слична велеиздаји, с тим да су објекти заштите сва лица којим се према феудалном праву дугује верност, нпр. вазали лордовима, слуге господарима и сл. У погледу изрицања казни за наведене издаје није постојало начело законитости него је остављано суду да у сваком конкретном случају одреди каквом казном ће се постићи циљ кажњавања, односно не само одмазда него и поправљање учиниоца, па и превенција. Зато се могло догодити да се за исто кривично дело, у зависности од околности случаја, изрекну различите казне.⁵⁹

⁵⁹ Ibid., стр. 110–111.

1.4. Средњовековно право Србије

Настанак и развој средњовековне српске државе везује се за период од XII до XV. Средњовековна српска држава, као и многе, израсла је из преддржавног, родовско-племенског уређења, те је у њој привреда дуго била заснована на натуралним основама. Феудални развитак Србије почео је са знатним закашњењем у односу на државе западне Европе, а може се рећи да је почетком XIII века било изграђено феудално друштво.⁶⁰ У раздобљу од VII до XII века друштвени односи у средњовековној Србији били су углавном регулисани обичајним правом. Први текстови са правном садржином, односно правни извори или правни споменици, јављају се од краја XII века, током XIII, а нарочито у XIV и XV веку, што се поклапа са политичким, економским и културним успоном средњовековне Србије.⁶¹

Из времена политичке самосталности средњовековне Србије сачуван је већи број различитих правних споменика – повеља, уговора са Дубровником, византијске правне компилације преведене у Србији, Душанов законик, Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића и статуту приморских градова.⁶²

У доба Немањића, син великог жупана Стефана Немање, Растко Немањић превео је са грчког на српски (српскословенски) језик и прилагодио Фотијев Номоканон, тј. збирку црквених (канон) и верских (номи) закона и на тај начин сачинио прву познату збирку закона која је важила у тадашњој Србији – Светосавски номоканон, познат и под називима Крмчаја књига или Крмчија, што значи књига којом се управља (крмари) бродом, тј. државом. Светосавски номоканон садржао је и преводе византијског *Proheirona* под називом Градски закон, као и изводе из неких Јустинијанових новела.⁶³

⁶⁰ Славнић, Јб. (2008). *Историја правних институција*. оп. cit., стр. 214.

⁶¹ Шаркић, С. (1995). *Средњовековно српско право*. Нови Сад: Матица српска, стр. 7.

⁶² Више о наведеним изворима у: Шаркић, С. (2011). *Историја државе и права Србије*. Нови Сад: Правни факултет, стр. 11–16.

⁶³ Хорват, М. (1974). *Римско право*. Загреб: Школска књига, стр. 32.

Византијско право је имало велики утицај на правне системе словенских народа, што је најочигледније у законодавном раду српскога цара Стефана Душана.⁶⁴ У кривичном праву Душанов законик је прихватио византијски принцип јавноправне казне. Српско право XIII века сматрало је да је кривично дело приватна ствар оштећеног и да се регулише споразумом кроз примену принципа композиције. Међутим, Душанов законик мења такво схватање и деликт сматра повредом јавног поретка.⁶⁵

И пре Душановог законика у правним споменицима срећу се многобројни изрази који означавају кривично дело као противправну и друштвено опасну радњу. Примитивно гледиште српског права обраћа пажњу на противправност у материјалном смислу, те кривичну радњу схвата као напад на животне интересе друштва или појединца. Зато су најстарији изрази српског права *обида*, *зло* и *кривина*. Кривично дело се понекад називало именом своје последице, као што је случај са изразима *крв* и *вражда*. Поменути изрази истовремено означавају материјалну последицу кривичног дела, само кривично дело и предвиђену казну.⁶⁶

Ради лакшег проучавања, сва кривична дела која се срећу у средњовековном праву могу се поделити у четири групе:

- кривична дела против државе – владара,
- кривична дела против цркве и религије,
- кривична дела против личности и
- кривична дела против имовине.

У групу кривичних дела против државе спадају деликти који су управљени против установљеног поретка оличеног у владару. Ова кривична

⁶⁴ Шаркић и Поповић наводе да је правилније користити израз Душаново законодавство или Душанова кодификација зато што је сам Душанов законик само трећи део једног трипартитног кодекса српско-византијског (римског) права. У сачуваним рукописима Душанов законик се готово увек среће са још две компилације грчко-римског (византијског) права: тзв. Јустинијановим законом и Синтагмом Матије Властара. Више у: Шаркић, С., Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. оп. cit., стр. 99–100.

⁶⁵ Ibid., стр. 101.

⁶⁶ Шаркић, С. (2011). *Историја државе и права Србије*. оп. cit., стр. 24.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

дела вршили су и властела и себри,⁶⁷ а то су: *себров сабор*, *бежање меропха*,⁶⁸ *невера (издаја)*, *неплаћање соћа*, *самосуд*, *удава* и *изам*, *престој* и *обој*. Себров сабор у ствари представља окупљање себара, а које је чланом 68 Душановог законика забрањено. Претпоставља се да је ова забрана била из страха да се такви скупови не би претворили у побуну. Учесници ових сабора били су кажњавани сечењем ушију, а коловође смуђењем, тј. паљењем браде и бркова. Бежање меропха је у ствари њихово напуштање властелинства, које се кажњавало смуђењем и сечењем носа, а казну је сносио и онај ко прими туђе меропха, и то конфискацијом имања. Невера, тј. издаја је кривично дело које је вршила властела. Ово кривично дело се састојало од бежања властеле у иностранство и полагање вазалне заклетве неком другом сизерену. Предвиђена казна је била конфискација имовине. Самосуд је назив који се користио када је долазило до самовољног задовољења правде изван суда. У том случају, према члану 30 Душановог законика такво лице плаћа седмоструки износ спора. Чланом 198 било је предвиђено неплаћање соћа (тј. пореза на земљу), те је властелин који га не плати био свезан све док га не плати, и то двоструко. Удава или изам у суштини представљају облике самосуда. Удава је самовласно хапшење дужника од стране повериоца, а изам хапшење не само дужника него и његовог рођака, сународника или пријатеља у циљу посредног извршења притиска дужника да плати дуг. Престој је назив за неодазивање на судски позив, а кажњавао се глобом од шест волова, а обој се састојао у пружању отпора судским извршним органима. Преступник је био кажњаван конфискацијом читаве имовине.⁶⁹

Кривична дела уперена против цркве и религије чинила су другу групу у коју су спадали јерес, враџбине и празноверје. Казна за јерес је била жигосање преко образа, а затим и протеривање, а жигом је кажњаван и онај ко је крио јеретика. Уколико је властелин извршио богумилску пропаганду

⁶⁷ Овај термин је био општи назив за зависно, пре свега сеоско становништво и у оквиру овог staleжа налазили су се меропси, власи, занатлије и сокалници, отроци и део сеоских попова. Ibid., стр. 17.

⁶⁸ Ово је најчешћи назив за зависне земљораднике.

⁶⁹ Ibid., стр. 27.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

кажњаван је глобом од 100 перпера, а себар је за исто дело плаћао 12 перпера и био је подвргнут батинању. С обзиром на чињеницу да је у Србији живело много католика, исповедање католичке вере није било кривично дело, али ако православац пређе у католичку веру мора да се врати у државну веру. Уколико одбије, кажњава се по канонском праву. Такође се кажњавао и свештеник који је преводио православне у католичку веру. Католик је могао да се ожени женом православне вероисповести само ако и сам прихвати православну веру, а уколико одбије одузимају му се жена и деца, а он се протерује.

Најтежа кривична дела против имовине била су *гуса* (разбојништво) и *тамба* (крађа). Казне за ова дела су биле веома строге. Разбојник је вешан стрмоглавце а лопов је ослепљиван. И село у којем би се нашао гусар (разбојник) или тат (лопов) кажњавано је расељавањем, старешине ових села су биле дужне да надокнаде сву штету, а затим су кажњавани као разбојник и лопов.

Душанов законик за паљевину предвиђа алтернативну казну, односно даје селу могућност или да преда паликућу или да надокнади штету проузроковану пожаром. Штета је могла бити проузрокована и бесправном пашом на туђем или забрањеном земљишту, а називала се *попаша*. У Душановом законуку попаша је предвиђена *грехом* (нехатна) или *нахвалицом* (намерна, тј. са умишљајем). Сходно наведеном је предвиђена и казна, односно, за прву предвиђа само накнаду штете, а за другу плаћање глобе од шест волова.

У групу кривичних дела против личности убрајали су се убиство (*вражда*), телесне повреде, силовање и увреда. Под утицајем византијског права Душанов законик је променио старе прописе. У том смислу је чланом 87 прописано да се за убиство из нехата плаћа умањена глоба од 300 перпера, а за намерно убиство се учиниоцу кривичног дела секу обе руке. Уколико властелин убије себра плаћа глобу од 1.000 перпера, а уколико себар убије властелина плаћа 300 перпера и секу му се обе руке. Изрицала се и смртна казна и то за убиство мајке, оца, брата и свештеног лица. У неким

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

повељама пре Душановог законика биле су познате телесне повреде. Тако је нпр. у Светостефанској хрисовуљи предвиђен случај када неко истуче краљевог човека. Казна за ово дело била је глоба од шест волова и затварање на три месеца. Душанов законик помиње само случај када пијаница неком нанесе телесну повреду, а у зависности од тежине повреде био би кажњаван батинањем, сечењем руке или вађењем ока. Чланом 53 Душановог законика предвиђено је кривично дело силовање, и то случај да властелин силује властелинку, себар себарку и да себар силује властелинку. У прва два случаја силоватељи се кажњавају сечењем обе руке и урезивањем носа, а у трећем случају себру који силује властелинку следило је вешање. На основу наведеног може се закључити да Закоником није предвиђен случај силовања себарке од стране властелина, те постоји могућност да су ови случајеви регулисани обичајним правом или пак да нису ни кажњавани. Увреда је могла бити нанета чупањем браде приликом туче (*мехоскубина*). Уколико је жртва био властелин или неки угледни себар, казна је била одсецање обе руке, а када се почупају два себра казна је била шест перпера. Честе су биле и увреде псовањем, које су строго кажњаване, али се висина казне разликовала сходно сталешкој припадности. Тако нпр. уколико властелин опсује властелинчића плаћа 100 перпера, а ако властелинчић опсује властелина такође плаћа 100 перпера, али се и батина. Увреда судије од стране властелина кажњавала се конфискацијом имовине, а ако то учине становници села, село се расељава.⁷⁰

У старом српском праву, пре Душановог законика, преовладавала је колективна, а не индивидуална одговорност. Као уступак обичајном праву Душанов законик задржава колективну одговорност, с тим да под утицајем византијског права кривична одговорност по правилу постаје индивидуална. И на систем казни је византијско право извршило снажан утицај. Најзначајније су смртна, телесна и имовинска казна, прогонство са конфискацијом имовине, лишење слободе и духовна казна. Смртна казна се први пут помиње у Житију светог Симеуна, а на основу овог извора

⁷⁰ Ibid., стр. 26–27.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

примењивана је на богумилима. С обзиром на то да је наведени извор литерарни не поклања му се пуна пажња. С друге стране, према Душановом законнику смртна казна се извршавала вешањем или спаљивањем. Анализирајући одредбе овог Законика закључује се да се смртна казна чешће изрицала за кривична дела против имовине (гуса), него за кривично дело убиства. Телесна казна се извршавала одсецањем руку, носа или језика, ослепљивањем, вађењем ока, жигосањем по образу, паљењем браде, косе и бркова (тзв. смуђење) и батинањем. Имовинска казна је подразумевала изрицање надокнаде у стоци или у новцу. У повељама са почетка XIII века чешће су се изрицале глобе у стоци, док су казне у новцу преовладале у документима из XIV века. Прогонство са конфискацијом имовине изрицало се за јерес, увреду судије, у случају непроналажења тата и гусара и сл., као и у случају издаје. Лишење слободе, односно затвор, у српском праву помиње се само у три случаја. Прецизније, по Светостефанској хрисовуљи себар који би истукао управника имања кажњавао се глобом и са три месеца затвора. У Душановом законнику казном затвора кажњавао се калуђер који „збаци мантију“ и одбија послушност, а трећи случај је пијаница који некога повреди. Духовна казна, пре свега проклетство, помиње се у повељама, а и Душанов законик у члану 4 помиње искључење из цркве за она лица која се упркос опоменама не придржавају црквених правила.⁷¹

У кривичном праву средњовековне Србије уочавају се и заостаци крвне освете по којој је гоњење и кажњавање кривца приватна ствар појединца. Као феудална држава, Србија је у свом правном систему подржавала систем сталешке кривичноправне неједнакости.⁷²

⁷¹ Шаркић, С. (1995). *Средњовековно српско право*. *op. cit.*, стр. 108–110.

⁷² Аврамовић, С., Станимировић, В. (2007). *Упоредна правна традиција*. Београд: Правни факултет; Службени гласник, стр. 178.

1.5. Период првих грађанских и кривичних кодификација

Кодификација, уопштено говорећи, представља свако потпуно законско регулисање једне правне области, без обзира на то да ли је то остварено путем једног или путем више законских аката. Кодификација је било и у старом веку (Хамурабијев законик, Јустинијанова кодификација), а било их је у средњем веку, иако је феудализам била епоха некодификованог и партикуларног права. Ипак, кодификације су постале бројне на прелазу из феудализма у капитализам, стварањем националних тржишта и централизованих националних држава. Тако је епоха буржоаских кодификација почела 1804. године Француским грађанским закоником. После француског донет је Аустријски грађански законик 1811. године, Општи имовински законик за Црну Гору 1888, Немачки грађански законик 1896. године и 1844. Грађански законик за Књажевство Србије.⁷³

До доношења законика у Француској постојала су два правна подручја – на југу се примењивало писано римско право (*driot écrit*), а на северу обичајно право (*driot coutumier*). Неписана обичајна правила нису се могла доследно примењивати зато што се њихова садржина није могла прецизно утврдити. На основу краљевских указа била је извршена редакција обичаја, што је представљало значајан корак у уједначавању права. Писмена редакција обичаја била је праћена многобројним коментарима знаменитих правника који су касније дали свој допринос у изради законског акта *Code civil*. Законодавство настало током револуционарног периода формулисано у Декларацији права човека и грађанина 1789. године такође представља принципе на којима је утемељен Законик. Релевантно је истаћи да је Декларација заснована на идејама природноправне школе, а прокламовала је једнакост људи, односно да се људи рађају слободни и остају једнаки у својим правима, као и да су природна права човека слобода и својина. Приликом израде законског акта *Code civil* редактори су поред наведених

⁷³ Станковић, О., Водинелић, В. В. (1996). *Увод у грађанско право*. Београд: Номос, стр. 10.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

извора права узели у обзир и канонско право, судску праксу виших судова, законодавство настало током револуционарног периода и теоријске поставке у радовима Потјеа.⁷⁴

Рад на изради пројекта *Code civil* започет је доласком Наполеона за првог конзула 1799. године. Он је именовано комисију од четири члана, коју су чинили правници, и то представници обичајног права са севера Француске: Тронше, Порталис, Малвил и Биго-Преамне. Овај Законик је сачињен у готово невероватно кратком року и усвојен 31. марта 1804. године под називом *Code civil Francais*, а затим је 1807. године поново објављен као *Code Napoléon*. При изради овог Законика Наполеон је имао велики утицај. Тако је нпр. од укупно 132 седнице државног савета на којима се расправљало о нацрту закона, на 55 председавао сам Наполеон. Будући да није био правник, на овим седницама је велику пажњу посвећивао питањима која су се тичала живота. Схватао је важност апстрактних правних правила и увек је инсистирао на просечном и за лаике разумљивом језику закона.⁷⁵ Из тог разлога *Code civil* садржи једноставне и елегантно формулисане норме. У њиховим формулацијама нема непотребних речи нити рогобатних језичких конструкција. Стога текст Законика није разумљив само образованим правницима него и лаицима. Нарочита заслуга редактора Законика јесте у томе што су самом формулацијом дали еластичност нормама, што је Законнику донело дуговечност и могућност да се прилагоди друштвеном развоју. Материја Законика је распоређена у три књиге, са преко 2.200 чланова. У првој је обрађено статусно и породично право, у другој стварно (али не у потпуности), док се у трећој, поред облигационог налази и наследно право, део стварног права, хипотекарног и брачног и имовинског права. За право накнаде штете нарочито је значајна његова одредба из члана 1.382, којом је озакоњено опште начело да је свако ко својом кривицом нанесе штету другом лицу дужан да ту штету накнади. Према овом Закону, за постојање одговорности за штету довољна је непажња учиниоца. Такође,

⁷⁴ Попов, Д. (2001). *Грађанско право: општи део*. Београд: Службени гласник, стр. 42.

⁷⁵ Стојановић, Д. Д. (2000). *Увод у грађанско право*. Београд: С. Д. Стојановић и Д. Д. Стојановић, стр. 12.

у оквиру Закона је прописана одговорност за друга лица, ствари и животиње, као и одговорност произвођача за штету која настане од производа.

Наполеонов *Code civil* је био само један у низу оних којима је на почетку XIX века извршена кодификација француског права. Године 1806. донет је Законик о грађанском поступку (*Code de procédure civile*), а 1807. Трговински законик (*Code de commerce*). Кривично право је било кодификовано још 1791. године једним законом који се није дуго одржао, да би 1810. био усвојен нов Кривични законик (*Code pénal*) који се много дуже одржао у примени. У међувремену, 1808. године био је кодификован и кривични поступак.⁷⁶

Стилски, Кривични законик из 1810. године је оцењен као веома строг. У темеље овог законодавног дела постављене су две основне идеје – да се мора вршити правда и да се казна оправдава сопственом нужношћу и корисношћу. Овај Законик садржи око 500 чланова, а материја је распоређена у четири књиге. Прва носи наслов „О казнама у кривичној и поправној материји и њиховом учинку“, а друга „О лицима која се кажњавају, извињавају или одговарају за злочине или преступе“. У трећој књизи под насловом „О злочинима, преступима и њиховом кажњавању“ предвиђена су различита кривична дела која су разврстана у више наслова. У првом су нормирана кривична дела против јавног добра, а у другом кривична дела против појединаца у оквиру које је извршена подела на кривична дела против личности и кривична дела против својине. Четврта књига под насловом „Полицијски иступе и казне“ уређује материју коју данас називамо прекршајима.

Један од највећих доприноса овог Законика развоју међународног права представља троеоба кривичних дела, односно њихово разврставање на злочине, преступе и иступе. Из Француског кривичног законика ову поделу је прихватило немачко право. Посебно је важно што је ову поделу прихватио Пруски казни законик из 1851. године, који је уз Француски кривични законик из 1810. године извршио највећи утицај у упоредном

⁷⁶ Поповић, Д. (2008). *Увод у упоредно право*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду; ЈП Службени гласник, стр. 98–101.

праву. Преко пруског права ова подела је продрла и у српско право, којем је Пруски законик послужио као узор приликом кодификације кривичног права.

Казне прописане овим Законом код сваког кривичног дела познавале су минимум и максимум. У оквиру овако постављених граница судија је изречену казну могао да прилагоди конкретном кривцу и околностима учињеног дела. Касније ће сви кривични законици прихватити овај систем.⁷⁷ Овим Законом биле су укинуте телесне казне, а уведене су казне конфискације имовине и доживотног затвора. Ипак, без обзира на славу француског кривичног законодавства оцем модерне кривичноправне науке сматра се Немац Анселм фон Фојербах. Он је истраживао какав би требало да буде утицај казне на учиниоца кривичног дела, те је осмислио теорију психолошке принуде. По овој теорији казна не треба само да одврати учиниоца од извршења кривичних дела, него треба и превентивно да утиче на друге чланове друштва како не би учинили кривично дело. Када грађани знају која казна следи за неко недопуштено понашање они ће се због страха од казне уздржати од вршења кривичних дела. Како би се могли понашати на овакав начин неопходно је да буду добро упућени у то за које понашање могу бити кажњени и којом казном. Стога је Фојербах поставио начело законитости изражено познатом максимумом „нема злочина, нема казне ако нису законом прописани“. Пошто је Фојербах био редактор баварског Кривичног законика из 1813. године могао је своје идеје да „преточи“ у тај Законик. Међутим, Законик је био веома репресиван зато што је предвиђао смртну казну за бројна кривична дела, као и казну батинања. Овај Законик је утицао на касније донет пруски и аустријски кривични законик, а одатле и на српски законик.⁷⁸

И *Code civil* је извршио велик утицај на развој грађанског права у другим земљама и послужио као узор за израду многих грађанских законика као што су холандски, белгијски, италијански, шпански итд. Важио је и у

⁷⁷ Шаркић, С., Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. оп. cit., стр. 124–125.

⁷⁸ Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – општи део*. оп. cit., стр. 33–34.

неким деловима Немачке све до ступања на снагу Немачког грађанског законика 1900. године. Првобитни пројекат за Кнежевину Србију представљао је неуспели превод законског акта *Code civil*, који због великих недостатака није ни постао нацрт законика.

У Аустрији, у време када је донесен Грађански законик, ситуација је била другачија него у Француској. У Аустријској царевини, после неуспеха револуционарних покушаја дошло је до компромиса између буржоазије, феудалаца и апсолутизма. Са циљем да створе централистичку апсолутистичку монархију, хабзбуршки цареви су увидели значај јединствене кодификације грађанског права за мултинационалну државу каква је Аустрија.

Радови на кодификацији грађанског права у Аустрији отпочели су 1753. године за време владавине Марије Терезије. Комисија је 1766. израдила Нацрт у три књиге, који је више личио на уџбеник него на текст закона, а садржао је 7.377 чланова. Нова комисија на челу са Мартинијем образована је 1790. године. Међутим, Нацрт Општег грађанског законика који је Мартини завршио 1796. године у потпуности је одступао од Кодекса Марије Терезије, те је текст поверен новој комисији на коначну обраду. На челу те комисије био је Франц фон Цајлер који је окончао рад на кодификацији. Законик је коначно усвојен 1811. године под називом Општи грађански законик. Садржи 1.502 параграфа и дели се на увод и три дела: лично право, укључујући породично, стварно право са наследним правом и једним делом облигационог права, заједничке одредбе личног и стварног права. Наведена подела указује на суштински карактер Законика, односно да се штите она лица која поседују својину.⁷⁹ Овај Законик има шире формулације и опште одредбе, те је био погодан да послужи као основа за развитак судске праксе. Што се тиче нормирања одговорности за штету, Аустријски грађански законик је наклоњен извесном прецизирању појмова. Зато је у овом Законику много више одредаба посвећено грађанској одговорности него у нпр. француском. Наспрам четири законска члана која

⁷⁹ Стојановић, Д. Д. (2000). *Увод у грађанско право*. op. cit., стр. 38.

садржи француски законик, у аустријском стоји чак 49 параграфа. Стога је аустријско право о накнади штете прецизније уређено.

С друге стране, у поређењу са нпр. француским закоником, Аустријски грађански законик се сматра кратким, а евидентно је и да има доста празнина, те је у том циљу на предлог Јозефа Унгера 1904. године образована комисија за његову ревизију. Допуне и измене Законика рађене су по уреду на Немачки грађански законик, а током 1914, 1915. и 1916. године донете су три новеле од којих је последња у највећој мери изменила текст Законика.

Аустријски грађански законик је извршио утицај изван земаља у којима је у први мах био проглашен. Овај утицај се у највећој мери осетио у Средњој Европи, а нарочито у оним земљама које су улазиле у склоп Хабзбуршке монархије. У Словенији и Далмацији је важио новелиран текст, док је у Хрватској, Славонији и Банату важио текст без новела. У Босни и Херцеговини примењивао се на стварно и облигационо право, а Грађански законик за Кнежевину Србију из 1844. године представљао је скраћену верзију Аустријског грађанског законика.⁸⁰

У Немачкој је стварање јединственог грађанског законика дуго био императив. Наиме, било је готово немогуће донети јединствен грађански законик за читаву Немачку будући да је она била расцепкана на мале кнежевине и краљевине које су имале своје кодификације и које су одисале духом феудалног права. Ситуација у Немачкој је била специфична и зато што буржоазија није победила у револуцији 1848. године нити је постала владајућа класа. Направила је компромис са феудалним снагама и успела је да се заложи за доношење закона који би одговарао нараслим капиталистичким односима.

Рад на кодификацији Немачког грађанског законика почео је 1874. године, када је образована комисија од 11 чланова под председништвом познатог професора пандектног права Видшајда. После 13 година рада комисија је израдила први пројекат грађанског законика, а наишао је на

⁸⁰ Попов, Д. (2001). *Грађанско право: општи део*. оп. cit., стр. 46.

оштре критике због доктринарне спољне форме Законика, пуне појмовних апстракција пандектне теорије и због правничког језика који је био стран народу. Због инсистирања на правно прецизном и тачном начину изражавања изгубио се смисао и јасноћа. Приговори су стављани и на претерану технику упућивања Законика. Стога је рад на грађанском законуку наставила друга комисија, формирана 1890. године, која је извршила неопходне језичке коректуре и смањила његов претерани индивидуализам. Рад на Законику је био готов 1895. године, те је исти са незнатним изменама усвојен 1896. године, а ступио на снагу 1. јануара 1900. године.

Важна новина коју доноси овај Законик јесте да је по први пут напуштена институционална трочлана систематика како би се увела систематика пандектног права. Садржи 2.385 параграфа, а подељен је на пет делова (књига): општи део, облигационо право, стварно право, породично право и наследно право. Шеста књига овог Законика односи се на примену страних закона, садржи 30 параграфа и унета је у Законик Уводним законом за грађански законик (тзв. међународно приватно право). Пандектна подела грађанског права јасно истиче централне институције грађанског права – власника, приватну својину и заштиту те својине. Под утицајем пандектног права Немачки грађански законик на почетку садржи општи део, што представља значајну новину у односу на кодексе грађанског права XIX века, инспирисане Гајевом институционалном поделом.⁸¹ Ова новина у општем делу садржи норме које важе за остале делове Законика чиме је избегнуто непотребно понављање ових одредби у посебним деловима Законика. У односу на законике донете пре Немачког грађанског законика, поред оригиналне систематике постоје и друге новине, као што су нпр. одредбе о правним лицима и врстама правних лица, објективна одговорност за опасне ствари итд. Тежња немачког законодавца је била да се до детаља предвиди што већи број правних ситуација, што је имало за последицу пренаглашени казуистички приступ и обимност Законика. Овај метод има и своје лоше

⁸¹ Стојановић, Д. Д. (2000). *Увод у грађанско право*. оп. cit., стр. 39–40.

стране будући да је свака казуистика по правилу непотпуна, што судији отежава попуњавање правних празнина. Ипак, овај недостатак законодавац је ублажио уношењем општих принципа у Законик, као што су савесност, поштење, добри обичаји, забрана злоупотребе права итд., а на које се судија позива у недостатку конкретног правног правила. Ове генералне клаузуле омогућиле су флексибилност у примени Законика до данашњих дана.⁸²

Утицај који је Немачки законик остварио у другим земљама знатно је скромнији него утицај који је имао Француски грађански законик. Наведено се може објаснити како различитошћу прилика у XX веку, тако и одликама самог Немачког грађанског законика садржинске, а и формалне природе. Под његовим већим или мањим утицајем рађене су новеле Аустријског грађанског законика, Швајцарски грађански законик из 1907. године, Пољски законик о облигацијама из 1933. године, Грчки грађански законик итд.⁸³

Радови на кодификацији грађанског права у Црној Гори поверени су Валтазару Богишићу, једном од најумнијих правника словенског југа. На овом Законику је радио шеснаест година са прекидима, од чега ефективно око дванаест година, те је донет 1888. године као Општи имовински законик за Црну Гору.⁸⁴ Није рађен према неком конкретном страном узору него према стварним потребама, приликама и условима Црне Горе, у којој је у то време преовладала натурална привреда, а трговина, занатство и кредитни односи су били још у почетној фази развоја. После вишевековне изолованости Црна Гора се почела отворати према свету, те још увек није било школованих правника нити писаног права. Живело се и судило по обичајном праву насталом на домаћем тлу, изван домаћаја страних утицаја и римског права. Овај Законик представља кодификацију постојећег обичајног права и тековина ондашње савремене науке, те је постигнут

⁸² Попов, Д. (2001). *Грађанско право: општи део*. op. cit., стр. 49.

⁸³ Станковић, О., Водинелић, В. В. (1996). *Увод у грађанско право*. Београд: Номос, стр. 27.

⁸⁴ Више о Валтазару Богишићу и припреми Општег имовинског законика у: Луковић, Д. М. (2009). *Богишићев законик: припрема и језичко обликовање*. Београд: Балканолошки институт САНУ.

двоструки циљ: да се сачини законик који одговара приликама у Црној Гори, као и њено отварање према Европи.

Систематика Општег имовинског законика за Црну Гору била је у потпуности оригинална зато што обухвата чисто имовинско право, а то је по Богишићу само стварно и имовинско право. Наследно и породично право су остали ван овог Законика што представља веома оригиналан став за време у којем је донет.

Богишић је прихватио обичај енглеске легислативе да све изразе који се налазе у закону а нема их у обичном језику законодавац треба да објасни у самом закону,⁸⁵ што закон чини разумљивијим и лакшим за лаике. Иако је Општи имовински законик писан језиком за који и сам редактор каже да је „прост и народан“ у извесној мери је било неизбежно коришћење стручних термина.⁸⁶

У систематизацији грађе Законика Богишић се придржавао правила „од конкретнијег ка апстрактноме, од познатијег ка ономе што је народу мање познато“. Сходно наведеном у Законику се прво регулише својина, па тек онда остала стварна права, купопродаја, као основни уговор облигационог права, па затим остали уговори итд.

Законик садржи уводна општа наређења, правила о законима и правила међународног приватног права, правила о субјектима права, стварна права, укључујући правила о хипотеци, обавезе, општи део уговорног права као и правила о појединим уговорима. На крају Законика се налазе објашњења, одређивање и допуне целог закона.

По укупном квалитету – садржинском, језичком и стилском – Општи имовински законик је најбоља законодавна творевина тога времена и једна од најзанимљивијих и најбољих творевина ове врсте у европској правној цивилистици XIX века.⁸⁷

⁸⁵ Списак стручних термина и израза који су коришћени у Општем имовинском Законику, по азбучном реду налазе се у чланку: Ђорђевић, А. (2002). Богишићев Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору. *Анали Правног факултета у Београду*, 50(3–4), стр. 425–440.

⁸⁶ Више у: Луковић, М. (2003). Извори терминологије општег имовинског законика. *Анали Правног факултета у Београду*, 51(3–4), стр. 543–593.

⁸⁷ Попов, Д. (2001). *Грађанско право: општи део*. op. cit., стр. 59.

Обновљена Србија у доба прве владавине кнеза Милоша није имала ни писаних закона нити образованих правника. Живело се по обичајном праву и под Милошевом управом. Српски кнез у почетку није желео да му се ограничи власт писаним законом, али је временом у све већој мери увиђао потребу да се у земљи донесу такви закони. Рад на кодификацији грађанског права у Србији започео је у време владавине кнеза Милоша, који је 1829. године рад на изради законика поверио Георгију Захаријадесу. Прецизније, наложио му је да преведе неки од страних грађанских законика. Захаријадес је за основу кодификације узео Француски грађански законик, и то не текст француског оригинала, него немачког превода. Превод је био неуспешан, тако да због многобројних недостатака није постао ни нацрт.⁸⁸ Даљи рад на законнику настављен је када се Милош 1836. године обратио аустријским властима да дозволе да у Србију, ради прегледа постојећих законских нацрта и коначног обликовања првих српских писаних закона, пређу Василије Лазаревић и Јован Хаџић. Овој молби аустријска влада је радо изашла у сусрет, те су Лазаревић и Хаџић дошли у Београд 1837. године. Прегледајући законске нацрте дошли су до закључка да постојећи нацрти нису добри зато што претпостављају образовано чиновништво каквог у Србији нема. Такође су сматрали да судове треба што једноставније уредити, као и да у Србији треба створити законе који ће проистицати из народних особина. Стога су одбацили постојећу законодавну радњу, а кнезу Милошу су предложили доношење новог закона који би одговарао приликама у земљи, потребама народа, навикама и обичајима. Кнез Милош је одобрио њихове намере и они су поделили задужења тако да је Хаџић преузео рад на грађанском законнику, а Лазаревић на кривичном законнику и грађанском поступку, с тим да његов рад никада није био озакоњен, док Хаџићев јесте.⁸⁹

Рад на изради законика је са прекидима трајао све до 1842. године. Рађен је према Аустријском грађанском законнику и представља његов

⁸⁸ Ibid., стр. 59.

⁸⁹ Шаркић, С., Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. op. cit., стр. 143.

скраћени превод на српски и парафразу.⁹⁰ Прегледан је од стране једне комисије која га је одобрила, а Совјет га је на Благовести, 25. марта 1844. године усвојио као Грађански законик за Књажество Србију. Стојановић⁹¹ наводи да је овај Законик, као законодавно дело, по својим квалитетима знатно испод нивоа свог изворника – Аустријског грађанског законика. Од 1.500 параграфа, колико садржи Аустријски грађански законик, Хаџић је бројку свео на 950, колико има Српски грађански законик, те је учинио да су многе јасне дефиниције изворника у скраћеном облику постале неразумљиве, нејасне, па и потпуно неупотребљиве. Пошто је Хаџић био књижевник и велики противник Вука Караџића, језик којим је писан Законик је тежак, извештачен и застарео, што је допринело неразумљивости текста.

На појединим местима Хаџић је учинио извесна прилагођавања норми. У основи, стил нормирања је исти као и у аустријском праву, с тим да је његово баратање изворником изазвало стручне расправе када је Законик објављен. На неким местима је спајао параграфе Аустријског законика у један, а на другим је поједине параграфе раздвајао. Распоред материје је идентичан у оба законодавна дела, што значи да Српски грађански законик садржи увод и три дела. Занимљиво је навести да је у српском законнику увод дужи него у аустријском и обухвата 35 параграфа насупротив 14 у аустријском. Први део је посвећен личним правима, у другом делу је обрађено наследно и стварно право, у трећем општа опредељења, тј. заједничке одредбе за права лична и стварна.

Иако се ослањао на Аустријски грађански законик, Хаџић је на појединим местима одступио од изворника. Наведено се може утврдити упоређивањем норми двају законика, па остаје нејасно где је Хаџић налазио надахнуће за оваква одступања. Одступања од изворника се јављају на више

⁹⁰ Више о Српском грађанском законнику и одређеним Хаџићевим решењима у: Аврамовић, С. (2014). Српски грађански законик (1844) и правни транспланти – копија аустријског узора или више од тога?. У М. Полојац, З. Мирковић и М. Ђурђевић (ур.), *Српски грађански законик – 170 година* (стр. 13–43), Београд: Правни факултет.

⁹¹ Стојановић, Д. Д. (2000). *Увод у грађанско право*. *op. cit.*, стр. 55.

места, али су највећу пажњу привукле две установе – задружна породица и законски наследни ред.⁹²

Доношење грађанског законика за Србију тога доба било је од изузетног значаја будући да је тиме омогућено утемељење државе на правним основама. Преко Аустријског грађанског законика, идеја природноправне школе и утицај римског права учинили су да Србија крене ка развоју грађанског друштва капиталистичког типа. Релевантно је нагласити да је Законик био далеко испред свог времена зато што је у време његовог доношења Србија била традиционално друштво са веома патријархалном породицом, док је Законик био кодекс грађанског друштва.⁹³

Што се тиче кривичног права, оно је под владом кнеза Милоша у највећој мери било уређено обичајима. Рано су се почели појављивати писани акти који су се односили на поједине криминалне појаве, али то нису били закони. Тако је нпр. у Закону Проте Матеје Ненадовића била предвиђена новчана казна у двоструком износу и каштигање штаповима за крађу стоке.⁹⁴ Казна глобе је постојала све до 1832. године, а за време турске владавине примењивала се крвнина које је село плаћало као глобу, а поред глобе јавља се и дуплир који је одређиван у случају казне. За време владавине кнеза Милоша било је покушаја систематизације кривичног права и сачињавања једног законика. Томе се посветио већ помињани Василије Лазаревић, али је његов рад остао без резултата. Под уставобранитељима је кривично право у Србији упознало законе о појединим кривичним делима, као нпр. Казнителни закон за поаре и крађе из 1847. године, затим Казнителни закон за полизајне преступнике из 1850. године. Он је важио све до кодификације кривичног права. Садржао је 269 параграфа распоређених у двадесет глава. У овом Законику су многа кривична дела нашла место, као нпр. клевета, проституција, богохуљење, ометање службеног лица у вршењу

⁹² Више у: Шаркић, С., Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. оп. cit., стр. 148–150.

⁹³ Ковачевић-Куштримовић, Р. (1995). Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика: 1844–1994, У: *Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика* (стр. 11–18). Ниш: Правни факултет, стр. 15.

⁹⁴ Петрић, В. (1968). *Из правне историје народа Југославије: одабрани извори*. Београд: Институт за правну историју, стр. 134.

дужности итд. Ипак, кривично право у Србији тога времена показивало је многе недостатке, те је подстицај за почетак рада на стварању новог законика иницирао кнез Александар Карађорђевић 1855. године. Он се обратио Савету једним актом у којем је тврдио да постојеће кривично законодавство у Србији није у стању да одговори своме задатку. На предлог кнеза, Савет је прихватио иницијативу и сачинио петочлану комисију којој је поверио израду законика. Комисију су чинили Стефан Магазиновић, Филип Христић, Рајко Лешљанин, Јеврем Грујић и Ђорђе Ценић. Комисија је у марту 1857. године Савету поднела Пројект кривичног законика. Пројект је био урађен по угледу на Пруски кривични законик из 1851. године, са незнатним одступањем. У међувремену је дошло до смене на кнежевском престолу, те је кнез Милош наложио језичко дотеривање нацрта Законика. Овај задатак је поверио Ђури Даничићу и Миловану Јанковићу. Коначно, законик под називом Законик за злочинства и преступе у Књажевству Српском ступио је на снагу у мају 1860. године. Овај Законик је имао око 400 параграфа, педесетак више него пруски. У Законику је примењена троеоба кажњивих дела, као и техника њиховог одређивања путем различитих врста и висина казне. Упркос усвајању напредног страног законодавства Српски кривични законик је задржао телесне казне, које су биле веома честе кривичне санкције. Укинута су једним законом 1873. године донетим на предлог тадашњег министра правде Ђорђа Ценића. Може се рећи да је Кривични законик представљао прекретницу у развоју кривичног права у Србији. У казненом законодавству из овог периода била је предвиђена и новчана казна чији је циљ да се осиромаше осуђени, што је за њега представљало извесно трпљење. Сиромашном осуђенику суд је могао дозволити отплату у ратама, а уколико осуђени пропусти да плати неку рату, може је одрадити, а ако ни то не успе приступало се принудном извршењу. Уколико се новчана казна није могла извршити ни овим путем она се претварала у казну затвора. Иако је претрпео доста измена, Кривични законик је важио све до 1930. године.

Добра језичка редакција је допринела да послужи као подлога за развитак кривичног права и кривичних наука у Србији. Такође, послужио је и као посредник који је довео до рецепције пруског кривичног права и у Црној Гори.

Током XIX века кривично право у Црној Гори је једним делом почивало на обичајима, а другим делом на законима. Закони који садрже кривичноправне норме били су Законик Петра I и законик донет за време владе књаза Данила 1855. године под називом Општи земаљски законик. Иако су ови закони били посвећени кривичној материји не може се рећи да је кривично право било систематски уређено. Важан преокрет у Црној Гори обележила је владавина књаза Николе. Тако је поред најважнијег кодификаторског дела из 1888. године (Општи имовински законик), 1906. године донет и Кривични законик. Овај Законик представља потпуну рецепцију српског законика из 1860. године.⁹⁵

1.6. Период након Првог светског рата

До настанка Краљевине Југославије 1918. године, на територији коју је обухватала, у области грађанског права владао је нарочито изражен правни партикуларизам. Наиме, у тренутку стварања Југославије као државне заједнице на њеном подручју је постојало шест грађанскоправних подручја:

1. подручје Општег имовинског законика за Црну Гору од 1888. године;
2. подручје новелираног Аустријског грађанског законика који је важио у Словенији и Далмацији;⁹⁶
3. у Хрватској без Далмације важио је неновелирани Аустријски грађански законик, јер због ратних прилика новеле нису могле

⁹⁵ Шаркић, С., Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. оп. cit., стр. 167–173.

⁹⁶ Оне су биле аустријске територије без аутономије, стога су бројне новеле, односно измене и допуне Законика усвојене 1914, 1915. и 1916. године у Бечу аутоматски за њих биле позитивно право.

бити изгласане у хрватском Сабору, што је иначе било потребно у складу са аутономијом коју је Хрватска имала у оквиру Аустроугарске;

4. У Босни и Херцеговини Аустријски грађански законик је примењиван у области имовинског (облигационог и стварног) права, док је у области породичног и наследног права важило шеријатско право за муслимане, а обичајно за хришћане;
5. на подручју Војводине (која је обухватала део Барање, али не и Срем), Међумурја и Прекомурја важило је мађарско право, које је било некодификовано, односно прецедентно и обичајно и под јаким утицајем Аустријског грађанског законика;
6. на територији бивше Краљевине Србије, са Македонијом под својим суверенитетом, после балканских ратова важио је Српски грађански законик из 1844. године.⁹⁷

Након стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, при Министарству правде формирано је једно тело чији је задатак био да ради на доношењу јединственог грађанског законика. Задатак редактора је био тежак будући да је требало помирити постојеће разлике. За основу су узели Аустријски грађански законик из 1811. године, као и новеле од 1914. до 1916. године, зато што је он важио у највећем делу новонастале државе. Рад комисије је био успорен услед разлика у нивоу правне развијености, обичаја који су владали у појединим срединама, а нарочито у породичном и наследном праву. Стога је тек 1934. године окончан рад израдом Преднацрта Грађанског законика за Краљевину Југославију. Овај Преднацрт је стављен на јавну дискусију током које је било различитих примедба нарочито на узор, стил, систематику итд. Други светски рат је прекинуо рад на доношењу законика, те овај Преднацрт никада није прерастао у нацрт.⁹⁸

Са завршетком Другог светског рата у новонасталој држави започет је рад на утемељењу новог правног поретка. Уставом из 1946. године

⁹⁷ Станковић, О., Водинелић, В. В. (1996). *Увод у грађанско право*. Београд: Номос, стр. 30.

⁹⁸ Попов, Д. (2001). *Грађанско право: општи део*. *op. cit.*, стр. 61.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

законодавно уређење материје грађанског права било је у надлежности Федерације. Уследило је доношење низа закона из области породичног права, а 1955. донет је Закон о наслеђивању. Михајло Константиновић је сачинио Скицу за законик о облигацијама и уговорима, која је објављена 1969. године. Посебна поткомисија је израдила Нацрт Закона о облигацијама и уговорима који је усвојило Савезно веће Скупштине СФРЈ 1976. године, а после широке јавне дискусије 30. марта 1978. године донело је Закон о облигационим односима.⁹⁹

После стварања Краљевине Југославије извршена је унификација кривичног законодавства Кривичним законом Краљевине Југославије. Овај Кривични законик представља даљи напредак у систематизацији казни, а познавао је и друге санкције осим казни. Уведене су одредбе мера безбедности и условна осуда. Некадашње казне протеривања, забрана вршења заната или позива и одузимање одређених предмета биле су сврстане у низ нових мера безбедности. Главне казне су биле смртна, новчана и казна лишења слободе, а споредне су биле губитак часних права и губитак службе.¹⁰⁰ Казна конфискације имовине била је укинута, док је новчана казна била предвиђена као главна и као споредна за дела учињена из користољубља. Износи новчаних казни ишли су у специјални фонд намењен потребама извршења санкција. Релевантно је нагласити да је приликом изрицања новчане казне уведен принцип пропорционалности, према коме се код одмеравања казне поред осталих околности узимало у обзир и имовинско стање и остале животне прилике учиниоца од значаја за његову платежну способност. Водећи рачуна о овим околностима настојао се смањити број неисплаћених новчаних казни које су претворене у казну затвора.¹⁰¹ Године 1930. донет је и Закон о извршењу казни лишења слободе, који је усвојио најнапреднији, тзв. прогресивни ирски систем извршења

⁹⁹ Службени лист СФРЈ, бр. 29/78.

¹⁰⁰ Јакшић, Д., Давидовић, Д. (2013). Развој казног система у кривичном праву Србије. *Специјална едукација и рехабилитација*, 12(4), стр. 530.

¹⁰¹ Чубински, М. (1934). *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, новелираног Законом од 9. октобра 1931. године*, Београд: Г. Кон, стр. 150.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

казне затвора, а и војно кривично право се издвојило у посебном Војном кривичном закону.

Након Другог светског рата нарочит значај за изградњу новог казненог система имао је Закон о врстама казни од 5. јула 1945. године, пошто је посвећен искључиво разради система казни. Овај систем је одговарао казненој политици која је установљена у новој Југославији. При томе се водило рачуна о свим позитивним достигнућима претходног кривичног законодавства. У овом Закону, од 12 казни предвиђена је и новчана казна, у најмањем износу од 50 динара, док максимум није прецизиран нити конфискација имовине.

Општи део Кривичног законика¹⁰² као систем одредаба посвећен општим институтима кривичног права донесен је 1947. године. Ово је прва потпуна кодификација општег дела будућег јединственог Кривичног законика, што му даје историјски значај. Законом се успоставља систем усмерен ка индивидуализацији казне базиран на триангуларној заступљености преко казни, васпитно-поправних мера и здравствено-заштитних мера. У систему казни појављује се и новчана казна и конфискација имовине, с тим што је конфискација у хијерархији изнад новчане казне, што се објашњавало потребом времена за одузимањем имовине народних непријатеља и противника државе.

Доношењем Кривичног законика 1951.¹⁰³ године први пут је извршена целовита кодификација социјалистичког материјала кривичног права, тако што је изграђен систем у складу са принципима наше криминалне политике и потребама заштите земље, друштвеног, политичког и правног система. Међу системима казни којих је било седам налазе се и конфискација имовине и новчана казна, с тим да је конфискација имовине изгубила значај који је имала непосредно после рата. Као потврда наведеног јесте законска одредба којом је прецизирано да се она може изрећи само као споредна казна (члан 25, став 2). Новина код новчане казне јесте одређеност

¹⁰² Кривични законик из 1947. године (општи део), Службени лист ФНРЈ, бр. 106/47.

¹⁰³ Кривични законик СФРЈ из 1951. године, Службени лист СФРЈ, бр. 13/51.

и минимума и максимума. Изменама Кривичног законика 1959, 1967. и 1973. године, код имовинских казни мења се само њена висина.

Новим Кривичним законом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије донетим 1976. године извршена је прерасподела законодавне надлежности између тадашње савезне државе и република чланица. Распад СФРЈ, стварање Савезне Републике Југославије и усклађивање са Уставом из 1992. године утицало је на измене кривичног законодавства, и то укидањем смртне казне и мера безбедности забране јавног иступања. Реформа кривичног законодавства у Републици Србији настављена је изменама из 2001. и 2002. године, а доношењем новог Кривичног законика Републике Србије 2005. године област кривичног права је целовито уређена, те су створени услови за даљу реформу.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – општи део. оп. cit.*, стр. 38.

II ГЛАВА

2. НАКНАДА ШТЕТЕ У ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Штета представља општу претпоставку, односно општи услов грађанске одговорности, чија садржина и јесте у обавези накнаде штете. Грађанска одговорност не постоји, тј. нема обавезе на накнаду штете уколико не постоји штета. Лице које је са предумишљајем безуспешно покушало да некога лиши живота или да му запали кућу поступало је са највећим степеном кривице и заслужио је најоштрији морални прекор и кривичну санкцију, али оно није грађанскоправно одговорно. По својој сврси, која нужно претпоставља постојање штете у правном смислу, грађанска одговорност је специфична и разликује се како од моралне одговорности, тако и од других видова правне одговорности.¹⁰⁵ Тако штета у праву може означавати имовинску штету, која се назива и материјална, новчана или економска, или неимовинску (морална, неекономска или нематеријална). Општи правнотехнички појам штете сачињавају имовинска и неимовинска штета.¹⁰⁶ По Закону о облигационим односима (у даљем тексту ЗОО) „Штета је умањење нечије имовине (обична штета) и спречавање њеног повећања (измакла корист), као и наношење другог физичког или психичког бола или страха (нематеријална штета).“¹⁰⁷

¹⁰⁵ Одредница „штета“ У: Ристић, С. (ур.). (1978). *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада: I–III, том 2*. Београд: Службени лист СФРЈ, стр. 253.

¹⁰⁶ Станковић, О. (1998). *Накнада штете*. ор. cit., стр. 23.

¹⁰⁷ Члан 155 ЗОО, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93 и Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Накнада штете јесте уклањање, поправљање штете, што значи да она нужно претпоставља њено постојање и могућност њеног поправљања, и по томе се разликује од мера чији је циљ спречавање штете. Сврха грађанскоправне одговорности не представља повраћај у пређашње стање само по себи, него потпуно уклањање штете, што значи довођење оштећеникове имовине у оно стање у коме би се налазила да је штета изостала. Тај циљ некада може бити остварен само повраћајем у пређашње стање, некада паралелно повраћајем у пређашње стање и новчаном надокнадом, а некада надокнадом у природи која не значи повраћај у пређашње стање.¹⁰⁸

У тренутку проузроковања штете поставља се питање одговорности за њу, односно за обештећење оштећеног. Поставља се питање ко и под којим условима одговара за штету и када се његова одговорност искључује. Истовремено, поставља се и питање накнаде као конкретизације одговорности. При томе би требало имати у виду да и у случајевима када постоје основи за искључење одговорности питање накнаде остаје и тражи друге начине и путеве свога решавања, као што је нпр. осигурање од штете и слично. Према томе, Тороманова¹⁰⁹ закључује да је питање накнаде штете у извесном смислу шире од питања одговорности, иако оно стоји у тесној вези са њим и из њега произилази. Међутим, када се једном постави, оно добија самосталност у том смислу што тражи и налази специфичне елементе за своје решење. Ти елементи тичу се како саме штете као чињенице од које се нужно полази приликом разматрања питања одговорности и њених конкретних последица, тако и нарочито накнаде као једне од тих последица. Узимањем у обзир свих елемената, како оних који служе за процену штете, тако и оних који се узимају у обзир приликом одмеравања накнаде, стиче се утисак у којој мери је оправдана и нужна њихова комбинована примена за

¹⁰⁸ Одреднице „накнада у новцу“ и „накнада у природи“ (натурална реституција) у: Ристић, С. (ур.). (1978). *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада: I–III, том 2*. Београд: Службени лист СФРЈ, стр. 270.

¹⁰⁹ Тороман, М. М. (1969). *Одмеравање накнаде штете у грађанском праву*. Београд: Институт за упоредно право, стр. 9.

утврђивање заиста адекватне и правичне накнаде у појединим случајевима штете.

2.1. Проузроковање штете

Под проузроковањем штете подразумева се настанак штете, односно причињавање штете. Проузроковање штете може да дође од понашања лица или ствари, од делатности којом се бави неко лице, од активности државног¹¹⁰ или другог органа или од неког догађаја. Понашање лица од којег настаје штета може бити испољено на два начина – оно може да се састоји у извршењу одређене радње и у неизвршењу радње коју је требало извршити како не би дошло до штете. Другим речима, у пропуштању извршења одређене радње чије је пропуштање извршења довело до штете. Проузроковање штете које долази од ствари, обухвата случајеве настанка штете од ствари које се могу оквалификовати као опасне ствари, тј. ствари које представљају повећану опасност по околину. Проузроковање штете која долази од делатности обухвата случајеве настанка штете од делатности које се могу оквалификовати као опасне делатности које стварају повећану опасност по околину. Штета може бити проузрокована и неким догађајем. При томе се под догађајем који може проузроковати штету убрајају поплава, удар грома или ветра, провала облака и слично.

Прозуоковање штете као правно релевантна чињеница обично се сврстава у људске радње, и то недозвољене противправне радње, односно деликте. Ово становиште је веома старо и одражава време у којем је штета углавном била проузрокована понашањем лица, а грађанскоправна одговорност је почивала на кривици. Данас се штета може учинити не само

¹¹⁰ У складу са наведеним јесте и пресуда Апелационог суда: „Одговорност државе за штету коју проузрокује њен орган, постоји када је трећем лицу, штета проузрокована у вршењу или у вези са вршењем функција државног органа, али свако неправилно поступање државног органа, у оквиру законских овлашћења, не доводи до права трећег лица на накнаду штете. Одговорност државе постоји – ако је штета настала као последица таквог рада њеног органа, који се може сматрати прекорачењем, злоупотребом или погрешном применом датих овлашћења.“ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, посл. број ГЖ-3932/13 од 09.04.2014. године, којом је потврђена пресуда Основног суда у Новом Саду, посл. број П-4315/13 од 26.07.2013. године.

понашањем лица, него може да потиче и од ствари и од активности и то без непосредног учешћа лица, док грађанскоправна одговорност не почива само на кривици, него и на чињеници проузроковања штете и створеног ризика за околину опасним стварима и опасним активностима. Проузроковање штете и данас представља људску радњу, односно деликт, али само уколико потиче од противправног понашања лица. Ако проузроковање штете потиче од других чињеница, као што су нпр. опасне ствари или делатности, оно се може оквалификовати као деликт, тј. противправна, недозвољена радња, али често не и као људска радња.¹¹¹

Постоји општа забрана наношења штете другоме. Она је најчешће изречена посредно и то тако што се лицу које другоме проузрокује штету налаже обавеза да је надокнади. Међутим, ЗОО се не задовољава посредним забрањивањем шкођења, него забрану наношења штете изриче и на директан начин, чланом 16, који гласи: „Свако је дужан да се уздржи од поступка којим се може другоме проузроковати штета.“ С обзиром на то да је ова норма записана на самом почетку, међу основним начелима Закона, може се рећи да представља сведочанство да јој законодавац придаје посебан значај и да јасно ставља до знања да борбу против наношења штете другоме сматра једним од основних задатака правне политике коју ЗОО треба да оствари. Наведено законодавац потврђује и одредбама члана 156 ЗОО, по којима се признаје право свакоме да, под одређеним условима, може захтевати од суда да нареди уклањање извора опасности штете, односно предузимање одговорних мера за спречавање њеног настанка.

2.1.1. Одговорност више лица за исту штету

Често се дешава да оштећени има право да тражи накнаду штете од више лица, што значи да више лица може бити одговорно за исту штету. То се нпр. може догодити када је више лица заједно или одвојено учествовало у

¹¹¹ Ђорђевић, С. Ж., Станковић, С. В. (1987). *Облигационо право: општи део*. Београд: Научна књига, стр. 349.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

изазивању штете. Поред непосредних извршитеља штетне радње, овде се убрајају и лица која су посредно учествовала (подстрекачи и помагачи). У ширем смислу, сви они су саучесници у проузроковању штете, па су зато и саучесници и у одговорности. Поред њих, на одговорност могу бити позвана и трећа лица која су се својом вољом обавезала да ће одговорати за штету коју неко други проузрокује или која је на то обавезао закон (нпр. родитељи).

Поставља се питање какав је однос одговорности више лица за исту штету, односно да ли она одговарају солидарно или подељено? ЗОО садржи детаљна правила о томе. Прецизније, он прописује солидарну одговорност свих лица која су проузроковала штету радећи заједно, подстрекача и помагача, као и лица која су помогла да се онај ко је одговоран за штету не открије. Осим наведеног, солидарно одговарају и лица која су штету проузроковала радећи независно једно од другог уколико се могу утврдити њихови удели у проузрокованој штети. И најзад, законодавац прописује солидарну одговорност и међу лицима која су на неки начин међусобно повезана ако је несумњиво да је неко од њих штету проузроковао а не може се утврдити ко је.¹¹² ЗОО, одредбом члана 207 посебно прописује и солидарну одговорност наручиоца и извођача радова на непокретности за штету трећем лицу која му је нанета у вези са извођењем тих радова. Према овом члану, за тако насталу штету одговарају наручилац и извођач радова, и то солидарно. У ствари, радња коју подразумева овај члан врши се на основу уговора о грађењу.¹¹³ Под трећим лицима подразумевају се лица која нису ни наручилац ни извођач радова нити њихови радници који би претрпели штету у току рада обављајући послове у вези са извођењем радова на непокретности, него друга лица, као што су нпр. пролазници. С обзиром на то да извођење радова на непокретности представља сложену и опасну делатност по околину, овај члан је прописујући солидарну одговорност наручиоца и извођача радова за штету коју у вези са извођењем радова претрпе трећа лица у ствари омогућио трећим лицима сигурнију накнаду

¹¹² Члан 206 ЗОО.

¹¹³ Видети уговор о грађењу, чл. 630–647 ЗОО.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

штете, а тиме и већу правну сигурност у остваривању права на накнаду штете.

Питање одговорности за штету коју претрпи наручилац или извођач радова у вези са повредом обавеза везаних за градњу на непокретности регулисано је правилима о уговорној одговорности.¹¹⁴

Одредбама члана 208 ЗОО регулисано је питање односа између проузроковача штете у вези са одговорношћу за штету коју су проузроковали, у смислу коначног сношења накнаде штете. Према овом члану, однос између штетника (проузроковача штете) у вези са проузрокованом штетом није солидаран него подељен однос, што значи да се мора расправити питање колики део дуга на име накнаде штете отпада на сваког проузроковача штете (штетника) како би се они могли међусобно обрачунати. Тај обрачун међу њима нема никаквог значаја за оштећеног јер они њему одговарају солидарно. На основу става 2 истог члана, који гласи: „Колико износи удео сваког појединог дужника суд одређује с обзиром на тежину његове кривице и тежину последица које су проистекле из његовог деловања“ види се да део сваког појединог учесника у проузроковању штете суд одређује на основу степена кривице у проузроковању штете, а на основу доприноса у проузроковању штете. Међутим, ако суд не може да одреди удео сваког од проузроковача штете понаособ зато што не може да утврди степен кривице сваког од њих и допринос у проузроковању штете, онда се њихови делови сматрају једнаким, те ће проузроковачи штете на тој основи извршити међусобни обрачун у погледу сношења одговорности за проузроковану штету. Ипак, ако у конкретном случају правичност захтева, суд ће – без обзира на то што се не могу утврдити удели појединих учинилаца штете у проузроковању штете – одредити неједнаке делове проузроковачима штете и обавезати их да на тој основи регулишу међусобни обрачун у погледу сношења одговорности за штету.¹¹⁵

¹¹⁴ Видети чл. 262–269 ЗОО.

¹¹⁵ Члан 208, став 3 ЗОО.

2.2. Основи одговорности за накнаду штете

Свака штета изазива питање да ли њу треба да сноси сам оштећени или он може захтевати од неког трећег лица да му надомести или бар ублажи штетне последице. Данашње право још увек не познаје правило по којем је за сваку насталу штету потребно пронаћи дужника накнаде. Напротив, правни поредак полази од тога да штету треба да сноси сам оштећени, а да му право на обештећење треба загарантовати само онда када за то постоје нарочити разлози. Који су то разлози? Приликом одговора на постављено питање правни поредак мора водити рачуна и о интересима оног који треба да буде тужен као починилац штете. Он му налаже да штету измири само онда ако се штета може њему и приписати. Другим речима, разлог који оправдава намирење штете постоји само у случају када се неко трећи може учинити одговорним за штету.¹¹⁶

Под одговорношћу за проузроковану штету, са становишта облигационог права, подразумева се грађанскоправна одговорност која се састоји у обавези да се накнади проузрокована штета. Обавеза на накнаду штете значи обавезу да се накнади штета за коју се одговара. Стојановић¹¹⁷ наводи да су у стручној литератури најважнији циљ права одговорности за проузроковану штету функција накнаде и компензације. Ипак, ближим сагледавањем произилази да није сасвим тачно да је циљ одговорности за проузроковану штету њена компензација. Наиме, наведено важи само уколико оштећеном правни поредак призна захтев за накнаду штете, па ће он имати могућност да своју штету компензује. Као одлучујуће питање одговорности за штету јесте да ли оштећеном треба признати захтев за накнаду штете.

ЗОО прописује да „ко другоме проузрокује штету дужан је накнадити је, уколико не докаже да је штета настала без његове кривице“.¹¹⁸ На основу

¹¹⁶ Радишић, Ј. (1979). *Облигационо право: опити део*. Београд: Нолит, стр. 159

¹¹⁷ Стојановић, Д. (1992). Историјски развој и циљеви грађанско-правне одговорности за проузроковану штету. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1189.

¹¹⁸ Члан 154, став 1 ЗОО.

наведеног може се закључити да проузроковање штете ствара обавезу њене накнаде, односно рађа облигацију, што значи да морају постојати две стране: поверилац и дужник. Поверилац је оштећени, а дужник је штетник.¹¹⁹ Сходно наведеном произилази још једна последица – штета мора бити проузрокована другом лицу, а не самом себи, јер у противном нема облигација, па тиме нема ни права накнаде штете. Предмет облигација може бити понашање правног субјекта, односно чињење или нечињење, што може бити узрок нашоња штете, као нпр. проузроковање штете разбојничком крађом, неиспуњење уговорне обавезе, клевета итд. Из наведеног произилази да постоје три основна облика одговорности за накнаду штете: по основу кривице, одговорност за другога и објективна одговорност, односно одговорност за опасне ствари и опасне делатности.¹²⁰

2.2.1. Одговорност по основу кривице

Одговорност по основу кривице, односно субјективна одговорност, проистиче из већ поменуто одредбе члана 154, став 1 ЗОО. На основу ове одредбе проистиче да је у ЗОО усвојен систем претпостављене кривице, што значи да се претпоставља да је онај који другоме проузрокује штету крив за насталу штету, па му се зато и намеће обавеза да је надокнади. Међутим, он неће имати обавезу да надокнади штету коју је проузроковао другом ако докаже да је штета настала без његове кривице. Радованов¹²¹ наводи да су ранија правна правила из области проузроковања штете полазила од принципа доказане кривице, док је за уговорну одговорност¹²² важио принцип претпостављене кривице. Касније, нарочито у социјалистичким

¹¹⁹ Релевантно је навести да у изузетним случајевима дужник није штетник, него одговорно лице за другога (нпр. одговорно лице штетника је родитељ).

¹²⁰ Антић, О. (2008). *Облигационо право*. Београд: Правни факултет; ЈП Службени гласник, стр. 441

¹²¹ Радованов, А. (2009). *Облигационо право: општи део*. Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 234.

¹²² Више о овој врсти одговорности у: Бабић, И. (2004). Уговорна и вануговорна одговорност за штету – појам и разграничење. У: Накнада штете и уговор о осигурању, Нови Сад: Привредна академија, стр. 71–86.

друштвеним уређењима, један број земаља је прихватио принцип претпостављене кривице, полазећи од основне идеје да се побољша положај оштећеног зато што је животним догађајем ионако оштећен, те га не би требало стављати у још тежу позицију да мора да доказује кривицу штетника, него обрнуто – штетник мора да доказује да није крив за штету. Усвајањем система претпостављене кривице, доказивање кривице је пребачено на штетника. Међутим, то ипак не значи да је ЗОО у потпуности напустио принцип доказане кривице, што се види из одредаба члана 168 ЗОО којима је регулисан посебан случај одговорности родитеља када дужност надзора над малолетником не лежи на њима него на неком другом лицу.

У ЗОО не постоји дефиниција појма кривице, него је прописано да „кривица постоји када је штетник проузроковао штету намерно или непажњом.“¹²³ При томе се непажња и намера нити рангирају нити дефинишу. Ипак, рангирање непажње је видљиво из одредбе члана 191 ЗОО у којој се помиње појам „крајња непажња“. Тежи степен кривице јесте умишљај, односно намера (*dolus*), што значи да је радња предузета намерно ако је учинилац био свестан која ће последица из ње настати, али је ипак пристао на њено наступање. Директан умишљај јесте када је учинилац предузео радњу упркос чињеници да је био свестан која ће последица из ње настати, тј. он је хтео наступање такве последице. Умишљај може бити и евентуалан ако је учинилац предузео радњу и био свестан која ће последица из ње настати, па иако није хтео, пристао је на њено наступање. У односу на умишљај, лакши облик кривице јесте непажња (*culpa*). Код непажње понашање учиниоца упоређује се са понашањем других људи како би се установило да ли је учинилац имао дужну пажњу. При томе се разликује груба или обична непажња. Груба или крајња непажња постоји када штетник у свом раду нема ону пажњу коју би имао сваки просечан човек, док је обична непажња присутна када штетник у свом раду нема пажњу коју има

¹²³ Члан 158 ЗОО.

сваки веома пажљив човек.¹²⁴ У интерпретацији судске праксе, по правилу о претпостављеној кривици из члана 154, став 1 ЗОО, претпоставља се само најблажи степен кривице, тј. обична непажња учиниоца штете, док се тежи степен кривице, тј. груба непажња и намера претпостављају само уколико је таква претпоставка законским правилом изричито утврђена, или ако из смисла односног законског правила то недвосмислено произилази. Изван наведених случајева степен кривице доказује се према општим правилима парничног поступка.¹²⁵

2.2.2. Одговорност за другог

Одговорност за другог спада у објективну одговорност за штету у ширем смислу. Наиме, у овом случају долази до раздвајања појма штетника и одговорног лица, тако да се јављају три лица – оштећени, штетник и одговорно лице. Оштећени је претрпео штету од штетника, с тим да штетник из неког разлога није одговорно, али је у правнорелевантној вези са другим лицем које ће зато одговарати уместо њега (одговорно лице). Одговорно лице има неку врсту власти над штетником, као нпр. родитељску или старатељство. Одговорност за другог се може јавити у више облика, као одговорност родитеља и других лица за малолетна лица, одговорност родитеља, одговорност за душевно болесне и заостале у умном развоју, одговорност правног лица за своје органе, одговорност послодавца за запослене и одговорност за помоћнике.

Деца узраста до седам година не одговарају за штету коју проузрокују. Наведено је последица претпоставке да деца у том узрасту нису способна за расуђивање, а та претпоставка је необорива. Дужност родитеља или старатеља јесте да такву децу чувају и да се старају о њима и они

¹²⁴ Радованов, А. (2009). *Облигационо право: општи део*. оп. cit., стр. 235–236.

¹²⁵ Закључак XIV заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда од 25. и 26. III 1980. године у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 22–23.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

одговарају за штету коју таква деца проузрокују без обзира на своју кривицу.¹²⁶ Међутим, ако је дете било поверено на чување другом лицу, нпр. предшколској установи, за штету коју причини дете узраста до седам година одговара лице коме је дете било поверено.¹²⁷

Правило је и да родитељ или старатељ одговарају за штету коју учини дете узраста од седам до четрнаест година. Наведено правило се заснива на правној претпоставци, али је оно обориво, што значи да родитељи, односно старатељ, одговарају за штету коју учини малолетник наведеног узраста, али је дозвољено да докажу да је штета настала без њихове кривице, односно да су вршили надзор на начин који је обавезан и да би штета настала и да су брижљивије вршили надзор. Уколико оборе претпоставку о својој одговорности, отпада и њихова одговорност. Законодавац је одредбама члана 168 ЗОО прописао и случај посебне одговорности родитеља која се заснива на њиховој претпостављеној кривици, односно кривици услед пропуста у васпитању. Уколико дужност надзора над малолетним лицем (до четрнаест година) не лежи на родитељима него на другом лицу, оштећени има право да захтева накнаду од родитеља ако је штета настала услед лошег васпитања малолетника, лоших примера или порочних навика које су му пружили родитељи.

Душевно болесна лица и лица заосталог умног развоја неспособна су за расуђивање и зато се налазе под туђим надзором. За штету коју ова лица проузрокују другоме одговара онај који је по основу закона, одлуке надлежног органа или уговора дужан да води надзор над њима. Међутим, та одговорност није објективна, што значи да се заснива на релативно претпостављеној кривици, те се он може ослободити одговорности ако докаже да је вршио надзор на који је обавезан или да би штета настала и при брижљивијем вршењу надзора.¹²⁸ Ипак, и душевно болесно лице може бити одговорно ако је другоме проузроковало штету за време светлих тренутака (*lucidum intervalum*) и по основу правичности, односно када се накнада не

¹²⁶ Радишић, Ј. (2004). *Облигационо право*. Београд: Номос, стр. 239.

¹²⁷ Видети члан 165, став 1–3 и члан 167, став 1 ЗОО.

¹²⁸ Члан 164 ЗОО.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

може добити од лица које је било дужно да води надзор над њим и под условом да је његово материјално стање знатно повољније од стања оштећениковог. У овом другом случају лице неспособно за расуђивање може бити осуђено да штету накнади у потпуности или делимично.

Реално, правно лице постоји и испољава се кроз своје органе, а органи правног лица одређени су законом или статутом и могу бити инокосни (директор) или колективни (управни одбор, скупштина и сл.). Правно лице није у стању да проузрокује штету, него то могу његови органи. С обзиром на то да правно лице преко својих органа изражава своју вољу, оно је и одговорно за штету коју његов орган проузрокује трећем лицу у вршењу или у вези са вршењем својих функција. Одговорност правног лица је објективна зато што ЗОО не предвиђа изузетак. Међутим, уколико је орган проузроковао штету трећем лицу намерно или крајњом непажњом, правно лице има право регреса.¹²⁹

¹²⁹ Видети члан 172 ЗОО.

2.2.3. Одговорност предузећа и других правних лица према трећим

Ова одговорност се понекад назива и одговорност послодавца за своје раднике, односно, одговорност послодавца за запослене.¹³⁰ Питање одговорности послодавца за штету коју причини његов запослени трећем лицу регулисано је одредбама ЗОО и Законом о раду.¹³¹ ЗОО прописује да послодавац (предузеће) одговара за штету коју његов запослени причини трећем лицу под условом да је штета причињена на раду или у вези са радом. Послодавац може бити ослобођен одговорности ако се докаже да је запослени у датим околностима поступао „онако како је требало“. Уколико је штета настала од опасне ствари или опасне делатности, послодавац одговара по принципу објективне одговорности. Радња којом је проузроковао штету мора бити противправна и мора бити причињена на раду у оквиру послова који су поверени запосленом. Запослени директно одговара ако је штету учинио намерно. Послодавац има право да захтева накнаду ако је штета проузрокована намерно или крајњом непажњом.¹³²

Уколико је штету проузроковало више запослених и ако је могуће утврдити колико је ко допринео у настанку штете, сваки запослени одговара сразмерно својој кривици, а ако се не може утврдити колико је који запослени допринео у проузроковању штете, запослени сnose штету у једнаким деловима.¹³³

Уколико више запослених лица проузрокује штету, они за разлику од општег правила не одговарају солидарно, него је њихова одговорност подељена, зато што свако одговара за део штете коју је проузроковао. Једино ако се не може утврдити појединачни удео сматра се да су сви запослени појединачно одговорни и да штету надокнађују у једнаким деловима. Међутим, уколико су штету учинили кривичним делом са умишљајем, запослени одговарају солидарно.

¹³⁰ Радишић, Ј. (2004). *Облигационо право*. op. cit., стр. 242.

¹³¹ Службени гласник РС, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – одлука УС и 113/17.

¹³² Видети члан 170 ЗОО.

¹³³ Видети члан 163 Закона о раду.

Постојање штете, њену висину, околности под којима је настала, ко је штету проузроковао и на који начин се надокнађује утврђује послодавац у складу са општим актом, односно уговором о раду. Ако се накнада штете не оствари на овај начин о накнади ће одлучити надлежни суд.

Неопходно је навести да постоји могућност и да сам запослени претрпи штету на раду или у вези са радом. У наведеном случају примењиваће се општа правила о накнади штете и општи акти правног лица, и уколико буду испуњене правне претпоставке за штету ће одговорати послодавац.¹³⁴

2.2.4. Одговорност за штету од опасне ствари или делатности

Најчешћи извор штете представљају тзв. опасне ствари. Радишић¹³⁵ наводи да у њих спадају разне машине, справе и оруђа, апарати, хемијске и биолошке материје, али које се све ствари сматрају опасним то није могуће рећи унапред, тј. немогуће је сачинити њихов коначан списак. Сваки такав списак би био привремен и непотпун, зато што се развојем технике повећава и број опасних ствари. Стога се правна теорија задовољава тиме да утврди апстрактан критеријум за њихово одређивање, препуштајући суду да у сваком конкретном случају одреди да ли је нека ствар опасна или пак није. Ипак, релевантно је нагласити да наши правници често користе дефиницију коју је написао Михаило Константиновић¹³⁶ и по којој су опасне ствари све покретне и непокретне ствари које својим положајем, својствима или самим постојањем представљају повећану опасност по околину. Оне творе ризик штете који се не да увек избећи, ни при највећој могућој пажњи. И то је управо оно што их чини опасним.

¹³⁴ Антић, О. (2008). *Облигационо право*. op. cit., стр. 480.

¹³⁵ Радишић, Ј. (2004). *Облигационо право*. op. cit., стр. 206.

¹³⁶ Видети члан 136 у: Константиновић, М. (1969). *Облигације и уговори: скица за Законик о облигацијама и уговорима*. Београд: Центар за документацију и публикације Правног факултета.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

За штету изазвану опасном ствари или опасном делатношћу одговорност није заснована на кривици, него на створеном ризику, што значи да је она објективна. Да би оштећени остварио право на накнаду, довољно је да докаже да је претрпео штету и да она потиче од опасне ствари¹³⁷ или опасне делатности. Одредбама члана 174 ЗОО прописује се да за штету од опасне ствари одговара њен ималац,¹³⁸ а за штету изазвану опасном делатношћу, онај ко ту делатност обавља. Од наведеног правила Закон предвиђа и одступања уколико је имаоцу одузета опасна ствар на противправан начин. За штету која од ње потиче не сноси одговорност ималац него лице које му је одузело опасну ствар.¹³⁹ Међутим, Перовић¹⁴⁰ наглашава да је питање ко одговара за штету коју узрокује опасна ствар много проблематичније. Као разлог наводи то што ствар може припадати једном лицу, а да је у време наношења штете употребљава друго лице. Поред наведеног, за штету ће одговарати и лице и ималац ствари уколико је штета произашла из неке скривене мане и скривеног својства ствари на коју му ималац ствари није скренуо пажњу. У наведеном случају одговорно лице које је исплатило накнаду оштећеном има право да захтева цео њен износ од имаоца ствари. Такође, ималац опасне ствари који је ствар поверио лицу које није оспособљено или овлашћено да њоме рукује, одговара за штету која потекне од те ствари.¹⁴¹

Одредбе члана 177 ЗОО предвиђају три разлога за ослобођење од објективне одговорности – вишу силу, радњу трећег лица и радњу оштећеног. Ипак, законодавац се не служи изразом виша сила, него говори о узроку штете: „који се налазио ван ствари, а чије се дејство није могло предвидети ни избећи, или отклонити“ (члан 177, став 1 ЗОО). На основу

¹³⁷ Више о опасној ствари и накнади штете видети у: Рајић, Р. (1993). Правни стандарди, опасна ствар и накнада штете. *Гласник адвокатске коморе Војводине*, 65(9–10), стр. 47–49.

¹³⁸ Тако је нпр. држава као ималац опасне ствари одговорна за накнаду штете проузроковане употребом авиона и падобрана. Пресуда Врховног суда Србије, Рв. 110/83 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 142.

¹³⁹ Члан 175 ЗОО.

¹⁴⁰ Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима. Књ. 1*. Београд: Савремена администрација, стр. 403.

¹⁴¹ Члан 176 ЗОО.

наведеног јасно је да се ради о вишој сили, само што законодавац о њој описно говори.

2.2.5. Одговорност за штету причињену кривичним делом службеног лица

У вези са питањем одговорности за штету причињену противправним радњама од стране службених лица грађанима и правним лицима, у теорији и пракси се појављују три решења. Према првом решењу постоји примарна и непосредна одговорност државе и других јавних тела за штету која је причињена деловањем службених лица ових тела при вршењу службене дужности. Према наведеном решењу, грађани могу непосредно остваривати захтев за накнаду штете од државе и других јавних тела, а држава, односно друга јавна тела имају право на регрес од службених лица која су причинила штету. Према другом решењу, постоји примарна и непосредна одговорност службеног лица државе, односно другог јавног тела, које је својом незаконитом радњом причинило штету грађанима или правним лицима. У овом случају службено лице одговара непосредно својом имовином. По трећем решењу, с обзиром на поједине конкретне случајеве, одговорност пада на службено лице или на јавно тело. Оштећено лице треба да се захтевом обрати службеном лицу које је својом радњом причинило штету или јавном телу коме припада службено лице, и то према условима под којима је штета проузрокована.¹⁴²

Одговорност службеника, односно државе, као вид одговорности за другога за штету причињену грађанима и њиховим организацијама, у служби, тј. у вези са обављањем службе можео посматрати као одговорност која проистиче из последице схватања о неодговорности државе (службеника)¹⁴³ за штету која је настајала приликом вршења власти.

¹⁴² Поповић, С. (1992). Одговорност државе и организација које врше јавна овлашћења за штету нанету грађанима и правним лицима. *Правни живот*, 42(11–12), стр. 1915.

¹⁴³ Више у: Миловановић, Д. (1992). Елементи одговорности (службеника) државне и локалне управе за штету. *Правни живот*, 42(11–12), стр. 1934–1939.

2.3. Посебни случајеви одговорности

Поред одговорности за себе, за другога, објективне одговорности за штету од опасних ствари, односно опасних делатности, ЗОО садржи и правила о тзв. посебним случајевима одговорности који су разнородни и који немају готово ничег заједничког, те их је стога неопходно изложити засебно.

2.3.1. *Одговорност за штету услед терора, насиља, демонстрација или јавних манифестација*

Услед акта насиља или терора, као и приликом јавних демонстрација и манифестација, грађани могу претрпети телесну повреду или изгубити живот. За ову штету одговара држава чији су органи по важећим прописима били дужни да спрече штету (члан 180 ЗОО). Наведена одредба је представљала веома прогресивну новину у време када је овај члан донет. Прву практичну проверу законских одредби о одговорности државе услед аката насиља и терора, јавних манифестација и демонстрација држава је имала после 1981. године када је дошло до великих грађанских сукоба на Косову. Тада се закључило да ова одредба не обезбеђује имовинску сигурност грађана зато што држава није била одговорна за штету проузроковану на имовини. Због тога је 1985. године одредба члана 180 новелирана тако што је допуњена у погледу одговорности за материјалне штете настале уништавањем имовине физичких лица.¹⁴⁴ Такође, одређена лица немају право на накнаду штете, а то су организатори, подстрекачи, учесници и помагачи у актима насиља или терора у јавним демонстрацијама и манифестацијама које су усмерене на подривање уставног уређења. У наведеним случајевима држава одговара по основу објективне одговорности, с тим што има право, тј. обавезу да захтева накнаду исплаћеног износа штете

¹⁴⁴ Мрвић-Петровић, Н. (2002). Накнада штете проузроковане актом насиља или терора. *Право теорија и пракса*, 19(5–6), стр. 27.

од лица које је за ту штету субјективно одговорно, односно које ју је проузроковало.

Станишић¹⁴⁵ наводи да се у правној науци изражава мишљење да ће држава бити одговорна и услед акта насиља или терора који су усмерени против појединца, уз услов да су учињени из политичких побуда, као што је нпр. атентат према јавним или политички експонираним личностима.

2.3.2. Одговорност организатора приредби

Према одредбама члана 181 ЗОО, под приредбом се у смислу одговорности за штету сматра организовано окупљање већег броја људи у затвореном или на отвореном простору. Приликом окупљања већег броја људи мора наступити штета која се манифестује смрћу или телесном повредом неког лица, а узрок штете треба да буду тзв. изванредне околности које у таквим приликама могу настати, као што су нпр. гибање масе, општи неред и сл. Код постојања наведених чињеничних околности може се говорити о одговорности организатора приредби за штету насталу приликом њеног одржавања. Организатор приредбе не може се ослободити објективне одговорности доказом да је предузео све потребне мере у циљу спречавања наступања изванредних околности, као што су гибање масе или општи неред, тј. неконтролисано штетно деловање масе. Визнер¹⁴⁶ наводи да неки аутори сматрају да је одговорност организатора приредби супсидијарна, што значи да ће он за насталу штету одговарати само ако фактички учинилац штете није познат. Међутим, наведени став не проистиче из текста одредбе члана 181 ЗОО, те се са њим не можемо сложити.

¹⁴⁵ Станишић, С. (2015). Одговорност за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација и манифестација. У: *Актуалност грађанског и трговачког законодавства и правне праксе*. Мостар: Правни факултет, стр. 315.

¹⁴⁶ Визнер, Б. (1978). *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*. Књ. 2 (Члан 158–453). Загреб: [s. n.], стр. 178.

2.3.3. Одговорност због ускраћивања неопходне помоћи

Пружање помоћи лицу које је у некој невољи, а нарочито онеме чији су живот и здравље угрожени, морална је и правна обавеза која је санкционисана у нашем кривичном и грађанском законодавству. Таква санкција нпр. посебно прети лекарима због непружања лекарске помоћи,¹⁴⁷ возачима моторних возила или других превозних средстава због непружања помоћи лицу које је повређено у саобраћајној незгоди.¹⁴⁸ Ускраћивање помоћи у наведеним случајевима сматра се кривичним делом.

До доношења ЗОО у домаћој легислативи грађанског права није била прописана грађанска санкција због непружања неопходне помоћи него је само постојала диспозитивна норма садржана у члану 196 Устава СФРЈ из 1974. године,¹⁴⁹ док је у Уставу Р. Србије¹⁵⁰ из 1990. године постојала таква одредба. Оваква правна празнина у домаћој легислативи озбиљно је доводила у питање, па и потпуно онемогућавала оправдане захтеве оштећених према штетницима као лицима која су ускратила неопходну помоћ.¹⁵¹ Тако је тек доношењем ЗОО оштећенима којима је ускраћена помоћ пружена неопходна грађанскоправна помоћ. Прецизније, ЗОО одредбама члана 182 прописује да онај ко ускрати помоћ лицу чији су живот или здравље очигледно угрожени одговара за штету која је због тога настала. За наведену одговорност потребно је испунити два услова – да не постоји опасност од штете по личност самог спасиоца и да је спасилац штету према околностима случаја морао предвидети.

¹⁴⁷ Видети члан 253 Кривичног законика. Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

¹⁴⁸ Видети члан 269, Ibid.

¹⁴⁹ Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Службени лист СФРЈ, бр. 9/74.

¹⁵⁰ Видети члан 54 Устава Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 1/90.

¹⁵¹ Више у: Николић, Ђ. (1992). Одговорност због ускраћивања неопходне помоћи. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1337–1346.

2.3.4. Одговорност у вези са обавезом закључења уговора

ЗОО одредбом члана 262 изражава класично правно начело према којем дужник мора извршити обавезу коју је преузео закључењем уговора. Међутим, лице које је по закону обавезно да закључи неки уговор дужно је да накнади штету ако на захтев заинтересованог лица без одлагања не закључи тај уговор.¹⁵² Тако нпр. постоји законска обавеза закључења уговора из области осигурања, као што је законска обавеза власника, тј. корисника моторних возила да закључе уговор о осигурању од аутоодговорности за штете причињене трећим лицима, затим, обавеза јавног превозника да осигура путнике у јавном саобраћају од последица несрећног случаја, обавеза банака и других финансијских организација да осигурају депозите грађана итд.¹⁵³

Одговорно лице се не може ослободити ове одговорности доказивањем да је до одбијања закључења, односно извршења уговора дошло без његове кривице нити се позвати на поступке оштећеног. Међутим, одговорно лице у циљу ослобођења од одговорности може доказати немогућност њеног испуњења услед постојања околности које су настале после закључења уговора које он није могао да спречи, отклони или избегне.¹⁵⁴

¹⁵² Видети члан 183 ЗОО.

¹⁵³ Мркшић, Д., Петровић, З., Иванчевић, К. (2005). *Право осигурања*. Београд: Факултет за пословно право, стр. 208.

¹⁵⁴ У складу са наведеним је став судске праксе, односно пресуде по којој: „Када се тужени не понаша са дужном пажњом у извршењу обавеза које је преузео закључењем уговора, треба сматрати да је крив за повреду уговора.“ (Пресуда Вишег трговинског суда Пж. 3211/02 од 06.06.2002. године – Судска пракса трговинских судова – часопис за Привредно право, бр. 1/03 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. op. cit., стр. 67).

2.3.5. Одговорност у вези са вршењем послова од општег интереса

Одговорност у вези са вршењем послова од општег интереса прописана је одредбом члана 184 ЗОО: „Предузеће и друга правна лица која врше комуналну или другу сличну делатност од општег интереса одговарају за штету ако без оправданог разлога обуставе или нередовно врше своју услугу.“ Таква су нпр. предузећа која се баве одржавањем јавних путева, стамбених зграда, паркова, зелених површина, електродистрибуција и сл. Уколико она обуставе или нередовно врше своје услуге, то може изазвати велике штетне последице и то не само по имовину људи, него и по њихово здравље. Зато ова неуредност повлачи не само казнене, него и имовинскоправне последице.¹⁵⁵

Одговорно лице се не може ослободити од одговорности, те стога мора да „сноси ризике који проистичу из поступака његових људи, па и ризике других околности који проистичу из сфере његовог рада, из околности које правно лице мора имати под својом контролом.“¹⁵⁶

2.4. Материјална штета

Под појмом материјалне (имовинске) штете подразумева се умањење имовине физичког или правног лица. Може настати на различите начине. Када се ради о стварима, штета најчешће настаје уништењем или отуђењем ствари, а може настати и уколико се власник или држалац ствари спречава да користи ту ствар и да је употребљава сходно њеној намени. Поред штете на стварима присутан је и облик материјалне штете на лицима. Она може наступити када услед телесне повреде на неком лицу дође до штете која се манифестује кроз изгубљену зараду, трошкове лечења и сл. Такође, услед смрти неког лица може доћи до материјалне штете, као што су нпр. трошкови сахране, губитак издржавања за лица која је погинули издржавао и

¹⁵⁵ Радишић, Ј. (2004). *Облигационо право*. оп. cit., стр. 220.

¹⁵⁶ Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима*. Књ. 1. оп. cit., стр. 426.

сл.¹⁵⁷ Материјална штета се може квалификовати на више начина и то као постојећа (стварна или позитивна) штета, као будућа штета, као обична штета и као измакла корист.

Постојећа штета је она која је већ наступила када се о њој одлучује. При томе није релевантно да ли је она настала одједном, као код оштећења неке ствари, или постепено, као код губитка зараде у дужем временском периоду. Будућа штета постоји када је у време одлучивања о њој настао узрок који је ту штету проузроковао, али штетне последице још увек нису наступиле. Као пример за ову врсту штете Петровић¹⁵⁸ наводи саобраћајну несрећу у којој је повређен ученик који не губи зараду зато што још увек није запослен.

Обична штета представља умањење постојеће имовине. Оно се може манифестовати као уништење или оштећење ствари које чине имовину оштећеног лица, губитак неког имовинског права или као трошкови који су настали услед последица штетних радњи. Под измаклом користи подразумева се добитак који је оштећени основано могао очекивати према редовном току ствари, али је то остварење добити спречено штетниковом радњом или пропуштањем. Као последица измакле користи не долази до умањења постојеће имовине оштећеника, него се спречава њено повећање у будућности. Једна радња истовремено може да проузрокује и обичну штету и измаклу корист.

2.4.1. Врсте накнаде материјалне штете

Накнада материјалне штете састоји се у реституцији, односно повраћају у пређашње стање. Та реституција може да има два основна облика – натурална реституција и новчана реституција, тј. новчана накнада штете или новчана рента.

¹⁵⁷ Радованов, А. (2009). *Облигационо право: општи део*. оп. cit., стр. 265–266.

¹⁵⁸ Петровић, Д. (1992). Новчана накнада материјалне штете проузроковане смрћу или повредом тела. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1385.

Натурална реституција је непосредна накнада, односно успостављање ранијег стања, што значи да је основна дужност одговорног лица да успостави стање које је било пре него што је штета настала.¹⁵⁹ Ова врста реституције подразумева три подврсте: индивидуалну (појединачну), генеричну и реституцију путем покрића трошкова репарације. Индивидуална реституција се врши када ствар која је била објекат штете потпуно одговара ствари која је предмет репарације, што значи да је реч о идентичној, индивидуално одређеној ствари. Генеричка реституција подразумева случајеве када се уместо уништене или делимично оштећене генеричне ствари даје ствар истог рода и квалитета. Реституција путем покрића трошкова репарације је облик натуралне реституције зато што се оштећена ствар враћа у пређашње стање путем поправке. У нашем праву натурална реституција има предност над новчаном накнадом штете.¹⁶⁰

Новчана накнада не враћа ствари у првобитно стање, него враћа имовинску равнотежу. Према одредбама члана 185, став 2–4, новчана накнада се примењује у следећим ситуацијама:

- када је успостављање ранијег стања немогуће или када суд сматра да није нужно да то учини одговорно лице,
- када успостављање ранијег стања не отклања у потпуности штету,
- када оштећеник захтева новчану накнаду, а околности конкретног случаја не оправдавају натуралну реституцију,
- када се штета састоји у повреди части и ширењу неистинитих навода,
- када је ствар била одузета имаоцу на недозвољен начин, па је затим пропала услед више силе и
- када се штета састоји у проузроковању смрти, телесне повреде или оштећења здравља.

¹⁵⁹ Члан 185, став 1 ЗОО.

¹⁶⁰ Антић, О. (2008). *Облигационо право*. op. cit., стр. 504–505.

Под новчаном накнадом подразумева се врста накнаде штете досуђене у новцу, а исплаћује се периодично или сукцесивно, путем доспелих појединачних рата. Изузетно, оштећени има право да захтева исплату накнаде штете одједном, уколико се тиме обезбеђују бољи услови за његову будућност.

2.4.2. Обим накнаде материјалне штете

Питање обима накнаде материјалне штете регулисано је чланом 189, став 1 ЗОО, који прописује да је одговорно лице дужно да оштећеном лицу накнади и просту (обичну, стварну) штету и измаклу корист (добит). Ово правило се примењује и када се накнада врши у новцу и када се врши у природи. У ствари, обим штете подразумева све оно што је поводом штете умањило имовину оштећеника, али и сви други трошкови који су изазвани штетним догађајем, као нпр. превоз ствари до места поправке. Када се ради о уговорној одговорности за штету, неопходно је водити рачуна о степену кривице, а када је реч о обичној непажњи штетника, стварна штета и измакла добит ограничавају се на предвидиву штету. У случају преваре, намере и крајње непажње штетник дугује целокупну штету, без обзира на то што дужник није знао за посебне околности случаја. Уколико је приликом проузроковања штете за повериоца настао неки добитак, и о њему ће се, у разумној мери, водити рачуна приликом досуђивања висине накнаде. Што се тиче стране која се позива на повреду уговора, она је дужна да предузме све разумне мере како би се смањила штета изазвана повредом јер у противном друга страна има право да тражи смањење накнаде. Када се догоди да дужник задоцни са испуњењем новчане облигације, поред главнице дужан је и затезну камату.¹⁶¹

Висина накнаде штете одређује се према ценама у време доношења судске одлуке, осим уколико закон не одреди другачије. Ипак, наведено

¹⁶¹ Видети члан 266 ЗОО.

решење у условима инфлације¹⁶² показало се као добитак за штетника, а губитак за оштећеног, што је у супротности начелу интегралне накнаде у модерним правима, због чега је и напуштено.¹⁶³

Новчана вредност уништене, оштећене или изгубљене ствари може се утврдити према објективном и према субјективном мерилу. По објективном или апстрактном мерилу утврђује се општа или апстрактна тржишна вредност ствари, која представља вредност коју ствар исте врсте и квалитета има за свакога у датом тренутку на тржишту. С друге стране, субјективна вредност постоји у индивидуалној представи једног субјекта и представља резултат његове емотивне везаности за одређену ствар.

2.4.3. Накнада материјалне штете у случају смрти, телесне повреде и оштећења здравља

Као последица смрти или повреде неког лица, када на основу одговорности за штету постоји обавеза накнаде штете, може се појавити више облика материјалне штете која може бити предмет тужбеног захтева. Они могу бити: захтев за накнаду трошкова лечења, за накнаду трошкова сахране, за накнаду штете због изгубљеног издржавања или помагања итд. У складу са наведеним јесу и одредбе члана 193 ЗОО које прописују да ко проузрокује нечију смрт дужан је да надокнади уобичајене трошкове његове сахране, трошкове лечења од задобијених повреда и друге потребне трошкове у вези са лечењем,¹⁶⁴ као и зараду изгубљену због неспособности за рад.

Под уобичајеним трошковима сахране треба подразумевати трошкове који су нужни с обзиром на правила и схватања средине у којој је покојник

¹⁶² Више у: Сворцан, С. (1992). Накнада штете у условима инфлације. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1361–1370.

¹⁶³ Станковић, О. (1998). *Накнада штете*. оп. cit., стр. 290.

¹⁶⁴ Став судске праксе: „Трошкове настале поводом лечења умрлог дужно је да надокнади одговорно лице, према ценама када су ови трошкови учињени“. Пресуда Врховног суда Србије, Рев 1403/82 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 204.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

живео и у којој је сахрањен. Судска пракса се поводом овог питања подробно изјаснила, па се могу набројати: погребна церемонија, трошкови за јело и пиће учесника сахране у складу са месним обичајима, трошкови уређења гроба након сахране, обезбеђивање гробног места итд. Став судске праксе је да у уобичајене трошкове сахране не спадају трошкови помена, даћа, подушја и сл., зато што нису везани за сахрану.¹⁶⁵ Дилема да ли је лице одговорно да накнади и трошкове подизања споменика трајала је све до седнице Врховног суда Југославије 19. октобра 1979. године. Тада је усвојено начело по коме онај „ко је одговоран за штету насталу услед смрти неког лица обавезан је да накнади и трошкове за постављени надгробни споменик умрломе, ако је то уобичајено у месту сахране.“¹⁶⁶

Поред смрти, материјалну штету проузрокује и повреда тела или здравља. У овом случају настаје и нематеријална штета, али ће о њој бити више речи касније. Материјалну штету насталу повредом тела или здравља дужно је да накнади лице које је повреду нанело, а материјална штета као последица повреде тела или здравља најчешће се појављује у облику трошкова лечења, изгубљене зараде и немогућности напредовања у струци. У судској пракси се поставило питање да ли оштећено лице може захтевати од одговорног лица исплаћивање трошкова лечења иако их оно није исплатило здравственој организацији, под условом да она достави рачун за плаћање тих трошкова.¹⁶⁷ Када је реч о изгубљеној заради због неспособности за рад за време лечења подразумева се зарада (нпр. плата) коју би повређени остварио да није дошло до телесне повреде. Изгубљена зарада може се јавити и као последица смањене или уништене могућности даљег напредовања и развијања у струци. У наведеном случају, према ставу судске праксе, лице има право на накнаду штете од одговорног лица ако услед повреда трпи штету.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Заједничка седница Савезног суда, врховних судова и Врховног војног суда од 23. и 24. V 1989 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 209.

¹⁶⁶ Наведено према: Петровић, Д. (1992). Новчана накнада материјалне штете проузроковане смрћу или повредом тела. оп. cit., стр. 1388.

¹⁶⁷ Ibid., стр. 1386.

¹⁶⁸ Врховни суд Србије Рев. 288/82.

2.4.4. Накнада материјалне штете у случају повреде части и ширења неистинитих навода

Материјална штета може бити проузрокована и када се повреди част и шире неистинити наводи за оштећеног. Под повредом части подразумева се усмена или писмена изјава или понашање неког лица у односу на друго лице (као што је мимика или ударац), које има за последицу омаловажавање или непоштовање другог лица. У кривичном праву овај вид повреде части назива се увреда. Изјава или наведено понашање може бити учињено на било ком месту и на било који начин, путем штампе, радија и других средстава јавног информисања, али и на јавном скупу или на јавном месту. Како би дошло до накнаде имовинске штете лицу коме је повређена част, неопходно је да буду кумулативно испуњене две чињенице, да је штетник повредио његову част и да је услед тога њему проузрокована одређена имовинска штета. Неопходно је да ове чињенице докаже оштећено лице. Изношење или преношење неистинитих навода о другом лицу такође доводи до повреде части тог лица. Ова повреда се у кривичном праву назива клевета. ЗОО не користи израз клевета нити увреда зато што су то појмови кривичног права и зато што су правне последице које прописују кривично и грађанско право за повреду части различите.¹⁶⁹

Као одговорно лице у случају проузроковања штете повредом части, увредом и у случају проузроковања штете повредом части клеветом, лице које је штету проузроковало треба за њу и да одговара, односно, дужан је да је надокнади. Међутим, за проузроковану штету неће одговарати онај ко учини неистинито саопштење о другоме не знајући да је оно неистинито, ако је он или онај коме је саопштење учињено имао у томе озбиљног интереса.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима. Књ. 1. op. cit.*, стр. 464.

¹⁷⁰ Члан 198 ЗОО.

2.5. Нематеријална штета

Институт нематеријалне штете је млад. Настао је у другој половини XIX века. У нашем праву после Другог светског рата судска пракса у први мах није допуштала новчану накнаду неимовинске штете. С једне стране, користећи се овлашћењима Закона о неважности старих правних прописа и са ослоном на предратну праксу, нижи судови су је признавали. Међутим, с друге стране, врховни судови су по ванредним правним средствима те пресуде укидали или преиначавали и захтев одбијали. Заокрет је настао 1951. године, када је донет Нацрт Закона о накнади штете који је признавао право на „одређену своту новца за претрпљену неимовинску штету у случају повреде права личности: части, угледа, стида, личног и породичног мира и других личних добара“ ако нађе да је таква новчана накнада у датом случају оправдана. При томе се нарочито води рачуна о тежини кривице штетникове и тежини повреда оштећеникових. Правила садржана у овом Закону готово су у идентичном тексту пренета у Скицу за Законик о облигацијама и уговорима, чији је творац био Константиновић, па се може препознати лични допринос Закона о накнади штете.¹⁷¹

Члан 155 ЗОО нематеријалну штету одређује као „наношење другоме физичког или психичког бола и страха.“ Самим тим, по нашем праву, није довољно да оштећени претрпи повреду телесног или духовног интегритета, него је неопходно и постојање бола. Аналитичким и систематским тумачењем наведене одредбе члана 157 и чланова 199–203 ЗОО, право на накнаду нематеријалне штете предвиђено је за претрпљене и будуће душевне болове услед повреде права личности, смањења животне активности, наружености, повреде угледа и части, повреде слободе, смрти блиског лица, у случају нарочито тешког инвалидитета блиског лица, кривичног дела против достојанства личности и морала, претрпљених и будућих болова, претрпљеног и будућег страха.

¹⁷¹ Трифуновић, П. (2004). Правична новчана накнада нематеријалне штете. У: *Накнада штете и уговор о осигурању*. Нови Сад: Привредна академија, стр. 122.

2.5.1. Видови накнаде нематеријалне штете

Нематеријална штета се досуђује у случају повреде права личности. Код нематеријалне штете није могуће успоставити пређашње стање. Зато се у правној теорији и судској пракси вид њене накнаде поставио као споран.

Правна доктрина, по једном мишљењу, заступа став да нематеријална штета не може да се цени у новцу, зато што се моралне вредности не могу свести на новац. Сматра се да досуђивање накнаде у новцу представља комерцијализацију моралних вредности пошто се штетне последице не могу отклонити исплатом у новцу. Стога одређена новчана накнада нематеријалне штете представља у ствари новчану казну у корист оштећеног. Следствено наведеном, новчана казна представља санкцију повреде законске забране, а не накнаду штете. Став је да је довољна кривичноправна заштита за повређена лична добра, док је грађанскоправна заштита непотребна. По овом мишљењу, грађанскоправна заштита представља неку врсту приватне казне када се досуђују одређене своте новца на име накнаде штете.

Друго мишљење јесте да накнада нематеријалне штете у новцу не представља новчану казну зато што се не мора досудити у сваком случају и није унапред одређена у неком износу, него је суд досуђује у сваком конкретном случају. Уколико се не би признала накнада нематеријалне штете, уследио би закључак да је имовина боље заштићена од личних добара, што цивилизацијски никако није прихватљиво. Досуђивање правичне накнаде нематеријалне штете у новцу у суштини представља сатисфакцију оштећеним лицима, која додуше не могу своја повређена морална добра вратити у пређашње стање, али задовољењем материјалних добара могу постићи одређено стање психичког задовољства и мира.¹⁷²

Данас ни у правној теорији ни у судској пракси није спорна егзистенција права на накнаду нематеријалне штете, али је присутно питање критеријума за одређивање висине накнаде, круга субјеката који имају право

¹⁷² Радованов, А. (2010). Накнада нематеријалне штете: појам, врсте и одређивање висине накнаде. *Право: теорија и пракса*, 27(9–10), стр. 23.

на накнаду нематеријалне штете и питање облика накнаде нематеријалне штете.

2.5.2. Правична новчана накнада

Правична новчана накнада нематеријалне штете досуђује се за видове нематеријалне штете означене у члану 200, став 1 и у члану 202 и 203 ЗОО, уколико околности случаја, а нарочито јачина бола и страха и њихово трајање то оправдава. Правну природу правичне новчане накнаде као сатисфакције за повређено материјално добро ближе одређује члан 200, став 2 ЗОО, у којем је прописана забрана прибављања користи, тј. комерцијализације ове накнаде. Суд приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини накнаде, мора водити рачуна о значају повређеног добра, као и о циљу којем та накнада служи. Истовремено треба водити рачуна и о тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.¹⁷³

Ради остваривања правичне новчане накнаде неопходно је систематски анализирати критеријуме који су од значаја за досуђивање накнаде. Критеријуми који су најчешће заступљени у пракси јесу: физички бол, душевни бол због умањења животне активности, душевни бол због наружености, душевни бол због смрти блиског лица и душевни бол због повреде слободе части и угледа.

Под физичким болом се подразумева трајање и интензитет бола, године старости, карактер повреде, примена средстава за умирење и слично. Приликом утврђивања овог облика накнаде нематеријалне штете медицинско вештачење је неизбежно.

Душевни бол због умањења животне активности јесу тежина повреде, занимање и старост оштећеног, степен инвалидитета, јачина и трајање последица, нарочите околности итд. И у овом случају је неопходно

¹⁷³ Дедијер, М. (1992). Неновчана и новчана накнада нематеријалне штете. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1479.

медицинско вештачење, али са описима манифестација јер је оно без описа непотпуно.

Под душевним болом због наружености подразумевају се измене спољашњости оштећеног, њихова видљивост и приметност, обим и могућност покривања, старост, ранији физички изглед, брачно стање, могућност медицинског отклањања наружења и способност оштећеног да се подвргне таквом захвату.

Душевни бол због смрти блиског лица зависи од емоција према умрлом, старости посредно оштећеног, старости непосредно оштећеног, тј. умрлог, животног односа покојног и оштећених. Понекад интензитет и трајање физичког бола зависи и од структуре личности и личних својстава организма. У одређеним случајевима је неопходно и ангажовање вештака психијатра.

Душевни бол због повреда слобода (неоправдана осуда и неоправдан притвор), части и угледа подразумева време боравка у притвору, односно затвору, хуманост затворских услова, понашање стражара и затворског особља, врсту кривичног дела које је било предмет истраге, породично стање итд.

Поред наведених критеријума за правичну новчану накнаду нематеријалне штете важни су и утицај штетникове кривице и имовинске прилике, кривица оштећеног и његове имовинске прилике.¹⁷⁴ Када су утврђена сва чињенична стања и када су узети у обзир сви критеријуми долази до одређивања правичне накнаде нематеријалне штете.

2.6. Облици накнаде нематеријалне штете

Накнаду нематеријалне штете могуће је признати само за нематеријалну штету коју као такву познаје закон. Облици нематеријалне штете у ЗОО таксативно су наведени – физички бол, психички бол и страх.

¹⁷⁴ Више у: Трифуновић, П. (2004). Правична новчана накнада нематеријалне штете. *op. cit.*

Према одредбама ЗОО облици нематеријалне штете за које се може признати новчана накнада јесу:

1. претрпљени душевни бол због умањене животне активности (члан 200, став 1);
2. претрпљени физички бол (члан 200, став 1);
3. претрпљени страх (члан 200, став 1);
4. претрпљени душевни бол због наружености (члан 200, став 1);
5. претрпљени душевни бол због смрти блиског лица (члан 201, став 1);
6. претрпљени душевни бол због тешког инвалидитета блиског лица (члан 201, став 3);
7. претрпљени душевни бол због повреде угледа и части (члан 200, став 1);
8. претрпљени душевни бол због повреде слободе (члан 200, став 1);
9. претрпљени душевни бол због повреде права личности (члан 200, став 1);
10. претрпљени душевни бол због кривичног дела обљубом или блудном радњом, и због другог кривичног дела против достојанства личности и морала (члан 202).¹⁷⁵

У даљем тексту укратко ће бити обрађени одређени облици нематеријалне штете.

2.6.1. Накнада нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед умањења животне активности

Телесно оштећење које је проузроковано повредом може се појавити у више облика – то може бити губитак неког екстремитета или једног његовог дела или неког унутрашњег или спољашњег органа или у виду

¹⁷⁵ Радованов, А. (2002). Одмеравање висине правичне накнаде нематеријалне штете. *Право: теорија и пракса*, 19(5–6), стр. 33.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

слабљења њихових функција. Наведена оштећења представљају изворе душевних болова.¹⁷⁶ Душевни бол се јавља због смањене функционалности и активности организма или због улагања нарочитог напора како би се вршили покрети и обављале радње ради задовољавања свакодневних и обичних потреба. Повређени је претрпео или трпи психички бол одређеног интензитета, који закон под одређеним условима признаје као облик нематеријалне штете. Умањење опште животне способности је неопходно разликовати од радне способности јер се губитак радне способности цени одвојено од губитка опште животне способности. Штета настала услед губитка радне способности састоји се у губитку дохотка, а испољава се као имовинска штета.

Умањење животне активности утврђује се на основу резултата медицинског вештачења и исказује се процентуално. Ипак, за одлучивање по захтеву за новчану накнаду нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због умањења животне активности није пресудан проценат утврђеног телесног оштећења лица које је повређено,¹⁷⁷ него последице повређивања и начин њихове манифестације, односно колико и на који начин утичу на умањење животне способности.

Новчана накнада нематеријалне штете као последица повреде условљена је постојањем душевног бола због умањења животне активности (члан 200, став 1 ЗОО). Одлучујуће околности за одмеравање накнаде за ову штету јесу степен душевног бола и њихово трајање. Све друге околности које су такође значајне за одмеравање накнаде имају карактер помоћних мерила. Пре свега потребно је утврдити степен телесног оштећења и како се оно манифестује с обзиром на занимање оштећеног. Примера ради, вишеструки прелом ноге лакше ће подносити у свом професионалном раду

¹⁷⁶ Пешић, Н. (1992). Одмеравање новчане накнаде нематеријалне штете за телесну повреду. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1487.

¹⁷⁷ Ако су у питању умањења животне активности став судске праксе је: „Умањење животне активности од 3,33% је незнатно, па стога не даје право лицу са таквим умањењем животне активности на накнаду за овај вид неимовинске штете (Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 5713/72) у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 247.

оштећени који се бави канцеларијским пословима него оштећени који се бави пољопривредном производњом.

Степен оштећености који је у налазу вештака изражен у процентима није довољан као мерило за новчану накнаду, него су релевантне последице које ће се одразити на патње оштећеног. Стога је од вештака потребно тражити опис последица из којих се види у чему се састоји умањење животне активности и изазване патње.¹⁷⁸

2.6.2. Накнада нематеријалне штете због претрпљених физичких болова

Као манифестација повреде тела најчешћи облик нематеријалне штете јесте физички бол. За постојање физичког бола, као основа за штету неопходно је утврдити неке објективне елементе, а то су природа и обим претрпљене повреде, са евентуалним компликацијама које су настале у току лечења. Код овог облика штете субјективни критеријум је запостављен зато што уноси неизвесност с обзиром на то да се ради о физичком болу који региструје нервни систем.¹⁷⁹

Пре ступања на снагу ЗОО, а и у режиму примене овог Закона, судска пракса је у физичке болове сврставала све нелагодности у току лечења. Нема разлога да се нелагодности које настану у току лечења које трпи оштећени – а које се односе на несвестице, хоспитализацију, инфузију, трансфузију, хируршке интервенције у току лечења и сл. – не разматрају у оквиру накнаде за физичке болове. Свака од набројаних нелагодности има своју тежину и све се преплићу са физичким болом. Стога је на саветовању бившег Савезног суда, Врховних судова Република и Покрајина и Врховног војног суда 15. и 16. октобра 1986. године прихваћен такав закључак, уз

¹⁷⁸ Пешић, Н. (1992). Одмеравање новчане накнаде нематеријалне штете за телесну повреду. *op. cit.*, стр. 1496.

¹⁷⁹ Радованов, А. (2010). Накнада нематеријалне штете: појам, врсте и одређивање висине накнаде. *op. cit.*, стр. 28.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

појединачна мишљења да се трајна главобоља као последица потреса мозга може узети у обзир и код накнаде за умањење животне активности.¹⁸⁰

Новчана накнада се одређује на основу трајања и интензитета болова и осталих околности које су у вези са штетним догађајем, лечењем, опоравком, а и са самом личношћу оштећеног.¹⁸¹ При томе је приликом утврђивања штете и одмеравања висине њене накнаде неопходно водити рачуна да се узме у обзир физички бол од настанка штетног догађаја до завршетка лечења, јер се сви каснији болови признају у оквиру накнаде за умањење животне активности. Такође, приликом одмеравања накнаде штете за овај вид нематеријалне штете суд мора узети у обзир све нелагодности лечења, као и околности којима је лечење било пропраћено, као што је број оперативних захвата, тешкоће приликом исхране и слично.¹⁸² Приликом одмеравања накнаде штете суд је дужан да води рачуна о свим околностима конкретног случаја и осталим условима одређеним у одредби члана 200, став 2 ЗОО. У судској пракси, нарочито код судова у Војводини, уобичајено је да се интензитет болова одмерава у скали од 1 до 10. Мишљење Врховног суда јесте да не треба ићи по наведеној скали него по категоријама слаби болови, болови средњег интензитета и болови јаког интензитета. Ипак, потребно је нагласити да не постоји реална мера којом се могу израчунати јачина и патња човека.

¹⁸⁰ Пешић, Н. (1992). Одмеравање новчане накнаде нематеријалне штете за телесну повреду. *op. cit.*, стр. 1487.

¹⁸¹ Мрвић-Петровић, Н., Петровић, З. (2016). Накнада штете за претрпљене физичке болове. *Страни правни живот*, (4), стр. 9.

¹⁸² У складу са наведеним је и Пресуда Врховног суда Србије Гж. 3046/73: „Повређеном лицу које је трпело физичке болове припада право на накнаду овог вида неимовинске штете, а њена висина зависи од интензитета и времена трајања тих болова, што се утврђује вештачењем. Досуђени износ треба да представља правичну накнаду према тежини трпљења, како би се на тај начин повређеном пружио одговарајућа сатисфакција.“ у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. *op. cit.*, стр. 252.

2.6.3. Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха

Страх се може јавити када је било које лично добро угрожено – телесни интегритет, слобода, част и углед. Страх је емоција коју карактерише субјективни осећај угрожености и непријатности, а и предвиђање предстојеће опасности. Наш правни систем, као и други, признаје страх као посебан вид нематеријалне штете.¹⁸³

Из одредбе члана 200, став 1 и 2 ЗОО произилази да оштећено лице има право на новчану накнаду за претрпљени страх једино ако је страх био интензиван и трајан до тог степена да је то код особе изазвало доживљај који одговара стању психичке трауме, одређеног душевног потреса или шока у којем се повређени нашао због штетног догађаја (примарни страх), као и касније због основане забринутости (секундарни страх).

Релевантно је нагласити да је и пре доношења ЗОО судска пракса разликовала страх од других видова нематеријалне штете, што је уочљиво из пресуде Врховног суда Југославије по којој страх, било да је примарни или секундарни, уколико се креће у оквирима узрочне везе између штетне радње и последица, може бити надокнађен ако испуњава услов интензитета и трајања.¹⁸⁴

Да ли је одређено лице доживело страх, његов интензитет и трајање утврђују се вештачењем од стране вештака – лекара, неуропсихијатара у сарадњи са психолозима. На основу њихових изјашњења долази се до сазнања да ли је одређено лице доживело страх, затим, који је интензитет и трајање тог страха, као и да ли је страх оставио последицу на психу личности. Имајући у виду налазе вештака, суд ће сагледавајући целокупну ситуацију, догађај, образовање оштећеног, године живота оштећеног, брачно стање и сл. оценити да ли је оправдано таквом лицу признати право на

¹⁸³ Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. Нови Сад: Привредна академија, стр. 14–15.

¹⁸⁴ Врховни суд Југославије, Рев. 26 у: Карамарковић, Т. (2003). *Актуелна судска пракса из грађанско-материјалног права*. Београд: Пословни биро, стр. 339. Наведено према: Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. *op. cit.*, стр. 17.

новчану накнаду, као и висину те накнаде.¹⁸⁵ Страх као вид нематеријалне штете припада лицу само када је угрожено неко његово лично добро, те ЗОО не признаје право на накнаду штете лицу које трпи страх зато што се њему драга особа или веома блиска особа налази у стању угрожености или непријатности. Такав страх није правно призната нематеријална штета.

Приликом одмеравања новчане накнаде за претрпљени страх практично се узима у обзир степен претрпљеног страха. При томе, код страха који је изазван штетним догађајем (примарни страх) узима се у обзир трајање тог страха и његове последице, односно душевне сметње изазване страхом. Приликом забринутости за исход лечења (секундарни страх), као помоћно мерило за одмеравање накнаде узимају се степен објективне несигурности и резултати лечења, и у разумној мери се води рачуна о субјективним особинама оштећеног које су утицале на интензитет и трајање страха.¹⁸⁶

2.6.4. Накнада нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед наружености

Наруженост као облик нематеријалне штете (члан 200, став 1 ЗОО) јавља се у потпуном или делимичном губитку неког екстремитета, наружењу изгледа или наружењу неког дела тела. Оно што нарочито оправдава посебну новчану накнаду за овај облик штете јесте душевни бол који услед тога трпи повређено лице.¹⁸⁷

Наруженост се може манифестовати и у чињеници да је оштећени принуђен да користи неко ортопедско помагало, као што је протеза, или

¹⁸⁵ Више о поступку накнаде штете због претрпљеног страха у: Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. *op. cit.*, стр. 93–114.

¹⁸⁶ Више о овој теми у: Петровић, З., Мрвић-Петровић, Н. (2015). Страх као облик нематеријалне штете. *Страни правни живот*, (4), стр. 31–41.

¹⁸⁷ У складу са наведеним је став судске праксе: „Наруженост је вид нематеријалне штете која се манифестује у облику губитка или оштећења неког дела тела, због чега оштећени трпи душевне болове, за шта му припада право на новчану накнаду.“ Пресуда Врховног суда Србије, Гжж. 2805/76 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. *op. cit.*, стр. 256.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

инвалидска колица, услед чега скреће пажњу околине на себе и на свој изглед. Како би била правно релевантна, неопходно је да измена спољашњег изгледа узрокује душевни бол. Приликом утврђивања степена наружености, суд, као уосталом и приликом утврђивања накнаде за претрпљене душевне болове, користи судскомедицинско вештачење. У том смислу наруженост се може класификовати као јака (унакаженост), средња (нагрђеност) и слаба. Сходно налазима вештака одређује се износ накнаде за душевни бол. Поред наведеног суд ће узети у обзир и друге околности од којих зависи интензитет душевног бола због наружености, и који може бити објективан и субјективан. Под објективним околностима се подразумева измена спољашњости, толико да је уочљива трећим лицима и поред покушаја прикривања (нпр. одећом), док су субјективне околности лично доживљавање објективних околности. Суд приликом одлучивања о висини и основу накнаде штете води рачуна и о околностима као што су старост и пол оштећеног, његово занимање и слично.¹⁸⁸ Тако се нпр. у пресуди Врховног суда Србије истиче да: „И ожиљци који спадају у класу блаже наружености, као што је смежурани ожиљак са спољне стране надлактиног дела руке, могу бити основ за накнаду штете, нарочито када је у питању млађа женска особа која због овог ожиљка осећа психичко трпљење.“¹⁸⁹ С друге стране, важно је нагласити да је у данашње време у великој мери развијен, а и актуелан естетски медицински третман којим се готово сваки облик наружености може у великој мери ублажити, па и скроз санирати. Стога се као оправдано може поставити питање да ли је оштећеном уместо нематеријалне штете потребно досудити накнаду материјалне штете естетског медицинског третмана или пак кумулирати ове две накнаде. Радованов¹⁹⁰ наводи да је заступљено мишљење да је право оштећеног да бира између једне или друге

¹⁸⁸ Јотановић, Р. (2012). Новчана накнада појединих видова нематеријалне штете за претрпљене душевне болове. *Српска правна мисао*, 18(45), стр. 124–125.

¹⁸⁹ Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 692/71 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 256.

¹⁹⁰ Радованов, А. (2010). Накнада нематеријалне штете: појам, врсте и одређивање висине накнаде. оп. cit., стр. 13.

накнаде зато што се нико не може на силу подвргнути естетској медицинској интервенцији јер и она са собом носи одређене ризике.

2.6.5. Накнада нематеријалне штете због смрти блиског лица

ЗОО одредбама члана 200 предвиђа могућност досуђивања нематеријалне штете за претрпљене душевне болове услед смрти блиског лица, ако суд сматра да околности случаја, а посебно јачина болова и њихово трајање то оправдава. У случају када се ради о овом облику накнаде нематеријалне штете неопходно је имати у виду да смрт блиског лица може изазвати тешке последице код његових најближих које се могу изразити у облику стреса, па и душевног обољења. У том случају имамо две жртве, ону која је изгубила живот и ону која услед тог губитка трпи душевне болове.¹⁹¹ Стога је законодавац у члану 201 ЗОО посветио посебну пажњу кругу лица која имају право накнаде за овај вид претрпљене штете. Тако у случају смрти неког лица суд може досудити члановима његове уже породице (брачни друг, деца, родитељи) правичну новчану накнаду за претрпљене душевне болове, као и браћи и сестрама,¹⁹² ако је између њих и умрлог постојала трајнија заједница живота.¹⁹³

Новчана накнада нематеријалне штете због претрпљених психичких болова услед смрти која припада сродницима умрлог не представља циљ, него средство којим оштећени задовољавањем потреба које не би могао

¹⁹¹ Марковић, М. (2004). Накнада нематеријалне штете због смрти блиског лица и неке дилеме у судској пракси. У: *Накнада штете и уговор о осигурању*. Нови Сад: Привредна академија, стр. 219.

¹⁹² Више о лицима која имају право на накнаду у случају смрти блиског лица у: Манић, С. (2012). Новчана накнада нематеријалне штете за душевне болове због смрти и тешког инвалидитета блиског лица. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 46(2), стр. 443–449.

¹⁹³ Наведено подржава и судска пракса, што се може закључити и на основу Пресуде Врховног суда Србије: „Браћа и сестре погинулог имају право на накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова за погинулим лицима само ако је између њих и погинулог постојала трајна заједница живота.“ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2256/81 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 267.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

подмирити олакшава себи живот и чини га подношљивијим. Околност која постоји када је оштећени психички дефектна особа не представља препреку да му се досуди накнада штете за психичке болове због смрти блиског лица и на тај начин му се ублажи несигурност која се јавила код оштећеног услед губитка лица које се константно бринуло о њему.¹⁹⁴

Право на накнаду штете за претрпљен душевни бол детета одувек је представљало посебно питање. Наиме, пре доношења ЗОО став судске праксе је био да деца у најранијем животном добу не могу добити накнаду штете јер не поседују свест о последицама губитка својих родитеља. Међутим, такав став се није задржао у судској пракси, те је на седници Савезног суда, врховних судова и Врховног војног суда 15. децембра 1997. године заузет начелни став по којем у случају смрти једног или оба родитеља малолетном детету припада накнада неимовинске штете за душевни бол, при чему узраст детета за право на накнаду није од значаја.¹⁹⁵ Као потврда наведеног може се навести и Пресуда Врховног суда Војводине: „И тек рођено дете има право на накнаду нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због смрти блиског лица, јер ће оно доживљавати бол развојем свести и душевним сазревањем.“¹⁹⁶

Приликом правичног одмеравања накнаде нематеријалне штете суд мора водити рачуна о интензитету и трајању душевног бола, о утицају штетникове кривице на величину штете, имовинским приликама оштећеног, имовинским приликама штетника, исплаћеној аконтацији и утицају друштвено-економских прилика у земљи.

¹⁹⁴ Манић, С. (2012). *Новчана накнада нематеријалне штете за душевне болове због смрти и тешког инвалидитета блиског лица*. *op. cit.*, стр. 436.

¹⁹⁵ Марковић, М. (2004). *Накнада нематеријалне штете због смрти блиског лица и неке дилеме у судској пракси*. *op. cit.*, стр. 227.

¹⁹⁶ Пресуда Врховног суда Војводине, Рев. 176/87 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. *op. cit.*, стр. 267.

2.6.6. Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе

Право на накнаду штете због неоправдане осуде и неоснованог лишења слободе у нашем праву прошло је дуг развојни пут, и то од потпуне негације по Закону о кривичном поступку из 1948. године, па до увођења у правни систем 1953. године, као права на накнаду материјалне штете, да би 1970. године било признато и право на накнаду нематеријалне штете. Ипак, у судској пракси је констатовано да се за овај вид нематеријалне штете досуђују веома мали износи. Приликом одмеравања правичне новчане накнаде судови по правилу воде рачуна о трајању боравка у притвору, односно издржавања казне, о врсти кривичног дела које је било предмет истраге, као и о осталим околностима (нпр. да ли је у току поступка било натписа у штампи и сл.). Поред наведених објективних околности судови воде рачуна и о субјективним околностима, као што су стечени друштвени углед, занимање, породичне прилике, стање здравља после штетног догађаја и ранија осуђиваност осуђеног. Анализирајући висину досуђених накнада Петровић¹⁹⁷ наводи да се може закључити да су разлике у досуђеним накнадама између судова понегде и више од 100%, што доводи до ситуације да се иста добра, заштићена истим законским прописом, вреднују различито, што је неприхватљиво. Стога се сматра да је неопходно пронаћи начин да се изједначе критеријуми досуђивања накнаде и да они буду јединствени за читаву земљу.

С друге стране, размере појава судских заблуда и грешака полиције и тужилаштва нису у потпуности познате. Националне службене статистике не дају прецизне податке о наведеној појави. Према некомплетним подацима појединих удружења у САД од 1989. до 2003. године било је 340 оваквих случајева, у Француској од 1979. до 1991. године у просеку годишње има 78 случајева, а у Немачкој се по години забележи око 10 случајева. У периоду од 1. јануара 2002. године до 31. децембра 2006. године у Министарство

¹⁹⁷ Петровић, З. М. (2002). Накнада нематеријалне штете по Закону о облигационим односима и предлози за измену. *Право: теорија и пракса*, 19(5–6), стр. 21–25.

правде Републике Србије је ради склапања поравнања око накнаде штете по основу неоснованог лишења слободе или неосноване осуде било поднето 3.450 захтева. При томе, највећи број захтева (око 800 годишње) примљен је у периоду 2004–2006. године. Један од разлога увећања броја ових захтева јесу последице полицијске акције „Сабља“ током ванредног стања у Србији од 11. марта до 22. априла 2003. године, када је према званичним подацима 11.600 лица лишено слободе. Већина лишења слободе до којих је дошло на основу *lex specialis* није касније била оправдана, чак ни формално подношењем кривичне пријаве за било које кривично дело против лица које је било лишено слободе.¹⁹⁸

2.6.7. Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због повреде части и угледа

О накнади штете проузроковане повредом части Српски грађански законик садржао је следећу одредбу у члану 822: „Штета се мора и она накнадити, која би са повредом слободе чије или части и поштења или имања туђег проузрокована била“.¹⁹⁹ Закон о штампи Краљевине Југославије предвиђао је да „оклеветани има право на материјалну накнаду“. После Другог светског рата наша судска пракса није прихватала новчану накнаду неимовинске штете која је проузрокована повредом части, што је било у складу са општим гледањем на ово питање у то време.²⁰⁰

Временом је став судске праксе промењен, а и ЗОО детаљно регулише ову врсту накнаде нематеријалне штете одредбом члана 200. Право на част спада у права личности и ужива апсолутну правну заштиту. Душевни бол због повреде части, слобода или права личности јесте облик нематеријалне штете коју трпи грађанин. Код нематеријалне штете наведена

¹⁹⁸ Мрвић-Петровић, Н., Петровић, З. (2008). Накнада штете због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе у Републици Србији. *Правни живот*, 57(11), стр. 641–650.

¹⁹⁹ Урошевић, Л. (Ур.). (1917). *Грађански законик за Краљевину Србију са коментаром*. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, стр. 599.

²⁰⁰ Чукић, З. (2001). Накнада штете због повреде части и изношења или преношења неистинитих навода. *Право: теорија и пракса*, 18(7–8), стр. 41.

врста повреде грађанских права, односно личних добара огледа се у трпљењу душевних болова због срамоте, повреде угледа, части и сл. Право части се може повредити изјавама непоштовања и омаловажавања другог, што доводи до смањења његовог угледа у друштву, а може да доведе и до материјалне штете, као што је нпр. губитак запослења. ЗОО одредбом члана 198, став 1 признаје оштећеном право на материјалну штету. Уосталом, наши судови су досуђивали овакву врсту накнаде штете зато што се она темељила на општеприхваћеном схватању да право личности треба заштитити и имовинскоправним санкцијама, а не само санкцијама казненог права. У складу са наведеним је и Пресуда Окружног суда у Крагујевцу: „Кривичноправна заштита због повреде угледа не искључује и грађанскоправну заштиту у смислу захтева за нематеријалну штету због повреде угледа.“²⁰¹

Повреда части у било ком виду увреде или клевете може да проузрокује и настанак нематеријалне штете, а право на његову накнаду има оштећено лице, што потврђује и судска пракса Пресудом Врховног суда Србије: „Накнада нематеријалне штете због претрпљених душевних патњи због повреде части и угледа у вези са неоправданим оптужењем припада само непосредно оштећеном лицу, а не и члановима његове уже породице.“²⁰²

2.6.8. Накнада нематеријалне штете због претрпљених душевних болова у случају кажњиве обљубе или блудне радње или неког другог кривичног дела против достојанства личности и морала

Штетном радњом навођења на „кажњиву обљубу“ као на „кажњиву блудну радњу“ штетник узрокује две врсте нематеријалне штете – повреду полног интегритета и повреду стида, а могу имати значење једне, и то

²⁰¹ Пресуда Окружног суда у Крагујевцу, Гж. 1512/90 од 22. априла 1991. године у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 244.

²⁰² Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 716/83 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 274.

јединствене нематеријалне штете зато што је повреда полног интегритета истовремено и по правилу повезана са повредом осећаја стида. Ове повреде могу довести до трпљења интензивног душевног бола, те се досуђивање новчане сатисфакције у оваквим случајевима сматра оправдано и правично.

Као пример „кажњиве обљубе“ може се навести силовање, а за „кажњиве блудне радње“ навођење на добровољно вршење блудних радњи малолетних или душевно заосталих особа. У време самог вршења блудних радњи не мора на страни малолетних или душевно оштећених постојати душевни бол, али до њих долази накнадно, када дело буде откривено и када дотична особа постане предмет презира или исмејавања у својој средини. Зато се и наведени накнадни душевни бол мора третирати као резултат, повезан и у узрочној вези са извршеном блудном радњом.²⁰³

Накнада нематеријалне штете за претрпљен душевни бол услед извршења неког кривичног дела против полног интегритета може се досудити само када је већ наступила последица, а то је душевни бол, а висина накнаде се одређује према висини и интензитету тог бола, као и сходно околностима конкретног случаја.

2.6.9. Накнада нематеријалне штете због повреде слободe или права личности

Под нематеријалном штетом подразумева се повреда одређеног права личности, које је као нематеријално, неимовинско добро признато оштећенику од правног поретка и заштићено грађанскоправном одговорношћу у случају његове повреде и њоме узроковане штете. Према томе, накнада нематеријалне штете састојала би се у правној обавези поправљања оне штете коју оштећеник претрпи због повреде неког његовог права личности.

²⁰³ Визнер, Б. (1978). *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима. Књ. 2 (Члан 158–453)*. *op. cit.*, стр. 926.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Права личности су уставом загарантована права и не чине их само грађанска част и углед, него и друга материјална добра, као што је право на име, слободу кретања, слободу вероисповести, право на приватност и слично. Уставом Републике Србије²⁰⁴ штити се достојанство и слободан развој личности, право на живот, физички и психички интегритет личности, право на слободу мишљења и изражавања, правни интегритет личности – право на правично суђење и друго.

Повреда права личности може се односити и на правно лице јер и оно може имати одређена права личности, као што је право на фирму, на пословни углед и слично, па и повреда оваквих права може довести до узроковања нематеријалне штете.

²⁰⁴ Службени гласник РС, бр. 98/2006.

III ГЛАВА

3. НАКНАДА ШТЕТЕ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

У данашњим модерним правним системима преовладава мишљење по којем обавеза на накнаду штете има за сврху поравнање штете, а не кажњавање одговорне особе, при чему се нарочито истиче да обавеза за накнаду штете не може бити већа од проузроковане штете. Евидентно је да сви правни системи имају инструменте којима регулишу накнаду штете. Ипак, од државе до државе присутне су велике разлике у вредновању околности и висини штете. Наведено је резултирало чињеницом да је присутан велики квантитативни и квалитативни распон у висини штете у различитим правним системима. Накнада штете у неким земљама спада у ред општих принципа, док је у другима дозвољена само у одређеним ситуацијама. Релевантно је нагласити да одштетно право не обликују само закони и судске одлуке, него и странке у поступку.

Доминантна сврха признања нематеријалне штете јесте остваривање накнаде. Наиме, иако се нематеријална штета не може измерити новчаним средствима свака земља има начине којима регулише објективну процену штете. Ради прецизнијег увида регулисања института нематеријалне штете следи упоредноправни преглед у англоамеричком и континенталном праву.

3.1. Штета у англоамеричком праву

Англоамеричко право (англосаксонско право или *Common Law*) је велики правни систем који чине сва она права која су историјски проистекла из енглеског права. На подручју на којем је заступљен *Common Law* систем

је чак и у средњем веку важио принцип одговорности без кривице, те је за причињену штету одговарао свако ко ју је проузроковао. Развојем *Common Law* правног система напушта се ово правило и своди се само на изузетне случајеве. Принцип кривице постаје владајући све до друге половине XIX века, када се, под утицајем индустријске револуције и низа опасности и штета које је са собом донела, покреће принцип о просуђивању одговорности за штету без обзира на кривицу.

У оквиру овог правног система биће анализирана накнада штете најпре у америчком а затим у енглеском праву, које уједно представља историјски корен читавог *Common Law* система.

3.1.1. Америчко право

Историјски посматрано, у америчком законодавству накнада штете се најпре почела примењивати приликом доношења судске одлуке о пробацији. Измењеним Законом о пробацији (*Probation Act*) из 1939. године, одредбе о накнади штете биле су статутарно уведене у америчко право. На основу одредби у овом Закону није било забрањено да се одреди накнада штете при пробацији, али није била изричито предвиђена као услов чије се испуњење може захтевати уз одлуку.²⁰⁵

Главни извор америчког одштетног права, тзв. *Law of Tort* је *Common Law*. Наиме, реч је о низу појединачних правила о појединим врстама деликата који повлаче одговорност за штету. Америчка правна доктрина разликује случајеве одговорности у којима се тражи кривица (*Fault liability*) од случајева у којима се кривица не подразумева као претпоставка одговорности (*Strict liability*). Претпоставке одговорности за непажњу јесу постојање обавезе на пажњу (*duty to take care*) и повреда обавеза на пажњу, тј. пропуштање да се оствари посебан правни стандард пажње који је

²⁰⁵ Menzies, K., Vass, A. A. (1989). The impact of historical, legal and administrative differences on a sanction: Community service orders in England and Ontario. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 28(3), p. 205.

законом прописан. Наведени стандард подразумева пажњу коју разуман човек показује у истој прилици или приликама. Претпоставку одговорности представља и штета као последица повреде стандарда дужне пажње (*duty of care*). Поступање са непажњом (*negligence*) као деликт је супституирао остале деликте и има веома широко поље примене, те га је тешко разграничити од одговорности без кривице (*strict liability*). Примењује се на штете од трамваја, железнице и сл.

Одговорност без обзира на кривицу примењује се на одговорност коју причини животиња, одговорност за радње другога, клевете, а судска пракса га је проширила и на случајеве одговорности од деловања многих ствари, као што су електрична енергија, експлозив, ватра, плин, снег са крова и слично. Неофицијелна, али веома ауторитативна кодификација у САД под називом *Restatement* предвиђа одговорност за веома опасне активности.²⁰⁶ Англосаксонско (нарочито америчко право) не садржи апстрактно правило о накнади неимовинске штете, али се може закључити да се та штета признаје за повреду части, за напад на приватност, за малициозно вођење и настављање неког поступка и за наношење емоционалног стреса.²⁰⁷

Америчка судска пракса је прихватила правило и увек признавала право на накнаду нематеријалне штете за претрпљен душевни бол који је настао као последица телесне повреде или који прати телесну повреду.²⁰⁸ Многе државе признају накнаду штете за претрпљен душевни бол и када не постоји телесна повреда. У том случају неопходно је да се докаже кривица лица које има обавезу да надокнади штету јер без кривице нема ни одговорности за штету. У појединим државама призната је и накнада нематеријалне штете за телесне повреде која је настала из нехата, а изазвана страхом.²⁰⁹

²⁰⁶ Станишић, С. (2012). *Објективна одговорност за штету*. ор. cit., стр. 148–149.

²⁰⁷ Трифуновић, П. (2004). Правична новчана накнада нематеријалне штете. ор. cit. стр. 122.

²⁰⁸ Wagner, W. J. (1982). *Pretium doloris: Pain and Suffering*. *The American Journal of Comparative Law*, 30(1), р. 117. Наведено према: Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. ор. cit., стр. 29.

²⁰⁹ Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. ор. cit., стр. 30.

Систем у којем постоји примарна и непосредна одговорност службеног лица државе, односно другог јавног тела, које је својом незаконитом радњом причинило штету грађанима или правним лицима дуго је примењиван у САД. Конгрес је тек 1946. године изгласао Закон о деликтној одговорности (*Federal Tort Claims Act*), којим је установљен принцип одговорности државе за штету причињену грађанима и другим правним лицима од стране њихових службеника.²¹⁰

3.1.2. Енглеско право

Енглеско одштетно право првобитно је показало интенцију да проблеме који су се појавили у вези са учесталијим штетама реши стварањем правила о новом грађанском деликту *tort of negligence*,²¹¹ а затим је напредовало стварањем правила о тзв. стриктној или строгој одговорности кроз судску праксу. Енглеска правна терминологија за објективну одговорност користи термине строга одговорност (*strict liability*) или апсолутна одговорност (*absolute liability*). У другој половини XIX века на подручју *Common Law* система појавила се одговорност за самостални деликт – *tort of nuisance*. Овај деликт се манифестује у својеврсном узнемиравању имовинске и личне сфере појединца, а заштита од наведених штетних активности обезбеђивала се кроз посебну врсту тужбе – *private nuisance*. Овом тужбом се штитила својина или државина непокретности, а како би се неко прогласио одговорним за деликт – *tort of private nuisance*, који доводи до одговорности по објективном принципу, неопходно је да се у поступку докаже да је извршен атак на својину неке непокретности, да је наступила штета и да се она заиста манифестовала, као и да извршени напад на права другог превазилази нормалне границе. Ипак, судска пракса је у

²¹⁰ Поповић, С. (1992). Одговорност државе и организација које врше јавна овлашћења за штету нанету грађанима и правним лицима. *op. cit.*, стр. 1915.

²¹¹ Дефиницију овог деликта дао је енглески суд у прецеденту *Blyth v. Birmingham Waterworks Co.* 1856. године која гласи: „*Negligence* је пропуштање да се учини нешто што би учинио разуман човек или чинити нешто што разуман човек не би учинио.“ Више у: Harvey, B., Marston, J. (2009). *Cases and Commentary on Tort*. Oxford: Oxford University Press.

неким случајевима одступала од наведеног правила проглашавајући их *tort of nuisance* и одређене специфичне видове узнемиравања, као када власник једне непокретности постављањем неких уређаја на својој непокретности узнемирава комшије у мирном уживању њихове непокретности.²¹²

Енглески законодавац прецизно раздваја економску од некономске или нематеријалне штете, познате под називом општа штета. Нематеријална штета је увек процењена на јединствен износ. У енглеском правном систему основне категорије нематеријалне штете јесу: преживљени бол, губитак задовољства, душевна траума и губитак због смрти. Преживљени бол и губитак задовољства јављају се као последица личне телесне повреде. Душевна траума може бити повезана са телесном повредом, те се може одразити и на накнаду за бол и патњу, као и губитак задовољства. Уколико није повезана са телесном повредом мора се квалификовати као болест, односно душевни шок, како би се остварило право на накнаду. Такође, оштећени може добити накнаду и за психичку трауму коју је доживео у незгоди, те му је том приликом живот или интегритет био у опасности, или када му је блиска особа била у опасности, доживела незгоду или преминула. Право на накнаду на основу губитка због смрти има супружник, родитељ особе која није у браку и малолетно дете преминулог. Фиксни износ на који имају право је 12.500 евра. Овај износ је одређен законом и није потребно испуњење било каквих других захтева.

За енглески систем је карактеристично да има веома висок степен стандардизације када је у питању процена штете. Став судске праксе је да се накнада одређује у зависности од степена повреде, али и од специфичности сваког случаја. Финансијска средства оштећеног и његово понашање немају утицаја на износ одређене накнаде. Што се тиче износа накнаде, иако се чини да су они у Енглеској већи него у Европи, у Енглеској је заступљен став да их треба повећати, односно да су прениске. Стога је законодавна комисија у Енглеској посветила читав извештај накнади нематеријалне

²¹² Станишић, С. (2012). *Објективна одговорност за штету*. op. cit., стр. 115.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

штете.²¹³ У том извештају се наводи да је потребно преиспитати и проверити принципе који су на снази, као и ефикасност тренутне накнаде како за материјалне тако и за нематеријалне штете. При томе је нарочиту пажњу потребно посветити накнади за штету која је изазвана душевним болом, као и другим облицима накнаде нематеријалне штете.²¹⁴

У зависности од времена проузроковане штете разликује се и рок за његово подношење. За штете које су настале смрћу лица или телесном повредом рок је три године, а уколико је настао штетни догађај на стварима рок је шест година. Рок застарелости тече од настанка штете. Изузетак настаје у случају када штета по оштећеног наступи касније, што се обично дешава код накнада нематеријалних штета насталих повредом тела или смрћу. Овај рок се прекида подношењем захтева против штетника, при чему није од важности чињеница да ли је по истој ствари у току и кривични поступак. Према одредби параграфа 3 *Law Reform Miscellaneous Provisions Act* из 1934. године оштећени поред накнаде штете, као главног потраживања, има право и на камату која се признаје од дана настанка штете до дана изрицања пресуде.²¹⁵

У Енглеској је 1947. године донет Закон о поступку државе (*Crown Proceedings Act*) који је грађанима омогућио да непосредно подносе тужбу против државе у случају да су њена службена лица учинила штету.²¹⁶ Облици личне одговорности службеника за штету представљају веома важан елемент који обезбеђује законитост и правилност у раду управе, нарочито у случајевима намере или грубе непажње.²¹⁷

У енглеском праву, односно у *Common Law* законодавству, предвиђена је и могућност обештећења у кривичном поступку, искључиво у

²¹³ The Law Commission, Law Com no. 257, Damages for personal injury, Non-pecuniary loss.

²¹⁴ Pscheidl, D. (2006). Трендови у исплати накнаде нематеријалне штете у неким европским државама. *Ревизија за право осигурања*, (4), стр. 14.

²¹⁵ Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. *op. cit.*, стр. 35.

²¹⁶ Поповић, С. (1992). Одговорност државе и организација које врше јавна овлашћења за штету нанету грађанима и правним лицима. *op. cit.*, стр. 1915.

²¹⁷ Више у: Кавран, Д. (1992). Одговорност за штету нанету радом управе у упоредном праву, са посебним освртом на англосаксонско право. *Правни живот*, 42(11–12), стр. 1933.

оквиру судске одлуке о кривичној санкцији.²¹⁸ Наиме, оштећени може у кривичном поступку, уколико суд приликом осуде, уз казну или уместо ње да обавезе учиниоца да надокнади штету. С обзиром на то да су могућности за обештећење жртве у кривичном поступку мале, експериментално се посебним програмима уводе алтернативне кривичне санкције и помирење са учиниоцем преко поравнања. Такође, системом накнаде штете жртвама насиља из посебних фондова држава гарантује право на накнаду и када није ухваћен учинилац кривичног дела, односно независно од околности да ли је против њега покренут кривични поступак.²¹⁹

3.2. Штета у континенталном праву

Континентално право одликује низ заједничких особина, а пре свега то што је закон основни извор права и да сви други правни акти морају бити у складу са њим. Ипак, законодавства се разликују. Тако нпр. француски Грађански законик потиче из XIX века и зато не садржи посебне одредбе које би се односиле на накнаду нематеријалне штете. За разлику од наведеног, право на накнаду нематеријалне штете регулисано је грађанским законима који су касније доношени, међу којима су Италијански грађански законик, аустријски Општи грађански законик, Немачки грађански законик, швајцарско Облигационо право итд. Законодавства се такође разликују и према томе да ли дају дефиниције појма штета, да ли праве разлику између одређених видова нематеријалне штете, у начину утврђивања накнаде нематеријалне штете итд. Но, ипак, политичке и историјске прилике представљају разлоге због којих се може говорити о генералној сличности у погледу признавања права на накнаду нематеријалне штете у континенталним законодавствима. За потребе овог истраживања у оквиру овог поглавља биће анализиран институт штете у немачком, француском, италијанском, аустријском и хрватском законодавству.

²¹⁸ Више у: Бјелајац, Ж., Бингулац, Н. (2016). Тенденције у систему извршења санкција у европском кривичном законодавству. *Европско законодавство*, 15(55), стр. 51–71.

²¹⁹ Више у: Мрвић-Петровић, Н. (2000). Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД. *Право: теорија и пракса*, 17(9–10), стр. 52–83.

3.2.1. Немачко право

Немачко законодавство је једно од првих које је признало право оштећеног на правичну новчану накнаду нематеријалне штете. Ипак, оно је било признато у веома ограниченом облику. Немачки грађански законик *Bürgerliches Gesetzbuch* (у даљем тексту BGB) из 1900. године дозвољавао је накнаду нематеријалне штете без ограничења када се радило о накнади у натури. Право личности није заштићено одредбама BGB-а, на уопштен начин, осим што је у параграфу 12 признавао право на име, као посебно право личности. Остала права личности заштићена су параграфом 823 који гласи: „Ко намјерно или немарно протуправно поврједи живот, тијело, здравље, слободу, власништво или остало право другога, дужан је другоме да накнади одатле насталу штету.“²²⁰ С друге стране, одредбом § 253 генерално се искључује исплата нематеријалне штете у новцу, осим уколико то није законом посебно предвиђено.

Посебним одредбама (§847 BGB-а) била је предвиђена новчана накнада нематеријалне штете само за претрпљену душевну бол и у случају накнаде за уништен одмор на основу уговора о пакет-аранжману. Посебним законима је била предвиђена могућност накнаде штете, као нпр. одредбама § 97, пар. 2 Закона о ауторским правима, § 29, пар. 2 Закона о нуклеарној енергији итд.²²¹

Изменама BGB-а које су ступиле на снагу 2002. године извршена је реформа одштетног права. Главни циљеви реформе били су: да се закон прилагоди тренутним потребама, да се унапреди заштита оштећених, нарочито у случају телесних повреда, да се унапреди положај деце као оштећених у случају саобраћајних несрећа, да се превазиђе празнина у одговорности која је постојала између одговорности која је постојала за

²²⁰ Благојевић, Т. Б. (ур.). (1970). *Њемачки грађански законик (од 1986. године): опћи дио и обвезно право (§§ 1. до 853): текст који вриједи у СР Њемачкој*. Београд: Институт за упоредно право, стр. 136.

²²¹ Петровић, М. З., Дожић, Н. (2011). Накнада нематеријалне штете у њемачком праву. У: М. Васиљевић, & В. Чоловић (Ур.). *Увод у право Немачке* (стр. 454–470). Београд: Институт за упоредно право, стр. 454–455.

саобраћајну незгоду и одговорности за фармацевтске производе и да се немачко одштетно право постави на европске стандарде.

По новом закону оштећене странке уопштено имају право на накнаду нематеријалне штете. Такође, омогућено је да се правична накнада нематеријалне штете остварује и по правилима уговорне одговорности, правилима предуговорне одговорности и правилима извануговорне одговорности за штету. Данас оштећени не мора увек доказивати кривицу штетника.²²²

Тако нпр. увођење накнаде за претрпљени бол у сферу објективне одговорности утиче на то да се смањи број судских спорова. Наиме, раније су многи случајеви из сфере објективне одговорности доспевали на суд зато што су се оштећене странке морале позивати на одредбе о кривици како би добиле накнаду за штету. Тада су оштећене странке покушавале доказати елементе кривице.²²³ Међутим, по новом закону није од важности да ли је штетник крив или није. Овим је у великој мери побољшан положај оштећених, што ће вероватно утицати на смањење броја тужби у овим случајевима.

У BGB није уведен принцип који познају многа европска законодавства – да лице може тражити накнаду нематеријалне штете због смрти или тешке повреде блиског сродника. Иако су постојали предлози да се овај принцип уведе реформом, немачки законодавац је ипак остао при решењу да у овом случају није могуће тражити накнаду штете.²²⁴

У немачком праву деца млађа од седам година нису деликтно способна, што значи да нису ни одговорна за своје поступке. Такође, у случају да на страни малолетног детета постоји нехат који је допринео наступању обавезе, не узима се у обзир ако је дете повређено. С друге стране, деца узраста од 7 до 18 година потпуно су одговорна за штету чак иако је узрокују нехатом, ако су била у стању да схвате значај својих поступака. У овом случају њихов допринос се рачуна, а тиме и умањује

²²² Ibid., стр. 456.

²²³ Pscheidl, D. (2006). Трендови у исплати накнаде нематеријалне штете у неким европским државама. *op. cit.*, стр. 16.

²²⁴ Magnus, U. (2003). The Reform of German: working paper no 127, Barselona, p. 5–6.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

захтев за накнаду штете. Изменама закона обухваћена су и правила да су деца између 7 и 10 година старости неодговорна, па и за допринос настанку штете, уколико се ради о саобраћајној или железничкој незгоди, ако нису поступала са намером. Наведене измене су засноване на научним истраживањима на основу којих је закључено да деца млађа од 10 година нису способна да правилно процене даљину и брзину моторног возила. Овим је положај деце побољшан зато што се захтеви за накнаду штете умањују с обзиром на њихов допринос.

По новом закону право оштећеног за претрпљену бол, телесну и душевну произилази из § 253, става 2 BGB-а и члана 11, става 2 Закона о саобраћају (који је ступио на снагу 1. августа 2002. године). На темељу овог Закона се ради штете која није имовинске природе може потраживати новчана накнада у смислу одштете или се тако и код одговорности за штету у промету (начело *Gefährdungshaftung*) досуђује *Schmerzensgeld*. Под појмом *Schmerzensgeld* крије се *praetium doloris*, односно претрпљени психички и физички болови, сви видови естетске штете, штета због нарушених друштвених односа, губитак сексуалне моћи итд.²²⁵

У случајевима душевне трауме која је у вези са повредом саме оштећене странке накнада се може тражити једино под условом да психичке реакције оштећене странке на претрпљену повреду резултирају дијагностикованом психичком болешћу и да не стварају неоправдану реакцију на повреду која је евидентна. С друге стране, за душевну трауму која није везана за телесну повреду, односно не представља последицу телесне повреде оштећеног, накнада се може затражити само у специфичним околностима, и то: када оштећени пати од лекарски дијагностиковане болести која превазилази нормалне реакције у сличним ситуацијама и када душевни шок не сме бити неоправдана и претерана реакција. Такође је неопходно да постоји веома блиска лична веза између особе која је

²²⁵ Петровић, М. З., Дожић, Н. (2011). Накнада нематеријалне штете у Немачком праву. *op. cit.*, стр. 458.

преживела шок и непосредно оштећене странке. То су обично деца, родитељи и супружници.²²⁶

Накнада се одређује по начелу правичности, при чему се морају узети у обзир све околности случаја, као што су ожиљци, трајне последице, психичке повреде проузроковане повредом, имовинско стање штетника итд. Не постоје законом одређене суме или тарифе за накнаду посебних штета. Судови процењују одштету од случаја до случаја за све врсте нематеријалне штете. Контрола њиховог додељивања приликом жалби је ограничена. Додељен износ се не може оспорити када је у оквиру износа који је подносилац тужбе тражио и то нарочито ако је поднео тужбу на разуман износ - *pretium doloris*. Уколико дође до жалбе једино се може узети у обзир то да ли су горње границе разумне накнаде у сличним случајевима испоштоване и да ли су обухваћене све релевантне околности у датом случају и закони логике и науке.

Одређени оријентир могу дати табеле у којима су наведене суме и околности у већ решеним случајевима. Раније решени случајеви су донекле ограничили дискреционо право судова, па стога воде до одређене стандардизације, али су и даље примарне индивидуалне околности у сваком појединачном случају. Наведено је важно зато што већину пријављених случајева одликује то што жртве пате од вишеструких повреда, што ствара потешкоће приликом прецизности у судском процесу по питању процене појединачних аспеката једног случаја.²²⁷

3.2.2. Француско право

У француском средњовековном праву с почетка средњег века одштетно право је одговарало римском праву из Закона дванаест таблица. Реч је била о недиференцираној одговорности уз примену кажњавања према

²²⁶ Pscheidl, D. (2006). Трендови у исплати накнаде нематеријалне штете у неким европским државама. *op. cit.*, стр. 16.

²²⁷ Петровић, М. З., Дожић, Н. (2011). Накнада нематеријалне штете у Њемачком праву. *op. cit.*, стр. 459.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

штетнику, а грађанска одговорност није била раздвојена од кривичне одговорности. До јасне поделе на грађанску и кривичну одговорност у Француској долази у XIII веку.

Француски грађански законик (*Code Civil*) није садржао правило о накнади нематеријалне штете. Из уопштене и еластичне одредбе члана 1382 по којој „сваки људски чин, који другоме проузрокује штету, обавезује онога чијом је кривицом наступио да је накнади“, теорија и нарочито судска пракса конструисале су институт објективне одговорности, као и институт нематеријалне штете, досуђујући накнаду за велики број случајева. Новелом из 1970. године ближе је регулисана и одговорност за повреду туђе сфере.²²⁸ Применом одредбе члана 1382 у судској пракси се напушта дотадашњи казнени карактер накнаде због повређеног личног добра. Примарни циљ накнаде постаје пружање заштите оштећеном, док се њен казнени карактер потискује у други план.²²⁹

Одредбама члана 1384 законика *Code Civil* предвиђена су правила о одговорности родитеља за штете које учине њихова малолетна деца која станују код њих или се налазе под надзором васпитача или мајстора, те штете које проузрокују њихови ученици или шегрти док су под њиховим надзором, као и правила о одговорности газда и властодаваца за штете које учини њихова послуга и пуномоћници вршећи поверене им послове. На основу става 1 истог члана уопштено је предвиђено да свако одговара за ствари које се налазе под његовим надзором. *Code Civil* одредбама члана 1385 предвиђа одговорност власника дивље или питоме животиње која је у његовом власништву и то за време док је она код њега, за штете које би иста учинила другоме, па и ако је залутала или побегла, док се одредбом члана 1386 предвиђа одговорност власника грађевине за штете од рушења као последице лоше градње или неадекватног одржавања. Може се рећи да *Code Civil* наведеним одредбама заокружује читаву област објективне

²²⁸ Трифуновић, П. (2004). Правична новчана накнада нематеријалне штете. *op. cit.*, стр. 120.

²²⁹ Мрвић-Петровић, Н., Петровић, З. (2010). Накнада штете због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде у страним законодавствима. *Страни правни живот*, (3), стр. 20.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

одговорности: одговорност за мртве ствари, одговорност за радње другога, одговорност за животиње и одговорност за грађевине.

С обзиром на чињеницу да је био све већи број незгода на раду, а под утицајем судске праксе Касационог суда, Француска је 1898. године донела посебан Закон о удесима на раду. Овим Законом се увео принцип заштите радника на раду, генерално утврђујући одговорност власника постројења без истраживања његове кривице.²³⁰

У француском Законику одговорност за штету се углавном, тј. уз ретке изузетке, заснива на субјективном принципу. Наведено важи и за одговорност државе за повреду обавезе безбедности људи и имовине на јавним местима. Лице које жели да оствари накнаду за претрпљену штету мора доказати тзв. грубу непажњу (*faute lourde*) државе у извршавању обавезе одржавања безбедности на јавном месту. Међутим, учесталост и масовност терористичких напада у Француској у последњих двадесет година приморали су државу да обезбеди механизам заштите жртава на јавним местима. Основу за то Француска је поставила оснивањем посебног фонда под називом Фонд за накнаду штете жртвама терористичких аката и других напада.²³¹ У случају наведене штете предвиђена је накнада за физичке повреде, болове и патње и сваки други губитак који може произаћи из тога, али не постоји могућност накнаде штете на стварима.

Фонд првенствено штету надокнађује француским држављанима причињену на територији Француске и иностранства, али и странцима који су жртве терористичких напада на територији Француске. У року од три месеца од пријема захтева Фонд мора понудити накнаду. Уколико жртва прихвати такву понуду она има снагу извршне исправе, а ако одбије, жртва има могућност остварења захтева у грађанској парници.²³²

²³⁰ Станишић, С. (2012). *Објективна одговорност за штету*. *op. cit.*, стр. 112–113.

²³¹ Средства фонда прикупљају се из пореза на премије које осигураници плаћају државама за осигурање штете на имовину.

²³² Станишић, С. (2013). Одговорност за штету услијед терористичких аката јавних демонстрација и манифестација. У З. Петровић, & Н. Мрвић-Петровић (Уредници), *Осигурање и накнада штете* (стр. 124–125). Београд: Intermex.

Француско право карактерише разликовање личне грешке (*faute personele*) и грешке службе (*faute du service*), с тим да се нарочито разликује одговорност за штету проузроковану кривицом службеника за вршење службене дужности (*faute du service*).²³³

Напредак технологије је условио повећање спектра личних права која су била заштићена судским одлукама. Уочавајући недостатак нормативне категоризације нематеријалне штете по видовима, правна теорија је приступила класификацији повређених личних права. Стога је поводом налога Касационог суда, Радна група 2005. године донела номенклатуру ради утврђивања кохерентних подврста неимовинске штете и њиховог лакшег разликовања од имовинске штете.²³⁴ На основу ове номенклатуре нематеријална штета се дели на привремену – пре консолидације повреде, трајну – после консолидације, и на нематеријалну штету – независно од консолидације.

Привремена нематеријална штета обухвата привремени дефицит функција, што подразумева инвалидност оштећеног у личној сфери за време трауматске болести до консолидације здравственог стања, а може бити делимична или потпуна. Она обухвата привремени изостанак функције за време хоспитализације и губитка квалитета живота. Привремене претрпљене патње које том приликом оштећени доживљава јесу психичке и физичке непријатности за време трауматике болести. Такође, могућа је и привремена естетска штета која подразумева патње због промењеног физичког изгледа, што је са личног становишта веома важно. Трајна материјална штета обухвата трајни изостанак одређених функција, као и трајно смањење одређених активности, што утиче на постојање трајне повреде личног права које је остало после консолидације повреде. При томе, поред физичке неспособности, оштећени константно осећа и бол услед губитка свакодневног квалитета живота.

²³³ Више у: Поповић, С. (1992). Одговорност државе и организација које врше јавна овлашћења за штету нанету грађанима и правним лицима. *op. cit.*, стр. 1916.

²³⁴ V.G.D. La nomenclature des prejudices corporels, La jurisprudence automobile, L'Argus de l'assurance, no.774 (2006). Наведено према: Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. *op. cit.*, стр. 38.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Што се тиче накнаде нематеријалне штете, њу одређује судија у сваком појединачном случају. При томе је аутономија судија приликом одлучивања о висини нематеријалне штете прилично висока, иако им се често приговара да се ослањају на налазе вештака.²³⁵

Оштећена странка има право на накнаду штете за физички бол, а при томе се узима у обзир његов интензитет и трајање. Неки француски судови узимају у обзир и привремену телесну неспособност, односно привремену телесну неспособност праћену разним неугодностима које оштећени доживљава између незгоде и оздрављења. Уколико се ради о трајном оштећењу, оштећени може тражити накнаду у случају психолошке штете која се односи на трајно смањење психичких, телесних и интелектуалних функција, естетске штете, односно штете за наруженост. При томе се не мисли само на наруженост у општем смислу (као што су ожиљци), него је став судова и да употреба инвалидских колица такође представља вид наружености. Поред наведеног, оштећени може остварити накнаду и за сексуалну штету која подразумева губитак репродуктивних или сексуалних функција, независно од доби оштећеног. Међутим, уколико је оштећена странка дете или невенчана особа суд додељује додатну накнаду зато што узима у обзир чињеницу да оштећени неће бити у могућности да ужива у породичном животу. Одвојену категорију нематеријалне штете представља штета због губитка животних задовољстава, али због своје блиске везе са већ поменутиим психолошким штетама неки судови и део доктрине предлажу да се ова категорија укине. Основу за накнаду штете представља и душевни бол, траума уколико је установљена од стране лекара.

Осим оштећеног, право на накнаду нематеријалне штете имају и рођаци оштећене странке, у случају повреде или смрти оштећеног.

Финансијско стање странака, као и понашање штетника, не утичу на висину додељене накнаде, с тим што друштвени положај оштећеног може бити од значаја уколико се ради о губитку задовољства.²³⁶

²³⁵ Ibid., стр. 38–39.

²³⁶ Pscheidl, D. (2006). Трендови у исплати накнаде нематеријалне штете у неким европским државама. *Ревизија за право осигурања*, (4), стр. 15.

3.2.3. Италијанско право

Италијански грађански законик за накнаду штете регулисан је Грађанским закоником из 1942. године,²³⁷ Уставом Републике Италије из 1948. године и другим писаним правилима. Одредбама члана 1223 Грађански законик дисциплински кажњава настале штете услед неиспуњења уговора: „Накнада штете настале услед неиспуњења уговора или одлагања требало би да укључи стварну штету коју сnose повериоци због губитка добити, будући да су они непосредна и директна последица тога.“ Дисциплински кажњава накнаду штете услед деликта одредбом члана 2043: „Било које злонамерно или немарно лоше понашање, или немар, који узрокују неправедну штету другој особи, обавезује починиоца да плати накнаду.“ Грађански законик Италије дисциплински кажњава накнаду неновчаних штета услед деликта одредбом члана 2059, која гласи: „Неновчану одштету треба надокнадити само у законски одређеним случајевима.“

Италијански законодавац признаје штету која настаје било каквим недоличним понашањем, без правног оправдања, што доводи до повреде главног интереса, што значи да није потребно посебно кршење права, него је довољан прекршај општег прописа који ће узроковати штету нечијег другог интереса. При томе се разликује стварна штета – губитак или смањење активности због повреде и губитак профита. Ове две врсте штете гарантују тзв. „интегралну накнаду штете“. Оштећени се ставља у савршено еквивалентну ситуацију, која би настала да је уговорна страна испунила своју обавезу или да није извршила деликт. Поред наведених видова штете разликује се и накнада у специјалном облику, што подразумева случај када оштећени у потпуности добија својину или добит коју је имао пре повреде и

²³⁷ *Италијански грађански законик. Књ. 4: Облигације* (1964). В. Радмиловић (прев.). Београд: Институт за упоредно право.

неликвидну накнаду у случају када одговорно лице не може у потпуности да поврати активу од повреде него само своту очекиваног новца.²³⁸

До седамдесетих година прошлог века разлика између новчане и неновчане штете била је јасна, те је новчана штета наступала када дође до смањења активе у лако одредивој своти новца, док је неновчана она у којој се душевни бол или патња јављају као последице повреде. Наведена разлика у италијанском законодавству је веома важна због прописа регулисаних Грађанским закоником, односно чланом 2043, којим је дозвољена накнада штете за повреду интереса које треба заштитити и даје судији задатак да одреди те интересе тумачењем закона. При томе је неопходно имати у виду чињеницу да члан 2059 дозвољава накнаду новчане штете „само у законски утврђеним случајевима“. С обзиром на то да законодавац није дефинисао која је то штета, празнину је попунила доктрина. Тако је у италијанском законодавству право на накнаду нематеријалне штете имао само онај оштећени коме је кривично кажњивом радњом проузрокована штета по здравље. Међутим, италијанска судска пракса је мимо законских решења почела да пружа заштиту оштећенима и када штета није проузрокована кажњивим радњама. Тако у случајевима трајног или дужег оштећења здравља признаје накнаду посебне нематеријалне штете у виду тзв. *danno biologico*, која се одређује у паушалном износу према проценту трајног инвалидитета.²³⁹

Међу италијанским правницима вођене су бескрајне дискусије о предмету накнаде штете за повреду права појединаца будући да је у Грађанском закоником из 1942. године био регулисан живот пољопривредника, а право на својину је било најважније право. Међутим, друштвена свест се данас променила и већа пажња се поклања правима

²³⁸ На основу наведеног може се закључити да је овај вид накнаде штете веома сличан накнади материјалне штете у нашем праву, а која се састоји у натуралној и новчаној реституцији.

²³⁹ Петровић, З. (2004). Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због умањене активности. У: *Накнада штете и уговор о осигурању* (стр. 161–169). Нови Сад: Привредна академија, стр. 162.

појединаца, и то: личном идентитету, заштити угледа, праву на име, праву на приватност, на слободу вероисповести, на радно достојанство и слично.

У италијанском систему грађанског права заступљено је правило по коме, уколико штета не може да се утврди у новчаној вредности, судија је дужан да је намири на основу судске одлуке о правичној накнади. Правична накнада дозвољава судији да одреди суму за накнаду штете сходно његовој личној процени, с тим што је у обавези да оправда своју одлуку, односно да наведе чиме се водио приликом утврђивања износа.²⁴⁰

Италијанско одштетно право предвиђа субјективну одговорност државе за штету од терористичких аката. Сходно наведеном, у одредбама италијанског Закона о јавној сигурности прописана је обавеза јавних тела да пазе на одржавање јавног реда и безбедности грађана. Држава је одговорна за штету уколико службеник јавне безбедности намерно или из грубе непажње пропусти да води бригу о јавном реду и безбедности грађана, те се настанак штете услед терористичког акта може приписати у кривицу службеника. Када исплати штету држава стиче право регреса према одговорном службенику. У овим случајевима доказивање кривице је било веома тешко утврдити, па се може рећи да је имало карактер *probatio diabolica* (ђаволско доказивање).

Пораст терористичких напада у Италији које су организовале терористичке организације и друге организоване криминалне групе довео је до доношења низа законских аката којима је уведен систем јавних накнада, тзв. државних донација. Овај облик јавног обештећења жртава заснива се на уставном праву на друштвену солидарност.²⁴¹

²⁴⁰ Serao, E. (2010). Накнада штете у Италији. У: *Обавезно осигурање, накнада штете и обезбеђење потраживања* (стр. 223–232). Београд: Intermex.

²⁴¹ Видети члан 2 Costituzione della Repubblica Italiana, Senato della Repubblica, 2012.

3.2.4. Аустријско право

Према Аустријском грађанском законнику штета је сваки губитак који је неко претрпео на имовини, правима или на својој личности.²⁴² Аустријски грађански законик у параграфу 1325 садржи правило о накнади имовинске штете због повреде тела, али се може препознати и накнада нематеријалне штете на основу следеће формулације: „и преко тога платиће му, ако оштећеник захтева, одмерену суму према испитаним околностима, за претрпљене болове.“ Осим права признања на накнаду за физички бол, повређено лице има право и на накнаду неимовинске штете ако је нагрђено. При томе се акценат ставља на женско лице, а у формулацији „уколико се њоме може обезбедити боља будућност повређеног лица“ препознаје се сврха накнаде. Такође, овај Законик садржи правило о накнади неимовинске штете и због повреда личних слобода у параграфу 1329 по којем: „ко другога лиши слободе насилним одвођењем, приватним задржавањем или намерно противправним хапшењем дужан је овоме повратити пређашњу слободу и дати потпуно задовољење. Ако му слободу више не може повратити онда мора заосталим у животу особама, као и при убиству дати накнаду.“²⁴³

Уопштено говорећи, Аустријски законик је веома рестриктиван када је у питању накнада нематеријалне штете. Наиме, аустријски Врховни суд ограничава исплате за накнаду нематеријалне штете за случајеве који нису стриктно наведени у закону. Аустријска доктрина критикује овакав рестриктиван став. За накнаду нематеријалне штете главна категорија која је прописана јесте накнада за бол и патњу који су проузроковани телесном потврдом. У изузетним случајевима суд одобрава накнаду за душевну бол.

Штета на лицу се може дефинисати као било какав негативан утицај на душевно и телесно здравље и интегритет. Основу за одштетни захтев може чинити душевна бол без повреде телесног интегритета све док се јавља у облику болести, као нпр. главобоље, несаница, депресија и сл., али у

²⁴² Параграф 1293 Аустријског грађанског законика.

²⁴³ Трифуновић, П. (2004). Правична новчана накнада нематеријалне штете. *op. cit.*, стр. 120–121.

комбинацији са медицинским лечењем.²⁴⁴ У аустријском праву, у поступку се најпре утврђује право на накнаду, а у засебном поступку – висина те накнаде.²⁴⁵ Када се ради о телесној повреди, у Аустрији се накнада нематеријалне штете одређује у јединственом новчаном износу, тзв. *Schmerzensgeld*, а додатно је прописана накнада за унакаженост.

Износи накнаде за бол и патњу нису прецизирани законом, али се на основу судских одлука могу одредити важећи износи за различите степене претрпљеног бола. На основу њих се може приближно проценити укупан износ, иако Врховни суд не одобрава коришћење ове методе. У последњих неколико деценија аустријско правосуђе је критиковано због релативно ниских накнада нематеријалне штете у поређењу са осталим западноевропским земљама.²⁴⁶

3.2.5. Хрватско право

Дефинишући штету, Закон о обвезним односима Републике Хрватске²⁴⁷ (у даљем тексту ЗООРХ) одредбом члана 1046²⁴⁸ разликује обичну штету, измаклу корист и повреду права личности. Обична штета (стварна, позитивна) и измакла корист (измакли добитак или негативна штета) су имовинске штете које се одражавају на имовини оштећеног, док је

²⁴⁴ Karner, E., Koziol, H. (2001). Non-Pecuniary Loss under Austrian Law. In: W. V. Horton Rogers (Ed.), *Damages for Non-pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (pp. 1–27). Vienna: Springer. Наведено према: Pscheidl, D. (2006). Трендови у исплати накнаде нематеријалне штете у неким европским државама. *op. cit.*, стр. 12.

²⁴⁵ Петровић, З. (2001). Накнада штете за неоправдану осуду и неосновано лишење слободе. *Право: теорија и пракса*, 18(4), стр. 4.

²⁴⁶ Karner, E., Koziol, H. (2001). Non-pecuniary loss under Austrian Law. *op. cit.*

²⁴⁷ Народне новине, бр. 35/2005, 41/2008, 125/2011.

²⁴⁸ У наведеном члану је дата дефиниција штете која је идентична члану 155 ЗОО Републике Србије у њеном првом делу, односно делу који се односи на обичну штету и измаклу добит, док се у другом делу нематеријална штета дефинише као повреда права особености (повреда личних права). С обзиром на то да законодавац не набраја таксативно број права личности, евидентно је да је круг личних права која су заштићена законом шири, односно неограничен.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

повреда права личности²⁴⁹ неимовинска штета. Одредбама члана 19, став 2 ЗООРХ под правима личности подразумева се право на живот, телесно и душевно здравље, част, углед, достојанство, приватност личног и породичног живота и др.

Законодавац је терминолошки одредио разлику између накнаде штете и поравнања штете. Накнада имовинске и неимовинске штете представља само један од начина поправљања штете, што ЗООРХ и истиче. Приликом поправљања имовинске штете примарни корак јесте успостављање пређашњег стања, а тек у случају немогућности успостављања таквог стања, односно ако се на тај начин не отклања у потпуности штета, одговорна особа је дужна да оштећеном дâ делимичну или потпуну накнаду у новцу у име накнаде штете.²⁵⁰ Успостављање пређашњег стања могуће је индивидуалном реституцијом, генеричком реституцијом или поправљањем штете на оштећеној ствари.

Неимовинска штета се по природи ствари не може поправити успостављањем пређашњег стања. Тако ЗООРХ за повреду права личности предвиђа неновчану накнаду и правичну новчану накнаду. Прецизније, одредбама члана 1099 ЗООРХ као вид неновчане накнаде предвиђа се објављивање пресуде или исправке, повлачење изјаве којом је повреда почињена или било шта друго чиме се иначе постиже правична новчана накнада.²⁵¹ ЗООРХ признаје право на исплату, тј. накнаду штете у случају смрти или посебно тешког инвалидитета блиске особе (деде, бабе, унучад и родитељи, зачето а нерођено дете).²⁵² Поред тога, правична накнада се може досудити и браћи и сестрама и ванбрачном другу под условом да је између њих и оштећеног постојала трајнија заједница живота (члан 1101, став 2 ЗООРХ). Хрватски законодавац нарочито прописује правичну новчану

²⁴⁹ Одредбама члана 19, став 2, под правима личности подразумевају се право на живот, телесно и душевно здравље, част, углед, достојанство, приватност личног и породичног живота и др.

²⁵⁰ У одељку 7 ЗООРХ, који носи назив Поравнање штете, јасно се издваја поравнање имовинске (од члана 1085 до члана 1098) и неимовинске штете (од члана 1099 до 1106), на основу чега је накнада штете јасно издвојена у односу на друге начине поравнања штете.

²⁵¹ Одредбама чланова 22, 40, 55. и 56. Закона о медијима (Народне новине, бр. 59/2004, 84/2011, 81/2013) такође се предвиђа неновчана накнада код неимовинске штете.

²⁵² Члан 1100 ЗООРХ.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

накнаду у посебним случајевима, те одређује да потраживање накнаде неимовинске штете прелази на наследнике ако је оштећени поднео писани захтев или тужбу ради потраживања накнаде неимовинске штете.

За накнаду имовинске накнаде у случају смрти, тешке повреде или оштећења здравља ЗООРХ одређује као правило накнаду у облику новчане ренте, која се плаћа доживотно или за одређено време.²⁵³ Законодавац прописује и изузетке, када се уместо ренте може тражити једнократан износ накнаде штете (члан 1088, став 4 и 5). Такође, ренту као облик накнаде штете изричито предвиђа за будућу штету у виду изгубљеног издржавања, односно помагања, као последицу смрти даваоца издржавања (члан 1094 ЗООРХ), због изгубљене зараде или трајног повећања потреба или туђе помоћи и неге, као и због уништења или умањења могућности даљег развијања и напредовања као последице неспособности за рад (члан 1095, став 2 ЗООРХ).

ЗООРХ одредбом члана 1104 прописује само накнаду будуће неимовинске штете, док не постоје одредбе које би изричито прописивале накнаду будуће имовинске штете.

Штетник или одговорна особа могу у потпуности бити одговорни за настанак штетног догађаја, а оштећени може неком својом радњом придонети настанку или пак увећању штете. У том случају оштећени има право на сразмерно нижу накнаду штете. Одредбом члана 1092, став 2 прописано је да суд у таквим случајевима, односно када је немогуће утврдити који део штете потиче од радње оштећеног или од пропуста по слободној оцени, може досудити накнаду штете водећи рачуна о околностима случаја.

Што се тиче одговорности државе за штете настале услед терористичких аката, демонстрација и манифестација, иста је регулисана посебним законом. Наиме, члан 180 ЗООРХ је све до 1996. године представљао правно упориште за ту врсту одговорности, јер је по њему за штету проузроковану наведеним догађајима одговарала држава. Притом,

²⁵³ Члан 1088, Ibid.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

нису постојала ограничења нити о висини штете нити о врсти штете коју држава треба да надокнади. Међутим, 1996. године ова одредба је обрисана, а судски поступци који су били покренути на темељу пређашње одредбе су прекинути. Као разлог за то наводи се постојање многобројних тужби против Републике Хрватске за накнаду штете проузроковане ратним догађајима, а која јој је представљала велики економски терет. Стога је 2003. године донет Закон о одговорности за штету насталу услијед терористичких аката и јавних демонстрација.²⁵⁴ Овим Законом су унете одређене промене у систем одговорности државе, у смислу да је та одговорност ограничена и висином и врстом штете коју је дужна да надокнади. Наведено је утицало на то да многи оштећени остану без накнаде или да им иста буде умањена у одређеној мери.²⁵⁵

²⁵⁴ Народне новине, бр. 117/03.

²⁵⁵ Више у: Марушић, М. (2007). Накнада штете проузрочене изванредним догађајима. *Правник*, 41(2), стр. 93–110.

Д Р У Г И Д Е О

IV ГЛАВА

4. ИМОВИНСКИ КРИМИНАЛИТЕТ

Са сигурношћу се за криминалитет може рећи да је стар колико и човечанство зато што је на извештан начин пратио развој људског друштва. Наиме, још у племенским и родовским заједницама било је појединаца који су вршили повреде постојећих правила понашања, чинећи разне штете за племе или род. Наравно, то није био криминалитет у данашњем смислу речи јер тада нису постојали писани закони нити је постојала држава као облик организације друштва.

Данас кривична дела против имовине чине посебну и јединствену инкриминисану групу кривичних дела у Кривичном законнику²⁵⁶ (у даљем тексту КЗ), без обзира на врсту имовине која се њима напада, начине на који се то чини и без обзира на врсту и последице које настају њиховим извршењем.

Криминалитет и његови узроци заокупљали су интересовање и бригу сваке друштвене заједнице у зависности од њеног техничког достигнућа и развоја друштвених односа. Стога ће се нарочита пажња у оквиру овог поглавља посветити основним појмовима и институтима везаним за имовински криминалитет.

²⁵⁶ Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

4.1. Карактеристике имовинског криминалитета

Под имовинским криминалитетом подразумева се криминалитет којим се угрожавају различити облици имовине са циљем прибављања противправне имовинске користи или наношења штете другоме.²⁵⁷ Имовински криминалитет је често присутан облик угрожавања и повреде имовинских права других физичких или правних лица. Реч је о кривичним делима која спадају у општи, класични криминалитет. Позната су од најстаријих времена, од самог настанка државе и права уопште. Налазе се у структури свих савремених кривичних закона.

Кривична дела против имовине у теорији кривичног права најчешће се дефинишу као имовинска кривична дела. За њихово означавање користе се и називи као што су кривична дела против својине или кривична дела против добра, а објекат њихове заштите јесте имовина. Ковачевић-Куштримовић²⁵⁸ наводи да имовину чини скуп права и обавеза које припадају једном субјекту, физичком или правном лицу, а имовинска права су само она грађанска субјективна права која се могу новчано изразити, као што су права која настају поводом ствари, ауторских дела, проналазака и људских радњи. Имовина као скуп права настаје директном активношћу личности, нарочито њеним радом. Појединац или група људи постају имаоци имовине помоћу својства правног субјекта, односно пословне способности.

Имовина јесте вредност коју поседује неко правно или физичко лице, односно скуп права, тј. прихода и добара која неком субјекту припадају. Поседовање имовине законом је заштићено, те се њено противправно присвајање или оштећење сматра деликтом криминалитета,²⁵⁹ а у криминолошкој и криминалистичкој литератури користи се назив имовински криминалитет, који представља део класичног криминалитета.

²⁵⁷ Међедовић, Е. (2016). Превенција имовинског криминалитета. *Универзитетска мисао*, (15), стр. 37.

²⁵⁸ Ковачевић-Куштримовић, Р. (1997). *Грађанско право – општи део*. Ниш: Институт за правна и друштвена истраживања; Правни факултет, стр. 66.

²⁵⁹ Бошковић, М. (1999). *Криминолошки лексикон*. Нови Сад: Матица српска, стр. 111.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Наведена врста криминалитета у заједници са политичким и привредним криминалитетом представља друштвено негативну појаву коју карактерише хетерогеност, сложеност, флуидност, а тиме и прилагодљивост друштвеним кретањима и променама.

Имовинским деликтима се називају кривична дела којима се угрожавају имовинска права грађана и других правних субјеката. Ова кривична дела су најчешћа, а истовремено су и деликти у којима је остварен најшири облик професионализације. У имовинске деликте спадају све врсте крађа туђе покретне имовине и незаконито присвајање или оштећење туђе покретне или непокретне имовине.²⁶⁰ Код имовинских кривичних дела као групни заштитни објекат појављује се имовина у ужем смислу, као што су материјална добра у виду разних предмета, тј. покретне ствари и имовинска права и интереси, односно имовина у ширем смислу. У кривичноправној теорији присутна је готово апсолутна сагласност у мишљењима да је код већине кривичних дела из ове групе објекат напада покретна ствар, док је код мањег дела у питању имовина у ширем смислу. Данас имовински криминалитет посебно карактерише:²⁶¹

- масовност и константна тенденција апсолутног и релативног пораста,²⁶²
- манифестованост – уочљивост кривичних дела и анонимност починилаца,
- поврат или рецидивизам,
- професионализација све већег броја криминалаца,
- специјализација у начину извршења и верзирање за једну врсту кривичних дела,
- мобилност, односно велика маневарска покретљивост и коришћење разних превозних средстава,

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Гламочлија, Б. (2008). *Имовински криминалитет у теорији и пракси*. Београд: Беосинг, стр. 19.

²⁶² У Републици Србији овај проценат, са осцилацијама и извесним стагнацијама, годинама износи око 10% годишње.

- интернационализација – повезаност са извршиоцима истородних кривичних дела из других земаља, нарочито код тежих и сложенијих имовинских кривичних дела попут изнуде, уцене, тешких облика разбојништва и слично,
- организованост, односно организација учинилаца кривичних дела у разне организацијске облике група или банди, што је у нашем законодавству, а и у многим страним законодавствима предвиђено као квалификовани и отежавајући облик извршења кривичног дела и
- динамичност и прилагодљивост друштвеним условима.

Релевантно је навести да је заштита имовине предвиђена прописима међународног и домаћег права. Тако се одредбом члана 1 Првог протокола уз Европску конвенцију о људским правима²⁶³ гарантује право на имовину, као и Универзалном декларацијом о људским правима коју је усвојила Генерална скупштина УН 14. децембра 1948. године. У нашој земљи је Уставом предвиђено право на имовину, којим се гарантује мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона.²⁶⁴

4.2. Деоба имовинског криминалитета

Код имовинских кривичних дела радња извршења може бити различита. Гламочлија²⁶⁵ наводи да се у нашој кривичној теорији и законодавству најчешће спомињу радње одузимања, присвајања, обмањивања и принуђивања. Сам карактер радње извршења говори о начину на који се ова дела извршавају. Тако нпр. постоје кривична дела која се могу извршити употребом силе или претње, тј. она код којих се одузимање туђе

²⁶³ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 4. новембар 1950. Датум приступа: 5. новембар 2016. Доступно на: <http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/14.%20Evropska%20konvencija%20za%20zastitu%20ljudskih%20prava%20i%20osnovnih.pdf>

²⁶⁴ Члан 58 Устава Републике Србије, оп. cit.

²⁶⁵ Гламочлија, Б. (2008). *Имовински криминалитет у теорији и пракси*. оп. cit., стр. 19.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

имовине врши на принудни начин. У том смислу, кривична дела имовинског криминалитета класификују се:

- према начину извршења:
 1. кривична дела која се врше насилно (нпр. разбојништво) и
 2. кривична дела која се врше обманом (нпр. превара),
- према објекту напада:
 1. кривична дела уперена против покретне имовине, односно својине и
 2. кривична дела уперена против непокретне имовине, односно имовине уопште.

Што се тиче кривичног дела прикривања, оно има општи карактер и односи се на прикривање ствари било којег кривичног дела имовинског криминалитета, а кривично дело ситне крађе, утаје и преваре, уколико се односи на крађу или утају убраја се у кривична дела уперена против својине, а уколико се ради о превари убраја се у групу кривичних дела уперених против имовине уопште.²⁶⁶

Марковић и Бошковић²⁶⁷ наводе да се имовински деликти према врсти могу класификовати на: класичне деликте, деликте са елементом физичког насиља, преварне деликте и деликте без мотива користољубља. У класичне деликте убрајају се све врсте крађа и други облици незаконитог присвајања туђе покретне или непокретне имовине. У деликте са елементима физичког насиља убрајају се најтежи облици кривичних дела код којих су физичка сила и претња према жртви основ метода и средстава извршења деликта. Наведеном врстом обухваћена су кривична дела разбојништва, изнуде, уцене и разбојничке крађе. Под кривичним делима преварног карактера сматрају се кривична дела утаје, преваре, злоупотребе поверења, прикривање и посебан облик тзв. професионалне преваре. Посебан вид имовинских деликата представљају деликти без мотива

²⁶⁶ Ковачевић, В. (2003). *Методика истраживања имовинских деликата*. Нови Сад: В. Ковачевић, стр. 26.

²⁶⁷ Бошковић, Б., Марковић, М. (2015). *Криминологија са елементима виктимологије*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 201–206.

користољубља којима се онемогућавају одређена имовинска права других, а њима припадају кривична дела одузимања туђе ствари, уништење и оштећење туђе ствари, неовлашћено коришћење туђег возила, противправно усељење и оштећење туђих права.

4.3. Карактеристике имовинског криминалитета према кривичном закону

Кривична дела против имовине предвиђена у систему кривичног права Републике Србије, у глави двадесет првој КЗ, представљају класична кривична дела позната људској заједници од најстаријих времена. Имовински деликти или имовинска кривична дела предвиђена су у оквиру засебне главе у готово свим савременим кривичним законодавствима.

Заштитни објект јесте имовина, а модалитети напада на имовину разликују се код појединих кривичних дела из ове главе. Иначе, имовина се пре свега штити другим гранама права, као што је грађанско право, те је и овде кривичноправна заштита супсидијарна, односно њој се прибегава само у оним случајевима напада на имовину када се нормама других грана права имовини не може обезбедити одговарајућа накнада. Такође, осим у овој (двадесет првој) глави, постоје кривична дела која такође за предмет напада имају имовину, али су сврстана у неке друге главе кривичних дела према принципу претежности, с обзиром на то да се њима повређују или угрожавају нека друга права. Као пример се може навести проневера, која јесте и имовинско кривично дело, али је сврстана у главу кривичних дела против дужности зато што је законодавац проценио да је то примарни заштитни објект код те инкриминације.²⁶⁸

²⁶⁸ Стојановић, З. (2017). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник, стр. 643.

V ГЛАВА

5. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Структура и систематизовање кривичних дела уопште, па сходно томе и кривичних дела против имовине, најчешће се врши према ближем објекту заштите у одређене целине. Сходно наведеном, кривична дела против имовине у КЗ прописана су у глави XXI, и то: крађа (члан 203); тешка крађа (члан 204); разбојничка крађа (члан 205); разбојништво (члан 206); утаја (члан 207); превара (члан 208); неосновано добијање и коришћење кредита и друге погодности (члан 209); ситна крађа, утаја и превара (члан 210); одузимање туђе ствари (члан 211); уништење и оштећење туђе ствари (члан 212); неовлашћено коришћење туђег возила (члан 213); изнуда (члан 214); уцена (члан 215); злоупотреба поверења (216); зеленаштво (217); противправно заузимање земљишта (члан 218); противправно усељење (члан 219); оштећење туђих права (члан 220) и прикривање (члан 221).

За потребе истраживања у оквиру ове главе биће анализирани заједничке карактеристике кривичних дела против имовине, а нарочит акценат биће стављен на поједина кривична дела против имовине према Кривичном законика РС и на основне карактеристике сваког од њих.

5.1. Заједничке карактеристике кривичних дела против имовине

Заједничка карактеристика кривичних дела против имовине јесу врста последица која из њих произилазе. Најчешће се последице јављају у виду повреде која наступа на имовини другог физичког или правног лица, и то у облику проузроковања штете. Та штета је најчешће имовинског карактера, а огледа се у смањењу постојеће имовине или у спречавању њеног повећања. За постојање ових дела од значаја је и чињеница да се та имовинска штета може новчано изразити. Висина штете се утврђује према тржишним условима у време предузимања радње извршења.²⁶⁹ За извршење већег броја ових кривичних дела пресудан је мотив учиниоца у време предузимања радње, а то је прибављање имовинске користи за себе или неког другог или намера да се проузрокује штета другом лицу или пак побуда у виду користољубља. То значи да се као покретач учиниоца на предузимање извршења радње јавља одређена намера или побуда. Постојање намере или побуде на страни учиниоца квалификује и облик кривице, тако да се она врше само са директним умишљајем. Намера прибављања противправне имовинске користи може бити праћена користољубљем које одражава похлепу и тежњу за увећањем имовине.

Карактеристика већине кривичних дела против имовине јесте да се она врше у намери прибављања противправне имовинске користи. Ипак, код мањег броја кривичних дела та намера не постоји, као нпр. код кривичног дела одузимања туђе ствари, док код неких постоји тзв. крађа употребе (*furtum usus*), односно нема намере присвајања од стране учиниоца него само намера да се ствар употреби, као код одузимања возила.

За имовинска кривична дела се поред прописане казне затвора често изричу и друге врсте кривичноправних санкција, и то: новчана казна, одузимање предмета и одузимање имовинске користи.

²⁶⁹ Више у: Мрвић-Петровић, Н. (2000). Неки проблеми остваривања накнаде штете у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, 8(4), стр. 18–21.

Што се тиче извршилаца кривичних дела, може се јавити било које лице. При томе је релевантно нагласити да се веома често као извршиоци или саучесници појављују малолетна лица и повратници.²⁷⁰

По правилу, кривична дела против имовине гоне се по службеној дужности. Ипак, ако су нека од кривичних дела учињена према брачном другу, брату, сестри, усвојоцу и усвојенику – гоне се по приватној тужби, а уколико су та кривична дела учињена према другим лицима са којима учинилац живи – кривично гоњење се предузима по предлогу.

По предлогу се гоњење предузима за кривична дела утаје и зеленаштва, док се гоњење за дела која су учињена на штету имовине грађана предузима по приватној тужби у случајевима ситне крађе, преваре, утаје, одузимања туђе ствари, уништења и оштећења туђе ствари, противправног заузимања земљишта, противправног уселења и оштећења туђих права.

5.2. Поједина кривична дела против имовине према Кривичном законнику РС

У оквиру ове целине биће анализирана одређена дела против имовине према КЗ, и то: крађа и тешка крађа, разбојништво и разбојничка крађа, утаја, превара, одузимање, оштећење и уништење туђе ствари, неовлашћено коришћење туђег возила, изнуда, уцена и зеленаштво.²⁷¹ Наведена кривична дела су изабрана за детаљнију анализу будући да су по мишљењу аутора она у највећој мери заступљена у укупном криминалитету. Са економским развојем стопа имовинских кривичних дела углавном расте брже него стопа насилних кривичних дела, тако да је за већину развијених земаља Запада карактеристичан имовински криминалитет, као најраспрострањенији.

²⁷⁰ Гламочија, Б. (2008). *Имовински криминалитет у теорији и пракси*. оп. cit., стр. 27–28.

²⁷¹ Приликом анализе наведених кривичних дела против имовине коришћен је Кривични законик, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016; Вуковић, Р. С., Станојчић, Г. (2016). *Коментар Кривичног законика: са судском праксом, регистром појмова и табеларним приказом свих кривичних дела*. Београд: Пословни биро; Стојановић, З. (2017). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.

5.2.1. Крађа и тешка крађа

Крађа спада у кривична дела против покретне имовине. Ово кривично дело има три облика – обичну крађу, тешку крађу и ситно дело крађе, а формално су предвиђени у засебним члановима.²⁷² Одредбом члана 203 предвиђена је обична крађа, односно основни облик крађе. Објекат крађе је туђа покретна ствар. При томе се имају у виду само предмети материјалне природе, ако могу бити објекти притежања. Притежање је вољно вршење фактичке власти над ствари. Сматра се да је одузимање довршено онда када је дошло до туђег притежања и до заснивања новог притежања над покретном ствари од стране лица које је прекинуло раније притежање или притежање неког другог лица.

Предмет крађе може бити ствар чијим се присвајањем може постићи противправна имовинска корист, иако вредност ствари не мора имати економску вредност, него историјску и емоционалну. Ствар као предмет крађе мора бити покретна. Појам покретне ствари је другачији у односу на грађанско право јер се овде сматрају покретним стварима и ствари које се у грађанском праву иначе сматрају саставним делом непокретне ствари. У том смислу као непокретна ствар сматра се само она која се не може одвојити од главне ствари, без повреде њене супстанце.

Тако нпр. и врата и прозори могу бити предмет крађе јер се сматрају за покретну ствар. У члану 112, став 6 КЗ покретном ствари сматра се и свака произведена или скупљена енергија за давање светлости, топлоте или кретања, телефонски импулс и сл. Предмети који немају никакву вредност не сматрају се да су ствар. Опште је усвојено да човек није ствар, али делови људског тела, као и сам леш, могу бити објекат крађе ако имају одређену вредност.

Покретна ствар као предмет крађе мора бити туђа, што значи да покретна ствар није својина учиниоца (лопова). Ипак, крађа постоји и када се ради о сусвојини, када се одузима део који припада сувласнику

²⁷² Видети члан 204 и 210 КЗ.

сразмерно. Да ли је ствар туђа цени се по правним прописима који регулишу својинске односе.

Предмет крађе могу бити и затурене и скривене ствари, када су у туђем притежању. Нема притежања када су у питању покретне ствари које су заборављене на туђем терену. Притежање постоји и када се притежалац привремено, краткотрајно одвоји од ствари, све док има моћ фактичког располагања, што значи да привремено удаљавање од ствари не значи да се губи притежање.

Радњу крађе чини одузимање. Оно може да се врши на разне начине, односно отимањем, одношењем, завлачењем руке у џеп и по правилу се врши тајно. Одузимање мора бити противправно, што подразумева да је неопходно да постоји намера да се присвајањем туђе покретне ствари себи или другоме прибави противправна имовинска корист. На субјективном плану мора постојати умишљај и наведена намера. Уколико недостаје та намера радиће се о кривичном делу одузимања туђе ствари из члана 211 КЗ. У случају да учинилац погрешно држи да је ствар ничија, или да је ствар његова, кривица у погледу кривичног дела крађе искључена је по основу стварне заблуде. Уколико је учинилац у блиском односу са оштећеним гоњење се предузима по приватној тужби.²⁷³

Кривично дело крађе прераста у тешку крађу²⁷⁴ уколико је крађа извршена под неком од квалификаторних околности предвиђених у члану 204 КЗ. У односу на обичну крађу, тешка крађа се разликује по околностима крађе, тј. начину извршења, времену извршења и другим околностима извршења, вредности украдених ствари и сл. Радња извршења тешке крађе може се састојати у обијању, проваљивању и савладавању механичких, електронских или других препрека. Под обијањем се подразумева насилно продирање у затворене просторе употребом физичке снаге, што по правилу има за последицу оштећење уређаја за затварање или делове затвореног простора (уништење браве, ломљење стакла на прозору и сл.).

²⁷³ Видети члан 222 КЗ.

²⁷⁴ Општа обележја обичне крађе која су већ наведена важе и за тешку крађу, те стога неће бити понављана у тексту.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Проваљивањем се сматра улажење или отварање затвореног простора без физичког оштећења уређаја за затварање, односно делова затвореног простора (нпр. употребом лажног кључа, ускакањем кроз отворен прозор и сл.). За крађу је прописана новчана или казна затвора до три године.

За крађу извршену од стране више лица довољно је да су у питању два лица. Дело тешке крађе постоји ако једно лице непосредно краде, а друго чува стражу. Ово је једини изузетак од правила да сви саизвршиоци морају учествовати у радњи извршења кривичног дела.

Тешка крађа постоји ако је извршена на нарочито опасан или нарочито дрзак начин. Опасан начин значи да је крађа извршена таквом радњом услед које може настати апстрактна опасност за живот људи или имовине. Опасност може настати због опасног средства (помоћу експлозива и сл.) или из опасне ствари. Дрзак начин постоји када је учинилац показао нарочиту безобзирност или дрскост, спремност на велики ризик. За дрске крађе сматрају се оне где се неовлашћено ушло у туђ затворен простор, али не путем обијања или проваљивања, него на нарочито дрзак начин, као нпр. употребом мердевина. У дрске крађе спадају случајеви крађе коришћењем неке моменталне настале ситуације, као што је болест, смртни случај, отимање ташне на улици и сл.

Цепна крађа може бити тешка крађа, али не увек. Да би се радило о тешкој крађи мора бити испољена нарочита одлучност и безобзирност учиниоца, као нпр. приликом крађе новчаника из унутрашњег џепа расецањем поставе на капуту.

Када се ради о крађи за време поплаве, пожара или сличног удеса, епидемије, земљотреса, тешке болести, стања панике и сличног, кривично дело тешке крађе постоји и када је извршено непосредно после оваквих догађаја. Ово кривично дело такође постоји и ако је крађа учињена искоришћавањем немоћи или невоље других, зато што се на тај начин испољава посебна аморалност учиниоца. Овде се мисли на немоћ и невољу оштећеног, тј. жртве, те да је такво стање искоришћено за крађу. То могу бити случајеви када је оштећено лице непокретно, веома старо, тешко

болесно или када се искористи смртни случај у некој породици и сл. Ако је учинилац тешке крађе у блиском односу са оштећеним, гоњење се предузима по приватној тужби, као и у случају крађе (члан 222 КЗ).

Тешка крађа постоји и у случају када је учињена од стране лица које је при себи имало какво оружје или опасно оруђе (члан 204, став 1, тачка 4 КЗ). За постојање овог облика тешке крађе потребно је да је извршилац за време вршења крађе имао неко оружје или опасно оруђе, као и да је код њега постојала намера да то оружје или опасно оруђе употреби. У случају да га и употреби, радиће се о разбојништву или разбојничкој крађи, о чему ће више речи бити у следећем потпоглављу.

Када вредност украдене ствари прелази 450.000 динара ради се о тешкој крађи. Приликом утврђивања вредности ствари меродавна је њена тржишна вредност. Уколико је више саизвршилаца приликом извршења једног дела крађе појединачно одузимало више ствари, вредност тих ствари се сабира. Тежи облик тешке крађе постоји и онда када је извршењем дела из става 1 или 2 члана 204 КЗ прибављена имовинска корист у износу преко милион и пет стотина хиљада (члан 204, став 3 КЗ). Овај облик постоји и уколико је крађа извршена од стране организоване криминалне групе.²⁷⁵

Одредбама члана 204, став 3 КЗ предвиђена је кривичноправна заштита одређених објеката, где се због значаја тих објеката не прописује њихова вредност као објективни елемент овог дела. Према томе, ако се изврши крађа тих ствари, тиме се остварују елементи бића овог кривичног дела без обзира на њихову вредност. За теже облике крађе из става 3 прописана је казна од две до десет година затвора.

5.2.2. Разбојничка крађа и разбојништво

Кривично дело разбојничке крађе (члан 205 КЗ) представља сложено кривично дело састављено из крађе и принуде и стога садржи елементе ова два кривична дела. Код овог кривичног дела прво се врши крађа, а затим

²⁷⁵ За више о појму организоване криминалне групе видети члан 112, став 35 КЗ.

принуда, док је код разбојништва (члан 206 КЗ) обрнуто – прво се примењује принуда, а затим крађа.

Разбојничка крађа постоји ако је извршилац примећен у бекству после извршене казне, па у намери да задржи украдену ствар употреби принуду, с тим да све то треба временски и просторно да буде код места извршења и у време извршења, док се извршилац није удаљио са места извршења. Уколико би се извршилац ипак удаљио са места извршења, па тек тада употребио принуду, тада не би било овог дела, него би евентуално постојао стицај обичне или тешке крађе са једне стране и принуде са друге стране.

У погледу вредности украдене ствари, КЗ као и код тешке крађе у опису основног облика изричито упућује на обичну крађу, тако да само она може да прерасте у разбојничку крађу. Извршилац може бити само оно лице које је претходно извршило крађу, а дело се може извршити само умишљајем, а осим тога мора постојати намера да се украдена ствар задржи. У ставу 2 (члан 295 КЗ) предвиђен је квалификовани облик овог кривичног дела који постоји када вредност украдених ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара. Тежи облик разбојничке крађе (члан 205, став 3 КЗ) обухвата две ситуације. У првом случају квалификована околност постоји када је разбојничка крађа учињена од стране групе, а то су најмање три лица повезана ради вршења кривичних дела (члан 112, став 22 КЗ). У другом случају потребно је да буду остварена два услова – да је нанета тешка телесна повреда при извршењу разбојничке крађе и да у односу на њу постоји умишљај извршиоца. Међутим, уколико би у односу на тешку телесну повреду постојао нехат, радило би се о стицању основног дела разбојничке крађе и нехатне телесне повреде (члан 212, став 4 КЗ). Тешка телесна повреда не мора бити нанета лицу од којег се ствар одузима, односно од којег је одузета. То може бити и друго лице. Пресудно је да је тешка телесна повреда нанета неком лицу у вези са разбојничком крађом приликом њеног извршења. Због природе овог кривичног дела тешка

телесна повреда се наноси у намери да се већ одузета ствар задржи, а не да би се одузела, јер би се у том случају радило о разбојништву.

Разбојништво се састоји од употребе силе против неког лица или претње да ће се непосредно напасти на живот или тело, и од одузимања туђе покретне ствари у намери да се њеним присвајањем прибави за себе или другог противправна имовинска корист. Циљ разбојништва је крађа којој претходи принуда као средство онеспособљавања неког лица које се појављује као сметња за одузимање туђе покретне ствари. Принуда се мора вршити употребом силе или претње да ће се непосредно напасти на живот или тело. Под силом се подразумева употреба снаге која може бити физичка или механичка. Према интензитету, сила може бити неодољива или компулзивна. Неодољивом силом се у потпуности физички савлађује неко лице, док компулзивна сила више подразумева психичку присилу, као нпр. узимање талаца.

Најтежи облик кривичног дела разбојништва постоји у случају када је оно учињено од стране организоване криминалне групе. Одредбом члана 206, став 4 КЗ законодавац је прописао и привилегован облик кривичног дела разбојништва који се од основног дела разликује према вредности одузетих ствари, као и у намери учиниоца да прибави малу имовинску корист која не прелази пет хиљада динара. За основни облик дела разбојништва прописана је казна затвора од две до десет година, док је за привилеговани облик разбојништва прописана казна затвора до три године.

5.2.3. Утаја

Кривично дело утаје, као и крађа, са којом има доста сличности, спада у кривична дела против покретне имовине. За разлику од крађе, где постоји одузимање туђе покретне ствари, код утаје нема одузимања, него учинилац долази до ствари на три различита начина: ствар му је поверена, нашао је ствар или је до ствари случајно дошао (члан 207, став 1 и 3 КЗ).

Радња извршења основног облика утаје састоји се у присвајању туђе покретне ствари која је поверена извршиоцу. Ствар је поверена неком лицу онда када се налази у његовом притежању по неком правном основу (залога, чување, позајмица и сл.) који не води стицању својине. Није нужно да је ствар поверена од власника ствари. Присвајање постоји када извршилац почне да се према повереној ствари понаша као власник. За постојање кривичног дела неопходно је да је присвајање извршено у намери да се себи или другоме прибави имовинска корист.

Објекат кривичног дела је туђа покретна ствар за коју важи исто што и за објекат кривичног дела крађе, с тим што су присутне извесне разлике због различите радње извршења у погледу врсте покретне ствари.

Законодавац је предвидео тежи облик утаје у случају када дело изврши старалац. Квалификаторну околност овде чини искоришћавање и злоупотреба односа поверења, односно чињеница да старалац злоупотребљава свој положај у односу на поверену покретну имовину лица која му је поверена на старање (члан 207, став 2 КЗ). Тежи облик утаје постоји и с обзиром на вредност утајених ствари, тј. када та вредност прелази износ од 450.000 динара (члан 207, став 3 КЗ). У следећем ставу (став 4) предвиђен је најтежи облик утаје. Квалификаторна околност је везана за објекат утаје. При томе се разликују две ситуације – када утајена ствар представља културно добро²⁷⁶ или када вредност утајене ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

Лакши облик утаје постоји у случају ствари која је нађена и утаје ствари до које се случајно дошло (члан 207, став 5 КЗ). Нађена је она ствар коју је њен власник или ранији притежалац изгубио, што значи да му је непознато место на коме се иста налази. Само узимање ствари од неког лица не представља кривично дело утаје, него је неопходно присвајање у намери да се себи или другоме прибави противправна имовинска корист. Код утаје ствари до које се случајно дошло ради се о томе да ли је услед стицаја околности ствар дошла у притежање извршиоца, па је он не врати власнику

²⁷⁶ Појам културног добра одређен је Законом о културним добрима, Службени гласник РС, бр. 71/94, 52/2011 и 99/2011.

или ранијем притежаоцу, него ствар присвоји у намери да себи или другоме прибави противправну имовинску корист.

Кривично гоњење се предузима по предлогу за облике из става 1 и 5 члана 207 КЗ уколико је ствар у својини грађана (став 6). Наведено значи да за гоњење та два облика није потребан предлог онда када су у питању покретне ствари које су у државној својини. За овај облик кривичног дела прописана је новчана казна или казна затвора до једне године.

5.2.4. Превара

Заштитни објекат кривичног дела преваре јесте имовина у целини, а не само неки њени облици, као нпр. покретна ствар код крађе и утаје. Превара (члан 208 КЗ) постоји када неко у намери да себи или неком другом прибави противправну имовинску корист доведе лице у заблуду или га одржава у заблуди и тиме га наведе да овај нешто учини или не учини на штету туђе имовине.

Кривично дело преваре има основни облик (члан 208, став 1 КЗ), лакши облик (став 2) и треће облике (став 3 и 4). Радња извршења основног облика састоји се у навођењу неког лица да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. То значи да се радњом извршења не проузрокује непосредно штета на имовини, него се пасивни субјект наводи да он сам, чињењем или нечињењем то учини на својој или туђој имовини. Навођење се врши на два начина – довођењем у заблуду тог лица лажним приказивањем или прикривањем чињеница или одржавањем у заблуди.

Заблуда постоји када имамо погрешну представу о стварности. Само одсуство представе о истинитој чињеници није довољно за постојање заблуде. Међутим, довођење у заблуду представља стварање погрешне представе о неким чињеницама, тако што се нека постојећа чињеница лажно приказује као другачија него што заиста јесте или тако што се прикрива постојање неке чињенице. Средство којим се неко лице доводи у заблуду јесте обмана.

Лакши облик преваре (члан 208, став 2 КЗ) разликује се од основног облика само у погледу намере. Привилегујућу околност представља намера да се преваром други само оштети, а не да се прибави противправна имовинска корист. За овај облик кривичног дела предвиђена је казна затвора до шест месеци и новчана казна.

Тежи облик кривичног дела из става 3 (члан 208 КЗ) постоји онда када је делом из става 1 и 2 прибављена имовинска корист или нанета штета у износу преко 450.000 динара, а најтежи облик из става 4, када та корист, односно штета прелази износ од милион и петсто хиљада динара. За први тежи облик дела учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година и новчаном казном (као споредном), док је за други тежи облик из става 4 прописана казна затвора од две до десет година и новчана казна (као споредна).

5.2.5. Одузимање, оштећење и уништење туђе ствари

Кривично дело одузимање туђе ствари (члан 211 КЗ) има сличности са кривичним делом крађе.²⁷⁷ Разлика постоји у погледу одсуства намере као субјективног обележја. Код кривичног дела одузимања туђе ствари не сме постојати намера да се прибави било каква имовинска корист. У супротном, дело по правилу прераста у крађу. Кривично дело одузимања туђе ствари може постојати у случају када учинилац ствар одузима са намером да њеним коришћењем прибави какву корист која није имовинске природе, али без намере присвајања. Вршењем овог дела, учинилац по правилу не стиче никакву корист, него наноси штету другоме прекидајући притежање над ствари на које неко има право. У биће дела унет је и услов да одузимање мора бити противправно јер постоје случајеви у којима је одузимање ствари дозвољено, као нпр. извршење мере безбедности одузимањем предмета. Према ставу наше судске праксе, одузимање мора бити трајно, односно не

²⁷⁷ Радња извршења и објект радње исти су као и код кривичног дела крађе. Видети члан 203, став 2 и 3 КЗ.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

сматра се да постоји ово кривично дело када је умишљај учиниоца био управљен на то да ствар одузме само за краће време. Трајно одузимање ствари не подразумева и заснивање трајног притежања над ствари од стране учиниоца. Учиниоца је може бацити, те се може поставити питање постојања кривичног дела уништење или оштећење туђе ствари (члан 212 КЗ) или је може сакрити на место где више ни њему није доступна.

Кривично дело одузимање туђе ствари може се учинити само са умишљајем, с тим да не сме постојати намера прибављања туђе ствари. Ово дело има квалификовани облик с обзиром на својства радње. Тако су предвиђене две квалификаторне околности које су по значају и запрећеној казни изједначене, и то: ако вредност одузете ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара или ако је ствар културно добро (став 211, став 2 КЗ).

Прописивањем кривичног дела уништење и оштећење туђе ствари (члан 212 КЗ) штити се имовина тако што се стварима пружа заштита од њиховог физичког уништења или оштећења. Ово кривично дело има основни и два тежа облика. Радња извршења основног облика јесте у случају оштећења туђе ствари, уништења туђе ствари и чињења туђе ствари неупотребљивом. Оштећење ствари постоји када су својства ствари у негативном смислу делимично промењена, што утиче на промену њеног изгледа и мења њену употребну вредност. Уништење значи потпуно мењање својства ствари у негативном смислу, тако да она више не постоји или је толико уништена да се ради о некој другој ствари. Ствар је неупотребљива и онда када се више не може користити, односно када не може више да послужи својој сврси.

Тежи облик (члан 212, ств 2 КЗ) постоји онда када је штета проузрокована оштећењем туђе ствари и прелази износ од 450.000 динара, а најтежи облик (члан 212, став 2 КЗ) када штета прелази износ од милион и петсто хиљада динара. Најтежи облик постоји и када је дело извршено у односу на посебну врсту ствари, а то је културно добро.

Објекат кривичног дела може бити не само покретна него и непокретна ствар. Уколико је ствар која је објекат овог кривичног дела у приватној имовини, гоњење се за сва три облика предузима по приватној тужби (члан 213, став 4 КЗ).

5.2.6. Неовлашћено коришћење туђег возила

Радња извршења основног облика кривичног дела неовлашћено коришћење туђег возила (члан 213, став 1 КЗ) јесте коришћење туђег возила без пристанка овлашћеног лица. При томе коришћење подразумева да се моторно возило употребљава у његовој основној функцији, а не да се нпр. у њему држе ствари. Коришћење не значи да учинилац мора лично да управља возилом, али мора бити у возилу у току вожње. За неовлашћено коришћење је ирелевантно да ли је моторно возило већ било у притежању учиниоца, као нпр. због поправке или чувања и сл. или је он до возила дошао његовим одузимањем.

Објекат радње је туђе моторно возило. Према одредби члана 112, став 25 КЗ моторним возилом се сматра свако саобраћајно средство на моторни погон у сувоземном, воденом и ваздушном саобраћају. Сходно наведеном следи закључак да објекат радње овог кривичног дела може бити не само моторно возило у друмском саобраћају, него и ваздухоплов на моторни погон или пловило на моторни погон.

Субјективно биће кривичног дела састоји се у умишљају који може бити директни и евентуални. Умишљај се односи на коришћење туђег возила уз знање да за то не постоји пристанак овлашћеног лица. Проблем у постојању субјективног елемента могао би да представља претпостављени пристанак овлашћеног лица. Прецизније, у неким ситуацијама учинилац може сматрати да би добио пристанак за коришћење возила да је био у ситуацији да пита овлашћено лице.

Кривично дело има и тежи облик (члан 213, став 2 КЗ). Квалификаторне околности постоје с обзиром на начин извршења. Ако је до

неовлашћеног коришћења моторног возила дошло његовим проваљивањем или обијањем или употребом силе и претње, основни облик прераста у тежи.

5.2.7. Изнуда

Заштитни објекат кривичног дела изнуде (члан 214 КЗ) јесте имовина у целини, како ствари, тако и имовинских права и интереса. Ово кривично дело има три облика – основни, два тежа и најтежи облик.

Радња извршења основног облика (члан 214, став 1 КЗ) састоји се у принуђивању пасивног субјекта да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. Принуда се састоји у употреби силе или претње за чије је постојање довољно да су испуњени услови за појам претње у кривичноправном смислу – не тражи се квалификована претња. Озбиљност претње процењује се са субјективног становишта, односно пресудно је да је пасивни субјект претњу схватио озбиљно.

Последица кривичног дела састоји се у чињењу или нечињењу пасивног субјекта на штету своје или туђе имовине. Штета мора наступити, није довољно да је имовина тим чињењем или нечињењем само угрожена.

Покушај кривичног дела изнуде постоји онда када је примењена принуда (претња или сила) у циљу да се пасивни субјект принуди да нешто учини на штету своје или туђе имовине, и то уз постојање намере прибављања имовинске користи. У погледу субјективног обележја овог кривичног дела потребан је умишљај, као и намера прибављања за себе или другог противправне имовинске користи.

Тежи облици кривичног дела постоје када је извршењем дела из става 1 члана 214 КЗ прибављена противправна имовинска корист у износу који прелази 450.000 динара (члан 214, став 2 КЗ) и уколико та корист прелази милион и петсто хиљада динара (члан 214, став 3 КЗ). Тежи облик предвиђен је и у ставу 4 истог члана и подразумева бављење изнудом. За појам бављења изнудом није довољно да је она само једном извршена, чак ни онда када се несумњиво може утврдити намера да се дело понавља.

Квалификаторну околност представља и чињеница да је дело из става 1 и 2 овог члана извршено од стране групе. С обзиром на то да се кривично дело изнуде често врши у области организованог криминалитета, најтежи облик је предвиђен онда када је дело учињено од стране организоване криминалне групе. За основни облик кривичног дела изнуде прописана је казна затвора од једне до осам година, док је за најтежи облик изнуде прописана казна од најмање пет година. Учешће три или више лица у извршењу кривичног дела појачава његову друштвену опасност и за овај квалификовани облик прописана је казна од пет до петнаест година затвора.

5.2.8. Уцена

Уцена (члан 215 КЗ) је кривично дело које представља посебан облик изнуде. Радња извршења основног облика из става 1 овог члана састоји се у принуђавању пасивног субјекта да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. Принуда се састоји у употреби претње да ће се против пасивног субјекта или њему блиског лица открити нешто што би шкодило његовој части или угледу. Најчешће се прети изношењем истинитих тврђења за које учинилац обично има и одређене доказе, што његову претњу чини озбиљнијом. Такође, може се претити и изношењем нечега што је неистинито. Пресудна је чињеница да ће то што ће се открити заиста нашкодити части и угледу пасивног субјекта. За основни облик овог кривичног дела прописана је казна затвора од шест месеци до пет година.

Покушај кривичног дела уцене постоји онда када је упућена претња у циљу да се пасивни субјект принуди да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, уз постојање намере прибављања имовинске користи, али до тога из било којих разлога не дође. У погледу субјективних обележја кривичног дела уцене неопходан је умишљај, као и намера прибављања противправне имовинске користи за себе или неког другог.

Тежи облици кривичног дела постоје када је извршењем дела из става 1 члана 215 КЗ прибављена противправна имовинска корист у износу који

прелази 450.000 динара, а још тежи облик је када та сума прелази милион и петсто хиљада динара (члан 215, став 3 КЗ). Тежи облик предвиђен у ставу 4 истог члана постоји у два случаја. Први је бављење уценом. За појам бављења уценом није довољно да је она само једном извршена, чак ни онда када се несумњиво може утврдити намера да се дело понавља. Квалификаторну околност представља и чињеница да је дело из става 1 и 2 овог члана извршено од стране групе коју чине најмање три лица. Прописана казна за овај облик дела је од три до дванаест година затвора.

5.2.9. Зеленаштво

Радња извршења основног облика кривичног дела зеленаштва (члан 217 КЗ) јесте примање или уговарање несразмерне имовинске користи за давање новца или других потрошних ствари на зајам. Извршилац пасивном субјекту даје новац или неке друге потрошне ствари на зајам, а при томе као противдавање уговара или прима од њега имовинску корист која је несразмерна. Имовинска корист јесте корист у виду новца, ствари или било која друга корист која се може изразити у новцу. Тако то може бити и рад, односно услуге које имају своју тржишну вредност. Подразумева се да имовинска корист прелази износ позајмљеног новца, односно вредност других потрошних ствари датих на зајам. У погледу позајмљених ствари зајмопримац стиче право својине.

Имовинска корист која се стиче по основу давања зајма мора бити несразмерна. Битно обележје бића овог кривичног дела јесте искоришћавање одређених стања пасивног субјекта. Несразмерност се управо и заснива на тим стањима, јер да их нема, учинилац не би могао да уговори или прими несразмерну имовинску корист. У конкретном случају је неопходно и поставити питање да ли би пасивни субјект пристао на давање такве имовинске користи да није био у тешком имовинском стању, тешким приликама или нужди, тј. да није била искоришћена његова лакомисленост или недовољна способност расуђивања.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Дело је довршено у моменту када је несразмерна имовинска корист примљена или уговорена, а оно се може извршити само са умишљајем који мора обухватити и свест да се уговара несразмерна имовинска корист, као и да се искоришћава неко од у законском опису наведених стања пасивног субјекта.

Ово кривично дело има два тежа облика. У првом случају (члан 217, став 2 КЗ) потребно је да су услед дела из става 1 истог члана наступиле тешке последице за оштећеног или је учинилац прибавио имовинску корист у износу који прелази 450.000 динара, а најтежи облик настаје ако прибављена корист прелази милион и петсто хиљада динара или је извршена од стране групе (члан 112, став 22 КЗ).

За основни облик кривичног дела зеленаштва гони се по предлогу оштећеног.²⁷⁸

²⁷⁸ Видети члан 53–58 Законика о кривичном поступку.

VI ГЛАВА

6. НАКНАДА ШТЕТЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Николић²⁷⁹ наводи да заговорници казнене штете у Србији тврде да је то озбиљна грађанскоправна санкција која нема за циљ реституцију него компензацију и превенцију штете. Идеја је да се досуђивањем вишеструко већег обештећења починилац кривичног дела и остали грађани одврате од истоврсног понашања у будућности. Наиме, казнена накнада штете може имати значајну улогу у домену превентивног деловања, али као институт казног права. Може се рећи да на такав закључак упућују наша послератна пенолошка искуства и савремени трендови у упоредном праву. У том смислу, Франк²⁸⁰ је становишта да се казна поправљања штете разликује од накнађивања штете по томе што она не иде за тим да сасвим избрише последице кажњивог дела, него јој је циљ да његове штетне друштвене последице сведе на најмању меру. Зато је циљ казне поправљања штете шири од циља надокнађивања штете. Она нема „пред очима“ само интересе оштећеног него и интересе злочинца, који се тиме што поправља штету и сам поправља.

Непосредно након Другог светског рата у Кривичном законуку ФНРЈ²⁸¹ била је прописана и казна поправљања штете.²⁸² Она је била

²⁷⁹ Николић, Д. (2003). Казнена накнада штете. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 37(1–2), стр. 150.

²⁸⁰ Франк, С. (1950). *Казнено право: биљешке о Опћем дијелу кривичног законика од 4. XII. 1947.* Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, стр. 134.

²⁸¹ Службени лист ФНРЈ, бр. 18/50.

²⁸² Овај Законик прописује 12 врста казни. Поред до тада познатих казни (казна смрти, лишења слободе са принудним радом и без њега, губитак грађанских права, забрана

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

усмерена на уништење друштвено опасне делатности, одвраћање и спречавање учиниоца да учини кривична дела, на преваспитавање и поправљање учиниоца, на општи васпитни утицај на остале чланове друштва ради одвраћања од вршења одређеног кривичног дела.²⁸³ Кривичне санкције су због своје усмерености на специјалну превенцију строго везане за личност делинквента. Баш та карактеристика сматра се у литератури извориштем осталих дистинктивних обележја. Наиме, често се истиче да казне погађају личност починиоца, а санкције које припадају сфери грађанског права – имовину одговорног лица. Међутим, Николић²⁸⁴ наводи да је наведено само донекле тачно јер се у пракси изричу и новчане казне, које спадају у ред имовинских санкција, а осим тога у нашем правном систему је донедавно постојала и конфискација имовине. Слична одступања могу се запазити и у грађанском праву. За пример се могу навести санкције које не утичу на имовно стање одговорног лица него погађају његову личност, као нпр. у случају јавног извињења.

Нека заједничка својства грађанског и кривичног деликта довела су до тога да су грађанско и кривично право у појединим случајевима тесно повезани, што значи да имају одређене сличности, али и разлике. Разлике се огледају у различитости предмета о којима суде, нарочито начелима и прописима на темељу којих делују, начину покретања ових поступака, току самих поступака, врстама и садржини одлука које доносе и сл.²⁸⁵ С друге стране, заједничко им је да је у оба поступка суд у обавези да утврди истину и донесе закониту одлуку и о приватној и о јавној тужби. Тако се у кривичном поступку поред одлучивања о кривичном делу може одлучивати и о споредним предметима који су различити од кривичноправног захтева, као што су имовинскоправни захтев, трошкови кривичног поступка и сл.,

бављења одређеним занимањем, протеривање и новчане казне), Законик уводи пет нових врста казни: поправни рад, губитак држављанства, конфискација имовине, губитак чина и поправљање штете. Јакшић, Д., Давидовић, Д. (2013). Развој казненог система у кривичном праву Србије. *Специјална едукација и рехабилитација*, 12(4), стр. 531.

²⁸³ Николић, Д. (1995). *Грађанскоправна санкција – генеза и савремени појам*. Нови Сад: Правни факултет, стр. 144.

²⁸⁴ *Ibid.*, стр. 142.

²⁸⁵ Познић, Б. (1982). *Грађанскопроцесно право*. Београд: Савремена администрација, стр. 74.

ако су повезани са главним предметом.²⁸⁶ Значи да је у одређеним случајевима кривичног поступка законом допуштено парнично расправљање у којем би се решавао имовинскоправни захтев који је проистекао из кривичног дела. Парнична расправа која се поводом постављеног имовинскоправног захтева води у оквиру једног кривичног предмета према правилима кривичног поступка назива се адхезијски поступак. Вођење сваког адхезионог поступка додатно компликује ионако сложену делатност суда зато што захтева симултано вођење два различита судска поступка, који упркос томе што су спојени задржавају свој ентитет.²⁸⁷

6.1. Накнада штете у кривичном праву

Прописивање, изрицање и извршење казни и других врста кривичних санкција има приоритетни циљ заштиту друштвених добара и вредности од свих облика привређивања и угрожавања. У остварењу тог задатка надлежни органи кривичног правосуђа примењују адекватне врсте и мере кривичних санкција. Кривични законик прописује кривичне санкције, а то су: казне, мере упозорења, мере безбедности и васпитне мере (члан 4, став 1 КЗ). С обзиром на предмет проучавања релевантно је указати на то да је мера безбедности одузимања предмета мера уско ограничена на предмете намењене извршењу кривичног дела и предмете настале извршењем кривичног дела. Првенствено се ради о предметима који не треба да остану код извршиоца дела, зато што по својој природи могу служити за извршење кривичног дела или из разлога безбедности. Изрицање мере је факултативно, али постоје ситуације када је прописано обавезно одузимање предмета.²⁸⁸

Наш законодавац је према учиниоцима кривичних дела предвидео и новчану казну.²⁸⁹ Новчана казна представља једину имовинску казну у

²⁸⁶ Васиљевић, Т. (1981). *Систем кривичног процесног права СФРЈ*. Београд: Савремена администрација, стр. 74.

²⁸⁷ Више у: Петрушић, Н. (1997). Адхезиони ванпарнични поступци. *Правни живот*, 46(12), стр. 119–131.

²⁸⁸ Видети више у: Глава шест – Мере безбедности КЗ.

²⁸⁹ Видети чланове 48–51 КЗ.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

нашем казненом праву. Она се појавила веома рано и то у вези са системом композиције, према коме је извршилац забрањеног дела плаћао одређену суму новца оштећеном или његовој породици као „накнаду за учињено дело“ чиме се у ствари избегавала примена крвне освете.²⁹⁰ У том погледу, држава се у почетку јављала само у улози посредника, али је временом почела и сама да примењује новчану казну, односно да од учиниоца наплаћује одређену суму новца за учињено кривично дело. У средњем веку се поред телесних казни и смртне казне често користила и новчана казна. Она међутим временом бива потиснута појавом казне лишења слободе, да би поново крајем XIX века добила ширу примену и то пре свега као замена за краткотрајне казне лишења слободе. Новчана казна се састоји у плаћању одређеног новчаног износа у корист државе. Посебно је погодна за лакша кривична дела, а може се примењивати и на подручју тзв. средњег криминалитета.²⁹¹ Новчана казна може бити изречена као главна или споредна казна, а рок плаћања новчане казне тече од дана правноснажности пресуде. Када је у питању новчана казна суд је дужан да у смислу одредбе члана 48, став 1 КЗ изрекне новчану казну у дневним износима, а ако се одлучи да окривљеном изрекне новчану казну у одређеном износу, у образложењу пресуде дужан је да изнесе разлоге због којих није изречена новчана казна у дневним износима. Приликом изрицања новчане казне у одређеном износу нарочито се мора имати у виду имовно стање окривљеног, у смислу одредбе члана 54, став 2 КЗ. Према одредбама члана 49 КЗ новчана казна се превасходно изриче у дневним износима. Како би се утврдила висина дневног износа новчане казне потребно је да се утврди имовно стање учиниоца кривичног дела. У том смислу законодавац је предвидео да суд може тражити од банке или друге финансијске установе, државних органа и правних лица одговарајуће податке у циљу утврђивања имовног стања учиниоца кривичног дела. Уколико се релевантни подаци не могу добити на такав начин суд ће на основу података којима располаже, по слободној

²⁹⁰ Јовашевић, Д. (2005). Кривичноправни аспекти превенције имовинског криминалитета. *Право: теорија и пракса*, 22(7–8), стр. 13.

²⁹¹ Више у: Стојановић, З. (2017). *Коментар Кривичног законика*. *op. cit.*, стр. 237–239.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

оцени утврдити висину једног дневног износа новчане казне. Најновијим изменама члана 49, става 5 КЗ судовима се олакшала примена ове казне будући да је законодавац прописао шира овлашћења суду у смислу да уколико се не могу прибавити веродостојни подаци о приходима и расходима учиниоца кривичног дела, или уколико он не остварује никакав приход, по слободној процени утврђује висину дневног износа, односно не везује се за случај када је учинилац власник имовине или носилац имовинских права. Када је новчана казна алтернативно прописана уз затворску казну, уколико се суд определи за новчану казну, не може је одредити у мањем износу од онога који је предвиђен законом.²⁹² Наиме, законодавац је прописао ограничено ублажавање казне, односно закон поставља доњу границу до које се казна може ублажити, а за меру ублажавања је релевантна казна која је прописана за то дело.

Поред кривичних санкција које учиниоцима кривичних дела изричу судски органи у законом спроведеном кривичном поступку законодавства познају и посебне кривичноправне мере. Оне су прописане законом, а представљају принудне мере које су по трајању и садржини теже него сама кривична санкција. Најзначајнија посебна кривичнопроцесна мера која је везана за учиниоца кривичног дела јесте притвор. Ова мера служи да би се обезбедило присуство окривљеног за несметано вођење кривичног поступка. Кривичним законодавством је прописано више посебних кривичноправних мера и то: одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом, правне последице осуде, рехабилитација и давање података из казнене евиденције.²⁹³

Поред наведених присутне су и две посебне мере које прописује помоћно кривично законодавство. То је одузимање имовине проистекле из кривичног дела коју прописује Закон о одузимању имовине проистекле из

²⁹² Видети члан 50, став 3 КЗ.

²⁹³ Јовашевић, Д. (2015). Посебне кривичноправне мере у праву Републике Србије. У *Кривично законодавство – de lege lata et de lege ferenda: зборник радова* (стр. 241–258). Бања Лука: Министарство правде Републике Српске; Београд: Министарство правде Републике Србије; стр. 241–242.

кривичног дела²⁹⁴ и посебне мере за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима које прописује Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима.²⁹⁵

6.1.1. Веза између одузимања незаконито стечене имовинске користи и накнаде штете

Мера одузимања имовинске користи као самостални институт први пут се јавља у Општем кривичном закону за Краљевину Норвешку 1902. године. У наше кривично законодавство ова мера, као самостални институт кривичног права, уведена је 2. јула 1959. године Законом о изменама и допунама Кривичног законика из 1951. године, а била је сврстана у мере безбедности.²⁹⁶ Третирање мере одузимања имовинске користи као мере безбедности заступљено је и у кривичноправној теорији. Код нас је ово схватање заступао Златарић²⁹⁷ који као разлог за сврставање ове мере у мере безбедности налази у томе што је по њему циљ мере имовинске користи не само у праведном изједначавању и у враћању на пређашње стање, него има и „протективни карактер, како у генерално-превентивном, тако и у специјално превентивном деловању“, те се њеном применом потенцијалним делинквентима смањују изгледи да ће моћи задржати користи из свог криминалног понашања.

Доношењем и ступањем на снагу Кривичног закона СФРЈ из 1976. године²⁹⁸ мера одузимања имовинске користи је у нашем законодавству

²⁹⁴ Службени гласник РС, бр. 32/2013, 94/2016.

²⁹⁵ Службени гласник РС, бр. 32/2013.

²⁹⁶ Врекић, Д. (1997). *Мера одузимања имовинске користи у кривичном праву*. Нови Сад: Право, стр. 27.

²⁹⁷ Златарић, Б. (1967). Како се утврђује вриједност приликом одузимања имовинске користи (члан 62-а КЗ). *Југославенска ревија за криминологију и кривичноправо*, (3), стр. 493. Наведено према: Врекић, Д. (1995). Правна природа мере одузимања имовинске користи у кривичном праву. *Право: теорија и пракса*, 12(9–10), стр. 100.

²⁹⁸ Службени лист СФРЈ, бр. 44/76.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

сврстана је у посебне мере.²⁹⁹ Позитивно схватање да мера одузимања имовинске користи у нашем кривичном законодавству има статус специфичне кривичноправне мере у нашој кривичноправној литератури заступа већи број теоретичара кривичног права. Међу њима су и Срзетић, Лазаревић и Стајић који сматрају оправданим да Кривични закон СФРЈ из 1976. године одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом предвиђа као специфичну кривичноправну меру јер је ова мера кривичноправни институт зато што је њена примена условљена извршењем кривичног дела и што се она изриче само у кривичном поступку.³⁰⁰

Када је реч о мери одузимања имовинске користи, питање њене правне природе је једно од најспорнијих. У правној теорији и упоредном законодавству оно се различито третира, и то као казна, мера безбедности, специфична кривична санкција, имовинскоправна мера и сл.³⁰¹ Одређивање правне природе ове мере, поред теоријског има и велик практични значај, зато што од тога зависи одговор на многа питања која се јављају као спорна у судској пракси, нарочито у вези са одређивањем имовинске користи у појединим случајевима.³⁰²

У нашем данашњем кривичном законодавству ова мера је регулисана у посебној глави (глава седам) КЗ јер је реч о мери која не представља кривичну санкцију него меру *sui generis*.³⁰³ Стојановић³⁰⁴ наглашава да због тога што се њоме не одузима или не ограничава неко добро учиниоца кривичног дела, него оно што му ни у ком случају не припада, она не може бити кривична санкција, а нарочито не мера безбедности, зато што ту нема никаквог отклањања опасности од вршења новог кривичног дела. Ради се о специфичној кривичноправној мери која је истовремено и

²⁹⁹ Видети чланове 94–87 КЗ СФРЈ.

³⁰⁰ Срзетић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ. (1979). *Кривично право Социјалистичке Федеративне Републике Југославије: општи део*. оп. cit., стр. 545. Наведено према: Врекић, Д. (1995). *Правна природа мере одузимања имовинске користи у кривичном праву*. оп. cit., стр. 106.

³⁰¹ Ibid., стр. 98–107.

³⁰² Кокољ, М., Лазин, Ђ. (1986). *Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву*. оп. cit., стр. 186.

³⁰³ Одузимање имовинске користи регулисано је члановима 91 и 92 КЗ.

³⁰⁴ Стојановић, З. (2017). *Коментар Кривичног законика*. оп. cit., стр. 363.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

имовинскоправног карактера, а има за циљ успостављање пређашњег стања, стања пре него што је кривично дело учињено. Заснована је на принципу да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, на основу чега произилази да је одузимање имовинске користи обавезно. Обавезност примене ове мере искључује њену супсидијарност у неким случајевима, односно ако је њен циљ постигнут на други начин (нпр. ако је оштећени поставио имовинскоправни захтев који одговара висини стечене користи).

Одузимање имовинске користи³⁰⁵ врши се судском одлуком којом је утврђено да је кривично дело учињено. С обзиром на смисао и природу ове мере основ за њену примену не мора увек бити кривично дело у објективно-субјективном смислу, него је довољно да је учињено противправно дело које је законом предвиђено као кривично дело. Наведено значи да ће у случају да је то дело учинило неурачунљиво лице доћи до примене ове мере ако су остварени услови Закоником, што је било решење и у досадашњем кривичном законодавству. И Законик о кривичном поступку³⁰⁶ (у даљем тексту ЗКП) у том смислу захтева осуђујућу пресуду или решење којим се изриче судска опомена, васпитна мера или нека од две мере безбедности обавезног психијатријског лечења (члан 517 ЗКП).

Од учиниоца се обавезно одузима новац, предмети од вредности и друга имовинска корист која је прибављена кривичним делом. Уколико одузимање није могуће, зато што је нпр. предмет уништен или изгубљен, учинилац је у обавези да преда у замену другу имовинску корист која одговара вредности имовине прибављене извршењем кривичног дела или да плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи. Имовинска корист прибављена кривичним делом одузима се и од правног и од физичког лица на која је пренесена без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној вредности. Такође, она се одузима не само од учиниоца кривичног дела него и од другог лица које је извршењем кривичног дела

³⁰⁵ Поступак одузимања имовинске користи регулисан је у Законику о кривичном поступку и Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник РС, бр. 32/2013, 94/2016.

³⁰⁶ Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

такву корист прибавило у конкретном случају. У вези са применом наведене мере у судској пракси и теорији разматра се питање појма имовинске користи, те се под њом подразумева сваки имовински ефекат који представља противправну добит за учиниоца. При томе се под имовинским ефектом подразумева не само новац и предмети, него и услуге, коришћење одређених предмета, без давања адекватне противвредности, уштеде и сл., односно све што има неку имовинску вредност или финансијске ефекте.

Одузимање имовинске користи може да буде компликовано зато што отвара питање коме поверити чување вредних, а нарочито кварљивих ствари или животиња до окончања кривичног, а затим и извршног поступка. Наведено може утицати на судију који може да „предвиди“ одузимање имовинске користи.³⁰⁷

У пракси се као спорно питање јавља утврђивање висине имовинске користи³⁰⁸ која се мора одузети одлуком надлежног суда. Став судске праксе може се видети на основу Пресуде Врховног суда Србије по којој „висину имовинске користи прибављене извршењем кривичног дела суд утврђује по службеној дужности и по слободној процени користећи по потреби и мишљење вештака.“³⁰⁹ Као и на основу решења Врховног суда Србије по којем „Суд не може одузети од оптуженог имовинску корист, већ је у обавези да, када га огласи кривим за дело којим је прибављена противправна имовинска корист пошто утврди њено постојање и висину, у изреци досуди њено одузимање у висини коју је утврдио“.³¹⁰ У правној теорији, по најширем схватању, тражи се да се учиниоцу кривичног дела признају сви трошкови које је имао у вези са или поводом извршења кривичног дела, док према другом схватању учиниоцу не треба признати такве трошкове, него му треба одузети целокупну имовинску корист. Између ова два схватања у теорији је присутно и тзв. умерено схватање по којем се учиниоцу дела

³⁰⁷ Надрљански, С. (2009). Закон о одузимању имовинске користи као мера превенције криминалитета. У: Л. Крон (ур.), *Казнено законодавство и превенција криминалитета* (стр. 319–329). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; стр. 320.

³⁰⁸ Више у: Врекић, Д. (1996). Утврђивање имовинске користи у кривичном праву. *Право: теорија и пракса*, 13(10), стр. 87–102.

³⁰⁹ Пресуда Врховног суда Србије Кж. Ок. 7/2005.

³¹⁰ Решење Врховног суда Србије Кж. 2294/2005.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

приликом утврђивања висине прибављене имовинске користи морају признати одређени трошкови које је имао у вези са извршењем кривичног дела, али мишљења нису сагласна у погледу одређивања који су то трошкови.³¹¹

Важно је нагласити да одузимање имовинске користи треба разликовати од права оштећеног на накнаду штете која му је причињена кривичним делом. У том циљу, одредбе члана 93 КЗ уређују заштиту права оштећеног и однос његовог права према примени посебне кривичноправне мере одузимања имовинске користи. При томе се разликују две ситуације – када је оштећени у кривичном поступку поднео имовинскоправни захтев и када га није поднео.

Уколико је оштећени у поступку поднео имовинскоправни захтев могућа су два решења. Према првом решењу, ако је у кривичном поступку усвојен имовинскоправни захтев оштећеног, суд изриче одузимање имовинске користи једино ако она прелази досуђени имовинскоправни захтев оштећеног и у том износу. А према другом решењу, ако је оштећени у кривичном поступку у погледу свог имовинског захтева упућен на парницу, оштећени може тражити да се намири из одузете имовинске користи под условом да покрене парницу у року од шест месеци од дана правноснажности одлуке којом је упућен на парницу (објективни рок).

Према другој ситуацији, односно када оштећени није у кривичном поступку поднео имовинскоправни захтев, он може захтевати намирење из одузете имовинске користи једино ако је ради утврђивања свог захтева покренуо парницу у року од три месеца од сазнања за пресуду којом је изречено одузимање имовинске користи (субјективни рок), а најдаље у року од три године од дана правноснажности одлуке о одузимању имовинске користи. Оштећени у сваком случају мора у року од три месеца од дана правноснажности одлуке којом је усвојен његов имовинскоправни захтев да затражи намирење из одузете имовинске користи.

³¹¹ Симић, Н. М., Јовашевић, Д. (2015). Одузимање имовинске користи у праву Републике Србије. У Д. Вејновић (ур.), *Наука - друштво - транзиција: зборник радова* (стр. 325–341). Бања Лука: Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања; стр. 327–328.

6.2. Имовинскоправни захтев

Имовинскоправни захтев представља парницу која је смештена у оквиру кривичног поступка. Стога се овај поступак води по правилима кривичног, а не парничног поступка. Тако се нпр. доказивање врши по правилима кривичног поступка, нема пресуде на основу признања.³¹² Наиме, расправљање имовинскоправног захтева представља посебну врсту поступка у оквиру кривичног поступка. У ствари, кривични суд иступа ван оквира своје редовне надлежности, са циљем ефикасног остваривања своје редовне надлежности и са циљем ефикасног остваривања права лица које је претрпело одређени облик штете извршеним кривичним делом, расправља захтев који се редовно остварује у оквирима грађанског поступка.³¹³

Може се рећи да је имовинскоправни захтев на неки начин ограниченог домета. Наиме, овлашћено лице у кривичном поступку може да захтева само накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла. На основу наведеног се може закључити да имовинскоправни захтев не би могао да представља захтев да се отклони опасност од штете, што је иначе дозвољено у грађанском поступку према члану 156 ЗОО.

У зависности од фазе поступка имовинскоправни захтев може бити поднет јавном тужиоцу или суду (члан 254, став 1 ЗКП). Важно је навести да подношење имовинскоправног захтева јавном тужиоцу у фази истраге има свој процесни значај. Поред тога што оваква радња прекида застарелост потраживања она има и додатни значај с обзиром на то да споразум јавног тужиоца и окривљеног о имовинскоправном захтеву чини обавезни саставни део споразума о признању кривичног дела³¹⁴ и споразума о сведочењу окривљеног.³¹⁵

³¹² Лазин, Ђ. (2001). Имовинскоправни захтев у кривичном поступку за дела привредног криминалитета. У Д. Радовановић & Ђ. Михаљевић (ур.), *Привредни криминал и корупција*. (стр. 119–151). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

³¹³ Илић, П. Г., Трешњев, А., Мајић, М., Бељански, С. (2014). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник, стр. 624.

³¹⁴ Видети члан 314, став 1, тачка 4 ЗКП.

³¹⁵ Видети члан 321, став 1, тачка 4, Ibid.

Имовинскоправни захтев мора бити поднет до завршетка главног претреса пред првостепеним судом. Прецизније, реч је о моменту када председник већа и формално означава завршетак главног претреса (члан 414, став 1 ЗКП). Ако овлашћени подносилац пропусти да поднесе имовинскоправни захтев до наведеног момента то га неће онемогућити у остваривању захтева у парничном поступку. Такође, подношење захтева до завршетка главног претреса могуће је и у поновљеном поступку уколико се одржава главни претрес.

Решавање имовинскоправног захтева карактерише сложеност јер суд поред норми кривичног права примењује и норме грађанског права, што за судију представља додатно оптерећење.

6.2.1. Активна легитимација

Имовинскоправни захтев може да постави овлашћено лице, а овлашћеним лицем се сматра оно које је овлашћено да такав захтев остварује у парници. Оштећено лице може бити оно које је претрпело штету или је сопственик или држалац ствари коју треба вратити, а може бити и лице које је учествовало у послу који треба поништити. Имовинскоправни захтев у кривичном поступку могу поставити и лица која нису оштећена кривичним делом, али на која је прешла тражбина потекла из кривичног дела. Наиме, ако је имовинскоправни захтев после подношења, а пре завршетка главног претреса прешао на друго лице по правилима имовинског права, позваће се то лице да се изјасни да ли остаје при захтеву. Уколико се позвани не одазове, сматра се да је одустао од имовинскоправног захтева (члан 255, став 2 ЗКП).

Овлашћено лице је најчешће оштећено, али оштећени не може сваки имовински захтев потекао из кривичног дела остварити у кривичном поступку и обратно. Овлашћено лице може у кривичном поступку да оствари само своје имовинскоправне захтеве и то не све него само оне које се односе на накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

правног посла.³¹⁶ Предлог на остваривање других захтева, као нпр. личноправних, породичноправних и сличних, као и јавноправних захтева, осим кривичноправних – није могућ.

Питање одустајања од остваривања имовинскоправног захтева у кривичном поступку прописано је одредбом члана 255, став 1 ЗКП. Наиме, наведена одредба није довољно прецизна зато што уместо о одустајању од остваривања имовинскоправног захтева законодавац говори о одустајању од имовинскоправног захтева, али анализом исте одредбе у којој законодавац говори о могућности остваривања имовинскоправног захтева у парничном поступку јасно је да се није мислило на ситуацију у којој би се овлашћено лице одрекло самог постављеног захтева.

6.2.2. Законски основ

Имовинскоправни захтев који се поставља у имовинском поступку мора да потиче од кривичног дела. Наиме, законодавац је одредбама члана 252, став 1 ЗКП изричито предвидео могућност расправљања имовинскоправног захтева у ситуацији у којој захтев проистиче из противправног дела које је у закону одређено као кривично дело. Стога странка не може захтевати да се у пресуди по једној кривичној ствари расправи и њен захтев за накнаду штете³¹⁷ коју је у току тог кривичног поступка претрпела услед незаконитог или неправилног рада суда или појединих радника у суду. Као пример се може навести захтев за накнаду трошкова које је странка имала доласком на суд по позиву у којем је погрешно наведен датум, иако је по одредби члана 32, став 2 Устава РС прописано да свако има право на накнаду материјалне и нематеријалне штете коју му незаконитим или неправилним радом проузрокује државни орган, ималац јавног овлашћења, орган аутономне покрајине или орган локалне самоуправе.

³¹⁶ Видети члан 252, став 2 ЗКП.

³¹⁷ Појам штете и обим њене накнаде одређује се правилима облигационог права.

У кривичном поступку се не може утврђивати постојање врста и износ штете причињене кривичним делом уколико имовинскоправни захтев није постављен, а такво утврђивање није потребно ради примене КЗ. У том случају то би било прикупљање доказа за један потпуно самосталан и само евентуални спор, што значи да захтев мора да потиче директно из дела, односно да буде његова последица и мора постојати предлог овлашћеног лица за расправљање имовинскоправног захтева.

И поред наведених услова имовинскоправни захтев у кривичном поступку ће бити расправљан само ако се тиме не би знатно одуговлачио основни кривични поступак. Наиме, расправљање о захтеву не би смело у погледу времена, утрошених ресурса и капацитета да превазиђе расправљање о основној кривичној ствари.

6.2.3. Поступање суда са имовинскоправним захтевом

Имовинскоправни захтев потекао из кривичног дела ако се расправља у кривичном поступку, расправљаће се пред кривичним судом надлежним према кривичном делу, без обзира на то што би за расправљање тог истог захтева у парничном поступку био надлежан суд вишег или нижег ранга од суда који расправља кривичну ствар, по вредности или природи спора. Наиме, реч је о придружном поступку и правила о месној и стварној надлежности за грађанске парнице овде не важе.

Суд је дужан да овлашћено лице које није поднело имовинскоправни захтев у претходном поступку обавести да то може учинити до завршетка главног претреса. Релевантно је нагласити да се оштећено лице никада не позива да поднесе захтев, него се само информише о једној процесној могућности.

Суд је дужан да у кривичном поступку приликом испитивања оштећеног као сведока постави питање да ли жели да оствари имовинскоправни захтев у кривичном поступку и да пре него што је постављен имовинскоправни захтев прикупи доказе и извиди шта је

потребно за одлучивање о захтеву (члан 256, став 1 ЗКП). Уколико орган поступка, односно суд одлучи да не расправља о имовинскоправном захтеву зато што би расправљање о њему одуговлачило кривични поступак, дужан је да прикупи податке чије утврђивање касније не би било могуће или би било знатно отежано (члан 256, став 2 ЗКП).

Иако имовинскоправни захтев може бити поднет у било којој фази поступка пред сваким органом који одређеном фазом руководи, одлуку о захтеву може донети само суд. Међутим, суд који се огласио ненадлежним у било којој фази поступка не може донети одлуку о имовинскоправном захтеву, нити одлуку о упућивању овлашћеног лица на парницу. У наведеној ситуацији суд једино може упутити овлашћено лице да имовинскоправни захтев може поднети пред надлежни суд, када пред њим отпочне или буде настављен кривични поступак.

Када је једном поднет, имовинскоправни захтев обавезује орган поступка на саслушање окривљеног о чињеницама у вези са захтевом, као и на проверу околности које су значајне за одлучивање о њему. У зависности од фазе поступка, орган поступка може бити суд или тужилац, ако је имовинскоправни захтев поднет у претходном поступку. Ипак, расправљање имовинскоправног захтева није примарни задатак кривичног суда и зато орган суда не би смео да дозволи да прикупљање доказа и испитивање околности од значаја за одлучивање о имовинскоправном захтеву угрозе вођење основног, тј. кривичног поступка.

6.2.3.1. Усвајање

Суд у кривичном поступку имовинскоправни захтев може досудити у целини или делимично и то искључиво у пресуди којом окривљеног оглашава кривим или у решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења. Прецизније, суд може у потпуности прихватити захтев овлашћеног лица како у погледу основа тако и у погледу висине, досуђујући имовинскоправни захтев у целини. Међутим, уколико суд процени да је захтев само делимично основан, нпр. само у погледу висине,

суд имовинскоправни захтев може делимично усвојити, а за вишак овлашћено лице упутити на парницу. Свака друга одлука овлашћује суд само на упућивање овлашћеног лица да имовинскоправни захтев може остваривати у парничном поступку (члан 258, став 3 ЗКП). У том смислу, када се према окривљеном одбије оптужба, он се не може обавезати на исплату имовинскоправног захтева оштећеном, чак ни онда када се окривљени са тим сагласио.³¹⁸

Одредбом члана 258, став 5 ЗКП прописан је начин на који ће суд поступити када усвоји имовинскоправни захтев који се односи на повраћај ствари. У овом случају одлуком о усвајању имовинскоправног захтева биће наложено окривљеном, као и другом учеснику у кривичном поступку или било којем трећем лицу код којег се ствар налази, да ствар предају оштећеном.

6.2.3.2. Одбијање

Одбијање решења о имовинскоправном захтеву у кривичном поступку због одуговлачења тог поступка не долази у обзир у случају када је суд због решавања саме кривичне ствари у обавези да утврди износ, односно вредност присвојеног, утајеног или проневереног новца или предмета зато што се ти износи морају прецизно утврдити ради примене КЗ.

Уколико је захтев поднет од неовлашћеног лица суд не одбацује захтев, него се не упушта у његово решавање и решењем закључује да лице које га је поставило нема на то законско право. Упућивање оштећеног са имовинскоправним захтевом на парницу је одлука коју суд доноси када би требало да одбије овај захтев као неоснован. Међутим, закон такву одлуку не предвиђа, што значи да се захтев не може решити негативно по оштећеног. Као разлог се може навести и то што уколико би суд одбио

³¹⁸ Пресуда ВСС, Кж., бр. 50/90 од 14. новембра 1990. Наведено према: Илић, П. Г. et al. (2014). *Коментар Закона о кривичном поступку*. op. cit., стр. 636.

захтев, оштећеном би морала да се дозволи жалба на овакву одлуку, а то се управо желело избећи ради поједностављења поступка.³¹⁹

6.2.4. Упућивање на парнични поступак

Суд ће подносиоца захтева упутити на парницу када донесе ослобађајућу пресуду, тј. пресуду којом се оптужба одбија или решење о обустави поступка. Релевантно је нагласити да чињеница да окривљени није оглашен кривим не искључује могућност овлашћеног лица да успе у парничном поступку са својим захтевом, у складу са правилима грађанског права.

Приликом упућивања на парницу суд не одређује против кога оштећени може да покрене парницу – против окривљеног или против трећег лица – и то зависи искључиво од његове воље. Ако би суд у пресуди могао оштећеног да упутити на парницу против неког трећег лица, то би прећутно значило одбијање тужбеног захтева према окривљеном, што у кривичном поступку по закону није могуће.³²⁰

Одлука о упућивању овлашћеног лица на парницу, такође представља одлуку о захтеву. Тако када првостепени суд решењем обустави кривични поступак због застарелости кривичног гоњења и не одлучи о имовинскоправном захтеву, другостепени суд има овлашћење да преиначи првостепено решење тако што ће одлучити о имовинскоправном захтеву.³²¹ Такође, суд може и поред доношења пресуде којом окривљеног оглашава кривим или решења о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења, овлашћено лице упутити на парницу уколико би расправљање имовинскоправног захтева довело до знатног одуговлачења поступка (члан 252, став 1 ЗКП) или ако подаци кривичног поступка не пружају поуздану

³¹⁹ Лазин, Ђ. (2001). *Имовинскоправни захтев у кривичном поступку за дела привредног криминалитета*. *op. cit.*, стр. 145.

³²⁰ *Ibid.*

³²¹ Пресуда АСБ, Кж. 2 бр. 4250 од 16. новембра 2010. Наведено према: Илић, П. Г. et al. (2014). *Коментар Законика о кривичном поступку*. *op. cit.*, стр. 633.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

основу нити за потпуно нити за делимично суђење. Веома често наведени основ је истицан у судској пракси као разлог за упућивање овлашћеног подносиоца имовинскоправног захтева на парницу.

Чест је случај да се у пракси срећу имовинскоправни захтеви који не садрже све што је потребно да би се о њима могло одлучити. Тако се овлашћена лица често изјашњавају да истичу имовинскоправни захтев, али ће висину захтева накнадно одредити, што по правилу не буде учињено до завршетка главног претреса или не доставе доказе који су релевантни за утврђивање претрпљене штете. Зато се услед недостатка података на основу којих би о имовинскоправном захтеву било одлучено значајан број оваквих поступака заврши упућивањем подносиоца захтева на парницу (члан 258, став 4 ЗКП).

Немогућност поновног подношења имовинскоправног захтева у случају одустанка односи се искључиво на кривични поступак, што значи да не спречава подношење тужбе са истим захтевом у парничном поступку.

VII ГЛАВА

7. ЗАСТАРЕЛОСТ ПОТРАЖИВАЊА НАКНАДЕ ШТЕТЕ ПРИЧИЊЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЕЛОМ

Застарелост потраживања је институт облигационог права, по коме поверилац због пасивног држања према свом праву унутар законом одређеног временског периода губи заштиту тог права. По садржини се може односити на давање у новцу или стварима, чињење или трпљење. Застарелост се може означити као један од начина престанка облигација.³²² Значај изучавања застарелости огледа се како у потребама судске праксе која често решава питања застарелости у конкретним судским предметима, тако и у теорији грађанског права која покушава да осветли правну природу застарелости и тиме омогући нека општа, заједничка полазишта у третману овог специфичног института.

Застарелост се обично дефинише као губитак захтева због невршења садржаја субјективног права кроз законом одређено време. Застарелошћу не престаје само право, него се искључује могућност захтевања испуњења обавеза судским путем. Ранији Закон о застарелости потраживања из 1953. године³²³ је у члану 1 регулисао застарелост полазећи од става да је предмет застарелости не субјективно право већ захтев принудног остварења права тужбом код суда – тужба у материјалноправном смислу речи.

Сва питања која су у вези са застарелошћу регулисана су императивним нормама а рокови су одређени законом. Странке их не могу

³²² Гајовић, Ј. (1992). Застарелост захтева за накнаду штете. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1442.

³²³ Службени лист ФНРЈ, бр. 40/53 и 57/54.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

својим споразумом ни скраћивати ни продужавати, а када застари главно потраживање застаревају и споредна, као нпр. трошкови, камата и сл.³²⁴

Одредбама члана 360 ЗОО застарелошћу престаје право захтевати испуњење обавеза. Међутим, поставља се питање шта у ствари застарева – субјективно право или само тужба у материјалном смислу? Одговор произилази из одредбе члана 360, став 1 ЗОО да застарелошћу престаје право да се захтева испуњење обавезе, што не значи да престаје и само право. Наведено опет произилази из одредбе члана 367 ЗОО који предвиђа да ако дужник испуни застарелу обавезу нема право да захтева да му се врати оно што му је дао, чак и ако није знао да обавеза застарева. Застарелост почиње да тече првог дана после доспелости обавезе, осим ако законом за поједине случајеве није другачије прописано. Застарелост обавезе која се састоји у пропуштању или трпљењу почиње да тече првог дана после дана када је дужник поступио противно обавези (члан 361 ЗОО). Свака застарелост наступа када истекне последњи дан законом одређеног времена (члан 362 ЗОО). У време застарелости рачуна се и време које је протекло у корист дужникових претходника (члан 363 ЗОО). По Закону, одређено време застарелости не може се мењати правним послом (члан 364, став 1 ЗОО).

Застарелост потраживања проузроковане штете регулисана је одредбом члана 376 ЗОО, а постоји и посебан рок када је штета проузрокована кривичним делом, што је предвиђено чланом 377 ЗОО. Кнежевић-Мандић³²⁵ наводи да у правној теорији и судским одлукама долази до размимоилажења приликом тумачења одредбе 377 ЗОО, пре свега у погледу тога ко се сматра одговорним лицем у смислу наведеног члана и на кога се привилеговани рок застарелости примењује. Такође, као спорна питања се појављују и шта се дешава уколико кривични поступак није вођен или је окончан обуставом, од када тече застарелост наступа прекид и застој

³²⁴ Кастратовић, Р. (2013). Застарелост потраживања накнаде штете – спорна питања у судској пракси у вези са штетом проузрокованом кривичним делом. *Европска ревија за право осигурања*, 12(2), стр. 57.

³²⁵ Кнежевић-Мандић, В. (2011). Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете (члан 377 ЗОО). *Билтен*, (3), стр. 348.

застарелости, када и под којим условима и да ли има места за примену члана 376 ЗОО и након истека привилегованог рока из члана 377 ЗОО?

7.1. Рокови застарелости потраживања

ЗОО прописани су различити рокови застарелости за поједине врсте потраживања. Прецизније, Закон познаје четири различита рока застарелости – од десет, пет, три и једну годину. Општи рок застарелости је прописан чланом 371 ЗОО. У њему застаревају сва потраживања уколико законом није одређен други рок застарелости.

У року од десет година застаревају сва потраживања која су утврђена правноснажном судском одлуком или одлуком неког другог органа, или поравнањем пред судом или другим надлежним органом, па и она за која закон иначе предвиђа краћи рок застарелости. Ипак, сва повремена потраживања која проистичу из таквих одлука или поравнања и доспевају за будуће застаревају у року предвиђеном за застарелост повремених потраживања (члан 379 ЗОО). Осим наведеног, и потраживања по основу осигурања живота застаревају у сваком случају за десет година (члан 380, став 2 ЗОО).

За пет година застарева само право из којег проистичу повремена потраживања рачунајући од доспелости најстаријег неиспуњеног потраживања после којег дужник није вршио давања (члан 373, став 1 ЗОО), као и потраживање уговорача осигурања, односно трећег лица из уговора о осигурању живота (члан 380, став 2 ЗОО).

У року од три године застаревају потраживања повремених давања која застаревају годишње или у краћим одређеним размацама, било да се ради о повременим споредним потраживањима (нпр. камата), било да је реч о повременим потраживањима у којима се исцрпљује само право, рачунајући од доспелости сваког појединог давања. Исто важи и за ануитете којима се у једнаким унапред одређеним повременим износима отплаћују главница и камате, али не важи за отплате у ратама и друга делимична испуњења (члан

372 ЗОО). У овом року застаревају и међусобна потраживања друштвених правних лица из уговора о промету робе и услуга као и потраживања накнаде за издатке учињене у вези са тим уговорима (члан 374 ЗОО), потраживања закупнине (члан 375 ЗОО), потраживања накнаде штете (члан 376 ЗОО), осим ако је штета проузрокована кривичним делом, јер тада захтев за накнаду застарева када истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења (члан 377 ЗОО), као и потраживања осигураваоца из уговора о осигурању (члан 380, став 3 ЗОО).

Одредбама члана 378 ЗОО прописан је рок застаревања од једне године, као нпр. потраживање накнаде за плин, воду, пошту, телеграф итд.

ЗОО разликује три врсте застарелости захтева за накнаду штете:³²⁶

1. застарелост потраживања у случају деликтне одговорности за штету која није проузрокована кривичним делом,
2. застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом и
3. застарелост потраживања накнаде штете повредом уговорне обавезе.

Рок застарелости потраживања по основу проузроковане штете почиње да тече и завршава се у року до три године од када је оштећени дознао за штету. Само сазнање за врсту штете и за лице које је ту штету проузроковало није увек довољно за доспелост потраживања, него је некада потребно да се зна и обим штете. Наиме, у неким случајевима да би се утврдила висина штете неопходна је консултација стручњака, а некада и вршење одређене експертизе. За пример се може навести случај да када се ради о штети насталој повредом оштећеног лица потребно је утврдити тежину потребе и проценат неспособности оштећеног лица.

У судској пракси је опште прихваћено становиште да се под појмом да је оштећени сазнао за штету подразумева не само сазнање о постојању штете, него и о обиму, тј. елементима којима се одређује висина штете. За

³²⁶ Кастратовић, Р. (2013). Застарелост потраживања накнаде штете – спорна питања у судској пракси у вези са штетом проузрокованом кривичним делом. *op. cit.*, стр. 57.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

наведено становиште постоји оправдање, и то нарочито када се ради о штети услед телесне повреде или нарушавања здравља. По правилу, оштећени није у могућности да одмах сазна у чему се састоји штета, односно какве ће штетне последице оставити штетна радња. Ствар се компликује и тиме што је за сазнање о обиму штете и нарочито о трајању штетних последица неопходно стручно знање, уз то и завршен процес лечења и рехабилитације.³²⁷

Застаревање захтева за накнаду штете услед смањења животне способности почиње од дана завршеног лечења при чему се појам лечења схвата у стручном смислу и при чему треба имати у виду да интензитет и континуитет лечења не зависе увек од воље пацијента. Право радника на потраживање накнаде штете због умањене животне активности почиње да застарева од дана када је сазнао за утврђени степен инвалидности, што може бити и доношењем одлуке надлежног завода за социјално осигурање којом се утврђује инвалидност. Међутим, ако код повређеног радника и после тога наступи битно погоршање здравственог стања као последица раније претрпљене повреде, онда би то представљало нови вид штете у погледу којег застарелост тече од дана сазнања за ту штету. Застарелост потраживања накнаде штете по основу претрпљених физичких болова почиње да тече од дана кад болови престану.³²⁸

Према судској пракси, застарелост захтева за накнаду штете се равна према пропису члана 376 и 377 ЗОО без обзира на то да ли се накнада захтева за већ насталу штету или за штету за коју је по редовном току ствари извесно да ће сукцесивно настајати у будућности, као и без обзира на то да ли се будућа штета захтева у облику новчане ренте или у једнократном износу.³²⁹

³²⁷ Одлука Савезног суда Гзс. Бр. 93/76 у: Гајовић, Ј. (1992). Застарелост захтева за накнаду штете. *op. cit.*, стр. 1444.

³²⁸ Одлука Врховног суда Србије Гж. 5407/72 и Гж. 3662/76 у: *Ibid.*, стр. 1445.

³²⁹ Начелни став VIII Заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда одржаног 7. и 8. маја 1991. године у: *Ibid.*, стр. 1446.

7.2. Застарелост потраживања накнаде штете – члан 376 ЗОО

Правила застарелости односе се на облигационе односе без обзира на извор обавезе, на садржај њене чинидбе, као и без обзира на закон или други општи акт у коме је односни облигациони однос уређен. Обавеза може потицати из уговора, једностране изјаве воље, стицања без основа или пословодства без налога и проузроковања штете.

Према одредбама члана 376 ЗОО прописани су следећи рокови застарелости потраживања накнаде штете.

- Посебни субјективни рок од три године који почиње тећи од тренутка субјективног сазнања оштећеног за одређене правно релевантне чињенице, а то су тренутак сазнања за штету и за особу која је штету учинила.
- Општи објективни (апсолутни) рок од пет година почиње да тече од тренутка када је штета настала, те потраживање накнаде штете застарева без обзира на сазнање оштећеног за штету и за штетника. Уколико би ипак оштећени дознао за штету и особу која је штету учинила пре истека овог објективног рока застарелости моћи ће доћи до застоја или прекида застарелости ако за то постоје законом предвиђени услови.
- Посебна застарелост за штету која је настала повредом уговорних обавеза. У овом случају за потраживање накнаде штете примењује се онај рок застарелости који је одређен ЗОО за застаревање уговорне обавезе чијом је повредом настала штета. Сходно томе тај рок може бити краћи од три године или дужи и износити онолико колико износи општи рок застарелости, дакле десет година. Тако нпр. ако би штета настала због неког уговора о промету робе и услуга између правних лица (члан 374 ЗОО) тада таква потраживања застаревају у року од три године, а уколико би се радило о повреди уговора за испоручену електричну и

топлотну енергију, потраживање накнаде штете ће застарети у року од једне године (члан 378, став 1, тачка 1 ЗОО).

Што се тиче субјективног рока застарелости, Перовић³³⁰ наводи да је досадашња судска пракса сматрала да за овај трогодишњи рок застарелости поред чињенице да је оштећени сазнао за штету и за лице које је ту штету проузроковало, у случајевима када се ради о штети насталој повредом оштећеног лица, мора да се утврди и обим штете, јер само сазнање претходне две околности, без знања обима проузроковане штете није довољно да се постави одштетни захтев. Такође сматра да овакав став судске праксе није у противуречности са интенцијама одредбе којом је регулисан субјективни рок застарелости потраживања накнаде проузроковане штете.

Одредба члана 376 ЗОО садржи прописе о застарелости која има општи карактер и примењује се у свим случајевима потраживања накнаде штете, осим у онима за које посебно није прописан рок застарелости потраживања накнаде штете, као што је нпр. предвиђен у наредном члану (члану 377).

7.3. Застарелост потраживања накнаде штете причињене кривичним делом – члан 377 ЗОО

Према одредби члана 377 ЗОО прописана је застарелост потраживања по основу штете проузроковане кривичним делом. Према ставу 1 члана 377 ЗОО, када је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, захтев за накнаду штете према одговорном лицу застарева када истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења. Исто становиште заступа и Почуча³³¹ који сматра да текст законске одредбе не оставља никакву дилему: „члан 377, у ставу првом

³³⁰ Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима*. оп. cit., стр. 786.

³³¹ Почуча, М. (2009). Застарелост потраживања новчане накнаде нематеријалне штете. У: З. Петровић (ур.), *Накнада штете, безбедност саобраћаја и обавезно осигурање: међународни научни скуп: зборник радова* (стр. 51–67). Београд: Intermex.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

одређује да рокови застарелости из тог члана теку према одговорном лицу, а то је лице које по одредбама Закона о облигационим односима одговара за штету, и то могу бити и физичка и правна лица, и починиоци кривичног дела и лица која одговарају по основу објективне одговорности или одговорности за другога.“ У складу са наведеним законским решењем је и пресуда Апелационог суда у Новом Саду по којој: „Кад је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, потраживање накнаде штете застарева у року застарелости кривичног гоњења за кривично дело којем је проузрокована штета, а застаревање потраживања накнаде штете које је прекинуто покретањем и вођењем кривичног поступка почиње поново да тече од дана правноснажности пресуде којом је штетник оглашен кривим за догађај из кога је штета настала.“³³²

Прекид и застој застаревања кривичног гоњења повлачи за собом прекид и застој застаревања захтева за накнаду штете (члан 377, став 1 и 2 ЗОО). Застаревање се прекида сваком радњом надлежног државног органа која се предузима ради гоњења учиниоца кривичног дела, као и кад учинилац у времену док тече рок застарелости учини исто тако тешко или теже кривично дело, док застаревање не тече за време за које се по закону гоњење не може продужити нити отпочети.³³³

До примене члана 377 ЗОО неће доћи уколико би оптужени био ослобођен оптужбе правноснажном пресудом кривичног суда зато што се није могло доказати ни да је починио конкретно кривично дело, ни да је дело због којег се оптужује кривично дело. У овом случају примењиваће се одредбе из члана 376 ЗОО, тј. оштећени ће моћи захтевати накнаду редовном тужбом у парничном поступку у року од три године од када је дознао за штету и за особу која је штету учинила. Наведено подржава и став судске

³³² Пресуда Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Гж. 10671/10 од 18.04.2011. године којом је потврђена пресуда Основног суда у Н.С. пословни број П-... од 25.03.2010. године у: Електронски билтен, Основни суд у Новом Саду. Доступно на: <http://bilten.osns.rs/presuda/sentenca?url=yastarelost-naknade-stete>

³³³ Исаковић, М., Шурлан, П. (1978). *Закон о застарелости потраживања*. Београд: Савремена администрација, стр. 77. Наведено према: Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима*. *op. cit.*, стр. 787.

праксе решењем Врховног суда Србије према којем: „Посебни прописи о застарелости и прекиду застарелости потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом не искључује примену опште одредбе о прекиду застарелости потраживања накнаде штете.“³³⁴

Такође је могуће примењивати дужи рок застарелости уколико је то повољније за оштећено лице, што потврђује и пресуда Врховног суда Србије: „Примени одредбе члана 377 став 1 Закона о облигационим односима има места у случајевима када је штета причињена кривичним делом за чије гоњење је предвиђен дужи рок застарелости од рока који је прописан у одредби члана 376 став 1 и 2 Закона о облигационим односима, ако је то повољније за оштећено лице.“³³⁵

Сходно наведеном Визнер³³⁶ закључује да рокови застаревања за накнаду штете проузроковане кривичним делом нису неки посебни рокови застаревања предвиђени по овом Закону (ЗОО), него су посебни рокови застаревања који су предвиђени по Кривичном законик у погледу застаревања кривичног гоњења, а одредба члана 377 ЗОО само упућује на те рокове Кривичног законика.

³³⁴ Решење Врховног суда Србије, Рев. 271/99 у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. оп. cit., стр. 384.

³³⁵ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2356/99 од 9. II 2000. у: Ibid., стр. 386.

³³⁶ Визнер, Б. (1978). *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима. Књ. 2 (Члан 158–453)*. оп. cit., стр. 1326.

7.4. Дилеме у вези са применом привилегованог рока застарелости потраживања накнаде штете према сваком одговорном лицу

Посебно правило из члана 377, става 1 ЗОО установљава један продужени (из угла оштећеника привилеговани) рок застарелости потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. Кључно питање које се појављује у пракси судова тиче се важења привилегованог рока из овог члана.³³⁷ Наиме, уочено је да законодавац у одредби 377, став 1 ЗОО није предвидео рок застарелости према учиниоцу кривичног дела него према „одговорном лицу“, што доводи до недоумице како у теорији тако и у судској пракси. Ради се о томе да је ова недоумица била присутна још док је важио Закон о застарелости потраживања. Иако у овом Закону (у одредби 20) није било израза „према одговорном лицу“, Врховни суд Југославије је 1970. године заузео начелно мишљење да рок из члана 20 Закона о застарелости потраживања не тече само према штетнику, тј. учиниоцу кривичног дела, него према сваком лицу које одговара за штету коју је штетник проузроковао. Ипак, и након тога судови су доносили супротне одлуке.³³⁸ Наведену дилему је требало да реши одредба члана 377, став 1 ЗОО која садржи изричито одређење да се ради о року застарелости права на накнаду штете према одговорном лицу. Међутим, на основу одлуке судова закључује се да се то није десило. Тако је нпр. Врховни суд Србије 2006. године сматрао да „рокови застарелости потраживања накнаде штете из члана 377 ЗОО теку само према учиниоцу кривичног дела којем је штета проузрокована, а не према држави односно правном лицу које за штету одговара уместо њега по одредбама члана 172 ЗОО.“³³⁹ С друге стране, исти

³³⁷ Караникић-Мирић, М. (2011). Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду*, 59(1), стр. 186.

³³⁸ Благојевић, Б., Круљ, В. (1983). *Коментар Закона о облигационим односима*. Београд: Савремена администрација, стр. 1141.

³³⁹ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1354/06 од 6.9.2006. године у: Караникић-Мирић, М. (2011). *Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом*. *op. cit.*, стр. 187.

суд је годину дана раније закључио да „према члану 377, став 1 ЗОО, када је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, потраживање накнаде штете према одговорном лицу застарева када истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења. Под одговорним лицем не подразумева се само учинилац кривичног дела, већ и лице које одговара за штету која је учињена кривичним делом иако оно није учинилац тог дела“.³⁴⁰ Стога је оправдано поставити питање – ко је одговорно лице према члану 377 ЗОО?

Основ одговорности може проистећи из три основна узрока – одговорности по основу кривице, одговорности за другога и одговорности за штету од опасне ствари или опасне делатности (објективна одговорност).

Код одговорности по основу кривице (члан 158 ЗОО) начелно је јасно да се одредба члана 377 ЗОО односи на штетника када је штета проузрокована кривичним делом. И поред тога остају отворена многа питања која се односе на ситуације у којима кривични поступак није вођен или је из неког разлога обустављен, као и ако је оптужба одбијена, а штетник ослобођен. Код примене члана 377 ЗОО присутан је проблем у смислу недовољне дефинисаности одговорног лица, као и дилеме да ли се одговорним лицима сматрају и родитељи за штету коју неком проузрокује њихово дете до навршене седме године (члан 165, став 1 ЗОО), с обзиром на то да се ради о одговорности за другога, без обзира на кривицу. Такође, да ли то може бити и предузеће, односно послодавац који одговара за штету коју проузрокује радник на раду или у вези са радом (члан 170 и 171 ЗОО), као и ималац опасне ствари, односно лице које се бави опасном делатношћу за штету која потиче од те ствари, односно делатности (члан 173 и 174 ЗОО).³⁴¹

Кнежевић-Мандић сумира да је након доношења ЗОО и уношења одреднице „према одговорном лицу“ став неких правних теоретичара тај да је тиме дилема отклоњена и да се под наведеним појмом подразумева

³⁴⁰ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1335/05 и Стзз. 58/05 од 30.11.2005. године у: Ibid.

³⁴¹ Кнежевић-Мандић, В. (2011). *Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете (члан 377 ЗОО)*. *op. cit.*, стр. 349.

учинилац кривичног дела али и лице које одговара за штету која је кривичним делом учињена, иако сам није учинилац тог дела, док су са друге стране заговорници тезе да с обзиром на чињеницу да у случају одговорности за штету по принципу узрочности или претпостављене одговорности за другога потраживање накнаде штете почиње да тече тек пошто оштећеник дозна за особу која је одговорна за тако узроковану штету, а не за фактичког починиоца штете. Стога сматрају да се прописи члана 377 ЗОО могу примењивати само према учиниоцу кривичног дела, а не према оном трећем лицу које иначе одговара за штету уместо фактичког учиниоца, те се на то треће лице могу применити само одредбе члана 376 ЗОО.³⁴²

7.5. Постојање кривичног дела као претходно питање

Спорно питање у пракси наших судова јесте да ли се продужени рок застарелости потраживања накнаде штете може применити уколико постојање кривичног дела којим је проузрокована штета није утврђено правноснажном кривичном пресудом. Прецизније, да ли парнични суд може ради испуњавања услова за примену продуженог рока застарелости потраживања накнаде штете да решава о постојању кривичног дела као претходном питању. Одговор на постављено питање даје Вељковић³⁴³ који наводи да се рок застарелости у смислу одредаба члана 377 ЗОО може применити само уколико је учинилац кривичног дела осуђен правноснажном пресудом надлежног суда и ако је тим кривичним делом учињена штета другом лицу. Уколико је то лице осуђено и на мању казну од прописане ублажавањем казне или условно, рок застарелости се не везује за овакве осуде, него за рок застарелости који је предвиђен за учињено кривично дело. Овај став је подржан и ставом судске праксе, што се може видети на основу

³⁴² Ibid., стр. 350.

³⁴³ Вељковић, Д. (2005). *Облигационо право: кроз Коментар Закона о облигационим односима: са регистром појмова: за практичну примену са примерима уговора, тужби и судске праксе*. Београд: Пословни биро. Наведено према: Кнежевић-Мандић, В. (2011). *Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете (члан 377 ЗОО)*. *op. cit.*, стр. 358.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

одлуке Врховног суда Србије³⁴⁴ који сматра да право на накнаду штете застарева у продуженом року само ако је постојање кривичног дела утврђено у кривичном поступку, а изузетно у парничном поступку, ако је окривљени умро или душевно оболео или ако постоје друге околности које искључују кривично гоњење и одговорност окривљеног. Међутим, насупрот наведеном јесте решење Врховног суда Србије³⁴⁵ у којем се наводи да ако су постојале процесне сметње због којих је било апсолутно немогуће да се против учиниоца кривичног дела кривични поступак покрене и оконча, било зато што је учинилац штете умро или је недоступан органима гоњења, непознат или има више извршилаца, парнични суд је у таквом случају овлашћен да као претходно питање реши о томе да ли је штета проузрокована таквом радњом која у себи садржи елементе кривичног дела, јер кривично дело постоји и када је кривични поступак изостао. Притом, деловање парничног суда није усмерено на утврђење кривичне одговорности, јер се то може утврдити само у кривичном поступку, него да сагласно начелу пружања јаче заштите праву оштећеног на накнаду штете проузроковане кривичним делом, примени правила застарелости захтева за накнаду штете из члана 377 ЗОО.

На основу наведеног може се закључити да су мишљења подељена, те по једном – уколико није вођен кривични поступак не може се применити одредба члана 377 ЗОО, док по другом – парнични суд може као претходно питање утврдити да ли је штета проузрокована радњом која у себи садржи елементе кривичног дела.

Анализирајући одребе члана 14 и 22 новог КЗ³⁴⁶ Кнежевић-Мандић³⁴⁷ сматра да се намеће питање одрживости става по којем је

³⁴⁴ Одлука Врховног суда Србије, Гж. 600/82 у: Караникић-Мирић, М. (2011). *Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом*. ор. cit., стр. 197.

³⁴⁵ Решење Врховног суда Србије, Рев. 59/99 од 25.3.1999. године у: Кнежевић-Мандић, В. (2011). *Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете (члан 377 ЗОО)*. ор. cit., стр. 360.

³⁴⁶ Прецизније, по одредби члана 14, став 1 КЗ: „кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено“, док је ставом 2 истог члана изричито прописано да: „нема кривичног дела уколико је искључена противправност или кривица, иако постоје сва обележја кривичног дела одређена законом“, што значи да по садашњем решењу кривично дело постоји само ако је скривљено, дакле,

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

парнични суд – у ситуацији када кривични поступак из било ког разлога није вођен или је пак завршен одбијајућом пресудом или обустављен због застарелости – овлашћен да за потребе члана 377 ЗОО у парници утврђује постојање кривичног дела, без утврђивања кривичне одговорности. На крају закључује да уколико кривични поступак није вођен или је окончан обуставом, одбијањем тужбе или пак ослобађањем од тужбе парнични суд нема овлашћење да утврђује постојање кривичног дела и стога нема места примени члана 377 ЗОО у односу на било које лице, одговорно по било ком основу.

ако је његов учинилац био урачунљив и ако је у односу на извршено дело поступао са умишљајем или из нехата. Укинута је кривична одговорност као посебан кривичноправни појам и са трипартиције се прешло на бипартицију – кривично дело и кривичну санкцију. Појам кривице (скривљености) одређен је у одредби члана 22 КЗ, по којој је крив онај учинилац који је урачунљив и који је поступао са умишљајем (изузетно из нехата).

³⁴⁷ Кнежевић-Мандић, В. (2011). *Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете (члан 377 ЗОО)*. ор. cit., стр. 374.

VIII ГЛАВА

8. ПОЛОЖАЈ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

У оквиру овог поглавља биће анализиран положај оштећеног у кривичном поступку у англоамеричком и континенталном праву. Ова два система на различите начине регулишу правни положај оштећеног. Англоамерички кривични поступак је уређен по узору на теоријски тип акузаторног поступка, а већина континенталних поступака по узору на инквизиторско-акузаторни, тј. мешовити тип кривичног поступка. Осим наведеног посебан акценат ће бити стављен на документа и прописе који регулишу положај жртве на међународном нивоу, укључујући и Стразбуршке стандарде о положају оштећеног у кривичном поступку.

Пре саме анализе релевантно је навести да се у кривичнопроцесним законодавствима углавном спомиње појам оштећеног, а ретко жртве.³⁴⁸ Међутим, када постоји кривично дело, увек постоји и жртва.³⁴⁹ Појам оштећеног у кривичнопроцесном и кривичноправном смислу се разликују, те је неопходно имати на уму ову разлику приликом сагледавања свеукупног положаја оштећеног. Кривичнопроцесни појам оштећеног је шири од појма оштећеног дефинисаног са аспекта кривичноправне науке. Кривичнопроцесно право на недвосмислен начин дефинише појам оштећеног коме као таквом учеснику кривичног поступка припадају одређена права. Такође, кривичнопроцесно право признаје статус оштећеног

³⁴⁸ Ипак, релевантно је навести да се у неким законима о кривичном поступку поред појма оштећеног законски уводи кривичнопроцесни појам жртве кривичног дела.

³⁴⁹ Више о жртвама и њиховим трауматским искуствима у: Бјелајац, Ж. (2014). *Трговина људима: злочин против човечности*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

широком кругу лица која у великом броју случајева нису пасивни субјекти кривичног дела (нпр. деца, родитељи, браћа и сестре оштећеног). Појам оштећеног се може дефинисати и у ужем смислу – оштећени као супсидијарни тужилац и оштећени као приватни тужилац, а све према начину на који долази до наведених својстава и према улози коју има у току кривичног поступка. С друге стране, кривично право познаје појам оштећеног као жртву кривичног дела. Наиме, жртва је пасивни субјект кривичног дела. Кривично право у својој основи првенствено штити људска права жртава кривичних дела. Проучавањем појма жртве, извора механизма страдања и начинима да се та страдања смање бави се виктимологија – наука о жртви. Жртва може бити и физичко и правно лице, иако се најчешће под појмом жртве подразумевају физичка лица. Под појмом жртве треба подразумевати особе које су оштећене, угрожене или уништене чином или пропустом неког другог, а тај други може бити човек, организација или институција. Жртве могу настати услед извршења кривичног дела, прекршаја, привредног преступа или услед неке несреће на раду, у домаћинству, у саобраћају. За кривичноправни појам жртве битна су само она лица која су то постала у страдањима која су настала у односима међу људима или људи према стварима.³⁵⁰

У другој половини XX века су постали израженији захтеви да се на жртву гледа хуманијим очима, односно да њени интереси не буду запостављени, што се може видети и на основу међународних докумената који у први план стављају жртву кривичног дела.

³⁵⁰ Крстенић, Ј. (2002). Положај оштећеног у кривичном поступку. *Правни живот*, 34(9), стр. 451–456.

8.1. Међународни документи о жртви кривичног дела

У последњих неколико деценија тема жртве, њених права и заштите тих права постало је једно од веома важних питања о којима се све више расправља, како у свету тако и код нас, о чему сведоче и међународна документа о жртви кривичног дела. Међу најважнијим документима којима је предвиђена заштита жртава у кривичном поступку јесте Декларација о основним принципима правде у вези са жртвама криминалних радњи и жртвама злоупотребе власти, усвојена од стране Генералне скупштине УН 29. новембра 1985. године.³⁵¹ На овом месту релевантно је нагласити да се у неким националним законодавствима користи појам жртве, а у неким оштећени. Илић наводи да се као основ за разликовање користи право које је повређено кривичним делом. Сходно наведеном, појам жртве обухватио би лице чија су лична права повређена кривичним делом, док би се појам оштећеног везивао за повреду имовинских права.³⁵² У наведеној Декларацији се под жртвом подразумева не само лице које је појединачно или колективно претрпело штету, него и сродници жртве и лице које је претрпело штету приликом пружања помоћи непосредној жртви или при спречавању виктимизације. У члану 4 ове Декларације наводи се да жртве треба да буду третиране уз саосећајност и поштовање за њихово достојанство. Треба да им буде омогућено да се обрате надлежним правосудним органима, тражећи заштиту у вези са повредама које су претрпели. У члану 5 се наводи да административни и правосудни механизам треба да се организује тако да се жртвама омогући да кроз брз, фер и јефтин поступак остваре своја права, а жртве о тој могућности треба да буду обавештене.

³⁵¹ Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power – GA Res. 40/34, Annex 1985.

³⁵² Илић, Г. (2010). Заштита оштећеног у кривичном поступку. У: Л. Крон (ур.), *Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, стр. 78.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Појам жртве је на сличан начин одређен Основним принципима и смерницама за право на правни лек и обештећење жртава тешких кршења међународног хуманитарног права и озбиљне повреде међународног хуманитарног права,³⁵³ који је усвојен Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2005. године. У овом документу прецизно је наведено да штета коју је претрпела жртва укључује и физичке или душевне повреде, емоционалну патњу, материјални губитак или значајно оштећење њених основних права, кроз чињења или пропуштања која представљају тешка кршења међународног права, људских права или озбиљне повреде међународног хуманитарног права. Под условом да је предвиђено одредбама националног права, документ допушта проширење појма жртве и на чланове уже породице или лица која издржава непосредна жртва, као и на лица која су претрпела штету помажући жртви у невољи или спречавајући виктимизацију.

Поред наведених, релевантни међународни документи о жртви кривичног дела су:

- Међународни пакт о грађанским и политичким правима (*International Covenant on Civil and Political Rights*),³⁵⁴
- Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (*European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*);³⁵⁵
- Европска конвенција о накнади штете жртвама насилних кривичних дела (*European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes – European Treaty Series – No. 116*);
- Директива ЕУ 2012/29/ЕУ о минималним стандардима у вези са правима, подршком и заштитом жртава кривичног дела;³⁵⁶

³⁵³ Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law – GA Res. 60/147, Annex 2005.

³⁵⁴ Наша земља га ратификовала доношењем Закона од 29. јануара 1971, Службени лист СФРЈ, бр. 7/71.

³⁵⁵ Код нас је усвојена усвајањем Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода са додатним протоколима, уз неколико каснијих измена и допуна, Службени лист СЦГ – Међународни уговори, 9/03, 5/05 и 7/05 – исправка Службени гласник РС – Међународни уговори, 12/10.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

- Конвенција против транснационалног организованог криминалитета и допунских протокола;³⁵⁷
- Оквирна одлука Већа Европске уније о положају жртве у кривичном поступку од 15. марта 2001. године;
- Статут и Правила о поступку и доказима Међународног кривичног суда³⁵⁸ релевантни су зато што поклањају велику пажњу правима жртве у поступку и садрже низ нових материјалноправних и процесних решења. Тако нпр. први пут у историји међународног кривичног суда жртве нису само сведоци него имају и низ права активног учешћа у кривичном поступку.

Најважнији акти Већа Европе у односу на положај жртава кривичних дела у оквиру састава кривичног правосуђа су *soft law* инструменти од којих су најважније Препорука Но. Р(85) 11 о положају жртве у оквиру кривичног права и поступка од 28. јуна 1985. и Препорука Р(2006) о помоћи жртвама кривичних дела од 14. јуна 2006. године.

Појам жртве³⁵⁹ се чешће употребљава у релевантним међународним документима, док наше кривичнопроцесно законодавство усваја појам оштећени. Стога се може поставити питање да ли је потребно прихватити појам жртве у нашем праву или га упоредо користити са појмом оштећени. Иако је у процесној теорији било покушаја у циљу разграничавања појмовне разлике између жртве и оштећеног остало је доста недоречености те се ови појмови различито користе у упоредном законодавству.

³⁵⁶ Посебна пажња у овој Декларацији посвећена је жртвама кривичног дела насиља у породици, прецизније, насиља над женама. Велика важност је посвећена учешћу жртве у кривичном процесу.

³⁵⁷ Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 6/01.

³⁵⁸ Више о међународним документима у: Томашевић, Г., Пајчић, М. (2008). Субјекти у казненом поступку: правни положај жртве и оштећеника у новом хрватском казненом поступку. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, 15(2), стр. 829–831.

³⁵⁹ Више о појму жртве у: Адајлић-Дедовић, А., Топић, Ж. (2016). Жртва – свједок: помоћ, подршка и заштита. *Безбедност*, 58(2), стр. 151–168.

8.2. Англоамеричко право

У англоамеричком правном систему кривични поступак је искључиво подређен јавном захтеву у циљу кажњавања учиниоца. При томе је улога жртве³⁶⁰ у кривичном поступку сведена на улогу сведока. У овом случају и жртва као и други сведоци има обавезу да учествује у одређеним фазама поступка и да пролази кроз уобичајене процедуре које су предвиђене за све сведоке. При томе, страначко испитивање оштећеног, нарочито када се ради о унакрсном испитивању, има изразито агресиван карактер. У овом правном систему оштећени не може да има својство овлашћеног тужиоца, а по правилу нема могућност доказне иницијативе у кривичном поступку. Такође не постоји могућност да оштећени остварује имовинскоправни захтев у кривичном поступку.³⁶¹

8.2.1. Енглеска

У енглеском праву прве статутарне одредбе по којима оштећени кривичним делом има право на накнаду штете потичу из XIX века. Кривичним законом из 1826. године била је предвиђена исплата накнаде штете из службених средстава за онога ко је помогао при хватању учиниоца. На основу статутарних одредби о пробацији 1907. године у Енглеској је било омогућено обавезати учиниоца да накнади штету.³⁶² Пробација је прва кривичноправна мера у англосаксонском праву која нема чисто рестрибутивна обележја и стога представља први облик посебних кривичноправних мера у које се укључује накнада штете са циљем да се ублажи кривичноправна репресија.

³⁶⁰ У законодавствима англоамеричке правне традиције користи се појам жртве (*victim*).

³⁶¹ Шкулић, М. (2013). Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка. *Crimen*, 4(2), стр. 183.

³⁶² Schafer, S. (1960). *Restitution to Victims of Crime*. London: Stevens and Sons Inc, p. 111. Наведено према: Мрвић-Петровић, Н. (2000). Накнада штете жртви кривичног дела у *Common Law* законодавствима. *Страни правни живот*, (1–3), стр. 45.

Одредбе о компензационом налогу преузете су прописима донетим после Другог светског рата. Тако је Законом из 1967. године (*Criminal Law Act*) проширена примена налога за накнаду штете оштећеном за сва кривична дела за која је поднета оптужница. Непосредно после хапшења судија је могао обавезати окривљеног да надокнади штету, што у пракси није било повољно по оштећеног уколико је био психички неспреман да се одмах изјасни. Одредбама новог Закона о кривичном правосуђу из 1972. године из могућности накнаде штете одлуком суда искључени су оштећени, тј. жртве одређених кривичних дела, као и лица која су остваривала накнаду штете на неки други начин, као нпр. кроз социјално осигурање. Било је предвиђено да се накнада штете не може досудити уколико смета остваривању сврхе кривичне процедуре.

Применом Закона о судовима из 1973. године судови су имали овлашћења да обавезу окривљеног пошто га претходно осуде на накнаду штете за било коју повреду, губитак или оштећење причињене кривичним делом. При томе је важно нагласити да оштећени не може учествовати у кривичном поступку са захтевом за накнаду штете. Налог доноси суд по службеној дужности.³⁶³ Наиме, у Енглеској жртва се не може појавити у кривичном поступку у фази изрицања кривичне санкције и директно дати ову изјаву, него то мора учинити тужилац под условом да је са изјавом упозната одбрана и да је она саставни део судског списка.³⁶⁴ Везивање накнаде штете за кривичну осуду довело је до недовољне заштите жртава кривичних дела у пракси.

У временском периоду од 1984. до 1986. године, у Енглеској је статутарним одредбама у потпуности регулисана делатност државног тужилаштва. Релевантна ствар која се односи на оштећеног јесте да тужилац

³⁶³ Garrett Jr., F. L. (1989). Compensation to Victims of Crime in the United States and Great Britain. *The Police Journal*, 62(3), p. 219. Наведено према: Мрвић-Петровић, Н. (2000). Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД. *op. cit.*, стр. 55.

³⁶⁴ Кесић, Т., Симеуновић-Патић, Б. (2015). Правда за жртве из угла Директиве Европске уније о жртвама кривичних дела. У: *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија; Фондација Ханс Зајдел, стр. 450.

има обавезу да помаже жртвама у виду давања савета на који начин да остваре своја права.³⁶⁵

Упоредо са осталим изменама у енглеском кривичном законодавству током 1988. године постојећи пробациони систем је претрпео значајне промене увођењем тзв. диверзионих мера у кривични систем.³⁶⁶ Једна од тих мера био је друштвенкористан рад који је уведен у примену 1972. године, а који се може комбиновати са пробацијом, затвором, новчаном казном, са накнадом штете, забраном војње или кривичноправном мером наређеног спровођења стечаја.

Иако се жртва у енглеском кривичном поступку посматра као сведок, Правилима о поступању са жртвама кривичних дела, донетим 2005. године, нормирана је дотадашња пракса којом је жртви признато право да буде обавештена о поступку, односно о доказима којима располаже оптужба, о апелу који је против осуђујуће пресуде изјавио оптужени, о одустајању од гоњења и о могућности за условни отпуст осуђеног.³⁶⁷

8.2.2. Сједињене Америчке Државе

Због чињенице да жртве злочина у САД традиционално имају релативно малу улогу у систему кривичног правосуђа, у новије време оне су почеле да се организују у политичке групе. Захваљујући њиховом лобирању за јачање права жртава у свим државама чланицама усвојени су прописи којима се оштећенима и члановима њихових породица даје важнија улога у поступцима против лица чију су виктимизацију претрпели. Ове групе настоје да се усвоји уставни амандман који би гарантовао бољу заштиту

³⁶⁵ Мрвић-Петровић, Н. (2000). Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД. *op. cit.*, стр. 55–57.

³⁶⁶ Применом диверзионих мера избегава се вођење кривичног поступка или се покренут кривични поступак обуставља. Под овим мерама се сматрају различити поступци и мере медицинског, образовног и социјалног карактера које се примењују уместо кривичне санкције према посебним категоријама учинилаца као што су малолетници, наркомани и сл. Више у: Мрвић-Петровић, Н. (1994). Диверзиони концепт кривичноправног система – реалност или утопија. *Социолошки преглед*, 28(1), стр. 99.

³⁶⁷ Илић, Г. П. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60(1), стр. 143.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

права жртава.³⁶⁸ Наведено је свакако утицало да се последњих деценија у САД развије посебно законодавство намењено искључиво заштити жртава кривичних дела. У том циљу је оформљен председнички Оперативни програм за жртве кривичних дела који је био базиран на идеји да се на основу постојећег Амандмана 6 омогући потпуна заштита жртава, кроз федерална и национална законодавства, на основу начела праведности и друштвене солидарности.³⁶⁹ Извештајем радне групе дати су предлози да се повећају права жртава у погледу накнаде штете за тешка кривична дела, гарантовања права на информисање у току истраге и давања обавештења у погледу казни. Након овог извештаја уследио је Закон о заштити жртава из 1982. године, којим се повећавају овлашћења савезне владе у заштити и помоћи жртвама кривичних дела. Исте године донет је и Закон о заштити жртава и сведока са циљем да се положај жртава у кривичном поступку побољша. Доношење овог Закона била је прекретница у схватању да се кривични поступак води у интересу решења сукоба између учиниоца кривичног дела и државе, као и да се истовремено решава конфликт између учиниоца и жртве. Исти Закон је донео новине које се не односе само на учиниоца дела него и на обештећење оштећеног.

Закон о заштити жртава предвиђа и побољшање положаја жртве у смислу да жртва има пуномоћника кога овлашћује да учествује у поступку процесне погодбе између оптужбе и суда о ставу учиниоца према кривици, познате под називом *plea bargaining*. На овај начин је омогућена боља заштита оштећеног који је до тада могао да остварује само неформални утицај на одлуке тужилаштва везане за диспозицију гоњења. Допунска директива о поступку државних органа у контакту са жртвама предвиђа информисање оштећених о најбољем начину на који оштећени може да оствари своја права у вези са кривичним делом и коме може да се обрати за

³⁶⁸ Игњатовић, Ђ. (2008). Стање криминалитета у САД и његова контрола. У: Ј. Ђирић (ур.), *Увод у право САД*. Београд: Институт за упоредно право, стр. 177.

³⁶⁹ Presidents Task Force on Victims of Crime, final report, december 1982, Library of Congress Cataloguing in Publication Data, Washington, p. 38. Наведено према: Мрвић-Петровић, Н. (2000). *Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД*. op. cit., стр. 58.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

помоћ, што подразумева чак и директно упућивање жртава у поједине установе у којима ће моћи да добију савете или помоћ.³⁷⁰

У смислу признања одређених права жртве у САД од велике важности је било доношење Закона о правима жртава 1990. године (*Victims Bill of Rights of 1990*). Захваљујући овом акту жртва је добила саветодавну улогу у одлучивању о кривичном гоњењу, право да присуствује кривичном поступку и да буде обавештена о осуди оптуженог и изреченој кривичној санкцији. Додатна права жртвама у поступцима пред федералним судовима призната су 2004. године усвајањем Закона о правима жртава кривичних дела. При томе се мисли на право да у разумној мери жртва буде обавештена о току и исходу поступка, да у току поступка буде испитана, да се поступак спроведе без одуговлачења, да се са њом поступа уз поштовање достојанства и приватности и да оствари потпуну и благовремену накнаду штете. На основу наведеног, Грамбул³⁷¹ наводи да поједини аутори закључују да је жртва укључена у кривични поступак САД.

Разлози за бољу заштиту права жртава кривичних дела огледа се у чињеници да је веома велика група људи оштећена кривичним делима. На годишњем нивоу чак двадесет један милион Американаца је жртва имовинских, а седам милиона насилничких имовинских дела, што значи да веома велики број грађана сваке године посредно или непосредно осећа емоционалне и економске последице злочина. Макмилан са Универзитета у Минесоти је израчунао да сваки пунолетни Американац у току живота изгуби око 240.000 долара због кривичних дела којима је оштећен. При томе се мисли на многе финансијске последице као што су трошкови лечења, телесних и душевних траума, изгубљена добит и сл. Уколико се узме у обзир чињеница да по процени америчког Министарства правде само половина жртава пријављује полицији да су виктимизоване, неоспорно је да практичари и научници морају уложити додатне напоре у изналажењу

³⁷⁰ Мрвић-Петровић, Н. (2000). Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД. *op. cit.*, стр. 58–59.

³⁷¹ Наведено према: Илић, П. Г. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *op. cit.*, стр. 143.

бољих решења у циљу стимулисања и охрабривања оштећених да се обратe надлежним органима како би покренули механизам кривичне правде.³⁷²

8.3. Континентално право

Континентални правни систем гарантује правну заштиту оштећеном. У овом систему начелно је допуштено подношење грађанског захтева у кривичном поступку и посебно је усклађен јавни и приватни интерес, односно оштећеном се у одређеним случајевима признаје статус посебног учесника или овлашћеног тужиоца који се придружује јавној оптужби. Такође, у овим кривичноправним системима постоје кривична дела за која се гони по предлогу оштећеног, а и она за која се гони по приватној тужби. Оштећени и када није овлашћени тужилац располаже важним процесним правима, а нарочито правом да предлаже доказе и учествује у њиховом извођењу. Под одређеним условима оштећени може остварити имовинскоправни захтев.³⁷³

8.3.1. Француска

После Француске револуције Законом о кривичној истрази из 1808. године у француско право је уведена могућност да лице оштећено кривичним делом остварује тужбени захтев ради накнаде штете у кривичном поступку. Ове одредбе је касније преузео Закон о кривичном поступку (*Code de procédure pénale*).

У Француској се користи појам жртве (*la victime*) под којим се, сходно одредбама Закона о кривичном поступку, подразумева свако ко је лично претрпео штету непосредно проузроковану кривичним делом. Иако наведена законска норма захтева да је штета произишла из кривичног дела и

³⁷² Игњатовић, Ђ. (2008). Стање криминалитета у САД и његова контрола. *op. cit.*, стр. 178.

³⁷³ Шкулић, М. (2013). Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка. *op. cit.*, стр. 183.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

да је одређена, лична и непосредна, француски Касациони суд је временом проширио њену примену и на посредне жртве. Такође, законодавац је дозволио великом броју правних лица да се кривичном суду обраћају са захтевом за накнаду штете у циљу заштите заједничких интереса о којима се старају. Жртва кривичног дела може свој имовинскоправни захтев да оствари у парничном или у кривичном поступку. Уколико се одлучи за кривични поступак она то чини подношењем тужбе, а ако је суд прихвати, таква одлука обавезује јавног тужиоца да предузме кривично гоњење. С друге стране, ако је јавни тужилац самостално поднео јавну тужбу, жртва се као умешач укључује у кривични поступак. Без обзира на који начин је дошло до покретања кривичног поступка, жртва која је истакла имовинскоправни захтев стиче својство грађанске странке, односно постаје приватна странка у поступку.³⁷⁴

Оштећени учествује и у главном претресу, који одликују начело јавности, истине и непосредности. При томе јавни тужилац и бранилац могу директно да постављају питања окривљеном, оштећеном или сведоку, док судије, поротници, окривљени и оштећени своја питања постављају посредством председника већа. Пресуда која се доноси мора бити базирана на саслушању окривљеног и на основу сведочења оштећеног, сведока и вештака.³⁷⁵

Процесни положај жртве одликује се правима на накнаду штете, ангажовање пуномоћника из реда адвоката и на подношење захтева за предузимање одређених радњи у току поступка. Сагласно правилу да нико не може бити сведок у својој ствари, грађанској странци је ускраћена могућност сведочења о конститутивним елементима кривичног дела, док у случају злоупотребе, обуставе поступка или ослобађања оптуженог законодавац предвиђа могућност новчаног кажњавања штетника и обавезивања на накнаду штете.³⁷⁶

³⁷⁴ Илић, Г. П. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *op. cit.*, стр. 145.

³⁷⁵ Чворовић, Д., Турањанин, В. (2015). Улога пороте у француском кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 63(1), стр. 227.

³⁷⁶ Илић, Г. П. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *op. cit.*, стр. 145.

8.3.2. Немачка

Још од 1877. године кривичнопроцесно законодавство Немачке не садржи законску дефиницију оштећеног, али се у теорији и пракси оштећени одређује према Шмитовој дефиницији, као „особа чији су интереси погођени кривичним делом у толикој мери да се њезин захтев за кривичним гоњењем може оправдано повезати с потребом ретрибуције.“³⁷⁷ Према одредбама Закона о кривичном поступку Немачке (у даљем тексту ЗКПХ) оштећени (*der Verletzte*), се може по више правних основа укључити у кривични поступак, и то:

- подизањем приватне тужбе за кривична дела која су таксативно наведена из подручја ситне делинквенције, као и кривична дела наведена у § 374, став 1 под условом да је у време извршења кривичног дела окривљени био пунолетан;
- захтевом оштећеног да јавни тужилац на основу § 170 подигне оптужницу у посебној процесној ситуацији када без таквог захтева не може започети кривични поступак, код кривичних дела као што су телесне повреде, оштећење ствари, увреде итд.;
- придруживањем јавном тужиоцу или предузимањем гоњења после одустанка јавног тужиоца, када се оштећени налази у ситуацији супсидијарног тужиоца, што је регулисано §§ 395–402 ЗКПН.

У кривичном поступку оштећени или његов наследник имају право на остварење имовинскоправног захтева. Кривични суд може да усвоји поднети захтев или да упути оштећеног на парницу. Међутим, ови захтеви се веома ретко подносе у пракси и најчешће се о њима не одлучује у кривичном поступку. Разлог за наведено је то што је захтев за накнаду штете од маргиналног значаја у односу на кривични поступак. Наиме, захтев за накнаду штете задржава своју искључиво грађанскоправну природу, што

³⁷⁷ Крапац, Д. (1988). Поглед на новији развој кривичног процесног законодавства СР Немачке с посебним освртом на новеле ЗКП са краја 1986. и почетка 1987. године. *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 26(4), стр. 19.

додатно утиче на то да се грађанска тужба тешко инкорпорише у постојећу кривичну процедуру.

Уочени недостаци у погледу заштите права оштећених у циљу унапређења процесно-техничких решења и омогућавање убрзања кривичног поступка довели су до новелирања кривичнопроцесног законодавства током 1986. и 1987. године, када су промењена укупно 23 законска текста. Тада је донет и тзв. Закон о побољшању положаја оштећеног у кривичном поступку (*Opferschutzgesetz*) који је означио велики почетак реформи које су усмерене на боље остваривање права оштећених кривичним делом и жртава које у кривичном поступку имају процесну улогу сведока. Доношењем овог Закона побољшан је положај оштећеног у својству супсидијарног тужиоца тако што су поједностављена процесна решења којима се олакшава његово укључивање у поступак. Оштећеном је гарантована боља заштита личног достојанства и предвиђено је посебно право на помоћ стручног помоћника у процесу. Унапређена су и нека решења из области адхезионог поступка. Тако је нпр. оштећени овлашћен да у поступку пред најнижим првостепеним судовима поднесе захтев који по вредности спора прелази стварну надлежност тих судова у грађанским стварима. Уведена је могућност да се трошкови заступања оштећеног издвоје из буџетских средстава и допуштено је да суд може одлучити делимично, односно међупресудом о захтеву на накнаду штете.³⁷⁸

Упоредо са побољшањем положаја оштећеног у кривичном поступку предузета је законска иницијатива у циљу потпунијег остваривања права жртава кривичног дела. Тако је 1998. године донет Закон о заштити сведока приликом саслушања у кривичном поступку и о побољшању заштите жртава. Истовремено, жртвама је омогућено да по посебном основу остварују право на накнаду штете коју су претрпеле извршењем кривичног

³⁷⁸ Више о правима оштећених видети § 405 и § 406 ЗКПН.

дела пошто је 1998. године донет Закон о обезбеђењу грађанскоправних захтева кривичних дела.³⁷⁹

Реформа остваривања права жртава настављена је почетком XXI века, када је 2004. године донет нови Закон о побољшању права оштећених у кривичном поступку. Циљ овог Закона је био да се ојача положај оштећеног који извршењем кривичног дела трпи штетне последице, као и психичке трауме. Затим је 2009. године донет и нови Закон о јачању права оштећених и сведока у кривичном поступку.

Законима којима је извршена реформа права жртава појачана су процесна права оштећеног како би се обезбедило његово активно учествовање у кривичном поступку. Такође, шири се круг жртава које могу да стекну процесни статус узгредног тужиоца који се укључује у поступак уз јавног тужиоца. Посебна пажња се усмерава и на обезбеђење личне сигурности и заштите жртава како би се том подршком појачала њихова мотивација да учествују у кривичном поступку и да својим исказом подрже јавну оптужбу. Ово је од нарочите важности у ситуацијама насиља у породици, трговине људима и сличних кривичних дела у којима су истовремено жртве и подносиоци кривичне пријаве и најважнији сведоци.³⁸⁰

8.3.3. Швајцарска

Швајцарски федерални Законик о кривичном поступку од 2007. године, чија је примена отпочела почетком 2011. године, прави разлику између појма оштећеног (*le lésé*) и појма жртве (*la victime*). Разлог за то јесте постојање федералног Закона о помоћи жртвама кривичних дела из 1992. године којим је у швајцарско право уведен појам жртве. У швајцарском савезном Законнику о кривичном поступку прописано је да је оштећени лице чија су права непосредно повређена кривичним делом, као и лице које има

³⁷⁹ Више у: Мрвић-Петровић, Н. (2011). Процесни положај и заштита жртава кривичних дела у немачком праву. У: М. Васиљевић, В. Чоловић (ур.), *Увод у право Немачке*. Београд: Институт за упоредно право, стр. 265.

³⁸⁰ *Ibid.*, стр. 266–271.

својство за подношење кривичне тужбе, док се жртвом сматра оштећени кривичним делом који је претрпео непосредну повреду свог физичког, психичког или сексуалног интегритета.

Важећи швајцарски кривичнопроцесни кодекс признаје жртви право на заштиту личности, на мере заштите, да одбије да сведочи, на пратњу од стране лица од поверења, да буде поучена о својим правима и, ако се ради о кривичном делу којим је повређен њен сексуални интегритет, да захтева да у судском већу буде бар један судија истог пола као и жртва. Остала права су идентична онима која има и оштећени, док оштећени који жели да оствари своја права пред кривичним судом има обавезу да се изричито изјасни да ли ће у поступку учествовати са кривичним и/или грађанским захтевом. У том случају он стиче својство тужилачке странке (*la partie plaignante*).

У кривичном поступку истицање имовинскоправног захтева врши се подношењем грађанске тужбе (*l'action civile*), која може бити повучена пре закључења главног претреса, с тим да потом може бити поднета парничном суду. О имовинскоправном захтеву ће одлучити кривични суд уколико је окривљеног огласио кривим, а и када га је ослободио од оптужбе, под условом да је чињенично стање у довољној мери утврђено. Када дође до обуставе кривичног поступка, као и до недовољно прецизираног или образложеног имовинскоправног захтева, или ако је окривљени ослобођен због недовољно утврђеног чињеничног стања, оштећени ће бити упућен да у парници остварује свој захтев.³⁸¹

8.3.4. Хрватска

Република Хрватска је Законом о казненем поступку (у даљем тексту ЗКПХ) од 2008. године, поред појма оштећеног увела и појам жртве. ЗКПХ је претрпео измене и допуне³⁸² како би се у хрватски кривичнопроцесни

³⁸¹ Илић, Г. П. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *op. cit.*, стр. 147–148.

³⁸² Народне новине, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11 – прочишћени текст, 91/12 – Одлука Уставног суда Републике Хрватске, бр. 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 и 70/17.

систем уврстиле одредбе Директиве 2012/29/ЕУ Европског парламента и Већа од 25. новембра 2012. године о успостављању минималних стандарда за права, потпору и заштиту жртава кривичних дела. У последње две деценије ЕУ је заузела водећу улогу у развоју права жртава кривичних дела у Европи, а с обзиром на чињеницу да је и Хрватска део ЕУ, било је за очекивати да се ради на процесном положају права жртве и у овој држави. Сходно наведеном, хрватски законодавац под жртвом кривичног дела подразумева физичку особу која је претрпела физичке и душевне последице, имовинску штету или важну повреду основних права и слобода који су последица кривичног дела. Такође, жртвом кривичног дела сматрају се и брачни и ванбрачни друг, „Жртва казног дјела је физичка особа која је претрпјела физичке и душевне последице, имовинску штету или битну повреду темељних права и слобода који су изравна последица казног дјела. Жртвом казног дјела сматрају се и брачни и изванбрачни друг, животни партнер или неформални животни партнер те потомак, а ако њих нема, предак, брат и сестра оне особе чија је смрт изравно проузрочена казним дјелом те особа коју је она на темељу закона била дужна уздржавати“ (члан 202, став 11 ЗКПХ). На основу наведеног закључује се да се под особом подразумева и брачни партнер и сродници. Под оштећеним се подразумева „жртва казног дјела и правна особа на чију је штету казно дјело почињено које судјелују у својству оштећеника у поступку“ (члан 202, став 12 ЗКПХ).

Према тексту новелираног закона жртва кривичног дела има право да оствари стручну помоћ органа, организације или установе за помоћ жртава кривичних дела у складу са законом, право да учествује у кривичном поступку као оштећено лице, као и друга права прописана законом.

Процесни положај жртве уређен је члановима 43–45 ЗКПХ, док је право оштећеног дефинисано одредбама чланова 51–54 ЗКП. Тако нпр. жртва кривичног дела има право на приступ службама за подршку жртвама кривичних дела, као и другу ефикасну психолошку и стручну помоћ, право на заштиту од застрашивања и одмазде, као и на заштиту достојанства током

испитивања жртве као сведока итд. Уколико је дете жртва кривичног дела, поред свих права која иначе има жртва хрватски законодавац прописује и право на пуномоћника на терет „прорачунских средстава“, тајност личних података и искључење јавности (члан 44, став 1, тачка 1, 2 и 3 ЗКПХ), као и друга права која су прописана истим чланом. У складу са одредбом члана 51 ЗКПХ оштећени има право да се служи властитим језиком, укључујући и језик глувих или глувонемих, а уколико не разуме хрватски неопходно му је обезбедити преводиоца, затим право да поднесе предлог за остваривање имовинскоправног захтева, да предлаже доказе, да присуствује доказном рочишту, да присуствује расправи, да учествује у доказном поступку, право на завршни говор, на подношење жалбе итд.

8.4. Стразбуршки стандарди о положају оштећеног у кривичном поступку

Одредбе Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту Конвенција) не само да су непосредно применљиве на националном плану,³⁸³ него имају предност над одредбама унутрашњег права. Кључни допринос томе дао је Европски суд за људска права.

Начело правичног вођења поступка или захтев за фер поступањем је у европске процедуре продрло захваљујући пракси Европског суда за људска права у Стразбуру. Његове бројне пресуде баве се утврђивањем елемената појма фер поступања.³⁸⁴ Основна одлика стразбуршке праксе је настојање да се осигура не само заштита, већ и развој људских права, што има за последицу да се одредбе о људским правима суштински прилагођавају

³⁸³ Србија је постала чланица Савета Европе 3. априла 2003. године (у то време као Државна Заједница Србија и Црна Гора); 3. марта 2004. године ратификовала је Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода. Од тог момента грађани Републике Србије могу да се обраћају Суду и да подносе индивидуалне представке уколико сматрају да су органи Србије повредили њихова права гарантована Конвенцијом. Пауновић, М., Царић, С. (2007). *Европски суд за људска права: надлежност и поступак*. Београд: Правни факултет, стр. 13.

³⁸⁴ Фејеш, И. (2017). Начело правичног суђења и криминалистичка знања јавног тужиоца. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 51(1), стр. 51.

друштвеним променама. Тако се одредбом члана 6 Конвенције штити физички интегритет и достојанство сваке личности, тако што се забрањује било који вид злостављања, односно мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање. Наведене одредбе се не примењују на сведоке, вештаке и заступнике странака, али се под одређеним условима поједини елементи овог права могу признати оштећеном у кривичном поступку, чак и кад има својство приватног или супсидијарног тужиоца.

На увођење оштећеног у круг лица на која се примењује право на правично суђење, тачније, на одређена јемства која пружа поменути члан 6 Конвенције имала је утицаја и одредба члана 35 став 1 Конвенције, којим су прописани услови прихватљивости, односно да суд може узети предмет у поступак тек када се исцрпу сви унутрашњи правни лекови, у складу са општепознатим начелима међународног права и у року од шест месеци од дана када је поводом њега донета правноснажна одлука. Наведено има за последицу да свако може наставити кривични поступак.

Једна од најзначајнијих новина у нашем правном поретку која се тиче имплементације одлука Европског суда за људска права уграђена је и у ЗКП. Наиме, у складу са одредбама члана 485, став 1, тачка 3 ЗКП, захтев за заштиту законитости може се поднети ако је правноснажном одлуком или одлуком у поступку који је претходио њеном доношењу повређено или ускраћено људско право и слобода окривљеног или другог учесника у поступку које је зајемчено Уставом или Конвенцијом и додатним протоколима, а то је утврђено одлуком Уставног суда или Европског суда за људска права.

Међутим, уколико се има на уму разноврсност упоредних решења у вези са појединим правним институтима, оправдано је поставити питање да ли одлуке Суда у Стразбуру, упркос настојању да установи одређене стандарде у вези са положајем оштећеног у кривичном поступку, имају

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

домашај искључиво на национална законска решења која су била предмет контроле.³⁸⁵

³⁸⁵ Trechsel, S., Summers, J. S. (2005). *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press; Academy of European Law, European University Institute, p. 41. Наведено према: Илић, Г. П. (2012). Оштећени и стандарди људских права у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60(2), стр. 150.

IX ГЛАВА

9. ПОЛОЖАЈ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Главна карактеристика послератног развоја југословенског кривичнопроцесног права јесте константно унапређење и побољшање положаја оштећеног као самосталног кривичнопроцесног субјекта. Временом су, изменама и допунама кривичнопроцесних одредаба, оштећеном признавана одређена нова права и овлашћења или су постојећа проширивана.

У првом послератном Закону о кривичном поступку из 1948. године било је прописано да оштећени може имовинскоправни захтев да поднесе само до почетка главног претреса. С друге стране, уколико је кривичним делом била оштећена друштвена имовина, суд и други органи који учествују у кривичном поступку поводом имовинскоправног захтева поступали су по службеној дужности и када је захтев био поднет, а и када није. Може се рећи да је ово био одраз опчињености бригом о друштвеној имовини а и општег политичког расположења у то време.

Временом се ситуација поправљала у корист оштећеног. Тако је нови ЗКП из 1953. године увео установу супсидијарног тужиоца, односно оштећеног као тужиоца, признајући и овом кругу лица да учествују у кривичном поступку као активни кривичнопроцесни субјекти. Такође, оштећени је могао да поднесе имовинскоправни захтев до краја главног претреса, а уношење одредби о привременим мерама осигурања имовинскоправног захтева представљале су новину. Новину су представљале и одредбе којима је одређено да се у случају када је

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

кривичним делом оштећена друштвена имовина адхезиони поступак покреће само на предлог овлашћене правне особе или одређеног државног органа, као нпр. народног одбора.

Новелом ЗКП из 1967. године оштећеном су призната и нова права која су му омогућила активнију улогу у кривичном поступку. Тако је оштећени добио право да и у случају када се кривични поступак води на захтев јавног тужиоца разгледа списе истраге и да у току истраге предлаже извођење одређених истражних радњи. Његово право је било да у претходном поступку присуствује увиђају и саслушању вештака, а у одређеним случајевима имао је право да присуствује и саслушању сведока. На главном претресу могао је да предложи да се извиде нове чињенице и прибаве нови докази.

Корак даље отишао је ЗКП из 1976. године, који је оштећеном признао нова права прописана чланом 13, којим је било предвиђено да ако би окривљени или други учесник у поступку (првенствено се мисли на оштећеног) могао из незнања да пропусти неку радњу у поступку или се због тога не би користио својим правима, суд је био дужан да тог учесника поучи о правима која му припадају и о последицама које могу да настану уколико пропусти неку радњу. Закон ову општу обавезу суда, а у неким случајевима и јавног тужиоца, конкретизује и прецизира као обавезу да оштећеног, као тужиоца и приватног тужиоца, обавести о правима која има у одређеној фази кривичног поступка. Оштећени по овом Закону има право да заједно са својим пуномоћником присуствује расправи пред другостепеним судом зато што има сва права као и на главном претресу.

За примену неких процесних установа по ЗКП из 2001. године захтева се претходна сагласност оштећеног, као нпр. код условног одлагања кривичног гоњења по одредбама члана 236, став 4. Једна од новина која је уведена ЗКП из 2001. године јесте одредба у члану 54 који утврђује право оштећеног да поднесе предлог за кривично гоњење надлежном државном тужиоцу. Ово право је установљено као допуна праву на подношење приватне тужбе, зато што га оштећени користи у случају када је за одређено

кривично дело као једини овлашћени тужилац предвиђени државни тужилац. Одредбама чланова 53–67 ЗКП из 2001. године регулисан је начин остварења права на подношење предлога за кривично гоњење, при чему је предлог изједначен са приватном тужбом. Разлика постоји једино у томе коме се подносе ова два акта, зато што се предлог за кривично гоњење подноси надлежном државном тужиоцу, а приватна служба надлежном суду.

Из наведених законских решења може се закључити да оштећени може имати различит процесни положај, с обзиром на својство у коме се појављује, што утиче и на фонд његових права и дужности. Стога ће у даљем тексту бити представљен процесни положај оштећеног по најновијем ЗКП из 2014. године. Пре тога је релевантно напоменути да нови ЗКП није увео у кривични поступак жртву кривичног дела иако се тај термин користи у КЗ Србије,³⁸⁶ али не садржи дефиницију тог појма.

9.1. Процесна права оштећеног у кривичном поступку

Право оштећеног јесте да указује на чињенице и да предлаже доказе, и то не само у односу на имовинскоправни захтев, него и у односу на предмет доказивања. Предмет доказивања су чињенице које чине обележје кривичног дела и од којих зависи примена неке друге одредбе кривичног поступка (члан 83 ЗКП). Право оштећеног је да разматра списе и да разгледа предмете који служе као доказ, што је прописано чланом 50, став 2 ЗКП и чланом 251, став 2 ЗКП.

Оштећени такође има право да ангажује пуномоћника из реда адвоката. Оштећеном је стручна помоћ неопходна ради адекватног коришћења права током поступка. Право оштећеног јесте да присуствује увиђају и испитивању сведока и вештака, као и да предложи јавном тужиоцу да постави одређена питања осумњиченом, сведоку или вештаку (члан 300, став 1, 3 и 8 ЗКП). Како на главном претресу тако и ван главног претреса,

³⁸⁶ У том смислу погледати чланове 54, 72, 77, став 4 КЗ и члан 388, став 8 КЗ.

оштећени има право да присуствује и активно учествује у извођењу доказа (члан 402 и 404 ЗКП), а има право и да разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ, што је посебно прописано чланом 50, став 4 ЗКП и чланом 251 ЗКП. Међутим, ово право му се може ускратити док не буде испитан као сведок.

Председник већа позива оштећеног на припремно рочиште, његовог законског заступника и пуномоћника и упозорава их да се на том рочишту може одржати главни претрес.³⁸⁷ На рочишту ће председник већа упозорити оштећеног који није поднео имовинскоправни захтев да га може поднети (члан 348, став 4 ЗКП), затим ће га позвати да образложи предложене доказе. При томе ће му указати на то да се неће извести они докази који су му били познати, али их без оправданих разлога није предложио на припремном рочишту (члан 350, став 1 ЗКП). Међутим, уколико припремно рочиште није одржано, оштећени може после одређивања главног претреса предложити да се на главни претрес позову нови сведоци или вештаци, или да се изведу други докази (члан 356, став 1 ЗКП).

После уводних излагања на главном претресу оштећени има право да укратко образложи имовинскоправни захтев (члан 393, став 4 ЗКП), да предложи да се изведу нови докази и да понови предлоге који су раније одбијени (члан 395, став 1 ЗКП), да предложи допуну доказног поступка (члан 408, став 1 ЗКП), да постави питања оптуженом, сведоку, вештаку и стручном саветнику (члан 398, став 1 ЗКП и члан 402, став 5 ЗКП), да одржи завршну реч и да одговори на завршну реч браниоца и оптуженог.³⁸⁸ Право оштећеног јесте и да активно учествује и у испитивању сведока или вештака ван главног претреса.³⁸⁹ Наведене одредбе ће се примењивати на оштећеног и на главном претресу пред другостепеним судом (члан 450, став 6 ЗКП).

Од дана обавештавања оштећеног о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења, под условом да је обавештавање праћено и поуком о правном средству, оштећеном тече рок за

³⁸⁷ Видети члан 347, став 1 и 2 ЗКП у вези са чланом 345, став 3 ЗКП.

³⁸⁸ Видети члан 412, став 1 и 2 ЗКП и члан 413, став 2 ЗКП и члан 414, став 3 ЗКП.

³⁸⁹ Видети члан 357, став 4 ЗКП у вези са чланом 300, став 8 ЗКП и члан 404, став 3 ЗКП у вези са ставом 402 ЗКП.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

коришћење права на приговор (члан 51 ЗКП) и рок за предузимање кривичног гоњења (члан 52 ЗКП). Наведени рокови су преклузивни, али ипак његово право да буде обавештен није апсолутно. Наиме, у случају да обавештење изостане за оштећеног важе објективни рокови од три месеца који се рачунају од дана када је јавни тужилац одбацио пријаву, обуставио истрагу или одустао од кривичног гоњења или од оптужнице. Право оштећеног је да буде обавештен о одбацивању кривичне пријаве и услед извршења обавезе од стране осумњиченог у случају одлагања кривичног гоњења, иако тада нема право на приговор (члан 283, став 3 ЗКП). Међутим, оштећени има право на приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме кривично гоњење или да од кривичног гоњења одустане (члан 51 ЗКП). Ако усвоји приговор, непосредно виши јавни тужилац решењем издаје обавезно упутство надлежном нижем јавном тужиоцу да предузме или настави кривично гоњење. Оштећени нема право на жалбу или приговор против решења којим се његов приговор одбија. Све до потврђивања оптужнице приговор је једино средство помоћу којег оштећени може тражити заштиту свог интереса да до кривичног гоњења дође.

Одредбама члана 52 ЗКП ближе су одређени услови под којима је у складу са основним одредбама ЗКП прописано право оштећеног да у случају одустанка јавног тужиоца од оптужбе ступи на његово место у својству оштећеног као тужиоца. Јавни тужилац може одустати од оптужбе у периоду од потврђивања оптужнице до завршетка главног претреса, а уз сагласност оптуженог и на претресу пред другостепеним судом (члан 49, став 1 ЗКП и члан 450, став 5 ЗКП). Ако је оштећени присутан, суд ће га одмах питати да ли хоће да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу, а уколико није присутан, суд је дужан да га у року од осам дана обавести о одустанку јавног тужиоца од оптужбе и поучи га да се у року и на начин прописан у одредби члана 52, став 2 ЗКП може изјаснити да ли хоће да преузме гоњење и заступа оптужбу. Под претпоставком да се определи за предузимање кривичног гоњења оштећени се мора изјаснити по прописним правилима. Ако је присутан, дужан је да се изјасни одмах, а ако није, може се изјаснити у року

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

од осам дана. Уколико се оштећени не изјасни у наведеном року или се пак изјасни да не жели да преузме кривично гоњење, суд доноси решење о обустављању кривичног поступка.

Одредбама члана 53 ЗКП прописано је да за поједина кривична дела, када је то одређено законом, јавни тужилац може предузети кривично гоњење само на основу предлога оштећеног (члан 6, став 2 ЗКП).

Оштећени има право да поднесе жалбу само због одлуке суда о трошковима кривичног поступка и о досуђеном имовинскоправном захтеву. Ако је јавни тужилац преузео кривично гоњење од оштећеног као тужиоца, оштећени може изјавити жалбу због свих основа због којих се пресуда може побијати (члан 433, став 4 ЗКП и члан 62 ЗКП).

Ако законом није другачије одређено одлуке се саопштавају усменим објављивањем лицима која за то имају правни интерес, ако су присутна, а достављањем овереног преписа ако су одсутна (члан 274, став 1 ЗКП). Оверени препис првостепене пресуде суд ће доставити само оштећеном који има право на жалбу (члан 427, став 6 ЗКП у вези са чланом 433, став 4 ЗКП). У случају када оштећени као тужилац има пуномоћника, писмена се достављају само пуномоћнику, а ако их је више, само једном од њих (члан 247, став 4 ЗКП). Када одлука којом је решавано о имовинскоправном захтеву постане правноснажна, оштећени може захтевати од суда који је одлучио у првом степену да му изда оверени препис одлуке са назначењем да је одлука извршена (члан 276, став 3 ЗКП).

Права оштећеног као тужиоца сведена су на сужени круг права јавног тужиоца и на одређена овлашћења која припадају само оштећеном. Основно право оштећеног као тужиоца јесте да заступа оптужбу (члан 43, став 2, тачка 5 ЗКП). Оштећени оптужбу не може подизати зато што кривично гоњење предузима након потврђивања оптужбе. Изузетак је оптужница која је ступила на снагу пре почетка примене новог ЗКП. Оштећени нема права која јавном тужиоцу припадају као државном органу (члан 58, став 2 ЗКП). Тако нпр. оштећени не може рачунати на помоћ државних органа у прикупљању доказа (члан 19 ЗКП) нити на обавезу свих којима упуту такав

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

захтев да му, као што су дужни да учине на захтев јавног тужилаштва, непосредно пруже податке и објашњења потребна за предузимање радњи на које је законом овлашћен.³⁹⁰ Ипак, адвокат који заступа оштећеног као тужиоца има право да од државних органа, установа, предузећа и других организација тражи и благовремено добије информације, списе и доказе који су у њиховом поседу или под њиховом контролом.³⁹¹ Међутим, ово право је ипак много уже него право којим располаже јавни тужилац и у погледу круга субјеката и у погледу обима сарадње.

Оштећени као тужилац, за разлику од јавног тужиоца не може закључити споразум о признању кривичног дела (чланови 313–319 ЗКП), о сведочењу осуђеног (чланови 327–330 ЗКП), о сведочењу окривљеног (чланови 320–326 ЗКП). Такође не може бити поштеђен кажњавања и удаљавања из суднице уколико нарушава ред (чланови 370–373 ЗКП) и изрицања опомене ако предузима радње које су усмерене ка одуговлачењу поступка (члан 374 ЗКП), као што ни његов пуномоћник није поштеђен искључења из даљег поступка (члан 372 ЗКП).

Међутим, постоје радње које оштећени као тужилац може предузети, а јавни тужилац не може, као нпр. предлог да он сам буде саслушан као сведок (члан 92, став 2 ЗКП) или молба за повраћај у пређашње стање (члан 226, тачка 2 ЗКП). Једино адвокат може бити пуномоћник оштећеног као тужиоца. Оштећени као тужилац такође може тражити да му се у складу са одредбама члана 59 ЗКП постави пуномоћник.

Право оштећеног као тужиоца, као и право јавног тужиоца (члан 49 ЗКП) јесте да одустане од оптужбе до завршетка главног претреса или уз сагласност оптуженог (члан 450, став 5 ЗКП), на претресу пред другостепеним судом. Изјава о одустанку је неопозива и може се дати у писаној форми или усмено (члан 229 ЗКП). Овом изјавом о одустанку од оптужбе губи се својство оштећеног као тужиоца (члан 60 ЗКП).

³⁹⁰ Видети члан 9, став 1 Закона о јавном тужилаштву, Службени гласник РС, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 38/2012 – одлука УС, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 106/2015 и 63/2016 – одлука УС.

³⁹¹ На основу члана 36 Закона о адвокатури, Службени гласник РС, бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС.

9.2. Процесна права жртве у кривичном поступку

Грубач³⁹² наводи да је појам жртве шири од појма оштећеног зато што обухвата свако лице које због учињеног кривичног дела трпи душевне или физичке последице, имовинску штету или повреду неког другог основног права или слободе. Жртва може, али не мора да учествује у кривичном поступку, а њено најважније право јесте накнада штете претрпљене учињеним кривичним делом, и то на рачун буџетских средстава без обзира на исход поступка. Међутим, ову накнаду нови ЗКП не предвиђа, него само признаје право оштећеном на имовинскоправни захтев.

У српском праву жртве имају процесни статус сведока који подразумева обавезу надлежних органа да обезбеде општи корпус права карактеристичан и за сва друга лица која имају сазнања или опажања о учињеном кривичном делу. При томе се мисли на предочавање могућности ослобађања или искључења од дужности сведочења и спровођења испитивања тако да се сведок испитује понаособ, без присуства осталих сведока, уз изјашњење на општа а и на допунска питања која му се постављају након завршетка исказа о предмету сведочења.

Поред процесне заштите која представља минимални и основни облик заштите неопходно је указати и на активности органа кривичног поступка у области заштите и информисаности оштећених и сведока у кривичном поступку. Наиме, при вишим тужилаштвима и вишим судовима формиране су службе за помоћ и информисање оштећених и сведока у кривичном поступку. Овакво поступање правосудних органа је у складу са правном регулативом Европске уније, прецизније са Директивом 2012/29/ЕУ Европског парламента и Европског савета, којом се успостављају минимални стандарди у заштити и подршци жртава криминалитета, а у

³⁹² Грубач, М. (2012). Процесно правни положај оштећеног према новом Законику о кривичном поступку Србије. *Темид*, 15(2), стр. 107.

склопу је Акционог плана за Поглавље 23 у приступним преговорима са Европском унијом.³⁹³

9.3. Мере процесне заштите

Један од релевантних предуслова за ефикасно деловање субјеката кривичног поступка, а тиме и за ефикасан кривични поступак као целину јесте адекватна заштита учесника кривичног поступка. Без те заштите учесника кривичног поступка нема ни могућности њиховог деловања на законом прописан начин, што нарочито долази до изражаја код појединих облика криминалитета. Полазећи од овог става у савременој науци кривичног права предвиђа се низ мера чији је циљ што већа заштита учесника кривичног поступка. Бејатовић³⁹⁴ наводи да се приликом разраде учесника кривичног поступка нарочито мора имати у виду:

- да је процесна заштита учесника кривичног поступка веома важна, али она не сме бити једини вид заштите, те се поред процесне заштите морају предвидети и обезбедити механизми и физичко-техничке заштите појединих категорија учесника кривичног поступка;
- да врста и обим конкретне заштите треба да буду зависни од врсте кривичног дела и од конкретног својства кривичнопроцесног учесника;
- да и поред тога што се у кривичном поступку посебна заштита мора посветити сведоку, он не може да буде једини учесник кривичног поступка који ужива заштиту, те се заштита у одређеном обиму мора проширити и на неке друге учеснике у кривичном поступку, као што су оштећени, вештаци, тумачи и сл., и то у зависности од конкретне кривичне ствари;

³⁹³ Димовски, Д. Т., Паповић-Миладиновић, Ј. М. (2017). Значај подршке оштећеним лицима и сведоцима у кривичном поступку. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 51(1), стр. 146.

³⁹⁴ Бејатовић, С. (2005). Нове тенденције у савременој науци кривичног права и кривичнопроцесно законодавство Србије. *Безбедност*, 47(5), стр. 746–747.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

- да процесна заштита сведока као и других кривичнопроцесних учесника не сме ићи на штету права окривљеног лица на одбрану, нити на рачун правичног и непристрасног суђења и поред тога што их у одређеном степену може модификовати;
- да је неопходно предвиђање посебних инструмената заштите оштећеног лица и његових интереса и то нарочито у случају примене начела опортунитета кривичног гоњења, као и у случају примене нових процесних метода и средстава у поступку расветљавања најтежих кривичних дела, односно у случају примене посебних кривичних поступака.

Подршка жртвама и сведоцима у кривичном поступку регулисана је ЗКП, а заштита се пружа кроз институте посебно осетљивог сведока и заштићеног сведока. У одредбама чланова 102–112 ЗКП садржане су мере процесне заштите сведока. У оквиру њих могуће је разликовати основну заштиту (члан 102 ЗКП), заштиту посебно осетљивих сведока (члан 103 и 104 ЗКП) и мере које се односе на заштићеног сведока (чланови 105–112 ЗКП).

Одредбом члана 102, став 1 ЗКП прописана је обавеза органа поступка да оштећеног или сведока заштити од увреде, претње и сваког другог напада. Увреда и претња су наведени као најчешћи облици напада. Овом одредбом законодавац је проширио круг процесних субјеката³⁹⁵ који воде рачуна о заштити оштећеног или сведока, јер је у ранијој законској регулативи³⁹⁶ било прописано да се само органи поступка старају о заштити оштећеног или сведока.

Одредбом става 2 истог члана одређени су активни субјекти напада на интегритет сведока или оштећеног, процесне мере које се према њему могу предузети и органи надлежни за то. Под учесником у поступку требало би подразумевати свако лице које у поступку врши одређену функцију.

³⁹⁵ Појам „органи поступка“ обухвата не само суд и јавног тужиоца, него и друге државне органе, тј. полицију.

³⁹⁶ Видети члан 109, став 1 ЗКП из 2001. године.

Изузетак представљају јавни тужилац и суд. Уколико пак јавни тужилац или лице које га замењује нападне интегритет оштећеног или сведока, суд ће известити надлежног јавног тужиоца и Државно веће тужилаца, или ће прекинути поступак и од надлежног јавног тужиоца затражити да одреди другог јавног тужиоца који ће заступати оптужбу (члан 370, став 2 ЗКП). У случају да адвокату буде изречена казна за напад на интегритет оштећеног или сведока, суд ће о томе обавестити адвокатску комору (члан 370, став 3 ЗКП).

Јавни тужилац или суд овлашћени су да учесника у поступку или друго лице које вређа, прети или угрожава безбедност оштећеног или сведока опомену, а суд га новчано може казнити до 150.000 динара (члан 102, став 2 ЗКП). Напад на интегритет сведока или оштећеног може да представља и основ за подношење кривичне пријаве и кривичног гоњења. Ако јавни тужилац оцени да су испуњени одређени услови, предузима кривично гоњење или о постојању такве потребе обавештава надлежног јавног тужиоца. Такође, законодавац предвиђа могућност да јавни тужилац или суд захтева од полиције да предузме мере заштите оштећеног или сведока у складу са законом.

9.3.1. Посебно осетљив сведок

Посебна осетљивост сведока може бити узрокована личним својствима сведока, независно од учињеног кривичног дела: здравственим стањем, узрастом и полом. Глушчић³⁹⁷ наводи да неки аутори указују на потребу разликовања четири категорије посебно осетљивих сведока, и то:

1. особе осетљиве због узраста – деца,
2. особе осетљиве због стања изразитог стреса који је у вези са доживљеним кривичним делом,

³⁹⁷ Глушчић, С., Клеменчић, Г., Љубин, Т., Новосел, Д., Трипало, Д., Вермеулен, Г. (2007). *Процесне мере заштите сведока: приручник за припаднике полиције и правосуђа*. Београд: Савет Европе – Канцеларија у Београду, стр. 216. Наведно према: Бркић, С. (2014). Посебно осетљиви сведоци. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 48(2), стр. 213.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

3. особе осетљиве због постојања различитих потешкоћа, болести или оштећења, релевантних за сведочење, што укључује и особе са физичким оштећењима различите врсте и
4. особе са значајним интелектуалним потешкоћама и/или потешкоћама социјалног функционисања, особе са душевним поремећајима или болестима.

Посебно осетљив сведок је лице које је с обзиром на узраст, животно искуство, здравствено стање, пол, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја посебно осетљиво. Када се утврди наведени статус, сведоку се може поставити пуномоћник.

Категорија посебно осетљивог сведока први пут је била уведена у наше процесно законодавство са ЗКП из 2006. године (члан 110). Ова одредба је била једна од малобројних одредаба која се примењивала у нашем праву све до 2009. године, када је престао да важи ЗКП из 2006. године. Тако од 2009. године па све до примене новог ЗКП из 2011. наше законодавство није познавало ову установу. Исту установу је преузео и нови ЗКП из 2014. године, у којем је статус посебно осетљивог сведока регулисан члановима 103 и 104.

Сходно члану 103, став 1 ЗКП, сведоку који је с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја – посебно осетљив, орган поступка може по службеној дужности, на захтев странака или самог сведока одредити статус посебно осетљивог сведока. Законски основ ове процесне установе јесте у спречавању секундарне виктимизације оштећеног или сведока зато што он може бити посебно трауматизован учињеним кривичним делом. Секундарна виктимизација у ствари представља неадекватан одговор друштва неразумевањем потреба жртве, неповерењем, испољавањем сумње у истинитост навода,

индиферентношћу или чак наметањем жртви осећаја кривице за сопствену виктимизираност.³⁹⁸

Статус посебно осетљивог сведока се одређује решењем. У зависности од фазе или врсте поступка ово решење доноси јавни тужилац, председник већа или судија појединац (члан 103, став 2 ЗКП). Решење којим је одређен статус посебно осетљивог сведока може да представља основ за постављање пуномоћника таквом сведоку, те ово може бити додатни вид његове заштите. О постојању потребе за постављање пуномоћника одлучује орган поступка из члана 103, став 2 ЗКП. При томе се води рачуна о заштити интереса посебно осетљивог сведока. У случају да решење о постављању пуномоћника буде донето, само постављање пуномоћника врши јавни тужилац или председник суда, по редоследу са списка адвоката који суду доставља надлежна адвокатска комора за одређивање бранилаца по службеној дужности.

Одредбом члана 103, став 4 ЗКП прописано је да се решење о усвајању или одбијању захтева за одређивање статуса посебно осетљивог сведока не може побијати посебном жалбом.

Приликом испитивања посебно осетљивог сведока основно је правило да се питања постављају преко органа поступка који се према њему мора односити са посебном пажњом (члан 104, став 1 ЗКП). Законски основ овог решења огледа се у настојању да се избегну могуће последице кривичног поступка по личност, душевно и телесно стање посебно осетљивог сведока. Уколико орган поступка сматра да је оправдано, испитивање посебно осетљивог сведока може се обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица. Законодавац је такође предвидео могућност испитивања посебно осетљивог сведока помоћу техничких средстава за пренос слике и звука (члан 104, став 2 ЗКП). Овај начин испитивања спроводи се тако што се сведок налази у засебној просторији, без присуства странака и других учесника у поступку.

³⁹⁸ Костић, М., Константиновић-Милић, С. (2012). *Виктимологија*. Ниш: Правни факултет, стр. 450.

Наведеном мером заштите посебно осетљив сведок се штити од присуства странака и других лица у поступку.

У оквиру овог члана (став 4) уређен је случај испитивања посебно осетљивог сведока у стану или другој просторији, односно овлашћеној институцији, која је стручно оспособљена за испитивање посебно осетљивих сведока. У ову категорију посебно осетљивих сведока спадају они сведоци који се не могу одазвати на позив органа поступка, али и они за које орган поступка процени да је боље да буду испитани у окружењу које им улива поверење, тј. уз помоћ стручно оспособљених лица. Такође, орган поступка је овлашћен да одреди да се испитивање обави уз употребу техничких средстава за пренос звука и слике.

До суочења посебно осетљивог сведока са окривљеним може доћи једино ако окривљени то захтева, под условом да орган поступка то одобри. Приликом доношења одлуке орган поступка узима у обзир степен осетљивости сведока, али и права одбране.

У ставу 4 (члан 104 ЗКП) прописано је да се против решења којим је прописано да се испитивање посебно осетљивог сведока обави уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, као и у просторији уз употребу техничких средстава за пренос звука и слика у стану, другој просторији или овлашћеној институцији – не може изјавити посебна жалба.

9.3.2. Заштићени сведок

У нашем ЗКП статус посебно осетљивог сведока регулисан је члановима 105–112. Одредбом члана 105, став 1 ЗКП одређени су материјални и формални услови за стицање статуса заштићеног сведока. Заштићени сведок је лице које би одговором на поједина питања или давањем исказа, себе или себи блиска лица изложио опасности по живот, здравље, слободу или имовину већег обима. При томе је најпре неопходно утврдити везу између давања исказа или одговора на поједина питања и опасности која би могла да наступи по живот, слободу, здравље или

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

имовину већег обима. Док се исказ или одговор на одређено питање везује за сведока, опасност се не односи искључиво на њега, него и на њему блиска лица.

Формални услов за стицање статуса заштићеног сведока стиче се решењем којим суд одређује такав статус и одобрава једну или више мера посебне заштите. У основи, мера посебне заштите своди се на посебне начине испитивања сведока којима се спречава обелодањивање података о његовој истоветности. У односу на круг лица којима истоветност заштићеног сведока остаје ускраћена, могу се разликовати мере посебне заштите, које се односе на општу јавност и мере које обухватају јавност, односно окривљеног и његовог браниоца (члан 105, став 2 ЗКП).

Редован режим заштите којим се обезбеђује да истоветност заштићеног сведока не буде откривена јавности подразумева искључење јавности са главног претреса, а друга мера – на забрану обелодањивања података о истоветности заштићеног сведока. Кршење ове забране представља кривично дело повреде тајности поступка.³⁹⁹

Друга мера подразумева ускраћивање окривљеном и његовом браниоцу података о истоветности заштићеног сведока, а може се спровести уколико суд узме изјаву од сведока и јавног тужиоца у вези са постојањем одређених околности које указују да је иста оправдана. Поред тога, неопходно је да суд утврди да су живот и здравље или слобода сведока или њему блиског лица угрожени. Како би се применила ова мера, угроженост мора бити изражена у мери која оправдава ограничења права на одбрану. Такође, да би подаци о истоветности заштићеног сведока били ускраћени одбрани, суд мора да утврди да је сведок веродостојан (члан 106, став 2 ЗКП). Одредбом става 3 прописано је да ће истоветност заштићеног сведока бити откривена окривљеном и његовом браниоцу 15 дана пре почетка главног претреса.

Поступак за одређивање статуса заштићеног сведока може бити покренут од стране суда или на захтев јавног тужиоца или сведока. Садржај

³⁹⁹ Видети члан 337, став 3 и 4 КЗ.

овог захтева је одређен одредбом члана 107, став 2 ЗКП на основу којег поред личних података о сведоку и података о кривичном делу у вези са којим сведок треба да да исказ мора садржати и податке на основу којих суд оцењује да ли треба да буду одређене посебне мере заштите. Пре свега су у питању чињенице и докази који указују на постојање опасности по живот, тело, здравље, слободу или имовину већег обима сведока или њему блиског лица. Одредбом става 3 прописане су одређене формалности у вези са предајом захтева. Захтев се подноси у запечаћеном омоту на којем је назначено „заштита сведока – строго поверљиво“. У следећем ставу (став 4) предвиђена је посебна процесна ситуација која може да представља основ за подношење захтева за одређивање статуса заштићеног сведока. До ове ситуације долази уколико сведок приликом испитивања одбије да пружи податке о себи и о свом односу са окривљеним и оштећеним, ускрати одговор на поједина питања или исказ у целини, позивајући се на члан 105, став 1 ЗКП. С друге стране, суд неће позвати сведока да поднесе захтев за одређивање статуса заштићеног сведока уколико сматра да је ускраћивање података, одговора или сведочења неосновано.

Надлежност о одређивању статуса о заштићеном сведоку након потврђивања оптужнице припада већу. У току главног претреса одлуку о томе доноси претресно веће које се том приликом искључује из јавности и то без могућности да на главном претресу присуствују поједина службена лица, научни, стручни и јавни радници, брачни друг или сродници. У случају да припремно рочиште није одржано, о предлогу додељивања статуса заштићеног сведока одлучивало би ванпретресно веће, а након отварања заседања – претресно веће (члан 378, став 2 ЗКП).

У зависности од тога да ли је о одређивању статуса заштићеног сведока одлучивао судија за претходни поступак или веће, одлуку о жалби доноси ванпретресно веће суда пред којим се води истрага. Законодавац је нарочито нагласио хитност одлучивања о жалби, предвидевши да се то учини у року од три дана од дана пријема списа (члан 108, став 4 ЗКП).

Испитивање заштићеног сведока предвиђено је одредбама члана 109 ЗКП. Испитивању заштићеног сведока претходи доношење посебне наредбе којом суд обавештава странке, браниоца и сведока о дану, часу и месту предузимања ове доказне радње. При томе је нарочито наглашена поверљивост о испитивању заштићеног сведока, тако да наредба представља тајну, као и само обавештавање заштићеног сведока и лица која имају право да присуствују испитивању. Суд обавештава заштићеног сведока да се његова истоветност неће никоме открити, осим суду, странкама и браниоцу, а ако су окривљеном и његовом браниоцу ускраћени подаци о истоветности заштићеног сведока, са његовим личним подацима ће бити упознати само суд и јавни тужилац. Суд такође упознаје заштићеног сведока са начином на који ће бити испитан. При томе у циљу додатне заштите истоветности заштићеног сведока суд има обавезу да забрани свако питање које захтева одговор који би могао да открије његову истоветност. Заштићени сведок записник о испитивању потписује псеудонимом.

Подаци о истоветности заштићеног сведока и њему блиског лица, као и они који се односе на околности које могу да доведу до откривања наведених података чувају се у запечаћеном омоту на којем пише „заштићени сведок – строго поверљиво“. Овај омот чува судија за претходни поступак, а могућност његовог отварања има једино суд који одлучује о правном леку против пресуде. Суд је приликом отварања овог омота у обавези да на омоту назначи разлог, дан и час отварања, као и имена чланова већа који су упознати са подацима о истоветности заштићеног сведока и њему блиских лица. Након тога, омот се поново затвара и печати, уз назнаку датума и часа када је то урађено, а затим се враћа судији за претходни поступак (члан 110, став 2 ЗКП). У одредби члана 110, став 3 ЗКП истакнут је поверљив карактер података о истоветности заштићеног сведока и њему блиских лица. Обавеза чувања ових података односи се и на службено лице и друго лице које их је у било ком својству сазнало. Кршење ових дужности представљало би кривично дело повреда тајности поступка.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Видети члан 337, став 3 и 4 КЗ.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Наведене одредбе чланова 105–111 ЗКП сходно се примењују и на заштиту прикривеног иследника, вештака, стручног саветника и стручног лица (члан 112 ЗКП).

X ГЛАВА

10. ОДМЕРАВАЊЕ НАКНАДЕ ШТЕТЕ ПРЕМА ВРЕДНОСТИ КОЈУ ЈЕ ИМАЛА ЗА ОШТЕЋЕНИКА

Приликом процене штете увек се има у виду интегрална накнада. При томе се за њено одмеравање примењују различита мерила, и то у зависности од тога о каквим оштећеним добрима је реч. Тако се нпр. једно мерило примењује приликом обештећења оштећеног који је претрпео материјалну штету, друго када је у питању телесно оштећење или пак оштећење које је на неком неимовинском добру.⁴⁰¹

Обавеза накнаде штете сматра се доспелом од тренутка када је штета настала (члан 186 ЗОО). Међутим, како би се одредило колика је дужникова обавеза суд мора да утврди колико износи штета чија се накнада захтева. За утврђивање висине штете долазе у обзир три различита тренутка – тренутак у којем је штета проузрокована, тренутак подизања тужбе и тренутак доношења судске одлуке. Наведени тренуци могу бити раздвојени дужим временским интервалом, те и штета у њима може имати различите димензије и зато није свеједно у којем ће тренутку штета бити обрачуната. Радишић⁴⁰² наводи да у правној пракси и теорији преовлађује схватање да се висина и штета њене накнаде одређује према тренутку доношења пресуде, што одредбама члана 189, став 2 подржава и ЗОО. С друге стране, Тороманова наводи да када је реч о начину процене штете треба имати у виду и чињеницу да општеусвојено правило о потреби накнаде интегралне штете у одређеним случајевима, као и свако правило, може трпети изузетке. Тако се

⁴⁰¹ Тороман, М. М. (1969). *Одмеравање накнаде штете у грађанском праву*. *op. cit.*, стр. 23.

⁴⁰² Радишић, Ј. (1979). *Облигационо право*. *op. cit.*, стр. 224.

догађа да једна штета чија је висина тачно одмерена у тренутку досуђивања накнаде ипак не буде интегрално накнађена. Ово се углавном дешава када се ради о уговорној одговорности, а нарочито у случајевима тзв. масовних штета, односно штета када због једног догађаја буде оштећен велики број лица, као што је случај код саобраћајних несрећа. У циљу одржавања равнотеже интереса оштећеног и одговорног лица, а нарочито у циљу омогућавања несметаног функционисања одређених привредних делатности штета се процењује према одређеним тарифама.⁴⁰³

Према важећем законском правилу, тј. члану 189, став 4 ЗОО суд може да одреди висину накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, ако је та ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним са умишљајем. Важно је навести да је ово једина одредба ЗОО у којој се користи реч умишљај, јер законодавац у грађанскоправном смислу степенује кривицу на намеру, крајњу непажњу и обичну непажњу.

Новчана вредност оштећене, уништене или изгубљене ствари може се утврђивати према објективном и према субјективном критеријуму. Према општем методу утврђује се општа или прометна вредност ствари. То је у ствари вредност коју ствар исте врсте и истог квалитета има у датом тренутку на тржишту, без обзира на посебне прилике оштећеног. Произилази да је предмет посматрања правно добро које је погођено штетном радњом, независно од осталих добара повериоца. Начелно је ирелевантно какав положај то добро има у имовини оштећеног, што значи да се не води рачуна о томе шта би оштећени са њим учинио и какве би користи од њега имао да није било оштећења.

По субјективном критеријуму, процена штете има за циљ да установи губитак који је услед неке позитивне или негативне чињенице настао у имовинским приликама самог оштећеног. Оно што је оштећени изгубио утврђује се с обзиром на посебне прилике у којима се он налази, али не и с обзиром на његову наклоност и расположење. Стога се утврђивање штете врши како би се обештетило одређено лице, па му зато и треба дати оно што

⁴⁰³ Тороман, М. М. (1969). *Одмеравање накнаде штете у грађанском праву*. op. cit., стр. 23.

штета за њега значи, а не шта би она представљала за свакога, што значи да је овде реч о утврђивању вредности коју је ствар имала за оштећеног.

10.1. Начело интегралне накнаде и одмеравање накнаде стварне штете

У судској пракси и правној науци дуго је било колебања око питања према ком критеријуму, као основном, треба одређивати износ накнаде материјалне штете – према износу проузроковане штете или према степену кривице. Поред наведених, основних критеријума, постоје и допунски, корективни критеријуми о којима се у појединим случајевима проузроковања и накнаде штете такође води рачуна.

Дуго времена је као основни критеријум за одмеравање износа накнаде штете служила кривица одговорног лица, док су као допунски критеријуми узимани имовно стање одговорног лица и имовно стање оштећеног. Међутим, у последње време у све већој мери продира тенденција да износ накнаде треба да одговара износу причињене штете, односно да накнадом штете имовину, тј. материјалну ситуацију оштећеног лица треба довести у ситуацију која је била пре него што је штета проузрокована. Наведено треба да буде основни критеријум и правило према коме се одмерава износ накнаде штете.⁴⁰⁴

Начело интегралне или потпуне накнаде претрпљене штете јесте једно од основних начела савременог српског одштетног права.⁴⁰⁵ Према овом начелу оштећени има право на накнаду имовинске штете у износу који је потребан како би се његова материјална ситуација довела у оно стање у којем би се налазила да није било штетне радње или пропуштања (члан 190 ЗОО). Принцип потпуне накнаде подупире и одредба да оштећеник има право како на накнаду обичне штете, тако и на накнаду измакле користи (члан 189, став 1 ЗОО). Под обичном штетом се подразумева умањење

⁴⁰⁴ Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима*. оп. cit., стр. 441.

⁴⁰⁵ Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. *Crimen*, 2(1), стр. 69.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

постојеће имовине оштећеника. Она представља имовинску вредност за коју је оштећеник постао сиромашан у односу на вредност његове имовине пре него што су наступиле штетне последице. Накнада обичне штете се одређује на основу стварне висине штете, а висина се може одредити у новцу или натури. Када се накнада утврђује у новцу утврђује се тако што се упоређује вредност оштећеног добра, пре и после проузроковања штете, према ценама у време доношења судске одлуке, ако закон не одређује нешто друго. Када се накнада одређује у натури врши се путем тзв. индивидуалне реституције, тј. враћањем оштећеном исте ствари, давање ствари исте врсте, количине и квалитета са стварима на име којих се даје накнада или поправком ствари. У случају када се накнада материјалне штете врши у натури ни не поставља се питање висине штете.

Изгубљена корист је штета која се манифестује у немогућности повећања имовине. У ствари, то би била будућа имовина оштећеника која није остварена кривицом одговорног лица. Новчана накнада за измаклу корист одређује се тако што се врши упоређивање новчане вредности постојећег оштећениковог материјалног стања и новчане вредности оног његовог материјалног стања до којег фактички није дошло због штетникове штетне радње или пропуштања, али се његово предочено наступање основано могло очекивати према редовном току ствари, односно према посебним околностима конкретног случаја. Тако добијена разлика новчаних вредности између постојећег и предоченог стања представља имовинску корист, измакли добитак.⁴⁰⁶ Висина измакле користи одређује се и у натури, и то у виду тзв. генеричке реституције. Ова висина се одређује на основу износа добитка који је изостао и једнака је његовој висини израженој у генеричким стварима, односно стварима одређеним по роду.⁴⁰⁷

Установа одговорности за причињену штету не представља средство за кажњавање штетника који је поступио како није требало, него средство којим се поправљају забрањене последице погрешног поступка. Обим

⁴⁰⁶ Визнер, Б. (1978). *Коментар Закона о обавезним односима*. оп. cit., стр. 842.

⁴⁰⁷ Перовић, С., Стојановић, Д. (1980). *Коментар Закона о облигационим односима*. Горњи Милановац; Крагујевац: Културни центар; Правни факултет, стр. 560.

накнаде коју штетник дугује треба да буде једнак причињеној штети. Ипак, законодавац прописује одређене изузетке од начела потпуне накнаде. У тим случајевима оштећеник добија накнаду у износу који је мањи или већи од онога на шта би иначе према правилу о интегралној накнади имао право.⁴⁰⁸ Тако накнада штете може бити досуђена испод стварне висине штете, односно смањена (члан 191 и 192 ЗОО).

Чланом 191 ЗОО одређена је накнада штете у висини мањој него што износи штета, и то у случају слабог имовинског стања одговорне особе и проузроковања штете при раду у корист оштећеника. У складу са овим чланом суд може, али не мора досудити мању накнаду штете него што износи проузрокована штета, када се за то стекну услови из члана 191 ЗОО. Према члану 191 ЗОО претпоставке за снижење накнаде штете јесу да штета не сме бити проузрокована ни намерно ни крајњом непажњом, него само обичном непажњом, да одговорно лице мора бити слабог имовног стања да би га исплата потпуне накнаде довела у оскудицу и да материјално стање оштећеника мора оправдати снижење накнаде.⁴⁰⁹

10.2. Природа правила о одмеравању накнаде према вредности коју је ствар имала за оштећеника

Објективна вредност чини срж захтева за накнаду штете. Она је минимум накнаде. Једино у случају да оштећени тражи већу штету и ако је у стању да то објасни посебним приликама онда се и та штета може узети у обзир, под условом да је досуђивање њене накнаде могуће. Може се рећи да је наведено у складу са одредбом члана 189, став 4 ЗОО, који гласи: „Када је ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним с умишљајем, суд може одредити висину накнаде према вредности коју је ствар имала за оштећеног.“ Ова накнада у ствари представља израз субјективног односа

⁴⁰⁸ Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. *op. cit.*, стр. 71.

⁴⁰⁹ Више у: Филиповић, А. Д. (2011). Снижење накнаде штете по одредбама члана 191 и 205 Закона о облигационим односима и став судске праксе. *Право: теорија и пракса*, 30(7–9), стр. 107–120.

оштећеног према ствари. Одређује се увек у новцу, и то само ако је оштећени захтева. Ипак, висину такве штете је тешко утврдити па суд приликом утврђивања висине мора имати у виду све околности случаја, као што су нпр. врста повређеног добра, степен емотивности, али и објективну и реалну оцену таквог односа.

Субјективна вредност или интерес подудар се са тзв. афекционом вредношћу, која није имовинска него неимовинска. Ова вредност постоји само у индивидуалној представи једног јединог субјекта и резултат је његове емотивне везаности за одређену ствар.⁴¹⁰ Овај критеријум суд може да примени у случају када је ствар оштећена или уништена кривичним делом учињеним са умишљајем, као што је нпр. крађа или разбојништво и сл. Објективно, ствар која је уништена или оштећена не мора да има заједничку вредност, чак може бити и без вредности, али она за имаоца може имати велики значај, а тиме и велику вредност, тј. цену. Као пример се могу навести породичне фотографије, обичан часовник (али нпр. драги поклон), књиге или било која друга ствар за коју је ималац био везан из посебних разлога. Да ли ће посебна наклоност имаоца према ствари бити узета у обзир приликом одређивања висине накнаде штете искључиво зависи од одлуке суда. Суд и када жели да наведено узме у обзир не може донети одлуку пре него што кривични суд донесе правноснажну пресуду којом је утврђено да је штетник умишљајним кривичним делом уништио или оштетио ствар имаоца.⁴¹¹

Радишић⁴¹² наводи да став судске праксе заступа становиште да се накнада афекционе вредности може досудити само ако је штета учињена намерно или крајњом непажњом. С друге стране, Караникић-Мирић⁴¹³ истиче да је у пракси изузетно мали број објављених одлука у којима се судови позивају на одредбе члана 189, став 4 ЗОО. Такође наводи да је Врховни суд Србије 2004. године сматрао да се накнада материјалне штете у

⁴¹⁰ Радишић, Ј. (1979). *Облигационо право*. оп. cit., стр. 226.

⁴¹¹ Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима*. оп. cit., стр. 440.

⁴¹² Радишић, Ј. (1979). *Облигационо право*. оп. cit., стр. 226.

⁴¹³ Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. оп. cit., стр. 75.

износу који је већи од прометне вредности ствари може захтевати само изузетно, када је ствар оштећена или уништена умишљајним кривичним делом. Сходно наведеном, може се закључити да је суд разумео одредбу члана 189, став 4 ЗОО као основ за досуђивање материјалне штете у износу који је већи од прометне вредности уништене ствари.

10.3. Одговорност за другога

Питање које се намеће у вези са тумачењем и применом правила о одмеравању накнаде када је ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним са умишљајем, односи се на могућност његове примене у случају да једно лице, по правилима о грађанскоправној одговорности, за другога одговара за штету коју је неко други проузроковао умишљајним кривичним делом. О овом питању се није расправљало у домаћој теорији одштетног права. Ипак, Врховни суд Србије је 2004. године сматрао да се накнада штете у повећаном обиму може захтевати само од лица које је штету проузроковало умишљајним кривичним делом, не и од другога.⁴¹⁴

У случају одговорности за другога, проблем важења одредбе члана 189, став 4 ЗОО постоји без обзира на то да ли се спорна одредба односи на посебан облик моралне штете или на субјективно одмеравање стварне штете.⁴¹⁵

Одговорност за другога подразумева случајеве у којима за штету које је проузроковало једно лице мора да одговара друго лице. На страни тог другог се претпоставља кривица, што значи да за штету не одговара лице које је штету проузроковало. Законодавац је прописао услове и однос одговорности лица одговорног за штету, те по закону родитељ одговара за штету коју би другоме проузроковала њихова малолетна деца, затим, да лица која су дужна да воде надзор одговарају за штету коју би проузроковала

⁴¹⁴ Решење Врховног суда Србије, Рев. И 2749/2004 од 25.11.2004. године, база судских одлука ПараграфЛекс.

⁴¹⁵ Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. *op. cit.*, стр. 79.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

душевно болесна лица и лица заосталог умног развоја, као и одговорност других правних лица према трећим.⁴¹⁶

Специфичност приликом утврђивања одговорности у грађанском праву јесте то што се не узима у обзир само одговорност осуђене странке, него и одговорност друге странке, оштећеног, који је својим изазивањем или неким другим поступком можда довео до тога да прва странка проузрокује штете. У том случају приликом одређивања висине накнаде штете суд је дужан да ту кривицу оштећеног узме у обзир.

Законодавац не предвиђа одговорност у погледу лица. Тако за накнаду штете одговарају и правна, а не само физичка лица. У области права накнаде штете не постоји онакво ограничење какво може постојати у погледу правне и пословне способности. Стога теорија полази од принципа да правно лице одговара за штету коју проузрокују његови људи. Када постоји одговорност за кривицу, у првом реду је одговоран онај ко је дело учинио. Ипак, закон као одговорна утврђује и друга лица, те одговарају и подстрекачи и помагачи. Такође, учинилац не одговара ако представља само оруђе у рукама другог.

Када више лица учествује у извршењу штетне радње, учесници су најчешће саучесници. Њихов поступак може проистицати из јединствене заједничке радње. То јединство се најлакше може утврдити ако су сви дело учинили намерно, односно ако су се договорили да ће извршити штетну радњу. Много тежи случај представља када штета настане из догађаја који за више учинилаца није јединствен. Није у питању учешће учинилаца, него сасвим самосталан рад сваког од њих. Када се ради о оваквом случају, у теорији се повело питање да ли постоји неки разлог због којег би право требало учесницима да налаже заједничку одговорност. Благојевић и Круљ⁴¹⁷ наводе да такво решење изискује праведност, док се по мишљењу већине теоретичара истиче (као и код правих случајева заједнице) солидарна одговорност. Ова одговорност није у потпуности иста као код праве

⁴¹⁶ Видети чланове 164–172 ЗОО.

⁴¹⁷ Благојевић, Т. Б., Круљ, В. (1983). *Коментар Закона о облигационим односима*. *op. cit.*, стр. 508.

солидарности. Код праве солидарности све странке, тј. учесници одговарају за резултате које су проузроковали, пошто је тај резултат за сваку странку уједно и њен резултат. С друге стране, код неправе солидарности резултат друге странке додаје се резултату прве странке. Стога код неправе солидарности учинилац не одговара за резултате штете коју је проузроковао други учинилац, ако је овај ослобођен своје одговорности.

Питање се поставља какав би положај настао када би неки од штетника био ослобођен обавезе накнаде штете или плаћања те накнаде. Сматра се да би се у том случају требало применити правило узрочне везе – уколико се установи да је свака од страна допринела само једном делу штете, па иако се тај део не може физички утврдити, она не одговара за део друге стране. Довољна би била оцена да је проузроковање било само делимично. О таквој врсти проузроковања може се говорити само онда када штета не би у целости наступила, него само радом једне стране.

Посебно је питање да ли може настати однос између више учинилаца ако је основ накнаде штете различит и то не само у погледу тога да ли је штетна радња представљала јединствен рад, него и у погледу тога да ли је штетан рад неких учинилаца представљао непословну штетну радњу, а рад других пословну штетну радњу.

Према сваком лицу које је одговорно за штету судови могу да примене правило из одредбе члана 189, став 4 ЗОО и то без обзира на то да ли одговорно лице одговара за себе или за другог, независно од основа његове одговорности за штету, као што је нпр. кривица или правичност и искључиво када је штета причињена умишљајним кривичним делом.

Основна сврха одговорности за причињену штету састоји се у постављању оштећеника у имовинскоправну позицију у којој би се налазио да му штета није причињена. Правни поредак установом одговорности штити одређене приватне интересе оштећеника, што посредно задовољава и неке шире, друштвене интересе као што су превенција антисоцијалног понашања и учвршћивање друштвеног реда. Неопходно је истаћи да се ширим тумачењем одредбе члана 189, став 4 ЗОО не шири круг

потенцијално одговорних лица. Од тумачења те одредбе не зависи одговор на питање ко може да одговара, већ само на који начин се процењује износ који дугују лица која су свакако одговорна.⁴¹⁸

10.4. Постојање умишљајног кривичног дела као претходно питање

У неким случајевима постојања штете доказ је пресуда кривичног суда. Према правилима парничног поступка суд је везан за осуђујућу пресуду кривичног суда ако се ради о идентичном чињеничном стању, па и о питању одговорности онако како је о њој решавао кривични суд. Важно је нагласити да и ослобађајућа пресуда има утицаја ако се њома утврђује да кривично дело које истовремено представља штетну радњу није учињено.⁴¹⁹ Смисао везаности састоји се у томе што у истој ствари у истом правном систему не могу постојати две врсте пресуда, јер то траже правна везаност, интерес оштећеног, интерес правосуђа и традиција. При томе је неопходно поштовати оне елементе кривичног дела који су битни за кривичну пресуду.

На основу одредбе члана 13 Закона о парничном поступку⁴²⁰ (у даљем тексту ЗП) одређује се да је у парничном поступку суд у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности учиниоца везан за правноснажну одлуку кривичног суда којом се оптужени оглашава кривим. Другим речима, када постоји правноснажна осуђујућа или ослобађајућа пресуда кривичног суда, она производи дејство материјалне правноснажности, па парнични суд не може самостално да утврђује постојање кривичног дела, него је везан таквом пресудом кривичног суда. Правноснажна осуђујућа пресуда кривичног суда обавезује парнични суд да размотри примену субјективног

⁴¹⁸ Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. *op. cit.*, стр. 80–81.

⁴¹⁹ Врховни суд Војводине Гж 614/3. Наведено према: Благојевић, Т. Б., Круљ, В. (1983). *Коментар Закона о облигационим односима*. *op. cit.*, стр. 502.

⁴²⁰ Службени гласник РС, бр. 72/11, 49/13 – одлука УС, 74/13 – одлука УС и 55/14.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

мерила, односно да испита да ли је уништена или оштећена ствар имала посебну вредност за оштећеника.⁴²¹

У неким нормама одређује се да обавеза накнаде штете постоји само ако је штета причињена кривичним делом. Уколико је штета проузрокована на имовини другог кривичним делом, оштећени је овлашћен да тражи накнаду штете (члан 189, став 4 ЗОО). Не постоји захтев на накнаду афекцијског интереса по том правилу ако штетна радња уједно не представља кривично дело. Кривично дело претпоставља и правило за штету коју радник у раду или у вези са радом проузрокује трећем лицу. Радник непосредно одговара трећем лицу само ако је штету проузроковао намерно (члан 170, став 2 ЗОО).

Када одлука суда зависи од претходног решења питања да ли постоји неко право или правни однос, а о том питању суд или неки други надлежни орган још није донео одлуку, суд може сам решити то питање. Ако је према томе кривични суд већ одлучио у кривичном поступку да учињено дело представља кривично дело, суд је у грађанској парници везан за тај налаз. Међутим, ако суд још није изрекао своју одлуку у погледу кривичног дела у кривичном поступку, грађански суд може сам решити то питање, али само са важношћу за случај који расправља. Становиште доктрине јесте да суд сматра да може и прекинути грађански поступак ако је поступак код кривичног суда у току.⁴²² У случају када је кривична пресуда ослобађајућа грађански суд је везан за ту одлуку. Такође је везан и уколико је кривични суд установио да оптужени није одговоран за учињено дело пошто постоје околности које искључују кривичну одговорност. Уколико је пак ослобађајућа пресуда донета зато што није било довољно доказа, онда суд квалификацију дела као кривичног дела још није извео до краја, тако да грађански суд може, с обзиром на потпунији доказни материјал установити да кривично дело постоји. Иако је учинилац ослобођен одговорности за

⁴²¹ Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. *op. cit.*, стр. 82.

⁴²² Познић, Б. (1982). *Грађанскопроцесно право*. *op. cit.*, стр. 147.

кривично дело, у грађанској парници се може испоставити да је допринео штети.⁴²³

Караникић-Мирић⁴²⁴ истиче да примену субјективног мерила накнаде штете не треба ограничити на случај када је ствар уништена или оштећена умишљајним кривичним делом, с обзиром на то да опште начело интегралне накнаде налаже да се одступи од општег правила о одмеравању накнаде увек када се накнадом одмереном према прометној вредности ствари оштећеник не може поставити у имовинску позицију у којој би се налазио да му није причињена штета. Уколико се правило из одредбе члана 189, став 4 ЗОО разуме као норма о субјективном одмеравању штете на ствари која је проузрокована умишљајним кривичним делом, то би значило да у свим осталим ситуацијама оштећеник има право само на накнаду према прометној вредности ствари, па чак и онда када се тако одмереном накнадом не постиже потпуна репарација. С друге стране, ако правило из члана 189, став 2 ЗОО није ништа више од посебног правила о одмеравању накнаде имовинске штете у случају да је ствар уништена или оштећена умишљајним кривичним делом, онда би то правило требало обрисати, будући да начело интегралне накнаде већ налаже да се оштећенику досуди накнада у износу који је довољан да се он постави у ону имовинску позицију у којој би био пре него што му је причињена штета, без обзира на то да ли је штета проузрокована кривичним делом. Међутим, ако одредбу члана 89, став 4 ЗОО треба разумети као правило којим се прописује посебан облик моралне штете, односно душевни бол због уништења или оштећења ствари, онда га треба преформулисати, тако да буде јасно да се она односи на афекциону, сентименталну вредност коју је уништена или оштећена ствар имала за оштећеника, а не на оштећеников осујећени субјективни економски интерес. Поред тога, наведену одредбу треба преместити у одсек закона који се тиче накнаде моралне штете.

⁴²³ Благојевић, Т. Б., Круљ, В. (1983). *Коментар Закона о облигационим односима*. оп. cit., стр. 503–504.

⁴²⁴ Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. оп. cit., стр. 84–85.

ТРЕЋИ ДЕО

XI ГЛАВА

11. РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА

Данас се првенствено на теоријском нивоу јавља читав низ различитих размишљања о другачијем положају жртве у кривичноправном систему. Наиме, сматра се да улогу жртве не треба свести само на реваншизам, што у крајњем значи само то да учиниоцу треба нанети зло и да се тиме улога жртве и брига за њу завршава. С друге стране, ресторативна правда у фокусу има жртву и заједницу и није усмерена на кажњавање, застрашивање и затварање учиниоца или пак на његову рехабилитацију, него настоји да врати социјални мир, да делује на понашање учиниоца у смислу развијања његовог карактера, и то с циљем превенције будућег делинквентног понашања, како би била поправљена штета причињена кривичним делом.

У суштини, ресторативна правда представља покушај проналажења различитих алтернатива за класичне кривичноправне и кривичнопроцесне концепције. Ове алтернативе тичу се процесног положаја жртве, али и алтернативних санкција за учиниоца. Увођење различитих алтернативних санкција показује се као добро и корисно, нарочито за учиниоца кривичног дела, а одређени модалитети ових санкција могу се појавити као веома корисни и за саму жртву. Пре свега, ту се не мисли само на обештећење жртве и његово поравнање са учиниоцем, него се сматра да за жртву у психолошком смислу може бити корисно, може се рећи и позитивно,

суочење са учиниоцем.⁴²⁵ Ипак, потребно је и реално размотрити да ли и колико жртва може прихватити то суочење и помирење са учиниоцем и то нарочито када се ради о појединим крајевима, народима и њиховим социјално-психолошким карактеристикама, менталитету једне средине из које потиче одређена жртва. Наиме, постоје одређени крајеви у којима изразито доминира схватање да је реваншизам и освета изван свега и да се жртве и њен положај могу успешно реинтегрисати и рехабилитовати тек када се учиниоцу нанесе исто или слично зло које је он нанео жртви.⁴²⁶

11.1. Појам ресторативне правде

Приликом одређивања појма ресторативне правде веома често се полази од тога да је она прогресивна алтернатива предстојећим механизмима кривичноправног реаговања на криминалитет. Ипак, ресторативну правду је веома тешко дефинисати зато што она подразумева различите програме, тј. праксе, мере и поступке, који се могу применити у различитим фазама кривичног поступка, укључујући „скретање“ са класичног тока кривичне процедуре, затим поступке који се примењују паралелно са постојећим кривичноправним системом, као и програме којима се реагује на криминално понашање појединаца, али и у случајевима масовних кршења људских права.⁴²⁷

Појам ресторативне правде први пут је употребио Алберт Инглеш (Albert English) 1977. године указујући на три врсте кривичноправног система: на ретрибутивну правду која се заснива на систему кажњавања, на дестрибутивну правду која је базирана на терапеутском третману учиниоца и на ресторативну правду чија је основа накнада или поправљање штете.

⁴²⁵ Pemberton, A., Winkel, F. W., Groenhuijsen, M. S. (2006). Face to face restorative meetings from a trauma-focused perspective (Ресторативна правда и жртве: однос који није очигледан). *Темид*, 9(1), стр. 11–21.

⁴²⁶ Ћирић, Ј. (2009). *Тужилоци и жртве*. Београд: Институт за упоредно право, стр. 13.

⁴²⁷ Бошковић, М., Марковић, М. (2015). *Криминологија са елементима виктимологије*. ор. cit., стр. 401–402.

Сам појам ресторативне правде потиче од енглеске речи *restore* што значи вратити у пређашње стање, поново успоставити, обновити, надокнадити, вратити оригиналне вредности, поставити у почетни положај.⁴²⁸

Данас се највећи број различитих активности у процесу ресторативне правде одвија од стране агенција за пружање друштвених услуга, законодавних органа, школа и одељења за превенцију. Активности које се одвијају у процесу ресторативне правде повезују заједнички елементи као што су посредовање између жртве и учиниоца, лечење, извињење и реинтеграција. Стога је приликом дефинисања ресторативне правде потребно садржајно објединити све наведене процесе. Тако Каванах⁴²⁹ ресторативну правду одређује као „процес помоћу кога стране, од којих свака учествује у дотичном кривичном делу, долазе заједно да колективно реше како да савладају последице злочина и његове импликације у будућности.“

У развијеним земљама питањима ресторативне правде баве се и црквене заједнице. Као пример Костић⁴³⁰ наводи Црквени савет за правду и поправљање (*The Church Council on Justice and Corrections*) у оквиру којег се налази једанаест црквених заједница Канаде и који ресторативну правду описује као: „...омиљено име дато великом броју различитих приступа правди који су се појавили и који теже исцелитељским и успешнијим одговорима на злочин. Пошто постоји велики број различитих приступа, ови процеси покушавају да активно обједине учешће у свему ономе што је непосредно обухваћено извршеним злочином. Свако треба да саслуша искуства, осећања и питања оног другог учесника. Сви они заједно издвајају

⁴²⁸ Van Ness, D. W., Strong, K. H. (2002). *Restoring Justice*. Cincinnati: Anderson Publishing Co., p. 27. Наведено према: Попић, С. (2007). Појам и основни принципи ресторативне правде. *Темид*, 10(1), стр. 37.

⁴²⁹ Cavanagh, T. (1998). Adopting new values for the courts: What is restorative justice?. *The Court Manager*, 13(2), p. 3. Наведено према: Костић, М. (2003). Модел ресторативне правде. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, (43), стр. 218.

⁴³⁰ Костић, М. (2007). Успостављање стандарда за ресторативну правду. *Темид*, 10(5), стр. 6.

питања одговорности, сигурности и потребу за предузимањем крајње поштених и суштинских радњи.“

Након развоја савременог концепта ресторативне правде може се запазити да овај појам нема јасно утемељено и општеприхваћено значење. Тако Брајтвеит⁴³¹ наводи да се о ресторативној правди говори као о глобалном социјалном покрету са великим унутрашњим различитостима, који се залаже за трансформисање кривичноправног система, док Ћопић⁴³² анализирајући литературу која за предмет истраживања има ресторативну правду уочава да аутори ресторативну правду одређују превасходно на два начина – у зависности од сагледавања односа ресторативне правде према традиционалном кривичноправном систему или у зависности од елемената којима дају примат.

11.2. Развој идеје ресторативне правде

Ресторативна правда има дугу историју. Њени корени се налазе у обичајима, традицији и религији већине народа. Ти народи у далекој прошлости нису правили разлику између кривичних дела с једне стране и других конфликта са друге стране, како се то данас ради. Заједнице су решавале све конфликте који су се дешавали унутар ње углавном путем посредовања и реституције, док је основни циљ био успостављање нарушеног мира и хармоније. Стога се може рећи да реститутивна правда не означава промену ка потпуно новом начину реаговања на криминалитет, него враћање на обрасце који су у одговору на неприхватљива понашања користила многа друштва у раним фазама свог развоја. Све до XII века били су доминантни ресторативни облици реаговања на недозвољена понашања. После тога долази до преокрета и контрола криминалитета и кажњавање

⁴³¹ Braithwaite, J. (2003). Restorative Justice and a Better Future. In: G. Johnstone (Ed.), *A Restorative Justice Reader – texts, sources, context* (pp. 83–97). Devon: Willan Publisher; стр. 86–87. Наведено према: Ћопић, С. (2007). Појам и основни принципи ресторативне правде. *op. cit.*, стр. 27.

⁴³² Ibid.

учинилаца постају монопол државе, те потискују и ресторативне облике превенције.⁴³³

Традиционални кривичноправни одговор на криминалитет ставља акценат на кривично дело и учиниоца, док игнорише и занемарује жртву. У оваквом систему о судбини учиниоца одлучује други, тј. држава, и то без охрабривања у правцу прихватања одговорности за оно што је учинио.⁴³⁴ Може се рећи да кривичноправни систем не ради ни у корист жртава, зато што оне бивају секундарно виктимизирани.⁴³⁵

Неуспех идеје ресоцијализације и немоћ класичних казни подстакли су потребу за проналажењем другачијих, нових, а може се рећи и алтернативних облика реаговања на криминалитет који би био хуманији, ефикаснији и лишен ретрибутивних средстава, а којима би се уједно деловало у правцу редуковања и спречавања будућих криминалних понашања. Ово је нарочито током 70-их и 80-их година прошлог века условило развијање различитих друштвено заснованих санкција, као што су диверзионе мере, компензације за жртве, посредовање између жртве и учиниоца и слично. Ове иницијативе су имале две кључне карактеристике, те су са једне стране тежиле превенцији, односно елиминисању услова који се налазе у основи вршења кривичног дела, а са друге стране су имале циљ премештања фокуса са ретрибуције и патње која се наноси казном учиниоцу ка мерама које имају много позитивнији циљ, афирмишући при томе активан став и сарадњу учиниоца у процесу сопствене ресоцијализације и реинтеграције.⁴³⁶

⁴³³ Ћопић, С. (2012). Развој савременог концепта ресторативне правде: ка већој видљивости жртава криминалитета. *Темида*, 15(2), стр. 193–206.

⁴³⁴ Бошковић, М., Марковић, М. (2015). *Криминологија са елементима виктимологије*. ор. cit., стр. 400.

⁴³⁵ Секундарна виктимизација представља поштравање примарне виктимизације кроз негативну реакцију социјалне средине и кроз неадекватну или чак и погрешну реакцију органа гоњења. За многе жртве и само појављивање пред судом и препричавање, а тиме и поновно преживљавање трауматичних догађаја, представља велику непријатност и стрес. Николић-Ристановић, В. (2003). Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације – савремена законска решења и пракса. *Темида*, 6(1), стр. 3.

⁴³⁶ Ћопић, С. (2008). Могућности ресторативне правде у превенцији криминалитета. У: Л. Крон (ур.), *Казнено законодавство и превенција криминалитета* (стр. 331–346). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, стр. 333–334.

Примену ресторативне правде сугеришу и међународни документи, као што је нпр. Декларација УН о основним начелима правде у вези са жртвама кривичних дела и злоупотребе власти (1985),⁴³⁷ Препорука министара Савета Европе о примени посредовања у кривичним стварима⁴³⁸ и Оквирна одлука Европске уније о положају жртава у кривичном поступку.⁴³⁹

11.3. Основни принципи ресторативне правде

И поред тога што су приликом одређења и схватања појма ресторативне правде присутне различитости, постоји велика уједначеност у погледу основних принципа на којима ресторативна правда почива. Сумирајући теоретске ставове које за предмет истраживања имају концепт ресторативне правде, Ћопић⁴⁴⁰ наводи да су основни принципи на којима је базирана ресторативна правда: принцип персонализма, тј. схватања кривичног дела, и то пре свега као повреде људи и међуљудских односа, принцип поправљања штете изазване кривичним делом и принцип учешћа и принцип реинтеграције.

Приликом извршења кривичног дела повреде могу бити нанете директним жртвама, али и индиректним, као што су чланови породице директне жртве, пријатељи жртве, познаници и сл. Сваким извршењем кривичног дела долази до нарушавања међуљудских односа за чијим поправљањем се тежи у циљу успостављања хармоније у заједници. Ако се пре свега кривично дело схвати као наношење повреде људима, настаје

⁴³⁷ Препоручена је за усвајање на Седмом конгресу Уједињених нација за спречавање злочина и за поступање према преступницима, одржаном у Милану од 26. августа до 6. септембра 1985. и усвојена резолуцијом Генералне скупштине 40/34 од 29. новембра 1985. Не подлеже ратификацији зато што није међународни уговор.

⁴³⁸ Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Mediation in Penal Matters. In: Victim-offender mediation in Europe: Making restorative justice work, The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Leuven: Leuven University Press, 2000, pp. 375–379.

⁴³⁹ The EU framework decision on the standing of victims in criminal procedure (2001), Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and restorative Justice, vol. 2, no. 1, p. 5.

⁴⁴⁰ Ћопић, С. (2007). Појам и основни принципи ресторативне правде. *op. cit.*, стр. 31.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

потреба за поправљањем, тј. накнадом, што доводи до питања шта се подразумева под поправљањем штете и ко је за њу одговоран.

Може се рећи да поправљање штете подразумева одговорност и обавезе. Концепт ресторативне правде у погледу одговорности карактерише то што се одговорност не утврђује, него је учинилац прихвата. С једне стране, прихватање одговорности значи да је учинилац свестан онога што је учинио и да прихвата одговорност за учињено кривично дело, тј. не пориче је, као ни проузроковане последице, док са друге стране значи да учинилац прихвата одговорност за поправљање штете коју је нанео извршењем кривичног дела. Прихватањем одговорности подразумева се обавеза учиниоца да штету поправи, и то у што већој мери (на пример: путем извињења, радом у корист жртве или заједнице, стварном или симболичном накнадом штете и слично).⁴⁴¹

Ресторативна правда захтева потпуну сагласност и учешће свих који су погођени извршењем кривичног дела на било који начин. То могу бити делинквенти, жртве, њихове породице, пријатељи, као и све особе из друштвене заједнице.⁴⁴² Учествовање свих учесника омогућава да у ресторативном процесу дође до активног учешћа и дијалога, као и до међусобног разумевања жртава и учиниоца. Са аспекта жртве овај процес може да значи излажење у сусрет њеним потребама за сигурношћу, подршком, вредновањем, информацијама и сл. И учиниоцу се пружа подршка и третира се са поштовањем уз велику могућност умањења његовог искључивања из заједнице. Свакако није занемарљива ни улога заједнице јер она може да утиче на јачање читавог ресторативног процеса, као и на даље деловање у правцу превенције истих или сличних ситуација. Принцип реинтеграције је такође веома важан. У овом домену је најважнија улога различитих служби зато што оне пружају подршку жртвама, а кроз различите програме могу да пруже помоћ и подршку учиниоцима.⁴⁴³

⁴⁴¹ Ibid., стр. 32.

⁴⁴² Костић, М. (2007). Успостављање стандарда за ресторативну правду. *op. cit.*, стр. 6.

⁴⁴³ Ћопић, С. (2007). Појам и основни принципи ресторативне правде. *op. cit.*, стр. 33.

11.4. Модели ресторативне правде

Унутар концепта ресторативне правде развила су се четири модела у свету која, упркос одређеним разликама у начину и методама спровођења и територијалној распрострањености, имају заједничку основну мисао, а односе се на стратегије постизања циљева ресторативне правде. Ти модели су:

1. медијација између учиниоца и жртве (*victim offender mediation*),
2. веће за репарацију (*community reparative board*),
3. породична конференција (*family conference*) и
4. суђење у кругу (*circle sentencing*).

Медијација између учиниоца и жртве темељи се на концепту ресторативне правде у случајевима када је у основи конфликта кривично дело. При томе посредовање укључује стране које су директно повезане делом – жртву која трпи последице и учиниоца дела.⁴⁴⁴ Фокус је на поправци, надокнади, али и на помоћи учиниоцу. Овај модел се најчешће примењује у свету, а углавном подразумева сусрет лицем у лице учиниоца кривичног дела и жртве у сигурном окружењу и то уз посредовање медијатора. При томе овај процес није примарно фокусиран на склапање нагодбе, иако већина случајева тако заврши, него се нарочит акценат ставља на дијалог између учиниоца и жртве, задовољавање потреба жртве, стимулисање и развој емпатије, те на његов свеукупни развој у смислу редукције рецидивизма у будућности. Основна идеја овог модела јесте постизање дијалога уз ојачавање жртве али и учиниоца да разреше конфликт. На тај начин учиниоцу је пружена прилика да увиди своју грешку и да спозна како његово понашање утиче на друге и преузима одговорност за исто.

⁴⁴⁴ Више у: Миросављевић, А. (2010). Модели ресторативне правде у свијету за младе у сукобу са законом и преглед истраживања њихове учинковитости. *Криминологија и социјална интеграција*, 18(1), стр. 53–64.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Веће за репарацију је модел који је намењен учиниоцима лакших деликата који би иначе у судском процесу били вероватно осуђени на санкцију пробације или краткотрајну казну затвора. Већа су отворена за јавност, а састављена су од мале групе грађана који су прошли посебну едукацију, а намењена су како малолетним тако и пунолетним учиниоцима лакших кривичних дела. Чланове већа чине представници локалне заједнице. Као критеријуми за бирање чланова овог већа пресудне су њихове личне карактеристике, као што су разумевање потреба учиниоца и жртве, разумевање узрока, услова и повода различитих понашања и слично, а не професионалне, у смислу нивоа образовања. По налогу суда веће организује и води јавне састанке лицем у лице између жртве и учиниоца. Већа успостављају договоре са учиниоцима, надзиру спровођење договорених обавеза и обавештавају суд о предузетим активностима. У овом процесу нема професионалних медијатора нити водитеља. Након запримљене полицијске пријаве, процес започиње позивима и појединачним разговорима са учиниоцима и жртвом, али поступак се наставља и ако жртва не пристаје на заједнички сусрет са учиниоцем. У овом случају интересе жртве заступа особа коју она овласти или даје писану изјаву о модалитетима накнаде штете.

Породична конференција је модел који је озакоњен на Новом Зеланду 1989. године. Као облик одговора на криминално понашање малолетника постао је уобичајена пракса на поменутом подручју. Међутим, овај модел се примењује и када су у питању пунолетне особе и то када је реч о средње озбиљним и озбиљним деликтима као што су крађа, наношење телесних повреда, злоупотреба дрога, вандализам, злостављање деце, осим убиства. Породичне конференције које води координатор одржавају се у релативно неформалном окружењу, а могу започети и молитвом или слично. На њој присуствују учинилац, његови рођаци, пријатељи, жртва или њен представник и њени рођаци, пријатељи, бранилац малолетника, полицајац и социјални радник. Када се ради о малолетницима, конференцију сазива и води координатор за малолетнике који ради у одсеку за социјално. На самом

почетку оваквог састанка, тј. конференције најчешће полицајац описује дело, а учинилац буде позван да призна или оповргне учествовање у њему. Уколико призна кривично дело које му се ставља на терет, конференција се наставља описом утицаја дела на жртву, која објашњава своје искуство, емоције и поставља питања учиниоцу. Конференција се прекида када започне расправа о помирењу и накнади штете, а исход расправе је најчешће извињење жртви и рад за опште добро.⁴⁴⁵ Важан стандард у ресторативном процесу је тежња да се избегне доминација, а учеснику који поступа супротно овом стандарду мора бити онемогућено такво понашање.⁴⁴⁶

Идеја модела суђења у кругу потиче од индијанске праксе мирења и медијације у Северној Америци, а појавио се раних 90-их година у Канади и затим се проширио и у САД. Суђење у кругу подразумева састанке на којима учествују жртва, учинилац, њихове породице и пријатељи, заинтересовани чланови заједнице, као и представници судског система. Сви они заједно чине један велики круг или два, спољашњи и унутрашњи. Сви учесници у кругу деле одговорност за проналазак решења, расправљају о догађају и начину поправке штете у циљу спречавања будућих криминалних понашања. Овај поступак поновно повезује учиниоца са заједницом и изграђује покидане везе. Такође, наглашава потребе жртве, помаже да се открију узроци и разлози криминалног понашања, што резултира задовољењем потреба, како жртве тако и учиниоца.

11.5. Разлике између ресторативне и ретрибутивне правде

Приступ ретрибутивне правде темељи се на идеји кажњавања. Он је усмерен на штету причињену извршењем кривичног дела и сразмерну накнаду. „Класицистички приступ психолошкој улози казне темељи се на

⁴⁴⁵ Тулумовић, М. (2014). Ресторативна правда уз осврт на међународну регулативу и примену у малолетничком законодавству. *Анали Правног факултета у Зеници*, 7(14), стр. 639–641.

⁴⁴⁶ Костић, М. (2007). Успостављање стандарда за ресторативну правду. *op. cit.*, стр. 9.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

логичним постулатима ретрибутивне правде и идеји праведности. Наметањем учиниоцу кривичног дела невоље, која одговара његовој кривици, кривично дело се компензује, неправда уклања и поново се успоставља правда. Ретрибутивна казна представља потврду правде и њен тријумф.⁴⁴⁷

Седамдесетих година прошлог века није дала очекиване резултате, што се закључило на основу истраживања ефикасности различитих модела рехабилитације у временском периоду од 1945. до 1967. године који су се примењивали према осуђеним лицима на извршењу затворске казне. На основу добијених резултата дошло се до закључка да уложени напори на рехабилитацији осуђених лица нису имали значајног утицаја, осим у неколико „изолованих случајева“. Иако је уздрмао темеље затворског система наведени закључак није умањио број лица на извршењу затворске казне.⁴⁴⁸ Сходно веома лошим резултатима ретрибутивног приступа просто се наметнула потреба за изналагањем других, алтернативних становишта за решавање проблема криминалитета, а то је управо примена ресторативног приступа.

Ресторативни приступ подразумева укључивање свих заинтересованих страна – жртве, учиниоца кривичног дела и чланова локалне заједнице – у решавање ситуације која је настала извршењем кривичног дела и проналажење адекватних решења. То значи да је ретрибутивном приступу пажња усмерена ка кривичном делу и кажњавању, док је у ресторативном акценат стављен на личност извршиоца кривичног дела и жртву, односно на поправљање њихових односа нарушених кривичним делом.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Мрвић-Петровић, Н., Ђорђевић, Ђ. (1998). *Моћ и немоћ казне*. Београд: Војна књига, стр. 16.

⁴⁴⁸ Communicating With Prisoners – Public Interest Analysis. Доступно на: <http://www.acrosswalls.org/outline-post/> Датум приступа: 10.06.2016. године

⁴⁴⁹ Ристић, Д., Бркић, М. (2016). Алтернативно санкционисање и пробација. *Социјална политика*, 51(2), стр. 98.

11.6. Ресторативна правда и кривичноправни систем у Србији

Ресторативна правда се у кривичним предметима примењује искључиво у случајевима када преступник призна да је извршио предметно дело, те прихвати одговорност и изрази спремност за учествовање у ресторативном поступку. Ипак, то не искључује његову кривичну одговорност зато што ресторативна правда не може да замени формални кривичноправни поступак. Стога Васиљевић-Продановић⁴⁵⁰ истиче да неки аутори изражавају забринутост сматрајући да примена ресторативних поступака у кривичним предметима може да наруши процесна права оптуженог, док с друге стране снага кривичноправног система може да промени циљеве ресторативне правде.

Пратећи достигнућа теорије и праксе кривичноправног реаговања на криминалитет у нашем кривичном законодавству дошло је до одређених промена које указују на постепено, али доследно прихватање новина које се односе на увођење и примену концепта ресторативне правде код нас. Ипак, веома често се као субјективни изговор за непримењивање концепта ресторативне правде наводи објективни недостатак подзаконских аката.⁴⁵¹ У Србији је, може се рећи, примена ресторативне правде тек у повоју. Изменама кривичног и малолетничког законодавства, у наш кривичноправни систем унети су одређени елементи ресторативне правде. Међутим, са теоријског аспекта, а нарочито са становишта њеног позитивног утицаја на жртву, концепт ресторативне правде је недовољно познат стручној и широј јавности.

⁴⁵⁰ Васиљевић-Продановић, Д. (2010). Ресторативна правда у кривичном систему. *Темид*, 13(3), стр. 60–61.

⁴⁵¹ Костић, М. (2006). Ресторативна правда у домаћем законодавству. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, (47), стр. 67.

11.6.1. Кривично законодавство

У домаћи, традиционално ретрибутивни кривичноправни систем унети су извесни конкретни елементи ресторативне правде. Тако је КЗ предвиђено више могућности ублажавања или отклањања штете причињене кривичним делом. Мера која се најчешће примењује јесте одустајање од кажњавања у циљу избегавања изрицања кратке казне затвора и то ако тежина дела, лична својства учиниоца и његово понашање после извршеног дела указују на то да се таквом казном не би постигла сврха кажњавања. Наведена мера се примењује у току трајања кривичног поступка, а њени најчешћи облици су ослобођење од казне и одлагање изрицања казне. Одлагање изрицања казне може бити праћено обавезом учиниоца дела да испуни неки судски налог. Посебна могућност када је у питању ова мера јесте да буде одређено проверавање понашања преступника у трајању од шест месеци до две године.⁴⁵²

Ослобођење од казне постоји када суд у кривичном поступку утврди да је једно лице извршило кривично дело за које је кривично одговорно, али га ослобађа од казне. У том случају се доноси осуђујућа пресуда, а учинилац се сматра осуђеним лицем без обзира на то што је ослобођен од казне. У овом случају осуда се уводи у казнену евиденцију, али се брише после одређеног временског периода ако осуђено лице не изврши ново кривично дело. Уз ослобађање од казне није искључено изрицање мере безбедности иако се у пракси веома ретко користи.⁴⁵³

Одредбама члана 58 КЗ прописано је ослобођење од казне. Наиме, суд може ослободити учиниоца од казне само када закон то изричито предвиђа. Тако нпр. законодавац предвиђа ослобођење од казне у случају прекорачења нужне одбране (члан 19, став 3 КЗ), прекорачења крајње нужде (члан 20, став 3 КЗ), неподобан покушај (члан 31 КЗ), добровољни одустанак или добровољни одустанак од саучесништва (члан 32 КЗ). КЗ је прописао и

⁴⁵² Константиновић-Вилић, С., Костић, М. (2006). *Пенологија*. Ниш: Свен, стр. 261.

⁴⁵³ Јовановић, Љ., Јовашевић, Д. (2003). *Кривично право*. Београд: Полицијска академија, стр. 278–279.

ослобођење од казне у случају поравнања учиниоца и оштећеног када суд може ослободити од казне учиниоца кривичног дела за које је прописана казна затвора до три године или новчана казна ако је на основу постигнутог споразума сам оштећени испунио све обавезе из тог споразума (члан 59 КЗ).

Одредбама члана 71 КЗ прописује се условна осуда са заштитним надзором и предвиђа могућност суда да одреди стављање под заштитни надзор учиниоца коме је изречена условна осуда за одређено време у току времена проверавања. У члану 73 КЗ прописане су обавезе обухваћене заштитним надзором од којих су за реституцију односа учиниоца и жртве нарочито значајне: испуњење обавеза издржавања породице, чувања и васпитања деце и других породичних обавеза, као и отклањање или ублажавање штете причињене кривичним делом, а нарочито измирење са жртвом учињеног кривичног дела (тачка 4 и 10).

У току заштитног надзора осуђеном се могу наметати и извесне обавезе као што су редовно телефонско контактирање са полицијом, ненапуштање пребивалишта, подвргавање лечењу од болести зависности итд. Ове обавезе уз условну осуду извршавају се у оквиру локалне заједнице.

11.6.2. Законик о кривичном поступку

ЗКП одредбом члана 283 уводи начело опортунитета у случају кривичног гоњења пунолетних учинилаца кривичних дела. Овим се чланом предвиђа да јавни тужилац може уз сагласност суда одложити кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година ако осумњичени прихвати једну или више од следећих обавеза, од којих су са становишта жртве значајне следеће: да отклони штетну последицу која је настала извршењем кривичног дела, да уплати одређени новчани износ у корист хуманитарне организације или у друге јавне сврхе, да обави одређени друштвенкорисни или хуманитарни рад, да испуни доспеле обавезе издржавања. Осумњичени је дужан да прихваћену обавезу изврши у року који не може бити дужи од годину дана. Дужност

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

надзора над извршењем обавеза обавља повереник из органа управе надлежног за послове извршења кривичних санкција, у складу са прописом који доноси министар надлежан за послове правосуђа (члан 283, став 2 ЗКП). Ако осумњичени изврши ове обавезе јавни тужилац ће одбацити кривичну пријаву тако да се решење може одбацити.

Јавни тужилац може одбацити кривичну пријаву ако је осумњичени услед стварног кајања спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио, а јавни тужилац према околностима случаја оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично (члан 284, став 3 ЗКП). Имајући у виду законом одређен предуслов за примену института стварног кајања, може се рећи да ово решење има позитивне импликације у погледу репарације, односно материјалног обештећења за жртву. С друге стране, његова примена може да води „скретању“ кривичне процедуре, па тако и елиминисању стигматизације учиниоца, што свакако може да буде позитиван подстицај за његово будуће понашање и реинтеграцију.

Међутим, с обзиром на то да примена овог института не захтева нужно сусрет и дијалог жртве и учиниоца и њихово споразумевање о санирању последица кривичног дела, ово решење може да се посматра само као делимично ресторативно. Иако води поправљању или накнади штете, тј. материјалном обештећењу жртве, питање је у којој мери примена овог института може да резултира и поправљањем односа између жртве и учиниоца, што је кључна вредност ресторативне правде.

Ч Е Т В Р Т И Д Е О

ХИ ГЛАВА

12. ИСТРАЖИВАЊЕ

Ово поглавље садржи опис узорка, статистичке податке у оквиру којих су анализирани пресуде из одређених категорија кривичних дела против имовине, као и пресуде које садрже одлуке о имовинскоправном захтеву. У оквиру овог поглавља, на основу података Основног суда у Новом Саду приказан је и број поднетих оптужних предлога у периоду од 2014. до 2017. године.

12.1. Опис узорка

Истраживање је спроведено у Основном суду у Новом Саду. У оквиру истраживања узорак је чинило 80 пресуда које су донете у временском периоду од 2011. до 2017. године. Пресуде које су анализирани су из категорије кривичних дела против имовине – крађа, тешка крађа, разбојништво, разбојничка крађа, утаја, превара, уништење и оштећење туђе ствари и неовлашћено коришћење туђег возила. Релевантни параметри који су узети у обзир приликом истраживања су врста кривичног дела, пол, годиште, изречена пресуда, досуђена казна и одлука о имовинскоправном захтеву.

Истраживање је обухватило и анализу прегледа укупног броја поднетих оптужних предлога у Основном суду у Новом Саду за наведена кривична дела у временском периоду од 2014. до 2017. године.

Узорак су чиниле и пресуде које су нам након исцрпног истраживања биле доступне и које се тичу имовинскоправног захтева. У питању је укупно 11 пресуда, од којих су 4 комплетне, тј. садрже пресуду и образложење исте. Ове пресуде биће приказане у следећем поглављу.

12.2. Статистички подаци

У оквиру овог поглавља биће приказани подаци који су добијени истраживањем, и то најпре подаци који су добијени анализом пресуда Основног суда у Новом Саду у одређеном временском периоду. Затим ће бити приказани примери судских пресуда које за предмет решавања имају имовинскоправни захтев и које смо успели да прибавимо.

У Табели 1 анализирани су пресуде Основног суда у Новом Саду у временском периоду од 2011. до 2017. године. У оквиру ове Табеле приказана су одређена кривична дела против имовине (категорије кривичних дела против имовине – крађа, тешка крађа, разбојништво, разбојничка крађа, утаја, превара, уништење и оштећење туђе ствари и неовлашћено коришћење туђег возила) која у ствари и чине предмет пресуде. Поред наведеног, релевантни параметри који су узети у обзир приликом истраживања су пол, годиште, изречена пресуда, досуђена казна и одлука о имовинскоправном захтеву. Наведени подаци су нам омогућили детаљан увид у сваки проучавани предмет, а све у циљу утврђивања повезаности учињеног кривичног дела и одлуке о имовинскоправном захтеву.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Табела 1. Анализа пресуда Основног суда у Новом Саду, у периоду од 2011. до 2017. године.

	Број предмета	Врста кривичног дела	Пол	Годиште	Изречена пресуда	Досуђена казна	Одлука о Имовинскоправном захтеву
1.	К-1520/2015 Од 11.01.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1960	Крив	Условна 1 год. или 5 месеци затвора	Имовинскоправног захтева није било
2.	К-595/16 Од 19.01.2017.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1969	Крив	Условна 1 год. или 3 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
3.	К-312/16 Од 07.06.2016.	крађа у покушају из члана 203 став 1 КЗ-а у вези са чл. 30 КЗ и кривично дело тешка телесна повреда из нехата из чл. 121 ст.4 у вези ст. 1 КЗ-а	Мушко	1973	Крив	9 месеци затвора	Оштећени упућен на парницу
4.	К-540/2017 Од 30.05.2017.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1971	Крив	2 месеца затвора	Досуђен у Кривичном поступку
5.	К-155/15 Од 10.02.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1991	Крив	Условна 1 год. или 2 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
6.	К-853/2016 Од 27.04.2017.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1983	Крив	3 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
7.	К-532/14 Од 27.06.2014.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко Женско	1986 1976	Криви	Условна 2 год. или 3 месеца затвора (1),(2).	Оштећени упућен на парницу
8.	К-1637/2016 Од 10.02.2017.	крађа у покушају из чл. 203 ст.1	Женско	1955	Крива	Условна 1 год. или 3 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
9.	К-185/16 05.05.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1960	Крив	Условна 1 год. или 4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

10.	К-1998/2015 Од 05.05.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Женско	1987	Крива	10 месеци затвора	Досуђен у Кривичном поступку
11.	К-3983/13 29.05.2014.	крађа у покушају из чл. 203 ст.	Мушко	1970	Крив	Условна 1 год. или 4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
12.	К-597/13 Од 21.03.2014.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1974	Крив	5 месеци затвора	Имовинскоправног захтева није било
13.	К-279/14 Од 26.06.2014.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко Мушко	1981 1988	Криви	Условна 1 год. или 3 месеца затвора (1),(2)	Имовинскоправног захтева није било
14.	К-304/16 30.09.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1983	Крив	4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
15.	К-1775/14 Од 12.05.2015.	крађа из чл. 203 ст. 1	Женско	1943	Крива	Условна 1 год. или 2 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
16.	К-1811/15 Од 24.11.2015.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1976	Крив	1 годину и 4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
17.	К-276/16 Од 02.06.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1980	Крив	8 месеци затвора	Оштећени упућен на парницу
18.	К-464/2016 Од 28.10.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1980	Крив	Условна 1 год. или 4 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
19.	К-1520/2015 Од 11.01.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1960	Крив	Условна 1 год. или 5 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
20.	К-1764/16 Од 09.03.2017.	крађа из чл. 203 ст. 1	Женско	1975	Крива	10 месеци затвора	Имовинскоправног захтева није било

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

21.	К-402/16 Од 27.04.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Женско	1990	Крив	Условна 1 год. или 4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
22.	К-1747/15 Од 22.01.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко Женско	1984 1980	Криви	(1)Условна 1 год. или 4 месеца затвора (2)5 месеци затвора	Оштећени упућен на парницу
23.	К-835/2014 Од 16.07.2015.	крађа у продужењу из чл. 203 ст. 1 у вези чл. 61 КЗ-а,	Мушко	1980	Крив	Новчана казна 100 000 РСД	Оштећени упућен на парницу
24.	К-867/12 Од 28.02.2014.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1974	Ослобођен	/	Оштећени упућен на парницу
25.	К. 1738/2015 Од 29.08.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко Мушко	1988 1987	Криви	(1)3 месеца затвора (2)Условна 1 год. или 3 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
26.	К- 1709/14 16.12.2015.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1970	Крив	5 месеци затвора	Имовинскоправног захтева није било
27.	К-248/13 04.06.2016.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко Мушко	1970 1974	Криви	Одбијен оптужни предлог 3 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
28.	К-4007/13 Од 19.02.2014.	крађа у покушају из чл. 203 ст.1 КЗ-а у вези чл. 30 КЗ-а	Женско	1976	Крив	Условна 1 год. или 2 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

29.	К-487/15 Од 24.06.2015.	крађа у покушају из чл. 203 ст.1 КЗ-а у вези чл. 30 КЗ-а	Мушко	1963	Крив	Условна 1 год. или 1 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
30.	К-1527/2013 Од 10.02.2014.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1954	Крив	Условна 1 год. или 2 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
31.	К-398/16 Од 28.11.2016.	крађа у покушају из чл. 203 ст. 2 КЗ-а у вези ст. 1 Кривичног законика	Мушко	1967	Крив	Условна 1 год. или 4 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
32.	К-1592/15 Од 24.12.2015.	продужено кривично дело крађа у покушају из чл. 203 ст. 2 КЗ-а у вези ст. 1 Кривичног законика у вези са чланом б1 КЗ-а,	Мушко	1989	Крив	Условна 1 год. или 5 месеци затвора	Оштећени упућен на парницу
33.	К-1206/16 Од 23.02.2017.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1973	Крив	5 месеци затвора	Имовинскоправног захтева није било
34.	К-1502/2016 Од 17.05.2017.	крађа у покушају из члана 203 став 1 у вези са чланом 30 КЗ-а	Женско	1960	Крив	Условна 1 год. или 3 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
35.	К-1904/2016 17.05.2017.	крађа из чл. 203 ст. 1	Мушко	1966	Крив	Условна 1 год. или 4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
36.	К-1100/14 Од 13.02.2015.	тешка крађа у покушају из члана 204 став 1 тачка 1 у вези са чланом 30 КЗ-а.	Мушко	1983	Крив	2 године затвора	Имовинскоправног захтева није било
37.	К-3155/13	продужено кривично дело	Мушко	1979	Крив	2године и 8 месеци	Имовинскоправног

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

	Од 14.03.2013.	тешке крађе из чл. 204 ст.1 тач.1 КЗ-а у вези чл. 61 ст.1 и 5 Кривичног законика				затвора	захтева није било
38.	К-1170/2015 Од 18.11.2016.	кривично дело тешке крађе из чл. 204 ст. 1 тач. 1 у вези са чл. 30 Кривичног законика	Мушко	1967	Крив	Условна 3 год. или 1 година затвора	Оштећени упућен на парницу
39.	К-3928/13 Од 08.03.2016.	тешка крађа у саизвршилаштву из чл. 204 ст. 1 тач. 1 КЗ-а у вези са чланом 33 КЗ-а	Мушко Мушко	1984 1986	Криви	3 месеца затвора (1),(2)	Имовинскоправног захтева није било
40.	К-1767/16 26.01.2017.	тешка крађа из чл. 204 став 1 тачка 1 Кривичног законика	Мушко Женско	1982 1985	Криви	(1) 1 годину и 6 месеци затвора (2) 2 године условна или 1 година затвора	Оштећени упућен на парницу
41.	К-95/2011 Од 05.03.2015.	тешка крађа из чл. 204 ст.1 тач.1 Кривичног законика	Мушко Мушко Мушко Мушко	1986 1987 1989 1987	Криви	Zatvor : 1) 2 године затвора 2) 1 год. и 2 мес. 3) 1 год. И 5 мес. 4) 1 год. И 3 мес.	Оштећени упућен на парницу
42.	К-3624/13 20.06.2014.	продужено кривично дело тешке крађе из чл. 204 ст. 1 т. 1 Кривичног законика у вези чл. 61 ст. 1 и 5 Кривичног законика	Мушко	1984	Крив	9 месеци затвора	Имовинскоправног захтева није било
43.	К-262/2017 Од 18.04.2017.	тешка крађа из члана 204 став 1 тачка 1. Кривичног законика	Мушко	1984	Крив	1 годину и 3 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

44.	К-1573/15 Од 09.02.2016.	тешка крађа из члана 204 ст. 1 тачка 1 Кривичног законика	Мушко	1985	Крив	1 годину и 3 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
45.	К-3742/13 Од 10.06.2014.	продужено кривично дело тешке крађе из чл. 204 ст. 1 т. 1 у вези чл. 61 Кривичног законика,	Мушко	1986	Крив	1 годину и 2 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
46.	К-1473/2016 Од 02.02.2017.	тешка крађа у покушају из члана 204 став 1 тачка 1 Кривичног законика, у вези члана 30 Кривичног законика, продужено кривично дело фалсификовање и злоупотреба платних картица из члана 225 став 4 у вези става 2 Кривичног законика у вези члана 61 Кривичног законика	Женско	1977	Крива	2 године и 6 месеци затвора + Новчана казна у износу од 30 000 РСД	Досуђен у Кривичном поступку
47.	К-1115/2013 Од 16.03.2015.	продуженог кривичног дела тешке крађе из члана 204 ст. 1 тач. 1 у вези са чл. 61 ст. 1 и ст. 5 КЗ	Мушко Мушко	1988 1981	Криви	1 годину и 6 месеци затвор (2)) 2 године условна или 1 година затвора	Имовинскоправног захтева није било
48.	К-236/16 Од 14. 10. 2016.	тешка крађа у покушају из члана 204 ст.1 тач. 1 Кривичног законика у вези са чланом 30 Кривичног законика	Мушко	1985	Крив	1 година затвор	Оштећени упућен на парницу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

49.	К-2457/12 Од 16.04.2015.	тешка крађа у продужењу из чл. 204 ст. 1 тач.1 у вези чл. 61 КЗ-а	Мушко	1979	Крив	1 годину и 6 месеци затвора	Оштећени упућен на парницу
50.	К-2750/13 Од 27.03.2014.	продуженог кривичног дела тешке крађе из чл. 204 ст. 1 тач. 1 у вези са чл. 61 ст. 1 и ст. 5 КЗ-а,	Мушко	1974	Крив	1 годину и 4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
51.	К-1210/14 Од 21.04.2016.	тешка крађа из члана 204 став 1 тачка 3 Кривичног законика	Мушко	1996	Крив	2 године условна или 1 год затвора	Имовинскоправног захтева није било
52.	К-361/2013 Од 12.02.2015.	продужено кривично дело тешке крађе из члана 204 став 1 тачка 1 у вези са чланом 33 и 61 Кривичног законика	Мушко Мушко	1961 1959	Криви	(1) 4 године затвор (2) 3 године затвор	Оштећени упућен на парницу
53.	КК-362/15 Од 22.03.2016.	два кривична дела тешке крађе из чл. 204 ст. 1 тач. 1 КЗ-а	Мушко	1979	Крив	1 година и 6 месеци затвора + мера безбедности: Обавезно лечење наркомана	Оштећени упућен на парницу
54.	К-22/2017 Од 23.05.2017.	тешка крађа из чл. 204 ст. 1 тач. 1 КЗ-а у вези чл. 33 КЗ	Мушко Мушко	1979 1983	Криви	1 година и 3 месеца затвора (1),(2)	Имовинскоправног захтева није било
55.	К 3797/13 Од 21.05.2014.	продужено кривично дело тешке крађе из чл. 204 ст. 1 т. 1 а у вези са чл. 61 Кривичног законика	Мушко	1959	Крив	3 године условна или 1 година и 3 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
56.	ЈК-623/2013 Од 22.04.2016.	тешка крађа у продужењу из члана 204 став 1 тачка 1 Кривичног законика у вези чл.	Мушко Женско	1983 1985	Криви	(1) 2 године затвор (2) Три године	Оштећени упућен на парницу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

		61						условна или 1 година затвора	
57.	ЛК-258/16 Од 14.07.2016.	кривично дело тешке крађе из чл. 204 ст. 1 тач. 1 КЗ-а,	Мушко	1989	Крив	Крив	2 године условна или 1 година затвора	Оштећени упућен на парницу	
58.	К 1757/2013 Од 11.02.2014.	продужено кривично дело тешке крађе из чл. 204 ст. 1 тач. 3 КЗ-а у вези чл. 61 КЗ-а	Мушко	1988	Крив	Крив	4 године условна или 1 година и 4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу	
59.	К-1683/2015 Од 09.02.2017.	кривично дело тешка крађа из чл. 204 ст. 1 тач. 1 у вези чл. 61 КЗ-а	Мушко	1979	Одбијен оптужни предлог	/		Оштећени упућен на парницу	
60.	ЈК-214/17 Од 28.03.2017.	разбојничка крађа из чл. 205 ст.1 КЗ	Мушко	1988	Крив	Крив	1 годину и 6 месеци затвора	Имовинскоправног захтева није било	
61.	К-2169/2013 Од 16.11.2015.	кривично дело разбојништва из члана 206 став 1 Кривичног законика у вези са чланом 33 Кривичног законика	Мушко Мушко	1986 1987	Криви	Криви	(1) 3 године затвор (2) 2 године и 6 месеци затвор + мера безбедности: Обавезно лечење наркомана	Имовинскоправног захтева није било	
62.	К-553/14 Од 26.06.2015.	кривично дело разбојништво у покушају из чл. 206 ст. 1 у вези чл. 30 КЗ-а	Мушко	1981	Крив	Крив	1 година затвор (електронски надзор – кућни притвор)	Имовинскоправног захтева није било	
63.	К-1049/15 Од 22.09.2016.	кривично дело разбојништво из чл. 206 ст. 1 КЗ	Мушко	1985	Крив	Крив	2 године затвора	Оштећени упућен на парницу	

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

64.	К-1297/2014 Од 25.06.2015.	кривично дело разбојништво у покушају из члана 206 став 1 Кривичног законика у вези са чланом 30 Кривичног законика	Мушко	1968	Крив	1 година затвор	Имовинскоправног захтева није било
65.	К-2364/15 Од 06.03.2017.	кривично дело разбојништво из чл. 206 ст. 1 КЗ-а	Мушко	1976	Крив	2 године и 3 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу
66.	К-958/2016 Од 27.01.2017.	разбојништво из члана 206 став 1 Кривичног законика	Мушко	1990	Крив	1 година затвор (електронски надзор – кућни притвор)	Досуђен у Кривичном поступку
67.	К-1056/13 Од 26.01.2015.	кривично дело разбојништва из члана 206 став 1 Кривичног законика	Женско	1989	Крива	2 године и 8 месеци затвора	Оштећени упућен на парницу
68.	К-1084/2014 Од 21.01.2016.	кривично дело разбојништво из члана 206 став 4 у вези ст. 1 КЗ-а	Мушко	1991	Крив	2 године условна или 6 месеци затвора	Оштећени упућен на парницу
69.	К-2392/2013 Од 29.05.2014.	кривично дело утаје из чл. 207 ст. 3 у вези ст. 1 Кривичног законика	Мушко	1984	Крив	1 година затвор + Новчана казна од 30 000 РСД	Досуђен у Кривичном поступку – ДЕЛИМИЧНО а за преостали део оштећени упућен на парницу
70.	К-305/2015 Од 10.05.2016.	утаја из чл. 207 ст. 4 КЗ-а	Мушко	1963	Ослобођен	/	Оштећени упућен на парницу
71.	К-2184//2015	преваре из чл. 208 ст. 3 у вези	Женско	1953	Одбијен	/	Оштећени упућен на парницу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

	Од 20.06.2016.	ст. 1 КЗ-а,			оптужни предлог		парницу
72.	К-1751/14 Од 13.03.2015.	преваре из чл. 208 ст. 1 Кривичног закона	Мушко	1971	Крив	2 године условна или 7 месеци затвора + Новчана казна од 20 000 РСД	Оштећени упућен на парницу
73.	К-428/12 27.05.2014.	продужено кривично дело преваре из чл. 208 ст. 1 у вези са чл. 61 Кривичног закона	Мушко Мушко	1960 1984	Криви	(1) 1 година затвора + новчана казна од 40 000 РСД (2) 2 године условна или 7 месеци затвора + новчана казна од 40 000 РСД	Оштећени упућен на парницу
74.	К-710/2014 Од 15.07.2015.	кривично дело преваре из чл. 208 ст. 1 КЗ-а,	Женско	1956	Одбијен оптужни предлог	/	Оштећени упућен на парницу
75.	К-50/2015 Од 16.04.2015.	кривично дело преваре у продужењу из члана 208 став 4 у вези става 1 КЗ-а, у вези члана 61 КЗ-а	Мушко	1969	Крив	3 године затвора	Досуђен у кривичном поступку – ДЕЛИМИЧНО а за преостали део оштећени упућен на парницу
76.	К-2150/2012 03.07.2015.	превара из члана 208 став 4 у вези са ставом 1 КЗ-а	Женско	1963	Ослобођена	/	Оштећени упућен на парницу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

77.	К. 73/15 Од 21.04.2015.	превара у продужењу из чл. 208 ст. 4 у вези ст. 1 КЗ у вези чл. 61 ст. 5 КЗ-а	Мушко Мушко	1962 1965	Криви	4 године затвора + новчана казна од 40 000 РСД (2) 2 године и 6 месеци затвора + новчана казна од 400 000 РСД	Оштећени упућен на парницу
78.	К-1199/15 Од 12.12.2016.	уништење и оштећење туђе ствари из члана 212. става 1 КЗ-а	Мушко	1975	Крив	1 година условна или 2 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
79.	К-338/14 Од 06.04.2015.	уништење и оштећење туђе ствари из члана 212. ст. 2 у вези ст. 1 КЗ-а,	Мушко	1975	Ослобођен	1 година условна или 2 месеца затвора	Имовинскоправног захтева није било
80.	К 3535/2011 Од 17.03.2014.	неовлашћено коришење туђег возила из чл. 213 ст. 1 КЗ-а	Женско	1987	Крива	4 месеца затвора	Оштећени упућен на парницу

Извор: Анализа пресуда из судског архива Основног суда у Новом Саду.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

У оквиру Табеле 2 збирно је приказана одабрана врста кривичних дела против имовине и број обрађених предмета на основу података који су добијени из Основног суда у Новом Саду за временски период од 2011. до 2017. године. Анализом резултата дошли смо до сазнања да је у највећој мери заступљено кривично дело крађе – у чак 35 предмета, затим тешке крађе (24), а најмање кривично дело разбојничке крађе (1) и кривично дело неовлашћено коришћење туђег возила (1). Што се тиче учиниоца кривичних дела долазимо до података да има чак 80 учиниоца мушког пола, а само 17 женског пола. Од укупног броја процесуираних лица којих је било 97, чак је 89 оглашено кривим, ослобођено је само 4 лица, док је исти број одбијених оптужних предлога (4). При томе је највећи број изречених казни затвора, без изрицања условне осуде (54), мањи број, али свакако не и занемарљив, јесте број изречених условних осуда – 34. С друге стране, веома је мали број изречених мера безбедности у виду обавезног лечења наркомана и број изречених пресуда затвора уз електронски надзор – по два за сваки. Када је реч о имовинскоправним захтевима, број предмета у којима је оштећени са имовинскоправним захтевом упућен на парницу је 49, док је готово упола мањи број предмета у којима имовинскоправног захтева није било, тј. 27. Укупан број досуђених имовинскоправних захтева у кривичном поступку је 6. Потпуно решених имовинскоправних захтева је било 4, док је делимично решених имовинскоправних захтева било само 2.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Табела 2. Збирна табела анализе пресуда у периоду од 2011. до 2017. године.

Врста кривичног дела:	Број обрађених предмета:	Број извршитеља према полу:	
		Мушких	Женских
Крађа из члана 203.	35		
Тешка крађа из члана 204.	24	80	17
Разбојничка крађа из члана 205.	1		
Разбојништво из члана 206.	8		
Утаја из члана 207.	2		
Превара из члана 208.	7		
Уништење и оштећење туђе ствари из члана 212	2		
Неовлашћено коришење туђег возила из чл. 213	1		
Укупан број лица оглашених кривим	Укупан број ослобођених лица	Укупно одбијених оптужних предлога	
89	4	4	
Број изречених казни затвора без изрицања условне казне	Број изречених условних осуда	Број изречених мера безбедности	Број изречених пресуда Затвора уз електронски надзор

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

53	34	2	2
		Обавезно лечење наркомана	кућни притвор
Изречене казне затвора у временском распону од 2 месеца до 4 године			
Укупан број досуђених имовинскоправних захтјева у КР. Посутпку	Број потпуно решених имовинских захтјева	Број делимично решених имовинскоправних захтјева	Број предмета у којима је оштећени са имовинскоправним захтевом упућен на парницу
6	4	2	49
			Број предмета у којима имовинскоправног захтева није било
			27

Извор: Анализа пресуда из судског архива Основног суда у Новом Саду.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

На основу података из Табеле 3 у којој је приказан број поднетих оптужних предлога у Основном суду у Новом Саду и то у периоду од примене новог ЗКП, односно од 2014. до 2017. године, долазимо до сазнања да је у највећој мери заступљено кривично дело крађе, тешке крађе и преваре, док је најмање заступљено кривично дело зеленаштва, уцене и одузимања туђих ствари. Анализом података из ове Табеле такође сазнајемо да се број наведених кривичних дела из године у годину смањује. Тако је нпр. број поднетих оптужних предлога за кривично дело крађе био 700, а 2016. године више него упола мање, односно 321, док је наредне, 2017. године, број поднетих оптужних предлога био још мањи – 276. Анализирајући податке из Табеле 3 долазимо до сазнања да је тенденција опадања поднетих оптужних предлога присутна за свако наведено кривично дело против имовине у посматраном временском периоду.

Табела 3. Преглед укупног броја поднетих оптужних предлога у периоду од примене новог ЗКП.

	2014		2015		2016		2017	
	поднето	Решено	поднето	решено	поднето	решено	Поднето	решено
КЗ чл.203	700	693	438	422	321	297	279	161
КЗ чл.204	604	573	220	189	192	153	177	64
КЗ чл.205	12	11	5	4	7	6	7	5
КЗ чл.206	79	72	56	46	39	32	36	20
КЗ чл.207	47	47	25	25	26	23	31	17
КЗ чл.208	277	261	133	110	86	71	71	30
КЗ чл.211	3	3	1	1	2	1	1	0
КЗ чл.212	32	31	12	12	12	9	14	9
КЗ чл.213	35	34	25	25	10	9	17	10
КЗ чл.214	17	14	6	4	6	5	4	2
КЗ чл.215	2	1	3	3	2	2	2	0
КЗ чл.217	1	1	0	0	0	0	0	0

Извор: Статистички подаци преузети из судског архива Основног суда у Новом Саду.

Примери пресуда

У оквиру овог поглавља приказани су и примери донетих пресуда који се односе на имовинскоправни захтев. Као прво, сматрамо да је релевантно нагласити да се у судској пракси веома мали број оваквих пресуда може пронаћи, што можемо закључити на основу покушаја да прибавимо исте. За потребе овог истраживања приказано је укупно једанаест примера пресуда, од којих су четири комплетне, односно садрже и образложење истих, док преосталих седам представљају изводе из судских пресуда које за предмет решавања имају имовинскоправни захтев.

Пример бр. 1

Имовинскоправни захтев

Досуђени имовинскоправни захтев може се састојати у томе да окривљени изврши реституцију и објекат који је предмет извршења кривичног дела повреде гроба доведе у стање у којем је био пре рушења.

Из образложења: Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим за извршење кривичног дела повреде гроба из члана 241. став 1 КЗ тако што је на месном гробљу повредио гробно место где су сахрањени преци оштећене на тај начин што је приликом постављања опсега над гробом свога оца, делом опсег излио преко гроба где су сахрањени преци оштећене. Правилно је првостепени суд усвојио имовинскоправни захтев оштећене и обавезао окривљеног да уклони део опсега којим је заузео гробно место за своје родитеље а који је изграђен на гробу предака оштећене, те да опсег на гробу предака оштећене доведе у стање у којем је био пре извршења кривичног дела.

(Пресуда окружног суда у БГ., Кж 384/01 од 22. 3. 2001.).

Пример бр. 2

Имовинскоправни захтев као основ побијања пресуде

Јавни тужилац није овлашћен да првостепену пресуду побија због одлуке о имовинскоправном захтеву, осим у случају ако је досуђен на штету мере одузимања имовинске користи.

Из образложења: Пресудом основног суда у Прокупљу 4 К.бр./10 од октобра 2010. године окривљени Ћ. Љ. оглашен је кривим због КД из члана 159. ст. 2. Закона о енергетици, осуђен на казну затвора од 30 дана и обавезан да оштећеном привредном друштву ЕД Прокупље плати на име штете 56000 динара.

Жалбу је изјавио Основни јавни тужилац на штету окривљеног због одлуке о казни а у његову корист због досуђеног имовинскоправног захтева.

У корист окривљеног јавни тужилац може жалбу изјавити само на одлуке кривичноправног карактера обзиром да нема законског овлашћења да заступа имовински интерес окривљеног на главном претресу и у жалбеном поступку, осим у случају досуде имовинскоправног захтева на штету мере одузимања имовинске користи.

(Пресуда основног суда у Прокупљу 4 К. Бр.626/10 од 18. 10.2010. године и пресуда АП суда у Нишу Кж 1 бр.4227/10 од 18.03.2011.)

Пример 3

Изузетак када се у кривичном поступку оштећени са имовинскоправним захтевом упућује на парницу

Суд оштећеног са имовинскоправним захтевом може упутити на парницу само у случају ако подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ ни за потпуно, ни за делимично пресуђење стога није у диспозицији суда да одлучује, да ли ће оштећеном досудити постављени

имовинскоправни захтев, или ће оштећеног упутити на парницу, већ је исти дужан када утврди висину захтева, да том захтеву удовољи.

Из образложења:

Пресудом Основног суда окривљени је оглашен кривим због кривичног дела крађе из члана 203. став 1. КЗ-а, изречена му је усовна осуда. Истом пресудом на основу члана 206. став 2 ЗКП оштећени је ради остварења имовинскоправног захтева упућен на парницу. Апелациони суд је уважавањем као основане жалбе браниоца окривљеног, и по службеној дужности, укинуо пресуду Основног суда и предмет вратио првостепеном суду на поновно суђење.

У изреци побијане пресуде првостепени суд је неправилно применио одредбу члана 206. став 2. ЗКП-а. Наиме из чињеничног основа пресуде произилази да је окривљени за себе прибавио противправну имовинску корист - у виду иконе Св. Николе у вредности од 100.000,00 динара извршењем кривичног дела из члана 203. ст. 1. КЗ-а, на штету оштећеног, а оштећени је у тој вредности поставио имовинскоправни захтев па је и поред тога првостепени суд оштећеног са имовинскоправним захтевом упутио на парницу.

Према одредби члана 206. ст. 2. ЗКП-а, суд оштећеног са имовинскоправним захтевом упућује на парницу само у случају ако подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ ни за потпуно ни за делимично пресуђење. У противном суд је дужан, када утврди висину штете да оштећеном који је имовинскоправни захтев поставио, тај захтев и досуди. Дакле није на диспозицији суда да ли ће оштећеном досудити постављени имовинскоправни захтев или ће оштећеног упутити на парницу, већ је дужан а том захтеву удовољи уколико је утврдио висину тог захтева, као што је то у конкретном случају.

Стога је и у погледу имовинскоправног захтева изрека побијане пресуде противречна сама себи. Осим тога, у образложењу побијане пресуде не наводе се никакви разлози у односу на одлуку о

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

имовинскоправно захтеву па тако остаје нејасно због чега је првостепени суд оштећеног са имовинскоправним захтевом упутио на парницу.

Сви напред изложени недостаци представљају битне повреде одредаба кривичног поступка из члана 368. ст. 1. тачка 11. ЗКП-а због чега је овај суд и по службеној дужности укинуо првостепену пресуду.

(Пресуда апелационог суда у Н. Саду, Кж.1.1952/11 од 14.3.2012)

Пример бр. 4

Имовинскоправни захтев

Правилна је пресуда првостепеног суда којом је окривљени оглашен кривим због кривичног дела крађе из члана 203. КЗ, а у делу који се односи на имовинскоправни захтев, а којим је окривљени дужан да плати оштећеном износ од без обзира што ствар која је била предмет крађе (златан ланчић) није био осигуран.

Из образложења:

Жалбом браниоца окривљеног се истиче да окривљени не спори да ланчић има вредност коју је суд утврдио, али се истиче да суд није утврдио да ли је роба у радњи била осигурана за случај крађе и да ли је можда оштећени можда наплатио штету по основу осигурања.

Овакви жалбени наводи су неосновани с обзиром да из исказа оштећеног произилази да златан ланчић није враћен и да исти није осигуран за случај крађе, јер то и произилази из чињенице да је оштећени истакао имовинскоправни захтев на основу чега другостепени суд није могао да прихвати жалбени навод, јер исти нису подржани изведеним доказима због чега је првостепена пресуда у делу одлуке о имовинскоправном захтеву правилна и законита.

Право је оштећеног код утврђеног чињеничног стања да је окривљени на противправни начин одузео златан ланац наведене вредности, да и у кривичном поступку добије извршни наслов за накнаду штете, како се

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

странке не би додатно излагале трошковима парничног поступка. На основу изложеног другостепени суд сматра да је потпуно ирелевантно да ли су предмети од злата у златари оштећене осигурани, јер се имовинскоправни захтев не може наплатити два пута па с обзиром да је у овом поступку оштећена истакла имовинскоправни захтев, то је жалба неоснована.

(Пресуда Основног суда у Чачку К 153/17 од 30.05.2017).

Имовинскоправни захтев – изводи из судске праксе

Пример бр. 5

Радна организација која је свом раднику исплатила накнаду зараде док је трајала привремена неспособност за рад не може за тај износ поставити имовинскоправни захтев у кривичном поступку према окривљеном који је проузроковао ту неспособност кривичним делом учињеном према раднику (ВСС, Кж. И 165/70 од 28. IV 1970).

Пример бр. 6

Са покушајима судова да уобразију поступак по кривичној ствари на тај начин што би се задржали само на утврђивању чињенице ли је износ у питању изнад или испод граничне суме од које зависи квалификација кривичног дела, врховни судови се нису сложили и захтевали су да се износи тачно утврде (ВСХ, Кж. 2715/62. Од 28.XII 1962).

Пример бр. 7

Износ утврђен у кривичном делу у пресуди се не може се разликовати тј. бити већи или мањи од износа који се досуђује на име имовинскоправног захтева, уз евентуално упућивање за вишак на парницу (ВС АПВ, Кж. 329/59. Од 28. V 1959).

Пример бр. 8

Оштећеном се може досудити имовинскоправни захтев у кривичном поступку, настао услед саобраћајне незгоде, иако је оптужени своје моторно возило осигурао у корист трећих, будући да по прописима имовинског права оштећени може свој захтев усмерити како према штетнику тако и према осигурачу односно и према једном и према другом (ВСХ, Кж. 681/72. од 21. XII 1972).

Пример бр. 9

Основ за вођење парнице су правне чињенице на којима се заснива захтев, а не правна форма кривичне пресуде : оштећени има право материјалног и процесног располагања имовинско правног захтева. Упућивање на парницу је зато само указивање оштећеном на постојање другог правног пута који може користити. Оштећени у својству тужиоца у грађанској парници слободно одлучује према правној ситуацији која се показује после кривичне пресуде да ли ће парницу повести против окривљеног или не. Пресуда Окружног суда у Београду Кж.бр.2293/96 пресуда Првог општинског суда у Београду К. бр.1530/95 од 16.03.1996. године

Пример бр.10

Ако је окривљени противправно присвојио више покретних ствари, чија је вредност утврђена у јединственом износу, а само су неке ствари враћене оштећеном тако да није утврђена појединачна вредност ствари, суд не чини битну повреду када оштећеног упућује на парницу ради остваривања имовинско-правног захтева. (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 1049/97)

Пример бр. 11

Ако се у изреци пресуде тачно наведе за које износе су оштећени претрпели штету извршењем кривичног дела, а у образложењу се, обзиром

да су оштећени упућени на парницу ради остваривања имовинско-правног захтева, наведе да подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ за пресуђење имовинско-правног захтева, то представља битну повреду поступка из чл. 364. ст. 1 тач. 11 ЗКП-а јер је изрека пресуда противречна са разлозима. (Решење Окружног суда у Београду Кж.бр.1734/97 и пресуда Првог општинског суда у Београду К. бр.1445/97)

12.3. Резултати и дискусија

Подношење имовинскоправног захтева у кривичном поступку није обавезно, што значи да овлашћено лице може да бира да ли ће имовинскоправни захтев решавати у парници или у кривичном поступку. На основу спроведеног истраживања дошли смо до података да је имовинскоправни захтев присутан у судској пракси. Наиме, имовинскоправни захтев није био поднет у 27 предмета. На основу тога можемо рећи да је трећа хипотеза која гласи: Институт имовинскоправног захтева је присутан у судској пракси – потврђена. С друге стране, може се поставити питање шта се дешава са поднетим имовинскоправним захтевима.

Анализирајући приказане пресуде сазнајемо да се имовинскоправни захтев може усвојити у случају реституције (пример бр. 1), да суд оштећеног са имовинскоправним захтевом може упутити на парницу само када постоје одређени услови за то и да је дужан да утврди висину имовинскоправног захтева (пример бр. 3 и пример бр. 6). С друге стране, јавни тужилац нема овлашћење да побије првостепену одлуку због одлуке о имовинскоправном захтеву. Изузетак представља случај ако је пресуда досуђена на штету мере одузимања имовинске користи (пример бр. 2).

Уколико би одлучивање о имовинскоправном захтеву довело до значајног пролонгирања (продужетка) читавог кривичног поступка, законодавац је овластио суд да оштећеног упутити на парницу. Међутим, у пракси се дешава да судови превише често и то без оправданог разлога упућују предлагаче на парнични поступак позивајући се на овај основ. Тако

је између осталог наведено да када суд утврди износ противправног прибављања имовинске користи, а оштећеног упути на парницу – чини битну повреду одредаба кривичног поступка (пример бр. 11).

Уколико је у конкретној кривичној ствари извесно да је остварењем дела проузрокована штета оштећеном и ако је неоспорно утврђена њена висина, суд има обавезу да у целини или делимично досуди имовинскоправни захтев, а само у погледу штете или њене висине која је спорна да упути оштећеног на парницу. Наведено је у складу са законским решењем. Међутим, на основу спроведеног истраживања долазимо до сазнања да у пракси има веома мало оваквих решења. Наиме, анализом пресуда дошли смо до података да је број предмета у којима је оштећени са имовинскоправним захтевом упућен на парницу 49. С обзиром на укупан број анализираних предмета овај број је далеко већи него број досуђених имовинскоправних захтева у кривичном поступку (6). На основу ових података можемо рећи да је прва хипотеза која гласи: За највећи број кривичних дела против имовине долази до накнаде штете у парници, а не у кривичном поступку – потврђена.

Лазин⁴⁵⁴ закључује да сложеност у решавању имовинскоправних захтева објашњава чињеницу зашто је њихово усвајање у судској пракси веома ретко иако судови за то имају формално покриће. Наиме, судови се због одуговлачења кривичног поступка не упуштају у решавање имовинскоправног захтева, а ако се и упусте, оштећеног упућују на парницу. Као разлог наводе то што им подаци не пружају довољно основа за усвајање имовинскоправног захтева. И мишљење Давидовића⁴⁵⁵ је да је судска пракса у вези са остваривањем имовинскоправног захтева оштећеног пред кривичним судом ретка и тешко примењива и то због схватања теорије и праксе кривичнопроцесног права да је ово у суштини институт грађанскопроцесног права, те је од другоразредног значаја за кривични поступак, није му била посвећена посебна пажња.

⁴⁵⁴ Лазин, Ђ. (2001). Имовинскоправни захтев у кривичном поступку за дела привредног криминалитета. *op. cit.*, стр. 119.

⁴⁵⁵ Давидовић, М. (2005). Оштећени у остваривању имовинскоправног захтева у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, (5). стр. 20.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

У неким законодавствима интенција законодавца јесте да оштећени оствари накнаду штете подношењем имовинскоправног захтева у кривичном поступку, док у неким, нпр. у немачком, готово одумиру у судској пракси. Као пример за наведено јесте спроведено истраживање у Немачкој на узорку од 1.500 предмета Окружног суда у Триру, које је показало да је у току године у само 6 случајева вођен адхезиони поступак. При томе су у 4 случаја оштећени била правна лица, а у два полицајци који су тражили накнаду штете проузроковане извршењем кривичног дела коме су били изложени при вршењу службе.⁴⁵⁶

У истраживању које су вршили Шепланд и Коен 1986. године на подручју Енглеске и Велса дошло се до закључка да судови не само што ретко примењују одредбе којима су овлашћени да досуде накнаду, него и нерадо дају обавештења жртвама о правима и могућностима примене тих одредби. Као потврда наведеног јесу подаци да је 87% судова обавестило жртве о условима под којима се може применити компензациони налог у њиховом случају, али само 16% самоиницијативно. У свим осталим случајевима жртве су изричито инсистирале на томе, док се 13% судија изјаснило да из принципа никада не обавештава жртве о могућностима накнаде штете.⁴⁵⁷

Такође као релевантни могу се навести и резултати истраживања које наводи Мрвић-Петровић,⁴⁵⁸ а који су вршени у Србији 1989. године. На основу ових резултата дошло се до сазнања да су кривични судови у сваком случају упутили оштећене са имовинскоправним захтевом на парницу када се судило о тешким кривичним делима као што је убиство, тешке телесне повреде, разбојништво, код којих је била проузрокована и материјална и нематеријална штета. При томе наводи да се обично у оваквим ситуацијама

⁴⁵⁶ Kühne, H. H. (1986). Die tatsächliche Bedeutung von Opferrechten in der Deutschen Strafprozessordnung. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, pp. 98–102. Наведено према: Мрвић-Петровић, Н. (2000). Неки проблеми остваривања накнаде штете у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, (4), стр. 23.

⁴⁵⁷ Shapland, J., Cohen, D. (1987). Facilities for victims: the role of the police and courts. *The Criminal and Law Review*, (1), p. 37.

⁴⁵⁸ Мрвић-Петровић, Н. (2000). Неки проблеми остваривања накнаде штете у кривичном поступку. *op. cit.*, стр. 19.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

оштећени изјасне да подносе захтев за накнаду штете, али не одреде његов износ, те судови нису у прилици да такве захтеве узму у разматрање. С друге стране, код кривичних дела преваре и крађе где је утврђивање проузроковане штете неопходно ради правилне квалификације кривичног дела постојала је решеност судова да досуде имовинскоправни захтев, па су чак оштећенима и предлагали да по основу резултата извршеног вештачења одреде одштетне захтеве ако би суд могао о њима да одлучује.

Што се тиче истраживања које се односи на приказан број поднетих оптужних предлога за одређена кривична дела против имовине – крађа, тешка крађа, разбојништво, разбојничка крађа, утаја, превара, уништење и оштећење туђе ствари и неовлашћено коришћење туђег возила – у периоду од 2014. до 2017. године дошли смо до сазнања да је тенденција опадања поднетих оптужних предлога присутна за свако наведено кривично дело против имовине у посматраном временском периоду. При томе је неопходно нагласити да је, генерално, број поднетих оптужних предлога за одређена кривична дела против имовине, као нпр. за зеленаштво, изнуду и одузимање туђе ствари, веома мали (Табела 3). Сходно наведеним подацима долазимо до тога да је потврђена друга хипотеза која гласи: Број кривичних дела против имовине је у фази опадања. Ипак, може се поставити питање да ли грађани сваки пут пријаве кривично дело. У коликом проценту грађани пријављују државним, правосудним органима поједина кривична дела, дела чије су жртве били, сазнајемо из истраживања спроведеним под окриљем Савета Европе. Тако нпр. када је реч о провалним крађама, грађани у Западној Европи та дела пријављују у 79,6% случајева, грађани земаља у транзицији (Источна Европа) то раде у 63,2%, у Африци у 57,7%, а у Азији у 40,8% случајева. Када се ради о разбојништву у Западној Европи ова дела се пријављују у 45,5%, у Источној Европи у 25,1%, у Африци у 33,5%, а у Азији у 33,3% случајева. По појединим земљама у транзицији гледано, провалне крађе најређе се пријављују у Белорусији 47,1% и Албанији 47,4%, док се најчешће пријављују у Румунији 86,3% и Чешкој 84,1%. Тадашња Југославија (Србија и Црна Гора) имала је просек од 70,5%. Што се тиче

разбојништва, оно се најређе пријављивало у Русији 21,1% и Албанији 22,9%, а највише у Мађарској 45,8% и Словачкој 44,4%, а у Југославији 36,9%.⁴⁵⁹

Наведено истраживање нас наводи на размишљање о томе у којој мери грађани пријављују кривична дела чије су жртве били. Стога сматрамо да би оправдано било спровести истраживање у виду анкетирања грађана ради бољег увида у реалну заступљеност кривичних дела против имовине на нашем подручју.

Кривичноправна материја Републике Србије је област права у којој су се последњих година дешавале честе промене. Ово се нарочито односи на област кривичног поступка у коме је у великој мери побољшан положај оштећеног пред кривичним судом и то у функцији остваривања имовинскоправног захтева у поступку у коме се суди оптуженом за кривично дело из чијег је извршења и произашла повреда или угрожавање његовог личног или имовинског права. Законодавац је прецизно прописао услове које је неопходно утврдити како би дошло до расправљања у кривичном поступку о имовинскоправном захтеву оштећеног. Положај оштећеног у нашем законодавству, како у процесном смислу тако и у смислу права на накнаду штете, константно је унапређиван, што се може видети из анализе законских решења која су описана у теоретском делу дисертације. На основу тога може се рећи да је потврђена хипотеза 4 која гласи: Правна решења у нашем законодавству у потпуности омогућавају накнаду штете оштећеном. Ипак, и поред тога, наш законодавац је направио и одређене пропусте приликом прописивања права оштећеног. У том смислу наша примедба се односи на то да нов ЗКП није увео у кривични поступак појам жртве кривичног дела иако се у многим савременим кривичним поступцима жртва јавља као посебни процесни субјекат. Сходно томе можемо рећи да је потврђена пета хипотеза која гласи: Положај оштећеног и жртве нису на исти начин регулисани у Закону о кривичном поступку.

⁴⁵⁹ Звекић, У. (2001). *Жртве криминала у земљама у транзицији*. Београд: Виктимолошко друштво Србије. Наведено према: Ћирић, Ј. (2009). *Тужилоци и жртве*. *op. cit.*, стр. 66.

Положај жртве и права жртава се и у самом правосуђу доживљава различито, што потврђује и компаративно истраживање о разликама у ставовима и пракси по питању права и положаја жртава у правосуђу Француске и Немачке спроведено у *Max Planck* институту, које је трајало од 1997. до 2000. године. На основу резултата истраживања дошло се до података да се у обе земље традиционално на првом месту по значају циљева који треба да буду остварени кривичним правосуђем издвајају борба против криминалитета и очување (одбрана) правног поретка. На основу тога се може закључити да се права жртава не налазе на врху приоритета у очима немачких и француских правосудних радника који су били интервјуисани.

С друге стране, позиција жртве и позиција оптуженог (учиниоца) другачије се сагледавају у Француској у односу на Немачку. Француске судије и тужиоци су у већој мери оријентисани према жртви, у смислу да воде рачуна о њој, њеним правима, интересима и потребама. Насупрот томе, Немци су у већој мери оријентисани према учиниоцу кривичног дела, и то у смислу задовољења његових права на фер суђење, као и у смислу његових захтева за ресоцијализацијом.

Французи, који су више окренути жртви и њеним правима, нису задовољни фактичким стањем ствари у области права жртве, те сматрају да та права нису добро заштићена, док Немци сматрају да су права жртве и у формалном и у фактичком смислу добро заштићена. Разлози за ову разлику могу бити то што у Француској задатак обавештавања жртава о њеним правима лежи првенствено у надлежности вансудских органа и служби, а зависи и од личне иницијативе законског заступника оштећеног, док у Немачкој и сами правосудни радници, судије и тужиоци имају задатак да обавесте жртве о њиховим правима и законским могућностима. Што се тиче накнаде штете жртвама, француско правосуђе више инсистира на имовинској надокнади, док се у Немачкој инсистира на надокнади у симболичком смислу.⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ Ћирић, Ј. (2009). *Тужиоци и жртве*. op. cit., стр. 64–65.

ЗАКЉУЧАК

У периоду првобитних заједница владали су природни закони. Такво уђеђење имало је саморегулишући карактер. Друштво је стварало своја правила. Та правила су у ствари била обичаји, тј. обичајно право које су чланови одређеног друштва сматрали исправним и као такво су га и прихватили.

Комуникација међу друштвима и појединцима често је стварала непријатељске односе и сукобе, што је доводило до крвне освете. При томе је долазило до стварања атмосфере друштвене несигурности и економске нестабилности. Може се рећи да се временом дошло до сазнања да овакву врсту реакције треба превазићи новим и другачијим кривичноправним институтом који би крвну освету заменио адекватнијим начином сузбијања криминалног понашања. Последице би тај начин сузбијања допринео и стварању повољнијих друштвених односа. Стога је стварање новог облика реакције на криминална понашања појединаца у форми композиције значила и почетак прве фазе у развоју система имовинских кривичних санкција. Композиција, односно откупнина, састојала се у пружању моралне сатисфакције кроз плаћање материјалне одштете нападноом или заједници нападноог (оштећеног) лица од стране учиниоца, тј. његове заједнице. Ипак, појава композиције не укида постојање крвне освете, зато што оштећена страна бира начин задовољавања моралне сатисфакције. С друге стране, може се закључити да је еволуција реакција на криминалитет ипак била више наклоњена прогресивном систему композиције. Томе је свакако допринело и јачање елемената државности над племенским уређењем. Прецизније, дошло је до наметања правних обавеза на мирчење чиме се та обавеза претвара у правно регулисану институцију.

Веома тешко и готово је немогуће тачно одредити временски период када је престала крвна освета и када је почела да се примењује компензација. Наиме, прве робовласничке државе су се у већој мери трудиле да ограниче крвну освету, а временом и да је у потпуности укину и да институционализују композицију као имовинску казну.

У средњем веку, тј. периоду феудализма, кривично право се развијало споро, али је ипак напредовало. Релевантна карактеристика читавог овог периода била је класност у систему кажњавања, која је у основи водила рачуна о припадности класи учиниоца деликта и оштећеног деликтом. Међу казнама које доминирају у овом периоду су: смртна казна, телесна казна, сакаћење, жигосање и понижавање. Често су се примењивале и новчане казне и конфискација имовине. Током феудализма долази до стварања различитих правних система у континенталном и англосаксонском праву. Тако се нпр. континентални правни систем развио под утицајем римског права и познаје кодификације, док се англосаксонски развио уз незнатан утицај римског права и не познаје кодификације. У англосаксонском праву основни творац права, тј. закона, био је суд, а у континенталном праву највиши законодавни орган је био владар.

У средњовековној Србији најзначајнији и најважнији извор средњовековног права био је Душанов законик. У кривичноправној области, као израз старословенских схватања кривичног дела, кривице и казне, суштина кривичног дела се формално схвата, а одговорност је објективна. Одсуство субјективне одговорности надомештено је колективном одговорношћу, те је поред индивидуалне кривичне одговорности постојала и колективна, као нпр. одговорност села или града. Казне су биле веома строге и сурове, са циљем освете и одмазде за учињено дело.

У Француској су били испуњени услови за стварање првог грађанског законика под називом *Code civil*. Међутим, он није поникао само из духа Француске револуције која је радикално укинула све феудалне институције старог режима – сталеже, феудалне цехове и корпорације, истакавши своје нове вредности као што су једнакост свих грађана, приватну својину,

слободу уговарања, породицу и наследно право породице, него је у себи уклопио и све резултате дугог историјског развоја, спајајући традиционалне и нове правне институте.

Кодификацији грађанског и кривичног права у европским државама претходиле су значајне друштвено-економске промене. Може се рећи да је успешно остварење првих буржоаских револуција имало позитиван утицај и на грађанско и на кривично право, нарочито на казни систем. Вођење рачуна о индивидуализацији погодовало је имовинским казнама, зато што истичу у први план имовинско стање као основ и користољубље као мотив.

У време када је накнада штете имала казни карактер проблем одмеравања њене накнаде другачије се постављао него што је то данас. Наиме, приликом одмеравања накнаде штете суд није ни узимао у обзир стварно претрпљену штету и ситуацију у којој се нашао оштећени после наступања штете, него само степен кривице штетника због које је штета наступила. Међутим, касније се формирало схватање према којем је питање накнаде у потпуности одвојено од питања кривице штетника.

Истражујући систем правних норми, у чијој се структури налазе норме принудног карактера, дошло се до закључка да оне садрже правила којима се регулишу услови под којима се између оштећеног и одговорног лица због наступања штете успоставља грађанскоправни однос, тј. однос одговорности за штету. На основу тог односа оштећени има право да захтева накнаду за штету коју је претрпео, а одговорно лице је у обавези да ту штету надокнади.

Анализирајући развој института одговорности за штету дошли смо до закључка да су схватања о одговорности најпре била заснована на идеји о погрешци, скривљеном поступку одговорног лица који оштећени мора доказати, јер у супротном, тј. без доказне погрешке, нема ни одговорности. Временом је терет доказивања кривице пребачен на штетника.

Објективизација субјективне одговорности започета је у XIX веку законским решењима којима се напушта грађанска одговорност која је заснована на аналогним правилима кривичне одговорности. У том периоду

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

се врши разграничење грађанске одговорности за штету од кривичне одговорности и уводе се правни стандарди пажње, а пенални принцип накнаде штете замењује реститутивни. Даљи процес објективизације субјективне одговорности настављен је тако што се принцип доказане кривице штетника замењује принципом претпостављене кривице, а терет доказивања преноси се са оштећеног на штетника. Полази се од претпоставке да је штетник крив за насталу штету, али је кривица релативна, што значи да се може доказати и супротно.

Наредна етапа објективизације субјективне одговорности наступила је увођењем необориве или апсолутне претпоставке кривице, када се штетнику не оставља никаква могућност обарања претпоставке да је крив за штету. Наведено значи да се штетник не може ослободити кривице за насталу штету, него да само може доказати да је штета настала услед више силе или радње трећег лица коју он није могао ни предвидети ни отклонити. У циљу заштите оштећених од све чешћег и масовнијег деловања опасних ствари и опасних делатности уводи се претпоставка релативног карактера, што значи да је одговорном лицу остављена могућност њеног обарања контрадоказима.

Закључујемо да је основна карактеристика правног односа насталог проузроковањем штете другоме – право оштећеника да од одговорног лица захтева накнаду штете. Ово значи да штета мора да постоји и да може имати облик не само у смањењу или губитку постојеће имовине, него и у спречавању њеног повећања (материјална штета). Закон о облигационим односима усвојио је принцип права оштећеног на потпуну накнаду. Стога је одговорно лице дужно да оштећеном лицу накнади и просту, обичну штету и измаклу корист, добит, уколико постоје оба вида штете. Наведено правило се примењује и када се накнада врши у природи и када се врши у новцу.

Анализирајући видове накнаде нематеријалне штете за претрпљени бол, страх, наруженост, због смрти или инвалидитета блиског лица закључујемо да судови морају узети у обзир све неопходне елементе како би досудили правичну новчану накнаду. Сумирањем различитих облика

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

накнаде нематеријалне штете долазимо до закључка да се поједини видови нематеријалне штете не могу генерализовати, него се мора вршити индивидуализација у зависности од конкретног случаја. У зависности од облика претрпљене штете, судови, поред примарних критеријума као што су проценат у коме је изражено телесно оштећење, код досуђивања накнаде за душевне болове због умањене животне активности морају узети у обзир старост оштећеног, његово занимање, брачни статус, услове живота итд.

У погледу ширине круга одговорности закључујемо да је поље грађанскоправне одговорности далеко шире од поља кривичне одговорности. Наиме, кривична одговорност је строго ограничена казуистиком кривичноправних прописа – превасходно се мисли на одредбе Кривичног законика, али и на друге прописе којима је предвиђена кривична одговорност – тако да изван тих прописа нема ни кривичне одговорности. У том смислу нема ни кривичног дела нити казне без конкретног законског одређења, што значи да никоме не може бити изречена ни казна нити било каква кривична санкција за дело које пре него што је учињено законом није било прописано. С друге стране, овакве, ни сличне одредбе нема у грађанском праву. Деликтне радње обухваћене су општим правилом о забрани проузроковања штете према коме је свако дужан да се уздржи од поступка којим се другоме може проузроковати штета. Наравно, то не значи да у грађанском праву нису предвиђене одређене врсте одговорности, као што су одговорност више лица за исту штету, одговорност за штету од опасне ствари или делатности и бројни случајеви одговорности о којима је било више речи у дисертацији, али је реч о уопштеним правилима која обухватају непрегледан број случајева, радњи и пропуштања којима је другоме проузрокована штета. За разлику од кривичне одговорности где су описи кривичних дела конкретизовани са унапред прописаним прецизним обележјима, на пољу грађанскоправне одговорности деликтне радње су обухваћене општим правилима, што значи да је број правних чињеница које чине подлогу ове одговорности много шири у односу на кривичну одговорност.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Кривичноправна реакција на противправно понашање учиниоца на основу којег је стекао имовину која му не припада најпре је била испољавана применом новчане казне и конфискацијом имовине, а делом и применом мере одузимања предмета као мере безбедности и остваривањем накнаде штете по имовинскоправном захтеву оштећеног. Међутим, временом се у све већој мери друштвена заједница почела суочавати са кривичним делима којима је стицање имовинске добити био главни мотив. Услед немогућности да се применом новчане казне и конфискацијом имовине у свим случајевима од учиниоца кривичног дела одузме имовинска корист, као и немогућност да се то постигне запленом предмета који су прибављени кривичним делом и захтевом оштећеног да му учинилац кривичног дела накнади штету, у кривичном законодавству је дошло до установљавања и осамостаљивања једне посебне мере за одузимање имовинске користи стечене кривичним делом.

У сузбијању разних облика и видова криминалитета друштву стоје на располагању и различита средства, мере и поступци, а једно од тих средстава представљају и кривичноправне мере. Ту су и кривичне санкције, али и друге кривичноправне мере *sui generis*. У спречавању и сузбијању имовинског криминалитета, по свом значају, садржини, природи и дејству може се издвојити новчана казна.

Новчана казна представља једину имовинску казну у нашем казном праву. Појавила се веома рано и то у вези са системом композиције према коме је извршилац забрањеног дела плаћао одређену суму новца оштећеном или његовој породици како би на тај начин дао накнаду за учињено дело. Новчана казна у кривичном праву представља једну од могућих казни која се може изрећи и као главна и као споредна, чија је висина законом одређена, чиме се остварује и индивидуална и генерална превенција. С друге стране, новчана казна код грађанскоправне одговорности има карактер новчане репарације у смислу успостављања ранијег стања (имовинска, материјална штета) или има карактер сатисфакције (нематеријална, морална штета) у висини која се утврђује на основу законских критеријума.

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Када су у питању имовинска кривична дела, намера учиниоца кривичног дела да себи и другоме прибави имовинску корист је јасна. Она представља елемент кривичног дела, па се имовинска корист прибављена кривичним делом јасно и лако препознаје. Стога се може закључити да је у тим случајевима лако остварити захтев и да нико не може задржати имовинску корист која је прибављена кривичним делом. Без обзира на препознатљивост имовинске користи код ових кривичних дела, истраживањем теорије и праксе долази се до закључка да се одузимање имовинске користи ретко примењује.

Осим кривичних санкција које учиниоцима кривичних дела изричу судски органи у законом спроведеном кривичном поступку, наш законодавац познаје и посебне кривичноправне мере. Наиме, то су мере које се изричу од стране суда или настају по сили закона. Оне такође представљају принудне мере, те се у правној теорији често истиче да су понекад по садржини и времену трајања неизвесније, па и теже него што је сама кривична санкција. Међутим, овде није реч о кривичним санкцијама иако су и оне последица извршеног или покушаног кривичног дела, него се ради о „посебним” кривичноправним мерама, како их назива Кривични законик. Овај Законик познаје одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом, док посебан Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела из 2013. године познаје и одузимање имовине проистекле из кривичног дела.

Имовинска корист која је стечена кривичним делом дуго времена се није одузимала неком посебном мером која би у ту сврху била посебно предвиђена у кривичном законодавству. Током периода развоја кривичног права функцију ове мере вршила је пре свега новчана казна или конфискација имовине. Ова функција се делимично остваривала и кроз могућност заплене предмета стечених кривичним делом, па и кроз могућност да оштећени од учиниоца кривичног дела захтева накнаду штете. Основна идеја која је довела до осамостаљивања посебне мере за одузимање имовинске користи стечене кривичним делом била је, сходно начелу

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

правичности, да се спречи да учинилац задржи било какву корист од извршеног кривичног дела.

Специфичност имовинскоправног захтева огледа се у чињеници да се њоме не остварује ефекат кажњавања учиниоца у правом смислу, него се превасходно покушава реализовати принцип да нико не може остварити корист чинећи кривична дела. У том смислу ни држава не жели да имовинскоправна корист која је стечена незаконитим путем пређе у њено власништво, него јој је циљ да спречи њено задржавање у рукама лица која су је стекла криминалном активношћу и која не би требало да је задрже. Стога је релевантно постојање института имовинскоправног захтева оштећеног. Имовинскоправни захтев омогућује оштећеном накнаду штете која је последица неког кривичног дела. Релевантни предуслови за покретање имовинскоправног захтева у кривичном поступку јесу ти да је овлашћена особа поднела захтев и да он не утиче на одуговлачење кривичног захтева. Ако пак суд процени да би одлучивање о захтеву знатно одуговлачило кривични поступак, законодавац би требало да предвиди обавезу суда да у овом случају суд има обавезу да донесе образложену одлуку о упућивању оштећеног на парницу против које би постојало право жалбе. Право на подношење имовинскоправног захтева је дато оштећеном, али само под условом да се њиме може користити ако исти не би утицао на одуговлачење кривичног поступка.

Спроведено истраживање нам потврђује да у 27 анализираних пресуда није поднет имовинскоправни захтев, што је готово упола мање наспрам поднетих имовинскоправних захтева. На основу тога закључујемо да је потврђена трећа хипотеза која гласи: Институт имовинскоправног захтева је присутан у судској пракси. Питање је шта се заиста догоди са поднетим имовинскоправним захтевима у пракси. На основу спроведеног истраживања дошли смо до закључка да је имовинскоправни захтев у веома малом броју у потпуности решен у кривичном поступку (свега 4), док је с друге стране много већи број предмета у којима је оштећени са имовинскоправним захтевом упућен на парницу (49). Сходно наведеном

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

можемо закључити да је потврђена прва хипотеза која гласи: За највећи број кривичних дела против имовине долази до накнаде штете у парници, а не у кривичном поступку.

Како до тога не би долазило сматрамо да је неопходно да процесно законодавство треба да настоји да одредбе о адхезионом поступку усклади са ситуацијом у пракси. Наиме, обавеза суда би требало да буде да са једнаком пажњом расправи и одлучи како о имовинскоправном поступку, тако и о кривичном поступку.

Да ли ће доћи до повећања броја поднетих имовинскоправних захтева у великој мери зависи и од броја кривичних дела, тј. поднетих оптужних предлога. Зато смо анализирали укупан број поднетих оптужних предлога за одређена кривична дела против имовине у периоду од примене новог ЗКП, односно од 2014. до 2017. године. На основу добијених података закључили смо да је број ових оптужних предлога у тенденцији опадања, што доводи до потврђивања друге хипотезе која гласи: Број кривичних дела против имовине је у фази опадања. На основу тога се може закључити да ће и број имовинскоправних захтева бити мањи.

Обезбедити оштећеном лицу накнаду штете значи омогућити остварење фундаменталног начела правде. Стога се може рећи да њихово обештећење представља проверу успешности читавог правног система.

Аутор дисертације закључује да наше кривичнопроцесно право на недвосмислен начин дефинише појам оштећеног, коме као таквом учеснику у кривичном поступку припадају и одређена права. Анализом развоја кривичнопроцесног законодавства долази се до закључка да је присутна све јача тенденција да се оштећеном признају што већа права која ће му омогућити да активно учествује у кривичном поступку, што се види и кроз приказ процесних права оштећеног у нашем кривичном поступку. Сходно наведеном може се закључити да је законодавац предвидео различит процесни положај оштећеног, с обзиром на својство у којем се појављује, па су сходно томе прописана његова права и дужности. Наиме, у нашем кривичном поступку оштећени је постао активни и стварни процесни субјект

НАКНАДА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

који у поступку развија сопствену доказну активност и тако помаже јавном тужиоцу у вршењу његове основне функције кривичног гоњења, штитећи у исто време и своје индивидуалне интересе. Такође, на основу свеобухватне анализе законских решења долазимо до закључка да она у великој мери омогућавају накнаду штете оштећенима, што доводи до потврђивања четврте хипотезе која гласи: Правна решења у нашем законодавству у потпуности омогућавају накнаду штете оштећеном.

С друге стране, што се тиче застарелости потраживања накнаде штете у пракси су присутне неке недоумице. Наиме, модерно право посматра застарелост искључиво као застарелост потраживања у облигационом праву и начин губљења права када долази до настанка природне облигације. Обавеза дужника и даље постоји, али поверилац губи судску заштиту као и могућност природне реализације потраживања. Ипак, и у оквиру института застарелости појављују се спорна питања у судској пракси која се односе на питање дефинисања одговорних лица код застарелости потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом, као и питања могућности решавања питања одговорности за кривично дело у парничном поступку решавањем тзв. претходног питања. Стога аутор ове дисертације на основу анализираних спорних питања застарелости потраживања накнаде штете причињене кривичним делом предлаже да је неопходно да законодавац у будућој разради спорне одредбе 377 ЗОО прецизно дефинише на кога се односи одредница „одговорно лице“ како не би долазило до размимоилажења у правној теорији и судској пракси приликом тумачења наведене одредбе.

Сам појам оштећеног је прихваћен у великом броју кривичнопроцесних законодавстава, док се у међународним документима користи појам жртва. Ипак, веома често оштећени као кривичнопроцесни појам постаје идентичан појму жртве, пасивног субјекта, као нпр. у кривичноматеријалном праву – оштећени кривичним делом крађе, тешке телесне повреде и сл. Међутим, у неким случајевима пасивни субјект кривичног дела не може да буде оштећени у процесном смислу, зато што је

услед кривичног дела изгубио правни субјективитет, као нпр. у случају убиства. Без обзира на наведено, наш ЗКП није увео у кривични поступак жртву кривичног дела, иако се тај термин користи у нашем Кривичном законнику, али не садржи његову дефиницију. На основу наведеног долазимо до закључка да је потврђена пета хипотеза која гласи: Положај оштећеног и жртве нису на исти начин регулисани у Закону о кривичном поступку.

Међутим, ако узмемо у обзир да се у нашем праву подршка жртвама и сведоцима пружа кроз институте посебно осетљивог сведока и заштићеног сведока долазимо до закључка да наш законодавац и поред тога што не уводи кривичнопроцесни појам жртве ипак прописује подршку жртвама кроз посебне институте. За разлику од нашег, Закон о казненем поступку Хрватске је поред појма оштећеног увео кривичнопроцесни појам жртве, а и у законодавствима англоамеричке правне традиције се користи појам жртве. С друге стране, у континенталном праву је присутна шароликост, односно поред употребе појма жртва у националним законодавствима се користи и појам оштећени.

Последњих година се актуелизовало питање правног положаја оштећеног и минималних стандарда који му морају бити гарантовани у кривичном поступку. На основу анализе нашег законодавства у домену заштите оштећеног може се закључити да су кључни институти за помоћ и подршку оштећенима уређени на адекватан начин, што такође потврђује четврту хипотезу.

Визија ресторативне правде је усмерена ка постизању мира у друштвеној заједници путем поправљања односа у друштву, што се односи на све чланове заједнице. На основу анализе концепта ресторативне правде можемо закључити да она представља конструктиван одговор на криминалитет који се бави учиниоцем и његовим прихватањем одговорности за штету коју је нанео кривичним делом, али и за њено поправљање, стављајући у фокус жртву, уз истовремено укључивање друштва које брине и за учиниоца и за жртву. Можемо закључити и да је ресторативна правда, иако представља одговор на нешто што је учињено,

реактивног карактера и много је више окренута будућности у односу на класичан кривичноправни систем. Наиме, механизмима ресторативног карактера тежи се да се делује на узроке криминалног понашања, а не на последицу, што је суштина превентивног деловања. О важној улози ресторативне правде говори и чињеница да промене у кривичном законодавству уносе извесне конкретне елементе ресторативне правде у наш традиционално ретрибутивни кривичноправни систем. У прилог томе можемо навести и број изречених условних осуда у спроведеном истраживању – 34, који није занемарљив. Условна осуда са заштитним надзором коју је увео наш законодавац значи условно одлагање казне и стављање осуђеника на пробу током одређеног временског периода, уз вршење надзора.

Сумирајући резултате спроведеног истраживања може се закључити да се жртви и оштећеном током највећег дела развоја кривичноправних наука није посвећивала довољна пажња, онако и онолико колико је посвећивана пажња неким другим областима и класичним догматско-правним институтима кривичног права. С друге стране, казна, нехат, умишљај или покушај кривичног дела представљају институте о којима се у теорији и пракси кривичних наука вековима расправља.

Свеобухватном анализом резултата добијених како теоријским тако и практичним истраживањем, аутор дисертације закључује да би требало обавезати суд да када упуту оштећеног на парнични поступак донесе посебно образложено решење о томе, да је потребно омогућити бољу информисаност оштећених о њиховим правима на накнаду штете у преткривичним и кривичним поступцима и да предвиди у корист оштећеног право жалбе на решење о имовинскоправном захтеву, иако постоји могућност да се због овог последњег предлога продужи кривични поступак.

ЛИТЕРАТУРА

1. Braithwaite, J. (2003). Restorative justice and a better future. У G. Johnstone (Ур.), *Restorative Justice Reader - texts, sources, context* (стр. 83–97). Devon: Willan Publisher.
2. Cavanagh, T. (1998). Adopting new values for the courts: what is restorative justice? *The Court Manager*, 13(2).
3. Garrett Jr., F. L. (1989). Compensation to Victims of Crime in the United States and Great Britain. *The Police Journal*, 62(3), 211–221.
4. Harvey, B., & Marston, J. (2009). *Cases and Commentary on Tort*. Oxford: Oxford University Press.
5. Karner, E., & Koziol, H. (2001). Non-Pecuniary Loss under Austrian Law. У W. V. Horton Rogers (Ур.), *Damages for Non-pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (стр. 1–27). Vienna: Springer.
6. Kaser, M. (1962). *Römishes privatrecht*. Berlin.
7. Korošec, V. (1958). O razvoju države i prava pri Sumerih. *Zbornik znanstvenih razprav*, 27. Ljubljana.
8. Kramer, S. N. (1963). *The Sumerians: Their history, culture, and character*. Chicago: University of Chicago Press.
9. Kühne, H. H. (1986). Die tatsächliche Bedeutung von Opferrechten in der Deutschen Strafprozessordnung. У *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* (стр. 98–102).
10. Magnus, U. (2003,). *The Reform of German: Working paper no. 127*,. Barcelona: [s. n.].
11. Menzies, K., & Vass, A. (1989). The impact of historical, legal and administrative differences on a sanction: Community service orders in

- England and Ontario. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 28(3), 204–217.
12. Pemberton, A., Winkel, F. W., & Groenhuijsen, M. S. (2006). Face to face restorative meetings from a trauma-focused perspective (Ресторативна правда и жртве: однос који није очигледан). *Темида*, 9(1), 11–21.
 13. Pscheidl, D. (2006). Трендови у исплати накнаде нематеријалне штете у неким европским државама. *Ревуја за право осигурања*(4), 9–21.
 14. Schafer, S. (1960). *Restitution to Victims of Crime*. London: Stevens and Sons Inc.
 15. Serao, E. (2010). Накнада штете у Италији. У З. Петровић (Ур.), *Обавезно осигурање, накнада штете и обезбеђење потраживања* (стр. 223–232). Београд: Intermex.
 16. Shapland, J., & Cohen, D. (1987). Facilities for victims: the role of the police and courts. *The Criminal and Law Review*(1), 28–38.
 17. Trechsel, S., & Summers, J. S. (2005). *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press; Academy of European Law, European University Institute.
 18. Van Ness, D. W., & Strong, K. H. (2002). *Restoring Justice*. Cincinnati: Anderson Publishing Co.
 19. Wagner, W. J. (1982). Pretium doloris: pain and suffering. *The American Journal of Comparative Law*, 30(1), 117–127.
 20. Zimmerman, R. (1999). *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*. New York: Oxford University Press.
 21. Аврамовић, С. (2014). Српски грађански законик (1844) и правни транспланти – копија аустријског узора или више од тога? У М. Полојац, З. Мирковић, & М. Ђурђевић (Уредници), *Српски грађански законик – 170 година* (стр. 13–43). Београд: Правни факултет.
 22. Аврамовић, С., & Станимировић, В. (2007). *Упоредна правна традиција*. Београд: Правни факултет; Службени гласник.
 23. Антић, О. (2008). *Облигационо право*. Београд: Правни факултет; ЈП Службени гласник.

24. Ацајлић-Дедовић, А., & Топић, Ж. (2016). Жртва – свједок: помоћ, подршка и заштита. *Безбедност*, 58(2), 151–168.
25. Бабић, И. (2004). Уговорна и вануговорна одговорност за штету – појам и разграничење. У *Накнада штете и уговор о осигурању: зборник радова* (стр. 71–68). Нови Сад: Привредна академија.
26. Бандовић, С. (2007). *Институције као дио система Јустинијанове кодификације*. Сарајево: Магистрат.
27. Бејатовић, С. (2005). Нове тенденције у савременој науци кривичног права и кривичнопроцесно законодавство Србије. *Безбедност*, 47(5), 721–753.
28. Бјелајац, Ж. (2014). *Трговина људима: злочин против човечности*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
29. Бјелајац, Ж., & Бингулац, Н. (2016). Тенденције у систему извршења санкција у европском кривичном законодавству. *Европско законодавство*, 15(55), 51–71.
30. Благојевић, Б., & Круљ, В. (1983). *Коментар Закона о облигационим односима*. Београд: Савремена администрација.
31. Благојевић, Т. Б. (Ур.). (1970). Њемачки грађански законик (од 1986. године): опћи дио и обвезно право (§§ 1. до 853): текст који вриједи у СР Њемачкој. Београд: Институт за упоредно право.
32. Бошковић, М. (1999). *Криминолошки лексикон*. Нови Сад: Матица српска.
33. Бошковић, М., & Марковић, М. (2015). *Криминологија са елементима виктимологије*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
34. Бркић, С. (2014). Посебно осетљиви сведоци. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 48(2), 211–227.
35. Вајс, А., & Кандић, Љ. (1973). *Опита историја државе и права*. Београд: Савремена администрација.
36. Васиљевић, Т. (1981). *Систем кривичног процесног права СФРЈ*. Београд: Савремена администрација.
37. Васиљевић-Продановић, Д. (2010). Ресторативна правда у кривичном систему. *Темида*, 13(3), 57–66.

38. Вељковић, Д. (2005). *Облигационо право: кроз Коментар Закона о облигационим односима: са регистром појмова: за практичну примену са примерима уговора, тужби и судске праксе*. Београд: Пословни биро.
39. Визнер, Б. (1978). *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима. Књ. 2 (Члан 158–453)*. Загреб: [s.n.].
40. Врекић, Д. (1995). Правна природа мере одузимања имовинске користи у кривичном праву. *Право: теорија и пракса*, 12(9–10), 98–107.
41. Врекић, Д. (1996). Утврђивање имовинске користи у кривичном праву. *Право: теорија и пракса*, 13(10), 87–102.
42. Врекић, Д. (1997). *Мера одузимања имовинске користи у кривичном праву*. Нови Сад: Право.
43. Вуковић, М. (1971). *Одговорност за штете*. Загреб: Просвјета.
44. Вуковић, Р. С., & Станојчић, Г. (2016). *Коментар Кривичног законика: са судском праксом, регистром појмова и табеларним приказом свих кривичних дела*. Београд: Пословни биро.
45. Гајовић, Ј. (1992). Застарелост захтева за накнаду штете. *Правни живот*, 42(9–10), 1441–1451.
46. Гламочлија, Б. (2008). *Имовински криминалитет у теорији и пракси*. Београд: Беосинг.
47. Глушћић, С., Клеменчић, Г., Љубин, Т., Новосел, Д., Трипало, Д., & Вермеулен, Г. (2007). *Процесне мере заштите сведока: приручник за припаднике полиције и правосуђа*. Београд: Савет Европе – Канцеларија у Београду.
48. Грубач, М. (2012). Процесно правни положај оштећеног према новом Законику о кривичном поступку Србије. *Темид*, 15(2), 105–120.
49. Давидовић, М. (2005). Оштећени у остваривању имовинскоправног захтева у кривичном поступку. *Избор судске праксе*(5), 20–26.
50. Дедијер, М. (1992). Неновчана и новчана накнада нематеријалне штете. *Правни живот*, 42(9–10), 1475–1481.
51. Димовски, Д. Т., & Паповић-Миладиновић, Ј. М. (2017). Значај подршке оштећеним лицима и сведоцима у кривичном поступку. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 51(1), 137–152.

52. Ђорђевић, А. (2002). Богишићев Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору. *Анали Правног факултета у Београду*, 50(3–4), 417–440.
53. Ђорђевић, С. Ж., & Станковић, С. В. (1987). *Облигационо право: општи део*. Београд: Научна књига.
54. Звекић, У. (2001). *Жртве криминала у земљама у транзицији*. Београд: Виктимолошко друштво Србије.
55. Златарић, Б. (1968). Како се утврђује вриједност приликом одузимања имовинске користи (члан 62-а КЗ). *Југославенска ревија за криминологију и кривично право*(3).
56. Игњатовић, Ђ. (2008). Стање криминалитета у САД и његова контрола. У Ј. Ђирић (Ур.), *Увод у право САД* (стр. 163–183). Београд: Институт за упоредно право.
57. Илић, Г. (2010). Заштита оштећеног у кривичном поступку. У Л. Крон (Ур.), *Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција* (стр. 77–90). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
58. Илић, Г. П. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60(1), 137–158.
59. Илић, Г. П. (2012). Оштећени и стандарди људских права у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60(2), 135–161.
60. Илић, П. Г., Трешњев, А., Мајић, М., & Бељански, С. (2014). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник.
61. Исаковић, М., & Шурлан, П. (1978). *Закон о застарелости потраживања*. Београд: Савремена администрација.
62. Јакшић, Д., & Давидовић, Д. (2013). Развој казног система у кривичном праву Србије. *Специјална едукација и рехабилитација*, 12(4), 525–538.
63. Јакшић, Д., & Давидовић, Д. (2016). Развој казног система у кривичном праву Србије. *Специјална едукација и рехабилитација*, 12(4), 525–538.

64. Јовановић, Љ., & Јовашевић, Д. (2003). *Кривично право*. Београд: Полицијска академија.
65. Јовашевић, Д. (2005). Кривичноправни аспекти превенције имовинског криминалитета. *Право: теорија и пракса*, 22(7–8), 11–29.
66. Јовашевић, Д. (2015). Посебне кривичноправне мере у праву Републике Србије. У *Кривично законодавство – de lege lata et de lege ferenda: зборник радова* (стр. 241–258). Бања Лука; Београд: Министарство правде Републике Српске; Министарство правде Републике Србије .
67. Јотановић, Р. (2012). Новчана накнада појединих видова нематеријалне штете за претрпљене душевне болове. *Српска правна мисао*, 18(45), 117–138.
68. Kühne, Н. Н. (n.d.).
69. Кавран, Д. (1992). Одговорност за штету нанету радом управе у упоредном праву, са посебним освртом на англосаксонско право. *Правни живот*, 42(11–12), 1926–1933.
70. Кандић, Љ. (1992). *Одабрани извори из опште историје државе и права*. Београд : Савремена администрација.
71. Карамарковић, Т. (2003). *Актуелна судска пракса из грађанско-материјалног права*. Београд: Пословни биро.
72. Караникић-Мирић, М. (2009). *Кривица као основ деликтне одговорности у грађанском праву*. Београд: Правни факултет.
73. Караникић-Мирић, М. (2011). Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду*, 59(1), 178–204.
74. Кастратовић, Р. (2013). Застарелост потраживања накнаде штете – спорна питања у судској пракси у вези са штетом проузрокованом кривичним делом. *Европска ревија за право осигурања*, 12(2), 56–60.
75. Кесић, Т., & Симеуновић-Патић, Б. (2015). Правда за жртве из угла Директиве Европске уније о жртвама кривичних дела. У *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење* (стр. 449–459).

- Београд: Криминалистичко-полицијска академија; Фондација Ханс Зајдел.
76. Кнежевић-Мандић, В. (2011). Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете (члан 377 ЗОО). *Билтен*(3), 347–375.
77. Ковачевић Куштримовић, Р. (1995). Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика: 1844–1994. У *Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика* (стр. 11–18). Ниш: Правни факултет.
78. Ковачевић, В. (2003). *Методика истраживања имовинских деликата*. Нови Сад: В. Ковачевић.
79. Ковачевић-Куштримовић, Р. (1997). *Грађанско право – општи део*. Ниш: Институт за правна и друштвена истраживања; Правни факултет.
80. Кокољ, М., & Лазин, Ђ. (1986). *Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву*. Београд: Научна књига.
81. Константиновић, М. (1969). *Облигације и уговори: скица за Законик о облигацијама и уговорима*. Београд: Центар за документацију и публикације Правног факултета.
82. Константиновић-Вилић, С., & Костић, М. (2006). *Пенологија*. Ниш: Свен.
83. Костић, М. (2003). Модел ресторативне правде. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*(43), 213–234.
84. Костић, М. (2006). Ресторативна правда у домаћем законодавству. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*(47), 63–76.
85. Костић, М. (2007). Успостављање стандарда за ресторативну правду. *Темида*, 10(5), 5–14.
86. Костић, М., & Константиновић-Милић, С. (2012). *Виктимологија*. Ниш: Правни факултет.
87. Крапац, Д. (1988). Поглед на новији развој кривичног процесног законодавства СР Немачке с посебним освртом на новеле ЗКП са краја 1986. и почетком 1987. године. *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 26(4), 3–28.
88. Крштенић, Ј. (2002). Положај оштећеног у кривичном поступку. *Правни живот*, 34(9), 451–459.

89. Лазин, Ђ. (2001). Имовинскоправни захтев у кривичном поступку за дела привредног криминалитета. У Д. Радовановић, & Ђ. Михаљевић (Уредници), *Привредни криминал и корупција* (стр. 119–151). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
90. Луковић, Д. М. (2009). *Богишићев законик: припрема и језичко обликовање*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
91. Луковић, М. (2003). Извори терминологије општег имовинског законика. *Анали Правног факултета у Београду*, 51(3–4), 543–593.
92. Маленица, А., & Деретић, Н. (2011). *Римско право*. Нови Сад: Правни факултет.
93. Манић, С. (2012). Новчана накнада нематеријалне штете за душевне болове због смрти и тешког инвалидитета блиског лица. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 46(2), 437–454.
94. Марковић, М. (2004). Накнада нематеријалне штете због смрти блиског лица и неке дилеме у судској пракси. У *Накнада штете и уговор о осигурању* (стр. 219–234). Нови Сад: Привредна академија.
95. Мартишевич, И. Д., Јушков, С. В., & Дмитријевић, Н. П. (1950). *Опита историја државе и права: део 2 – феудализам*. Београд: Научна књига.
96. Марушић, М. (2007). Накнада штете проузрочене изванредним догађајима. *Правник*, 41(2), 93–110.
97. Међедовић, Е. (2016). Превенција имовинског криминалитета. *Универзитетска мисао*(15), 37–60.
98. Миловановић, Д. (1992). Елементи одговорности (службеника) државне и локалне управе за штету. *Правни живот*, 42(11–12), 1934–1939.
99. Миловић, Ђ. (1980). Кривично право Хамурабијевог законика. У *Зборник Правног факултета у Загребу* (3–4).
100. Миросављевић, А. (2010). Модели ресторативне правде у свијету за младе у сукобу са законом и преглед истраживања њихове учинковитости. *Криминологија и социјална интеграција*, 18(1), 53–64.
101. Михаиловић, Н. (2010). Осврт на историјски развој грађанског права и одговорности за штету. У З. Петровић (Ур.), *Обавезно осигурање*,

- накнада штете и обезбеђење потраживања* (стр. 198–222). Београд: Intermex.
102. Мрвић-Петровић, Н. (1994). Диверزيونи концепт кривичноправног система – реалност или утопија. *Социолошки преглед*, 28(1), 99–105.
 103. Мрвић-Петровић, Н. (2000). Накнада штете жртви кривичног дела у Common Law законодавствима. *Страни правни живот*(1–3), 35–54.
 104. Мрвић-Петровић, Н. (2000). Неки проблеми остваривања накнаде штете у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, 8(4), 18–21.
 105. Мрвић-Петровић, Н. (2000). Неки проблеми остваривања накнаде штете у кривичном поступку. *Избор судске праксе*(4), 18–21.
 106. Мрвић-Петровић, Н. (2000). Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД. *Право: теорија и пракса*, 17(9–10), 52–83.
 107. Мрвић-Петровић, Н. (2002). Накнада штете проузроковане актом насиља или терора. *Право: теорија и пракса*, 19(5–6), 26–32.
 108. Мрвић-Петровић, Н. (2009). *Кривично право – општи део*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион.
 109. Мрвић-Петровић, Н. (2011). Процесни положај и заштита жртава кривичних дела у немачком праву. У М. Васиљевић, & В. Чоловић (Уредници), *Увод у право Немачке* (стр. 259–278). Београд: Институт за упоредно право.
 110. Мрвић-Петровић, Н., & Ђорђевић, Ђ. (1998). *Моћ и немоћ казне*. Београд: Војна књига.
 111. Мрвић-Петровић, Н., & Петровић, З. (2008). Накнада штете због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе у Републици Србији. *Правни живот*, 57(11), 639–656.
 112. Мрвић-Петровић, Н., & Петровић, З. (2010). Накнада штете због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде у страним законодавствима. *Страни правни живот*(3), 7–32.
 113. Мрвић-Петровић, Н., & Петровић, З. (2016). Накнада штете за претрпљене физичке болове. *Страни правни живот*(4), 9–19.
 114. Мркшић, Д., Петровић, З., & Иванчевић, К. (2005). *Право осигурања*. Београд: Факултет за пословно право.

115. Надрљански, С. (2009). Закон о одузимању имовинске користи као мера превенције криминалитета. У Л. Крон (Ур.), *Казнено законодавство и превенција криминалитета* (стр. 319–329). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
116. Николић, Д. (1995). *Грађанскоправна санкција – генеза и савремени појам*. Нови Сад: Правни факултет.
117. Николић, Д. (2003). Казнена накнада штете. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 37(1–2), 143–154.
118. Николић, Ђ. (1992). Одговорност због ускраћивања неопходне помоћи. *Правни живот*, 42(9–10), 1337–1346.
119. Николић-Ристановић, В. (2003). Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације – савремена законска решења и пракса. *Темида*, 6(1), 3–10.
120. Пауновић, М., & Царић, С. (2007). *Европски суд за људска права: надлежност и поступак*. Београд: Правни факултет.
121. Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима. Књ. I*. Београд: Савремена администрација.
122. Перовић, С., & Стојановић, Д. (1980). *Коментар Закона о облигационим односима*. Горњи Милановац; Крагујевац: Културни центар; Правни факултет.
123. Петрић, В. (1968). *Из правне историје народа Југославије: одабрани извори*. Београд: Институт за правну историју.
124. Петровић, Д. (1992). Новчана накнада материјалне штете проузроковане смрћу или повредом тела. *Правни живот*, 42(9–10), 1384–1394.
125. Петровић, З. (2001). Накнада штете за неоправдану осуду и неосновано лишење слободе. *Право: теорија и пракса*, 18(4), 3–24.
126. Петровић, З. (2004). Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због умањене активности. У *Накнада штете и уговор о осигурању* (стр. 161–169). Нови Сад: Привредна академија.
127. Петровић, З. М. (2002). Накнада нематеријалне штете по Закону о облигационим односима и предлози за измену. *Право: теорија и пракса*, 19(5–6), 21–25.

128. Петровић, З., & Мрвић-Петровић, Н. (2015). Страх као облик нематеријалне штете. *Страни правни живот*(4), 31–41.
129. Петровић, М. З., & Дожић, Н. (2011). Накнада нематеријалне штете у њемачком праву. У М. Васиљевић, & В. Чоловић (Уредници), *Увод у право Немачке* (стр. 454–470). Београд: Институт за упоредно право.
130. Петрушић, Н. (1997). Адхезиони ванпарнични поступци. *Правни живот*, 46(12), 119–131.
131. Пешић, В. (1973). Историјски развој кажњавања преступника. У М. Милутиновић (Ур.), *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
132. Пешић, Н. (1992). Одмеравање новчане накнаде нематеријалне штете за телесну повреду. *Правни живот*, 42(9–10), 1482–1497.
133. Познић, Б. (1982). *Грађанскопроцесно право*. Београд: Савремена администрација.
134. Попов, Д. (2001). *Грађанско право: општи део*. Београд: Службени гласник.
135. Поповић, Д. (2008). *Увод у упоредно право*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион; ЈП Службени гласник.
136. Поповић, С. (1992). Одговорност државе и организација које врше јавна овлашћења за штету нанету грађанима и правним лицима. *Правни живот*, 42(11–12), 1914–1925.
137. Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. Нови Сад: Привредна академија.
138. Почуча, М. (2009). Застарелост потраживања новчане накнаде нематеријалне штете. У З. Петровић (Ур.), *Накнада штете, безбедност саобраћаја и обавезно осигурање: међународни научни скуп: зборник радова* (стр. 51–67). Београд: Intermex.
139. Радишић, Ј. (1979). *Имовинска одговорност и њен досег*. Београд: Институт друштвених наука; Центар за правна и политиколошка истраживања.
140. Радишић, Ј. (1979). *Облигационо право: општи део*. Београд: Нолит.
141. Радишић, Ј. (2004). *Облигационо право*. Београд: Номос.

142. Радованов, А. (2002). Одмеравање висине правичне накнаде нематеријалне штете. *Право: теорија и пракса*, 19(5–6), 33–47.
143. Радованов, А. (2009). *Облигационо право: општи део*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
144. Радованов, А. (2010). Накнада нематеријалне штете: појам, врсте и одређивање висине накнаде. *Право: теорија и пракса*, 27(9–10), 22–48.
145. Радованов, А., & Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
146. Рајић, Р. (1993). Правни стандарди, опасна ствар и накнада штете. *Гласник адвокатске коморе Војводине*, 65(9–10), 47–49.
147. Ристић, Д., & Бркић, М. (2016). Алтернативно санкционисање и пробација. *Социјална политика*, 51(2), 95–111.
148. Ристић, С. (Ур.). (1978). *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада: I–III, том 2*. Београд: Службени лист СФРЈ.
149. Ристић, С. (Ур.). (1978). *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада: I–III, том 1*. Београд: Службени лист СФРЈ.
150. Ромац, А. (1973). *Извори римског права: латински текстови са преводом*. Загреб: Информатор.
151. Сворцан, С. (1992). Накнада штете у условима инфлације. *Правни живот*, 42(9–10), 1361–1370.
152. Симовић, Н. М., & Јовашевић, Д. (2015). Одузимање имовинске користи у праву Републике Србије. У Д. Вејновић (Ур.), *Наука – друштво – транзиција: зборник радова* (стр. 325–341). Бања Лука: Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
153. Славнић, Љ. (2008). *Историја правних институција*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
154. Срзетић, Н., Стајић, А., & Лазаревић, Љ. (1978). *Кривично право ФНРЈ: општи део*. Београд: Савремена администрација.
155. Станишић, С. (2012). *Објективна одговорност за штету*. Бања Лука: Паневропски универзитет Апеирон.
156. Станишић, С. (2013). Одговорност за штету услијед терористичких аката јавних демонстрација и манифестација. У З. Петровић, & Н.

- Мрвић-Петровић (Уредници), *Осигурање и накнада штете* (стр. 124–125). Београд: Intermex.
157. Станишић, С. (2015). Одговорност за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација и манифестација. У *Актуалност грађанског и трговачког законодавства и правне праксе* (стр. 310–322). Мостар: Правни факултет.
158. Станковић, О. (1998). *Накнада штете*. Београд: Номос.
159. Станковић, О., & Водинелић, В. В. (1996). *Увод у грађанско право*. Београд: Номос.
160. Стојановић, Д. (1992). Историјски развој и циљеви грађанско-правне одговорности за проузроковану штету. *Правни живот*, 42(9–10), 1179–1190.
161. Стојановић, Д. Д. (2000). *Увод у грађанско право*. Београд: Д. Д. Стојановић.
162. Стојановић, З. (2017). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
163. Стојчевић, Д. (1960). *Римско облигационо право*. Београд: Завод за издавање уџбеника Народне Републике Србије.
164. Томашевић, Г., & Пајчић, М. (2008). Субјекти у казненем поступку: правни положај жртве и оштећеника у новом хрватском казненем поступку. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, 15(2), 817–857.
165. Тороман, М. М. (1969). *Одмеравање накнаде штете у грађанском праву*. Београд: Институт за упоредно право.
166. Трифуновић, П. (2004). Правична новчана накнада нематеријалне штете. У *Накнада штете и уговор о осигурању* (стр. 119–137). Нови Сад: Привредна академија.
167. Тулумовић, М. (2014). Ресторативна правда уз осврт на међународну регулативу и примену у малолетничком законодавству. *Анали Правног факултета у Зеници*, 7(14), 631–656.
168. Ћирић, Ј. (2009). *Тужилоци и жртве*. Београд: Институт за упоредно право.
169. Ћопић, С. (2007). Појам и основни принципи ресторативне правде. *Темида*, 10(1), 25–35.

170. Ђопић, С. (2008). Могућности ресторативне правде у превенцији криминалитета. У Л. Крон (Ур.), *Казнено законодавство и превенција криминалитета* (стр. 331–346). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
171. Ђопић, С. (2012). Развој савременог концепта ресторативне правде: ка већој видљивости жртава криминалитета. *Темида*, 15(2), 193–206.
172. Урошевић, Л. (Ур.). (1917). *Грађански законик за Краљевину Србију са коментаром*. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.
173. Фејеш, И. (2017). Начело правичног суђења и криминалистичка знања јавног тужиоца. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 51(1), 45–74.
174. Филиповић, А. Д. (2011). Снижење накнаде штете по одредбама члана 191 и 205 Закона о облигационим односима и став судске праксе. *Право: теорија и пракса*, 30(7–9), 107–120.
175. Франк, С. (1950). *Казнено право: биљешке о Опћем дијелу кривичног законика од 4. XII 1947*. Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности.
176. Хорват, М. (1934). *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, новелираног Законом од 9. октобра 1931. године*. Београд: Г. Кон.
177. Хорват, М. (1974). *Римско право*. Загреб: Школска књига.
178. Чворовић, Д., & Турањанин, В. (2015). Улога пороте у француском кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 63(1), 217–233.
179. Чукић, З. (2001). Накнада штете због повреде части и изношења или преношења неистинитих навода. *Право: теорија и пракса*, 18(7–8), 41–44.
180. Шаркић, С. (1995). *Средњовековно српско право*. Нови Сад: Матица српска.
181. Шаркић, С. (2011). *Историја државе и права Србије*. Нови Сад: Правни факултет.
182. Шаркић, С., & Поповић, Д. (1996). *Велики правни системи и кодификације*. Београд: Издавачка кућа Драганић.

183. Шкулић, М. (2013). Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка. *Crimen*, 4(2), 176–234.

Закони и документи

1. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 4. новембар 1950. Преузето 5. новембра 2016, са: <http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/14.%20Evropska%20konvencija%20za%20zastitu%20ljudskih%20prava%20i%20osnovnih.pdf>
2. Закон о адвокатури, Службени гласник РС, бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС.
3. Закон о застарелости, Службени лист ФНРЈ, бр. 40/53 и 57/54.
4. Закон о јавном тужилаштву, Службени гласник РС, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 38/2012 – одлука УС, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 106/2015 и 63/2016 – одлука УС.
5. Закон о казненем поступку Републике Хрватске, Народне новине, бр. 152/2008, 76/2009, 80/2011, 121/2011 – прочишћени текст, 91/2012 – Одлука Уставног суда Републике Хрватске, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014 и 70/2017.
6. Закон о културним добрима, Службени гласник РС, бр. 71/94, 52/2011 и 99/2011.
7. Закон о медијима Републике Хрватске, Народне новине, бр. 59/2004, 84/2011, 81/2013.
8. Закон о обвезним односима Републике Хрватске, Народне новине, бр. 35/2005, 41/2008, 125/2011.
9. Закон о облигационим односима, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93 и Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља.

10. Закон о одговорности за штету насталу услијед терористичких аката и јавних демонстрација Републике Хрватске, Народне новине, бр. 117/2003.
11. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник РС, бр 97/2008.
12. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник РС, бр. 32/2013, 94/2016.
13. Закон о парничном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014.
14. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, Службени гласник РС, бр. 32/2013.
15. Закон о раду, Службени гласник РС, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/2013, 75/2014, 31/2017 – одлука УС и 113/2017.
16. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода са додатним протоколима, Службени лист СЦГ – Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – исправка Службени гласник РС – Међународни уговори.
17. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Службени лист СФРЈ, бр. 7/71.
18. Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.
19. Италијански грађански законик. Књ. 4: Облигације. (1964). (В. Радмиловић, Прев.) Београд: Институт за упоредно право.
20. Конвенција против транснационалног организованог криминалитета и допунских протокола, Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 6/2001.
21. Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Службени лист СФРЈ, бр. 44/76.
22. Кривични законик, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
23. Кривични законик из 1947. године (општи део), Службени лист ФНРЈ, бр. 106/47.

24. Кривични законик СФРЈ из 1951. године , Службени лист СФРЈ, бр. 13/51.
25. Кривични законик Федеративне Народне Републике Југославије, Службени лист ФНРЈ, бр. 18/50.
26. Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 1/90.
27. Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/2006.
28. Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Службени лист СФРЈ, бр. 9/74.
29. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law– GA Res. 60/147, Annex 2005.
30. Communicating With Prisoners – Public Interest Analysis. Преузето 10. јуна 2016, са: <http://www.acrosswalls.org/outline-post/>
31. *Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power* – GA Res. 40/34, Annex 1985.
32. Presidents Task Force on Victims of Crime, final report, december 1982, Library of Congress Cataloging in publication Data, Washington.
33. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Mediation in Penal Matters. In: Victim-offender mediation in Europe: Making restorative justice work, The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Leuven: Leuven University Press, 2000, pp. 375–379.
34. The EU framework decision on the standing of victims in criminal procedure (2001). Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and restorative Justice, vol. 2, no. 1, p. 5.

Пресуде

1. Пресуда Округног суда у Крагујевцу, Гж. 1512/90 од 22. IV 1991, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
2. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 716/83, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
3. Пресуда Врховног суда Војводине, Рев. 176/87, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
4. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2256/81, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
5. Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 692/71, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
6. Пресуда Врховног суда Србије, Гжж. 2805/76, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
7. Пресуда Врховног суда Србије Гж. 3046/73, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
8. Пресуда Врховног суда Србије, Рев 1403/82, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
9. Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 5713/72, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе

10. Пресуда Вишег трговинског суда Пж.3211/02 од 06.06.2002. године – Судска пракса трговинских судова – часопис за Привредно право бр. 1/03, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
11. Пресуда Врховног суда Србије, Рв. 110/83, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
12. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, посл. број ГЖ-3932/13 од 09.04.2014. године, којом је потврђена пресуда Основног суда у Новом Саду, посл. број П-4315/13 од 26.07.2013. године.
13. Пресуда ВСС, Кж., бр. 50/90 од 14 новембра 1990. Наведено према: Илић, П. Г. et al. (2014). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник.
14. Пресуда АСБ, Кж. 2 бр. 4250 од 16 новембра 2010. Наведено према: Илић, П. Г. et al. (2014). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник.
15. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1354/06 од 6.9.2006. године, у: Караникић-Мирић, М. (2011). Застарелост потражива њанакнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду*, 59(1), стр. 178–204.
16. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1335/05 и Стзз. 58/05 од 30.11.2005. године, у: Караникић-Мирић, М. (2011). Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду*, 59(1), стр. 178–204.
17. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2356/99 од 9. II 2000, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
18. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Гж. 10671/10 од 18.04.2011. године којом је потврђена пресуда Основног суда у Н.С. пословни број П-.... од 25.03.2010. године, у: Електронски билтен,

Основни суд у Новом Саду, Преузето 10. новембра 2016, са:
<http://bilten.osns.rs/presuda/sentenca?url=yastarelost-naknade-stete>.

19. Пресуда окружног суда у БГ., Кж 384/01 од 22.3.2001, База судских одлука ПараграфЛекс.
20. Пресуда основног суда у Прокупљу 4 К. Бр.626/10 од 18.10.2010. године и пресуда АП суда у Нишу Кж 1 бр.4227/10 од 18.03.2011, База судских одлука ПараграфЛекс.
21. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Кж.1.1952/11 од 14.3.2012, База судских одлука ПараграфЛекс.
22. Пресуда Основног суда у Чачку К 153/17 од 30.05.2017. База судских одлука ПараграфЛекс.
23. Пресуда ВСС, Кж. И 165/70 од 28. IV 1970. Наведено према: Васиљевић, Т., Грубач, М. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник; Правни факултет Универзитета Унион.
24. Пресуда ВСХ, Кж. 2715/62. Од 28.XII 1962. Наведено према: Васиљевић, Т., Грубач, М. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник; Правни факултет Универзитета Унион.
25. Пресуда ВС АПВ, Кж. 329/59. Од 28. V 1959. Наведено према: Васиљевић, Т., Грубач, М. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник; Правни факултет Универзитета Унион.
26. Пресуда ВСХ, Кж. 681/72. од 21. XII 1972. Наведено према: Васиљевић, Т., Грубач, М. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник; Правни факултет Универзитета Унион.
27. Пресуда Окружног суда у Београду Кж.бр.2293/96 пресуда Првог општинског суда у Београду К. бр.1530/95 од 16.03.1996. године.

- Наведено према: Васиљевић, Т., Грубач, М. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник; Правни факултет Универзитета Унион.
28. Пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 1049/97. Наведено према: Васиљевић, Т., Грубач, М. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник; Правни факултет Универзитета Унион.
29. Закључак XIV заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда од 25. и 26. III 1980, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
30. Заједничка седница Савезног суда, врховних судова и Врховног војног суда од 23. и 24. V 1989, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
31. Одлука Врховног суда Србије, Гж. 600/82, у: Караникић-Мирић, М. (2011). Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду*, 59(1), стр. 178–204.
32. Одлука Савезног суда Гзс. Бр. 93/76, у: Гајовић, Ј. (1992). Застарелост захтева за накнаду штете. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1441–1451.
33. Одлука Врховног суда Србије Гж. 5407/72 и Гж. 3662/76, у: Гајовић, Ј. (1992). Застарелост захтева за накнаду штете. *Правни живот*, 42(9–10), стр. 1441–1451.
34. Решење Врховног суда Србије, Рев. 59/99 од 25.3.1999. године, у: Кнежевић-Мандић, В. (2011). Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете (члан 377 ЗОО). *Билтен*, (3), стр. 347–375.

35. Решење Окружног суда у Београду Кж.бр.1734/97 и пресуда Првог општинског суда у Београду К. бр.1445/97. Наведено према: Васиљевић, Т., Грубач, М. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник; Правни факултет Универзитета Унион.
36. Решење Врховног суда Србије, Рев. 271/99, у: Радованов, А., Петровић, З. (2009). *Накнада штете: зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
37. Решење Врховног суда Србије, Рев. I 2749/2004 од 25.11.2004. године, База судских одлука ПараграфЛекс.

ПРИЛОЗИ

Прилог 3.

Изјава о ауторству

Потписани/а _____ Далибор Крстинић _____

Број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Накнада штете настале извршењем
кривичних дела против
имовине

РЕЗУЛТАТ СОПСТВЕНОГ ИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА,

**ДА ПРЕДЛОЖЕНА ДИСЕРТАЦИЈА У ЦЕЛИНИ, НИ У ДЕЛОВИМ, НИЈЕ БИЛА
ПРЕДЛОЖЕНА ЗА ДОБИЈАЊЕ БИЛО КОЈЕ ДИПЛОМЕ ПРЕМА СТУДИЈСКИМ
ПРОГРАМИМА ДРУГИХ ВИСОКОШКОЛСКИХ УСТАНОВА,**

ДА СУ РЕЗУЛТАТИ КОРЕКТНО НАВЕДЕНИ И

**ДА НИСАМ КРШИО/ЛА АУТОРСКА ПРАВА И КОРИСТИО/ЛА ИНТЕЛЕКТУАЛНУ
СВОЈИНУ ДРУГИХ ЛИЦА.**

-----,
(Место) (Датум)

Потпис

Прилог 4.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Далибор Крстинић
Број уписа _____
Студијски програм _____
Наслов рада _____
Накнада штете настале извршењем кривичних дела против имовине
Ментор Проф. др Жељко Бјелајац

Потписани/а

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигитална библиотека дисертација Универзитета Привредна академија у Новом Саду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за стицање научног назива доктор наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама Дигиталне библиотеке дисертација, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета Привредна академија у Новом Саду.

-----,
(Место) (Датум)

Потпис

Прилог 5.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитет Привредна академија у Новом Саду да у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета Привредна академија у Новом Саду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

_____ Накнада штете настале извршењем кривичних дела против имовине

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета Привредна академија у Новом Саду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа.)

(Место) (Датум)

Потпис

1. **Ауторство** – Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прераде.** Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прераде.** Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце.

Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

БИОГРАФИЈА

Далибор Крстинић рођен је 20.03.1986. године у Сиску у Републици Хрватској. Године 1992. услед ратних околности са својим родитељима Мирком и Стојнаком Крстинић и братом Миланом Крстинићем, сели се Србију у место Бешка, општина Инђија, и ту се трајно настањује. Завршава основну школу Браћа Груловић у Бешки са одличним успехом. Након тога такође са одличним успехом похађа и завршава средњу техничку школу Михајло Пупин у Инђији, смер Електротехничар рачунара. Са ентузијазмом окреће се друштвено-хуманистичким наукама и 2008. године уписује Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду. Током 2009. и 2010. године, врши дужност председника студентске организације „ЕЛСА“. Такође је активно учествовао у раду студентског парламента и биран је на место координатора за студентска права. Основне академске студије општеправног студијског програма успешно завршава 2012. године као један од најбољих студената у генерацији, и започиње академску каријеру као сарадник у настави на предметима Породично право и Наследно право. Исте 2012. године уписује мастер студије на Правном факултету за привреду и правосуђе у Новом Саду и јула 2013. године успешно брани мастер рад под називом: “Криминолошки и кривичноправни аспекти малолетних учинилаца кривичних дела“ и тиме стиче звање Мастер правника са просечном оценом студирања 10.0. Исте године стиче и звање асистента. Године 2013. уписује докторске студије на Кривичноправном смеру Правног факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду. Са просечном оценом 10.0 током студија.

За време свог академског усавршавања током година дужност асистента вршио је држећи вежбе из предмета: Породично право, Наследно право, Стварно право, Радно право и Међународно приватно право.

Такође од 2013. до 2016. године паралелно је обављао дужност секретара међународноправне и привредноправне катедре, а од 2016. године до данас налази се на месту секретара грађанскоправне катедре. Током свог рада

написао је или учествовао у изради истакнутих научних радова у часописима категорија М24, М51, М33, М53, М63 и М72.

У приватном животу поносни је отац и супруг, сина Марка и супруге Оље Крстинић. Течно говори и пише енглески језик, и добро се служи италијанским и немачким језиком.